

**Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції
«Соціальні трансформації у кризовий період»**

м. Краматорськ
26 січня 2017 року

**Материалы II международной научно-практической конференции
«Социальные трансформации в период кризиса»**

г. Краматорск
26 января 2017 года

**Proceedings of II International scientific conference
“Social transformations in a time of crisis”**

Kramatorsk
January 26th, 2016

ББК 60.5+74+80+87.3+88.3

УДК 001+101+159.9+37+316+801

М34

М34 Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні трансформації у кризовий період». – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 178 с.

Збірник матеріалів матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні трансформації у кризовий період». Представлені результати робіт з широкого кола гуманітарних дисциплін.

Роботи подаються мовою оригіналу. Відповідальність за зміст робіт несуть автори та наукові керівники.

ББК 60.5+74+80+87.3+88.3

УДК 001+101+159.9+37+316+801

Наукова ініціатива «Універсум»

м. Краматорськ, Україна

Тел.: +380671187401

E-mail: mail@univscience.info

© Автори робіт, 2017

© Наукова ініціатива «Універсум», 2017

© ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017

Contents

<i>Aleinikova S.</i> THE POLITICAL DOCTRINE OF THE «AGE OF CATAclySM» IN UKRAINE AND BELARUS (ON THE EXAMPLE OF THE «RUSSIAN WORLD»)	6
<i>Bekish Y.</i> THE ADVANTAGES AND PROBLEMS OF ACADEMIC MOBILITY	10
<i>Bilavych G.V., Bilyk Y.M.</i> EDUCATION PROBLEMS OF CHILDREN IN THE NOVEL “BEWARE OF CHILDREN” BY MARIIA TKACHIVSKA	12
<i>Bilavych G.V., Martyniuk H.I.</i> DIDACTIC GAME AND IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS	15
<i>Bilavych G.V., Trach N.V.</i> FORMATION OF READERS INTERESTS AMONG JUNIOR PUPILS IN THE CONTEXT OF RENOVATED PROGRAMME OF LITERATURE READING	18
<i>Bilavych I.V.</i> PUBLIC ACTIVITY OF UKRAINIAN PHYSICIANS OF THE WESTERN UKRAINE (THE END OF XIX CENTURY-EARLY 40s OF XX CENTURY)	22
<i>Blahun N.M.</i> ECONOMIC MODEL IN EDUCATION SYSTEM	25
<i>Blokha Y.Y.</i> SOCIAL JUSTICE: CONCEPT AND TYPES	28
<i>Borsuk E., Furman T.</i> LEGALITY OF SNAPSHOT AND VIDEOGRAPHY IN TRADE OBJECTS: STAFF CASES AND LEGAL BASIS	31
<i>Boryn G.V.</i> TALANTED CHILD: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF TEACHING IN PRE-SCHOOLS	33
<i>Chabak L.I.</i> ENGLISH IN THE CONTEXT OF ECONOMIC GLOBALIZATION PROCESSES	37
<i>Cherniavskiyi A.</i> GENERAL PROVISIONS OF USING COUNTERMEASURES IN THE CONTEMPORARY INTERNATIONAL LAW	40
<i>Chernyuk I.A.</i> POLITICAL CULTURE AND POLITICAL MODERNIZATION OF UKRAINE	43
<i>Chumenko V.</i> ELABORATION AND TRENDS OF THE CYBERSECURITY POLICY DEVELOPMENT IN TIMES OF SOCIO-POLITICAL CRISIS	46
<i>Chykhantsova O.</i> ADAPTIVE CAPABILITIES OF SCHOOL-LEAVERS’ HARDINESS	50
<i>Didenko G., Shebanova V.</i> EFFECT ON PERSONALITY TRAUMATIC EVENT: A HISTORICAL PERSPECTIVE	52
<i>Doniy N.E.</i> INDIFFERENCE AS AN ATTRIBUTE OF SOCIAL SPACE AT THE TURN OF XX-XXI CENTURIES	55
<i>Furman T., Savanevich A.</i> PROSPECTS OF CONSUMER SOCIETY TRANSFORMATION INTO A NEW, CREATIVE FORM	58
<i>Goroh B.</i> INVESTIGATION OF CONFLICT AND AGGRESSIVENESS OF STUDENTS	61
<i>Hapak N.M.</i> AN ESTIMATION OF BUSINESS ACTIVITY OF COMMUNITIES OF ZAKARPATTIA ON THE INITIAL STAGE OF DECENTRALIZATION OF POWER	65

<i>Hotsuliak K.I.</i> THE INTEGRATION OF POST-GRADUATE EDUCATION IN THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE	68
<i>Hruieva O.V.</i> POLITICAL INSTALLATION AS POSTMODERN FORMS OF POLITICAL ACTIONISM	70
<i>Kotenko R.M., Kotenko H.S.</i> NEW TRENDS IN TRAINING EMPLOYEES FOR TOURISM AND HOSPITALITY	74
<i>Kozma V.</i> POLITICAL STATUS OF PERSONS AND CONFORMISM	76
<i>Kuruch A.V.</i> THE POLITICAL CULTURE OF MILITARY IN THE CONDITIONS OF UKRAINIAN MODERN SOCIETY TRANSFORMATION	80
<i>Leschenko A.</i> CONCEPT EXPLICATION OF «EMOTIONAL BURNOUT»	82
<i>Levytska I.O.</i> PEDAGOGICAL CONDITIONS OF INTERACTION BETWEEN HOME AND SCHOOL IN SPIRITUAL EDUCATION OF YOUNGER PUPILS: THEORETICAL DIMENSION	85
<i>Lukyashchenko T.</i> RESOLVING INDIVIDUAL LABOUR DISPUTES BY COMMISSIONS FOR LABOUR DISPUTES IN THE CONDITIONS OF THE JUDICIAL REFORM	89
<i>Lytvynenko O.V.</i> NATIONAL AND CULTURAL PECULIARITIES OF PUBLIC SPEAKING IN FOREIGN COUNTRIES	92
<i>Markovych I.B.</i> SOCIETY SEGREGATION AS THE CONSEQUENTIAL OF THE GOVERNMENT DEFECTS MANIFESTATION	94
<i>Mykytenko D.V.</i> ANALYSIS OF PERSONAL CAPACITY PROFESSIONAL MOBILITY	96
<i>Myshko N.M.</i> SECOND HIGHER EDUCATION IN "PSYCHOLOGY" AS WAY OF SELF-IDENTITY IN A CRISIS PERIOD	100
<i>Nakonechny V.A., Tsymbal S.V.</i> THE IMPORTANCE OF ENGLISH IN THE CONDITION OF EUROPEAN INTEGRATION	102
<i>Naydonov O.G.</i> PARADOXES OF THE CONSUMER SOCIETY IN THE CONCEPT OF JEAN BAUDRILLARD	105
<i>Nezhyva O.M.</i> TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION IN FINLAND	109
<i>Omelyanenko V.A.</i> METHODOICAL APPROACH FOR STUDENT RESEARCH WORK ORGANIZATION ON EXAMPLE OF ECONOMIC DISCIPLINES	112
<i>Opaliuk T.L.</i> FUNDAMENTALS OF METHODOLOGY OF RESEARCH FOR PROBLEM OF FORMATION OF COMPETENCE OF SOCIAL REFLECTIONS OF FUTURE TEACHERS	116
<i>Ostapenko J.M.</i> ANARCHISM OF 1905-1907: MEANING AND SIGNIFICANCE	119
<i>Peresychanska O.M.</i> INTRODUCTION OF TECHNOLOGY OF CRITICAL THINKING IN MATHEMATICS LESSONS IN HIGH SCHOOL	121
<i>Popovych J.M.</i> THE VALUE OF THE PRINCIPLE'S TOLERANCE IN MULTICULTURAL EDUCATION IN UKRAINE	125
<i>Popovych N.</i> ANALYSIS REGULATIONS THAT GOVERN THE OPERATION LANDFILL	128
<i>Popovych V.M.</i> THE MORAL AND ETHICAL VALUES' IMPORTANCE IN THE CONTEXT OF THE COMPETENCE APPROACH IN RELIGIOUS EDUCATION SYSTEM	130

<i>Potapenko L.V.</i> COMMUNICATIVE AND PROJECT-BASED METHODS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE FOR THE STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALITIES	133
<i>Prots M.O.</i> THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF HUMANISTIC EDUCATION IN INNOVATIVE PRACTICES OF TEACHERS IN UKRAINE	136
<i>Rozman I.</i> FOREIGN LITERATURE TEACHER'S LIFELONG MOTIVATIONAL FACTORS	138
<i>Salata G.</i> NATIONAL VALUES IN UKRAINIAN-CHINESE DIALOGUE: ON THE HISTORY OF THE NATIONAL LIBRARY OF CHINA	141
<i>Samoilenko Y.S.</i> THE RESEARCHES OF AMNESTY INTERNATIONAL WITHIN THE CONTEXT OF THE MILITARY FORCES IN SYRIA	143
<i>Savchuk A.B., Savchuk B.P.</i> PRECARPATHIAN SEGMENT OF ZUNR'S FOREIGN POLICY	147
<i>Savchuk B.P., Shtych O.S.</i> CONTEMPORARY ISSUES OF RHETORICAL CULTURE FORMATION AMONG PRIMARY SCHOOL TEACHERS	151
<i>Sitkar S.V.</i> SOCIAL TRANSFORMATIONS AND TRANSPORTABLE SKILLS ENGINEERS-TEACHERS TRAINING IN THE BRANCH OF TRANSPORT AS A TODAY'S REQUIREMENT	154
<i>Sitkar V.I.</i> SOCIAL TRANSFORMATIONS OF CHILDHOOD DURING THE CRISIS PERIOD: SUBCULTURAL PARADIGM	158
<i>Solins'ka A.M.</i> FOREIGN EXPERIENCE TRAINING FUTURE TEACHERS OF ART MUSIC	160
<i>Sribna M.</i> THE ANALYSIS DOCUMENTED THE CLOTHING COLLECTION OF THE ORGANIZATION OF UKRAINIAN RED CROSS IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY OF UKRAINE	164
<i>Ternievska Y.Y.</i> FEATURES OF USING OF INTRALINGUAL BORROWINGS IN MODERN ENGLISH PRESS	167
<i>Vovk T.</i> MODERN STATE OF SECONDARY ENVIRONMENTAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE TRANSFORMATION PERIOD	171
<i>Zienko V.M.</i> FEATURES OF APPLICATION OF INDIVIDUAL APPROACH IN EDUCATION OF SCHOOL-AGE CHILDREN	174

**ПОЛИТИЧЕСКИЕ ДОКТРИНЫ «ЭПОХИ КАТАКЛИЗМА» В УКРАИНЕ
И БЕЛАРУСИ (НА ПРИМЕРЕ «РУССКОГО МИРА»)**

Алейникова Светлана Михайловна

*Начальник отдела технологий кадровой работы НИИ теории и практики
государственного управления Академии управления при Президенте Республики
Беларусь, к.с.н.
г. Минск, Республика Беларусь*

**THE POLITICAL DOCTRINE OF THE «AGE OF CATAclysm» IN
UKRAINE AND BELARUS (ON THE EXAMPLE OF THE «RUSSIAN WORLD»)**

Aleinikova Svetlana

*Head of Department of technologies of personnel work State Administration Theory
and Practice Research Institute of Academy of Public Administration under the aegis of the
President of the Republic of Belarus, PHD
Minsk, Belarus*

«Русский мир» (далее — РМ) — российская геополитическая стратегия, цель которой — «собрание земель»: объединение на основе единых культурно-цивилизационных ценностей (русского языка, общих традиций и общего исторического прошлого) России, Украины, Беларуси и ряда других государств в транснациональное образование (транснациональную сеть). Идеи РМ оформились в России в 1990-е как ответ на тотальный кризис советского общества, развал СССР, утрату национальной, гражданской и др. форм идентичности. Однако, при заявленном цивилизационном наполнении именно политическая форма воплощения определяет перспективную стратегию, возможные сценарии и конкретные методы реализации РМ. Поэтому такие положения РМ, как русскоцентризм, транснациональный характер и обязательный выход за пределы территориальных границ Российской Федерации вызывают неоднозначное отношение со стороны других стран, априори включенных российской стороной в границы РМ — в первую очередь Украины и Беларуси.

Главной особенностью украинского подхода к РМ является его критическое осмысление, многоаспектность и четко очерченная предметная область изучения РМ. Это отличает исследования украинских авторов от значительной части аналогичных российских работ, в большей степени характеризующихся традиционным поиском «русской идеи» и «особого пути», чем анализом его оснований и причинно-следственных связей.

Как православную идеологию рассматривают РМ В. Гуржи, Я. Потапенко, О. Саган, С. Шкиль, М. Черенков и др. В большинстве работ внимание акцентируется на ряде ключевых признаков РМ, к которым украинские учёные относят генетическую связь с «русской идеей», модернизированное «политическое» православие, мессианство, поиск «врага». Отмечается трансформация РМ от социокультурного и философского измерения во властное политическое. Наряду с ключевыми признаками формулируется развернутый перечень противоречий, присущих РМ (директивный характер, разночтения относительно этногенеза восточнославянских народов, критериев принадлежности, методов реализации и др.).

С. Филипчук, характеризуя «православно-имперский императив» [1, с. 215], к основным элементам РМ относит цивилизационный, исторический, языковой, культурологический. Однако ключевым, по его мнению, становится политизация данной идеологемы, являющейся инструментом российской внешней политики. С позиций «искусственно созданного Российской Империей социокультурного мифа о единстве трех народов» рассматривает природу РМ М.В. Шульченко [2, с. 66]. Религиозная основа РМ выходит на первый план и в ряде аналитических материалов, раскрывающих генезис РМ и «русской идеи», прежде всего, в части ее византийско-православной составляющей с учетом модернизированных влияний имперского и советского периодов.

Работы, затрагивающие исторический аспект РМ, сводятся, главным образом, к идее необходимости самоопределения и выбора Украиной дальнейшего цивилизационного пути и соответственно вектора внешнеполитического развития: «Восток-Запад» («Россия-Европа»). Отмечается, что РМ, «русская идея» и т.п. российские идеологические конструкты фиксируют взаимозависимость культурно-исторических характеристик России с направлениями ее геополитического развития, в значительной степени обуславливая динамику и непредсказуемость исторических концепций развития российского государства [3, с. 141-144].

Отдельно выделяется аспект управления миграционными потоками. Привлечение на российский трудовой рынок высококвалифицированных украинских специалистов через программы Россотрудничества по работе с русскоязычной диаспорой идет вразрез с национальными интересами. Во внутривосточной и социокультурной сферах те или иные элементы РМ раскрываются в качестве инструмента формирования образа «внутреннего врага», переосмысления исторического прошлого, поддержки пророссийски настроенного населения, утраты «информационного суверенитета».

Национальному институту стратегических исследований Украины принадлежит первенство комплексного анализа РМ. РМ определяется как сеть «людей и сообществ за пределами Российской Федерации, так или иначе включенных в российское культурное и языковое пространство. Его основой является сакральное понятие “Святая Русь” и связанная с ним этнокультурная общность восточнославянских народов: русских, украинцев и белорусов» [5]. В перечень оснований РМ как «антиукраинского дезинтеграционного проекта» включены «разделённость российского народа», дающая право на его воссоединение; искусственность государственных границ, необходимость защиты соотечественников [4]. В качестве основных инструментов противодействия распространению идеологии РМ в Украине предлагается комплекс мер научно-исследовательского и образовательного характера по разработке адекватных стратегий и идеологий («Киевская идея», «Великая Украина», «Украинский мир» и т.п.).

Среди белорусских авторов основные, хотя и не явные, расхождения присутствуют относительно этногенеза белорусов и истоков белорусской государственности. В многочисленных работах не содержится открытой полемики, однако мнения авторов значительно разнятся. Так, в ряде работ последовательно проводится идея единого древнерусского народа и Киевской Руси как колыбели белорусской государственности. Интересна позиция, с одной стороны, связывающая возникновение белорусской государственности с периодом Киевской Руси, с другой

— подчеркивающая независимую роль княжеств (Полоцкого, Туровского и др.), которые рассматриваются как автономные государственные образования вне контекста общей древнерусской истории. Еще одна позиция объясняет происхождение белорусов расселением племен, основываясь уже не на «великорусской» или «древнерусской», а «племенной» концепции, отсылая к трудам Е. Карского, В. Пичеты, М. Довнар-Запольского и др. белорусских ученых первой половины XX в. [5].

Интересно отметить, что в большинстве работ, посвященных генезису белорусской государственности, практически не затрагивается период вхождения белорусских земель в состав Речи Посполитой. Что касается советского периода, то он оценивается в целом позитивно, что является существенным отличием от позиции российских и украинских авторов, как правило, игнорирующих его либо оценивающих негативно. Особая роль отводится годам Великой Отечественной войны, партизанскому движению и последующему послевоенному восстановлению, особому статусу БССР в качестве полноправной страны-учредительницы ООН. В этой связи отмечается преобладающая роль политической идентичности белорусов над другими ее формами (религиозной, социокультурной и др.) [6, с. 20].

Различия в расстановке акцентов относительно общего исторического прошлого обуславливают отличия в трактовке второго основания РМ — общих традиций и ценностей, в том числе роли в их формировании православия. Духовное единство восточнославянских народов связывается с фактом Крещения Руси, а христианство рассматривается не только в качестве культуuroобразующего, но и государствообразующего фактора.

В отличие от российских авторов, белорусскими исследователями религиозный фактор не всегда рассматривается в качестве определяющего. Это обусловлено тем, что именно многоконфессиональность и постоянная, зачастую насильственная смена религиозных и культурных традиций сформировали толерантность белорусов, терпимое отношение ко всем культурам и религиям. Две христианских ветви — католичество и православие — как правило, не противопоставляются друг другу.

К еще одному острому вопросу для стран, включаемых Россией в пространство РМ, можно отнести позиционирование сторон относительно распространённой категории «соотечественников за рубежом», к которым российские авторы относят как диаспору дальнего зарубежья, так и всё русскоязычное население стран бывшего СССР. Соответственно в число «соотечественников за рубежом» «по умолчанию» включена и большая часть населения Украины и Беларуси.

В целом в многочисленных работах по идеологии белорусского государства обращение к понятию РМ отсутствует. Что касается таких основных признаков РМ, как общее историческое прошлое, общие традиции и ценности, а также приоритеты внешнеполитического развития, то их место и роль в структуре идеологии белорусского государства характеризуются компромиссной позицией относительно общих представлений об историческом прошлом — в частности, синтезом положений двух концепций: племенной и «древнерусской», связывающих генезис формирования белорусского этноса с расселением племен, а белорусской государственности — с фактом Крещения Киевской Руси; отсутствием каких-либо противопоставлений, терпимым отношением ко всем религиозным и культурным традициям, государствам и политическим образованиям; выбором в качестве приоритетов внешней политики

интеграцию с государствами бывшего СССР при стремлении к многостороннему взаимодействию со всеми странами и регионами.

Принимая во внимание всю специфику становления и развития государственности стран бывшего СССР последних 25 лет, особенности геополитического статуса и культурных различий Беларуси и Украины, представляется обоснованным отметить одну общую черту. Украинские и белорусские земли, находясь на пересечении геополитических интересов, на протяжении столетий выступали объектом территориальных притязаний соседних государств и входили в различные государственные образования (Киевская Русь, Великое княжество Литовское, Речь Посполитая, Австро-Венгерская Империя, Российская Империя, СССР).

Это обусловило значительно влияние на государственное развитие элементов как восточнославянской, так и западноевропейской культур, различных религиозных традиций. Общий кризис, пережитый после развала СССР, и преодолеваемый Украиной в настоящее время, еще острее поставили вопрос поиска Украиной и Беларусью своего пути развития, национальной идеи. Однако этот поиск связан не только с выбором «западного» либо «восточного» вектора внешней политики, принятием либо противопоставлением РМ или любым другим доктринам и концепциям, а, в первую очередь, с осмыслением собственной национальной самобытности, необходимости формирования собственной гражданской идентичности, единства и консолидации собственного общества.

Литература:

1. Филипчук С.В. Вияви «русского мира» у друкованих медіа УПЦ МП / С.В. Филипчук // Гілея: научний вестник. – 2015. – №94. – С. 214–219.
2. Шульченко М.В. До витоків «русского мира» або деякі аспекти соціокультурної пропаганди Російської Імперії на сторінках полтавської губернської преси: початок Першої світової війни / М.В. Шульченко // Культура і Сучасність. – 2014. – №2. – С. 64–69.
3. Шульга М. Геополітичні інтенції російських цивілізаційних концепцій / М. Шульга // Політичний менеджмент. – 2008. – №5. – С. 141–150.
4. Інтерпретації історії у політиці Російської Федерації як загроза національній безпеці України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1796/>. – Дата доступу: 03.05.2016.
5. Павлючук В. Етногенез белорусов и белорусская идеология: социологический взгляд / В. Павлючук // Философия и социальные науки. – 2008. – №4. – С. 45–50.
6. Буюева А.О. Постсоветская этнополитическая трансформация: Беларусь и Украина: автореф. дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / А.О. Буюева; Беларуский гос. ун-т. – Минск, 2016. – 27 с.

ПРЕИМУЩЕСТВА И ПРОБЛЕМЫ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ

Бекиш Юлия Васильевна

студентка

кафедра системного программирования и компьютерной безопасности

факультет математики и информатики

Гродненский государственный университет имени Янки Купалы

г. Гродно, Беларусь

Научный руководитель – доцент, кандидат физико-математических наук

Сетько Е.А.

Академическая мобильность — есть обмен обучающимися, педагогическими работниками Республики Беларусь и иностранного государства в целях обучения, повышения квалификации, совершенствования педагогической деятельности [1]. Академическая мобильность, как способ обмена знаний, сегодня крайне популярна. Это позволяет молодым людям, прежде всего студентам, магистрантам, аспирантам не только совершенствовать собственные знания, но и передать некий опыт другим. Безусловно, у такого перемещения знаний есть свои преимущества и свои проблемы.

Что же, на наш взгляд, является преимуществом?

- Повышение качества знаний иностранного языка.

Ни для кого не секрет, что лучше носителей языка никто его не знает. Живя, допустим, в Великобритании, хотите вы того или нет, но проходить обучение вы будете на английском языке, общаться с остальным населением вы тоже будете на английском языке, что заметно и быстро улучшит ваш уровень знания английского языка.

- Возможность проживания на период обучения в другой стране.

Не часто нам выпадает возможность не только посмотреть, как живут люди в иной стране, но и самим стать на некоторое время ее резидентами. Таким образом, можно сочетать и путешествие, и учёбу, что бывает крайне редким явлением.

- Развитие межкультурных отношений.

Будучи иностранным студентом, так или иначе, в коллективе вы будете новым человеком и, возможно, некоторое время «белой вороной». Однако чтобы стать ближе к людям, мы налаживаем с ними общение, стараемся больше узнать историю страны, культурные традиции. В итоге мы обзаводимся новыми друзьями. И даже после возвращения в родные края нам ничего не мешает поддерживать связь с нашими иностранными знакомыми и друзьями.

- Знакомство с системой образования другой страны.

Академическая мобильность позволяет познакомиться и в некоторой степени изучить систему образования других стран, что позволит уже лично каждому мобильному студенту судить о преимуществах и недостатках образования в своей стране и, возможно, позаимствовать некоторые идеи или решения проблем своего образования.

- Преимущество на рынке труда.

На сегодняшний день, при приёме на работу важным является не только «корочка», свидетельствующая об окончании высшего учебного заведения, но и

наличие сертификатов, о прохождении того или иного образовательного курса, знание иностранных языков и опыт работы. Безусловно, если вам очень повезло, и вы прошли курсы за границей и на иностранном языке, то можно считать, что вы вытянули счастливый билет. В таком случае, ваши шансы стать работником той или иной организации значительно возрастают [2].

Наряду с вышеперечисленными преимуществами академической мобильности, есть и некоторые проблемы.

- **Финансирование.**

Финансовая часть вопроса — всегда одна из главных в обсуждении подобных явлений. Как показывают данные сайта Eurostudent [3], что около четверти студенческого состава получают финансовую поддержку в рамках государственной помощи по программам мобильности. Все положения, связанные с финансированием мобильных студентов должны быть прописаны в документах учреждений образования той страны, гражданином которой является студент [4, стр. 25]. В большинстве своём иностранные стажировки и прочие образовательные путешествия студенты ищут сами и, соответственно, вопрос финансирования решают тоже самостоятельно.

- **Языковой барьер.**

Как уже говорилось ранее, академическая мобильность позволяет очень эффективно совершенствовать знания иностранных языков. Но, если же ваши знания иностранного языка оказались недостаточны, обучение на чужом языке вызовет массу затруднений. Не стоит забывать и о наличии разных диалектов, таких как, например, английский язык, который в Великобритании и английский язык в Соединённых Штатах Америки. Нельзя сказать, что это два абсолютно разных языка, но существенные отличия между ними есть.

Безусловно, академическая мобильность — это шанс, который позволит получить различные возможности и открыть для себя новые горизонты. Каждый студент мечтает совместить путешествие и учёбу. Но, к сожалению, такой шанс выпадает не часто. Так почему бы не сделать более реальной возможность прохождения стажировок за рубежом, обеспечить общение студентам с истинными носителями языка? Академическая мобильность позволяет нам преодолевать культурные, национальные, языковые и образовательные барьеры, однако такое явление не является частым. Так почему бы уже сегодня не начать создавать и реализовывать в большей мере планы по развитию академической мобильности? Ведь мы любим иметь результат. Практически любой наниматель желает видеть претендентов на имеющиеся вакансии с опытом работы, наличием иностранных стажировок. А какой ценой было достигнуто реализация хотя бы одного из этих пунктов требований известно только выпускнику, вчерашнему студенту.

Литература:

1. Кодекс Республики Беларусь об Образовании. Статья 121. Академическая мобильность [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://kodeksy-by.com/kodeks_ob_obrazovanii_rb/121.htm - Дата доступа: 17.01.2017.
2. Международная мобильность [Электронный ресурс]. - Режим доступа: — <http://www.eltech.ru/ru/mezhdunarodnaya-deyatelnost/mezhdunarodnaya-akademicheskaya-mobilnost> - Дата доступа: 18.01.2017.

3. Eurostudent Database [Электронный ресурс]. - Режим доступа: – <http://database.eurostudent.eu/> - Дата доступа: 18.01.2017.

4. Состояние, тенденции и проблемы академической мобильности в Европейском пространстве высшего образования: Учеб. пособие / В.Н. Чистохвалов, В.М. Филлипов; – Москва: РУДН, 2008. -162 с.

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ТВОРІ МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ «ОБЕРЕЖНО, ДІТИ!»

Білавич Галина Василівна

*доктор педагогічних наук, професор
кафедра педагогіки початкової освіти
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Білик Юлія Миколаївна

*студентка
кафедра педагогіки початкової освіти
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Дитяча література є художньою педагогікою дитини. «Дитинство — світ складний, драматичний, багатий духовним життям, відповідальний період, початок початків особистості індивіда. Істинні творчі відкриття дитячого письменника необхідні юному читачеві і не обмежуються віковим адресуванням твору. Вони перспективні і в майбутньому. Вони цікаві і для дорослих» [1; 2; 5]. Моральний, естетичний і духовний розвиток дитини залежить від одержаної нею духовної їжі. Величезну роль у розвитку особистості відіграє книжка. Входження дитини у книжковий всесвіт відбувається передовсім за допомогою літератури, спеціально створеної для дітей. Новочасна українська література для дітей представлена десятками імен відомих вітчизняних письменників, з-поміж яких окреме місце посідає Марія Романівна Ткачівська. Вона не тільки талановитий поет і прозаїк, а й знаний науковець, викладач Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов і перекладу), однак її творчість глибоко не досліджена.

Марія Ткачівська — доволі титулований автор знаних з-поміж читацького загалу творів: член Національної спілки письменників України від 1997 року, лауреат премії імені Івана Франка (2006), премії імені Василя Стефаника (2010), конкурсу “Коронація слова - 2007” (номінація “Романи”), конкурсу “Коронація слова - 2012” (номінація “Дитяча проза”), “Коронація слова - 2014” (номінація “Пісенна лірика”), “Коронація слова - 2015” (номінація “Кіносценарії”). У творчому набутку — поетичні збірки «Просвічені силуети», «Переповнений експрес», «Коли я втікала із раю», духовна поезія «Долоні до світла» (“Початок”), феєрія «День відбілює ніч», новели та оповідки «Подарунок від динозавра», роман «Тримай мене, ковзанко», художні

замальовки та есе німецькою мовою «Die Ukraine von A bis Z (witzig, würzig, interessant)» — «Україна від А до Я (весело, цікаво і з перчиком)», дитячий роман «Обережно, діти!», авторські афоризми (збірки «Вона — королева і колонізатора», «Він — повелитель і приборкувач», «Любов — бруківка всіх доріг»). Активний розвиток дитячого читання можливий за умови широкої палітри якісних сучасних книг для дітей. Прикладом такої книги є дитячий роман письменниці «Обережно, діти!», яка потрапила до Довгого списку премії “Дитяча Книга року” [1; 2; 4].

Книжка «Обережно, діти!» — це не лише дебют Марії Ткачівської в дитячій прозі, а й один із небагатьох реалістичних романів для дітей у сучасній українській літературі, до того ж із добрим гумором у дусі Всеволода Нестайка. Марія Ткачівська добре усвідомлює, що специфікою дитячої літератури є те, що юні читачі, пропускаючи описи зовнішнього світу крізь свою чуттєву сферу, стають співпереживачами подій, що ці картини зворушують їх душу, викликають певні позитивні емоції, запрограмовані письменником. Саме дитяча література живить розум й уяву дитини, відкриваючи їй нові світи, образи і моделі поведінки, будучи потужним засобом духовному розвитку особистості [5].

Книжка «Обережно, діти!» про веселі, смішні й курйозні пригоди хлопчика Марка. Марко — це майже звичайнісінька сучасна міська «телевізійно-комп’ютерна» дитина, ерудицію якої щодня підвищує ввімкнений телевізор (реклама, ток-шоу, фільми, новини тощо). Він не завжди розуміє почуте, проте порційно видає отриману інформацію у потрібний для нього час, по-своєму аналізуючи її. У цій книжці авторка розкриває важливу проблему браку батьківської уваги до дитини, адже сучасний світ — світ перебільшення: то ледь не від першого року життя батьки вчать дитину читати й лічити, то «підкидають» її бабусям і дідусям: «Єдиного я не зрозумів: чому для того, щоб у дорослих з’явився час для дітей, має щось обов’язково трапитися. Чому для того, щоб радіти, треба перед тим сумувати. Чому треба прибирати, коли хтось має прийти. І останнє: чому гості дорожчі від дітей» [4].

Утрачається дитяча «золота серединка», набирає дещо іншого змісту зв’язок «батьки-діти», і навіть в чомусь вивірюється смак дитинства (якщо дивитися на це дорослими очима). Усе ж діти вміють прилаштуватися і будують для себе свій світ, у якому їм комфортніше, аніж видається дорослим. Марко є таким прикладом. Важливо зазначити, що в романі майже немає дорослих. Вони діють переважно тоді, коли йдеться про покарання. Але ж спілкування дорослих і дітей не може цим обмежуватися, тому наприкінці книжки з’являється дід Орко. Він не моралізує і не карає, він, хоч і старший, але друг, тож ставиться до хлопця з повагою і спілкується на рівних. Історія цих стосунків показує те, як важливо дитині мати сильне плече, на яке вона може обіпертися.

Динамічна й надзвичайно цікава розповідь у романі «Обережно, діти!» ведеться від імені восьмирічного Марка, шибеника й водночас допитливої й як на свої зовсім юні літа досить цілісної й оригінальної особистості. Головний герой книги мислить так, як тисячі його ровесників, і натикається на такі ж неподоланні проблеми у стосунках з дорослими, як і тисячі інших дітей, батьки яких принципово не беруться потурати їхнім забаганкам нібито з точки зору логіки, а насправді лише з позиції дорослої людини: хто відповідатиме за наслідки, де гарантія, що дитина справиться з узятими на себе обов’язками, навіщо зайві клопоти?! [4].

Про свої витівки та пригоди Марко розповідає сам, із усією дитячою безпосередністю, щирістю й невблаганною логікою 8-річного розумника. Авторка чудово передала дитячу оповідь — дещо непослідовну, із «ліричними відступами», які раптом стають головною темою, та несподіваними висновками. А ще продемонструвала «алгоритм» дитячого мислення: усе, що почув-побачив удома / по телевізору / на вулиці / від друзів, сусідів, хлопчик «перетравлює» і відтворює, звісно ж, у той спосіб, у який може, і так, як розуміє. Тим паче, що вічно зайнятих дорослих ніколи немає поряд, і підказати нема кому [1; 2].

Вважаємо, що роман написано не тільки для дітей, це радше твір, який цілком можна віднести до категорії книг для сімейного читання, роман — своєрідний методичний посібник із педагогіки та вікової психології для батьків. Символічною тут є і назва — «Обережно, діти!», що орієнтована більше на дорослих. Вона спонукає поринути у світ дитинства та замислитися: чи справедливо карати маленьку людину за те, що вона бачить світ по-іншому? Та переглянути свої методи та засоби педагогічного впливу на дитину.

Таким чином, Марія Ткачівська застерігає дорослих: світ дитини дуже вразливий, тому потрібно дуже обережно й уважно добирати інформацію, яка наповнюватиме її мислення і світогляд. Письменниця дуже влучно в романі «Обережно, діти!» передала реалії життя дитини, її переживання і радості, тим самим зблизила себе з читачем.

Література:

1. Марія Ткачівська “Обережно, діти!” - BBC Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу // www.bbc.com/.../10/131021_book_2013_tkachivska.
2. “Обережно, діти!” чи “Увага, батьки!”? [Електронний ресурс]. – Режим доступу // www.barabooka.com.ua/oberezhno-diti-chi-uvaga-bat-ki.
3. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / Василь Сухомлинський // Вибрані твори в 5- ти т. – К.: Рад школа, 1976. – Т.1. – С. 403–478.
4. Ткачівська М. Обережно, діти! / Марія Ткачівська. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2013. – 240 с.
5. Харченко В.К. Украинская поэтесса Мария Ткачивская: особенности творчества / В.К. Харченко // Международное и приграничное сотрудничество: материалы междунар. сборника научных трудов. – Белгород – Харьков : Изд-во “Ютес”, 2011. – С. 160–164.

**ДИДАКТИЧНА ГРА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

Білавич Галина Василівна

*доктор педагогічних наук, професор
кафедра педагогіки початкової освіти
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Мартинюк Галина Ігорівна

*студентка
кафедра педагогіки початкової освіти
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Сьогодні проблема навчання дітей з особливими потребами набуває все більшої актуальності. Одним з основних принципів міжнародних стандартів є право дітей з особливими потребами на інтеграцію в суспільство, основою якої є забезпечення таким дітям доступу до якісної освіти, максимальної реалізації природних здібностей, формування особистісних якостей дитини, які дозволять розв'язати проблему соціальної інтеграції. Якомога раннє залучення дітей з особливими потребами до діяльності в колективі здорових однолітків сприяє розвитку в них самостійності, впевненості, сміливості, інших особистісних якостей. У цьому процесі невід'ємним елементом роботи вчителя з дітьми із особливими потребами є використання дидактичних ігор.

Дидактичні ігри стали предметом особливої уваги в працях українських та зарубіжних науковців (педагогів, психологів та ін.). Відомі вчені закордоння Жан Ітар, Едуард Сеген, Марія Монтессорі широко використовували дидактичні ігри в навчанні дітей з особливими потребами і створили цілу систему ігор, які сприяли розвитку уваги, спостережливості, кмітливості, пам'яті, мовлення дітей.

Завдання учителя полягає у формуванні в дітей вміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю.

Мета статті полягає у висвітленні значення дидактичної гри в розвитку дітей з особливими потребами.

Дидактична гра — це індивідуальна, групова і колективна навчальна діяльність учнів, що включає в себе елемент суперництва та самодіяльність у засвоєнні знань, умінь і навичок, набуття досвіду пізнавальної діяльності і спілкування в процесі ігрового навчання [3, с. 152]. Особливу цінність ігрова діяльність має для дітей, які відчувають інтелектуальні або фізичні проблеми. Вдало дібрані та вміло проведені ігри стануть помічниками в набутті необхідних навичок. Добираючи гру, важливо поєднувати два елементи — пізнавальний та ігровий. Під час проведення дидактичної гри вчитель повинен створити ігрову ситуацію, відповідно до змісту програми, чітко спланувати ігрову діяльність дітей, спрямувати їх на досягнення поставленої мети [1, с. 103].

Дидактична гра має свою сталу структуру, яка відрізняє її від іншої діяльності дітей. Вона складається з ігрового задуму, ігрового завдання, ігрових дій та правил.

Усі структурні елементи дидактичної гри взаємопов'язані між собою. Відсутність одного з них руйнує гру. Без ігрового задуму й ігрових дій дидактична гра перетворюється на вправу. Ігри важливо проводити систематично і цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних правил ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи їх у міру нагромадження в учнів знань, вироблення вмінь і навичок розвитку пам'яті.

Діти з особливими потребами швидко стомлюються на уроці, притуплюється їхня увага, набридає одноманітність, тому гра має ввійти в практику вчителя як один з найефективніших методів у розвитку уявлень дітей. Процес створення гри містить низку етапів:

- а) вибір теми гри;
- б) визначення мети й завдання гри;
- в) підготовка і проведення гри (повідомлення теми гри, підготовка (унаочнення) дидактичного матеріалу, проведення гри, підбиття підсумків).

Щоб ігрова діяльність на уроці була ефективною і давала бажані результати, необхідно цим керувати, забезпечивши виконання певних вимог [2, с. 90].

Організація ігрової діяльності дітей з особливими потребами — це моделювання майбутніх життєвих ситуацій, набуття досвіду, отримання все більшої інформації, яка, врешті-решт, буде необхідна в подальшому. Якщо вчитель буде поступово ускладнювати умови гри для такої групи дітей, вводити нових дійових осіб, розширювати інформаційний простір за рахунок збільшення кількості необхідних для гри понять, то це неодмінно стимулюватиме розвиток інтелекту. Знання довоколишніх предметів, понять, ситуацій, цілеспрямована підготовка дітей до засвоєння об'єму базової освіти повинні закладатися в умови гри. Другою, не менш важливою умовою — є постійне «занурення» дитини в нові інформаційні ситуації. Навіть у той час, коли дитина безпосередньо не бере участі у грі, вона отримує певну інформацію. Дітей із особливими потребами «завжди потрібно інформувати, пояснювати їм навколишнє середовище» [5, с. 19]. Коригувально-розвивальна програма для дітей з особливими потребами включає три етапи: доброзичливий психологічний мікроклімат; реалізація напрямів психокорекційних впливів; самостійність. Ці три етапи тісно переплетені. Основна мета, яка стоїть перед педагогом, психологом, батьками дитини з особливими освітніми потребами — її соціалізація, самостійність, вироблення навиків адаптації в суспільстві. І хоча учень навчається за індивідуальним планом, під час класних занять дитина перебуває в класі. Тренінгові заняття проводяться як індивідуальні (корегують пам'ять, мислення, мовлення), так і групові, спрямовані на соціалізацію дитини.

Проілюструємо сказане прикладами використання дидактичних ігор у роботі з дітьми з особливими потребами.

Перший етап: робота з класом. Мета — створити доброзичливий мікроклімат у класі; формувати позитивну мотивацію до знань; згуртування дітей, налаштування на взаємодію.

На занятті, мета якого — знайомство, розвиток довірливості психічних процесів, можна використати вправу «Вітання» (діти стають у коло, беруться за руки і, усміхаючись, передають один одному потиск), а також вправу «Назви своє ім'я» (діти передають один одному м'ячик, називаючи своє ім'я, розповідають про нього). До

прикладу, відповідають на запитання: Чому тебе так назвали? Які є пестливі форми твого імені? Як тебе називають удома?

На наступному занятті, мета якого — створити позитивний настрій, почуття комфортності, згуртованості класу, зняття емоційного напруження, розвиток емпатійних здібностей, використовуємо низку ігор. До прикладу, «Твоє ім'я»: один із членів групи називає своє ім'я. Завдання інших — придумати якомога більше варіантів його імені. Учасник, чиє ім'я називали, ділиться з іншими тим, що він відчував, коли називали його ім'я. Яке з них найбільше припало до душі? «Нетрадиційні привітання та знаки уваги»: учитель пропонує учням вигадати нетрадиційні привітання: носами, долонями, ступнями, плечима тощо. Учні ходять кімнатою і вітаються, при цьому роблять одне одному щирі знаки уваги. Можна відзначити риси характеру, уміння, зовнішність.

Не менш важливими є дидактичні ігри, спрямовані на психокорекцію дітей з особливими потребами, вони покликані формувати психічні функції і операції.

Саме за допомогою ігрової діяльності відбувається реалізація напрямів психокорекційного впливу, темпи якого визначаються зоною найближчого розвитку дитини. Тому заняття необхідно організовувати таким чином, щоб у дитини було якесь досягнення і переживання успіху. Учені [4, с. 55-58] виокремлюють три періоди: 1) інтенсивна корекція, мета якої забезпечити соціально-психологічну адаптацію дитини в умовах навчально-виховного процесу; 2) реалізація напрямів психокорекційного впливу; 3) налаштування на самостійність у поведінці, навчанні, взаємодії з іншими людьми. Доречними, на нашу думку, будуть такі ігри:

1. Ігри, що сприяють розвитку зорових, слухових, нюхових відчуттів, окоміру: «Якого кольору не стало?», «Визнач на дотик», «Упізнай за голосом».

2. Ігри, що розвивають спостережливість, увагу, уяву, пам'ять (ігри на порівняння, узагальнення, спостережливість): «Скільки предметів ти помітив?», «Відшукай предмет», «Хто швидше збере», «Що закреслити і що підкреслити», «По полотну з трьома горошинами» (потрібно пройти доріжкою з одного кінця у другий, тримаючи на долоні книжку, на якій лежать три горошини (розподіл уваги).

3. Ігри на розвиток мови, мовлення, сприяють розвитку кмітливості, швидкості реакції: «Закінчи слово», «Назви круглий, квадратний, трикутний предмет», «Назви одним словом», «Скажи навпаки», «Доповни речення», «Слова на одну літеру», «Запам'ятай і намалюй геометричну фігуру».

4. Ігри і вправи для корекції моторики: розібрати природний матеріал; заняття з ліплення; «Попелюшка» (відібрати горох від квасолі); мозаїка; пазли; «Шнурування», «Намісто для мами» (нанизати намистинки); «Пальчикова сім'я» (пропонується дитині скласти руки так, щоб торкалися лише пальчики. У процесі промовляння вірша пальчики торкаються один одного: «Це — дідусь, А це — бабуся, Це — татусь, А це — маюся, А малюк, звичайно, я — Ось і вся моя сім'я» [4, с. 55 - 58].

Отже, використання дидактичних ігор у роботі з дітьми з особливими потребами сприяє соціальній адаптації дітей, розвитку уваги, мовлення і мислення, пам'яті, сприйманню кольору, форми предметів, їх розміру. Велике значення ігри мають для розвитку рухової активності дітей. У грі розкриваються творчі здібності особистості. Ігрові вправи (імітування дій) викликають емоційно-позитивний настрій дітей, знімають у них напругу. Під час ігрової діяльності основним завданням виступає подолання проблем дитини. Тому, організовуючи ігрову діяльність дітей,

потрібно знати їхні проблеми, їх походження, можливі шляхи їх подолання. Ефективність цієї роботи вчителя є надзвичайно важливою для забезпечення нормалізації життєдіяльності дітей з особливими потребами.

Література:

1. Панасюк С.В. Ігри до уроків навчання грамоти у 1-му класі / С.В. Панасюк, Н.В. Рибаківська // Початкове навчання та виховання. – 2012. – №22– 24. – С.103 - 104.
2. Дронь В.І. Дидактичні ігри на уроках навчання грамоти у 1-му класі / В.І. Дронь // Початкове навчання та виховання. – 2012. – №22 – 24. – С. 90 – 102.
3. Розсоха А. Дидактична гра, як засіб адаптації молодших школярів / А. Розсоха, В. Туровська // Гуманіт. вісн. ДВНЗ “Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди: зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 25. – С. 151 – 154.
4. Бондар В.І. / Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі / В.І. Бондар // Науково-методичний збірник. – 2006. – Випуск 8. – С. 55 – 58.
5. Ляшенко В.І. Ігрова діяльність у системі заходів із формування життєвої компетентності дітей з обмеженими можливостями здоров'я / В.І. Ляшенко. – Миколаїв: Освіта України, 2008. – 19 с.

**ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У
КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕНОЇ ПРОГРАМИ З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ**

Білавич Галина Василівна

*доктор педагогічних наук, професор
кафедра педагогіки початкової освіти
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Грач Наталя Володимирівна

*магістрант
кафедра педагогіки початкової освіти
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Курс «Літературне читання» — органічний складник освітньої галузі «Мови і літератури». В основу розроблення оновленого змісту курсу літературного читання учнів 2-4 класів покладено концептуальні ідеї нової редакції Державного стандарту загальної початкової освіти («Літературне читання»), у якому метою літературного читання визначено формування читацької компетентності молодших школярів, ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі. Проте зміни в сучасному освітньому просторі (широкий доступ учнів до мережі Інтернет, активне користування аудіовізуальними засобами, які містять тексти сучасної, класичної художньої, науково-пізнавальної літератури) вимагають оновлення змісту літературного читання у початковій школі.

Проблема навчання учнів початкової школи літературного читання активно вивчається вченими. Сучасні підходи до проведення уроків літературного читання для молодших школярів досліджували Г. Беленький, І. Володіна, Г. Гуковський, Л. Калінінський, Н. Молдавська, О. Нікіфорова та ін. У працях учених визначаються першооснови літературної освіти в школі, обґрунтовуються основні вимоги до літературного читання, розглядаються шляхи вдосконалення уроків літературного читання. Попри актуальність означеної проблеми, такий аспект, як аналіз змін в оновленій програмі з літературного читання та вплив цих змін на формування особистості учня-читача, ще не знайшов свого необхідного висвітлення в методичних розробках.

Курс літературного читання ґрунтується на засадах компетентнісного підходу і спрямований на досягнення школярами предметних, мета-предметних і особистісних результатів. У процесі навчання відбувається становлення і розвиток якостей дитини-читача, здатної до самостійної читацької, творчої діяльності; здійснюється її мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток; формуються морально-естетичні уявлення і поняття, збагачуються почуття, виховується любов до мистецтва слова, потреба в систематичному читанні.

З 1 вересня 2016 року набрали чинності оновлені програми для молодших класів, схвалені Колегією Міністерства освіти і науки на початку серпня. До найбільш істотних змін належать такі: знято фіксовану кількість годин на вивчення кожної теми. Учителі визначатимуть їх самостійно, враховуючи рівень підготовки класу, наявність навчально-методичного забезпечення та регіональні особливості; уніфіковано термінологію програм, якою мають послуговуватися вчителі та автори підручників, її наближено до вікових особливостей молодших школярів [5].

Зазнала змін і програма з літературного читання [3]. На виконання поставлених завдань в оновленій програмі розставлено акценти на особливостях реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання. У пояснювальній записці розширено низку видів діяльності дитини на уроці: до читацької і творчої додано комунікативну, що реалізується через організацію діалогу/дискусії за змістом літературного твору. Важливо, що формулювання змісту навчального матеріалу у вигляді методичних рекомендації уніфіковано відповідно до формату такого документа, як навчальна програма. Уведено розділ «Аудіювання — слухання-розуміння усного мовлення» із вимогами по кожному класу з урахуванням тих, що були зазначені в програмі з української мови, та відповідно було додано опис цього розділу в пояснювальній записці програми. Спрощено вимоги до навчальних досягнень учнів, щодо власних висловлювань; обов'язкової кількості творів, що учні мають читати напам'ять.

Позитивними, на нашу думку, є конкретизовані вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня, що посилять зв'язок уроків літературного читання з життям (до прикладу: називає ситуації, коли використовують лічилки, мирилки, скоромовки, загадки; використовує лічилки, мирилки, скоромовки, загадки, співаночки в іграх з ровесниками).

В оновленій програмі змінено акценти у використанні виховного потенціалу літературних творів. Дітям пропонується оцінювати не персонажа, позитивний чи негативний він, а вчинок персонажа. Це зорієнтує дитину на те, що будь-хто може

творити добро, помилившись один раз, можна змінити себе і в кожного є своя позитивна риса.

Для оновлення кола читання використано рекомендаційний список імен дитячих письменників з 111 імен (по класах), наданий Національною бібліотекою для дітей. Слід мати на увазі, що перелік авторів орієнтовний і може бути змінений учителем з урахуванням читацьких інтересів учнів.

Так, у 2 класі до кола читання включено імена Ніни Найдич, Галини Малик, Сашка Дерманського, Марини Павленко, Марини та Сергія Дяченків, Лариси Ніцой, Лесі Ворониної, Оксани Луцевської, Ігоря Січовика, Дмитра Кузьменка, Оксани Кротюк, Любові Відути, Сергія Пантюка, Віктора Терена, Мар'яни Савки, Наталки Поклад, Григорія Фальковича, Тетяни Стус, Катерини Міхаліциної. У 3 класі до кола читання включені імена Василя Голобородька, Івана Андрусяка, Михайла Григоріва, Валентини Вздутьської, Василя Симоненка, Дмитра Кузьменка, Галини Вдовиченко, Зірки Мензатюк, Катерини Бабкіної, Лариси Денисенко, Леоніда Шияна, Оксани Караванської, Іана Вайброу, Карла Коллоді, Джеремі Стронга, Нузета Умерова. У 4 класі до кола читання включені імена Дмитра Білоуса, Любові Забашти, Анатолія Костецького, Олесі Мамчич, Володимира Лучука, Оксани Сенатович, Михайла Чабанівського, Оксани Іваненко, Саші Кочубей, Галини Ткачук, Мар'яни та Тараса Прохаськів, Ірен Роздобудько, Івана Андрусяка, Юлії Смаль, Роалда Дала, Пауля Маара, Марії Парр [3].

За результатами дискусії щодо контролю й оцінювання техніки читання за кількісними показниками, знято кількісні показники темпу читання в кожному класі. У програмових вимогах залишено опис якісної характеристики навички читання (наприклад, учень/учениця 4 класу читає вголос свідомо, правильно, виразно із дотриманням основних норм літературної вимови і мовчки (усвідомлено) в оптимальному для розуміння темпі) [5].

До кола читання 2-4 класів увійшло 125 письменників. Це трохи більше, аніж за попередніх років (119). 35% з них — нові імена, їх не було в старій програмі. Варто зауважити, що в програмі вказуються саме імена авторів, а не назви творів. Добір текстів для читання залишається за вчителем. Більшість нових авторів — це сучасні українські письменники, які активно пишуть і публікуються: Галина Ткачук, Григорій Фалькович, Оксана Луцевська, Василь Голобородько, Тетяна Стус, Іван Андрусяк, Галина Малик, Тарас та Мар'яна Прохаськи, Катерина Бабкіна та інші. Порівняно з попередньою програмою, дещо скорочено кількість зарубіжних письменників: з 19 до 12%. Зокрема, автори позбулися невмотивовано великого відсотку російських авторів (10 з 23-х «іноземних» імен у попередній версії програми). Дітям залишили автора «Незнайки» Миколу Носова і видалили тексти Самуїла Маршака, Бориса Заходера, Михайла Пришвіна, Едуарда Успенського, Олександра Пушкіна та інших [1]. Діти також читатимуть Алана Мілна, Астрід Ліндгрєн, братів Грімм, Ганса Християна Андерсена, Редьярда Кіплінга, Льюїса Керолла, Божену Немцову та Джанні Родарі. Водночас запропоновано кількох нових європейських письменників — класиків і сучасників: Джеремі Стронга, Марію Парр, Роальда Дала, Поля Маара, Іана Вайброу, Карло Коллоді. Окремі тексти видалили через невідповідність віковим особливостям молодших школярів.

В оновленій програмі учителя зорієнтовано на посилення діяльнісного складника уроку через організацію роботи щодо формування навичок роботи з

книжкою. Акцентовано увагу на тому, що впровадження компетентнісного підходу потребує індивідуалізації читацької діяльності учнів, залучення їх до самоконтролю своїх навчальних досягнень та організації практико-орієнтованої роботи над літературним твором [5].

Отже, навчальний курс «Літературне читання» орієнтує вчителя на роботу з літературним твором як зразком мистецтва слова. Провідною метою курсу є розвиток особистості читача, зокрема його мотиваційної, пізнавальної та соціальної сфер, засобами читацької діяльності. Розвиток особистості читача передбачає формування пізнавального інтересу до вітчизняної культури та культури народів світу, ставлення до книги як до джерела самоосвіти й самовдосконалення, прагнення до самостійної читацької діяльності. Чинні зміни в програмі з літературного читання — дуже вагомий та очікуваний крок на шляху до сучасної шкільної освіти, однак тут можуть виникнути певні труднощі. Перелік авторів у новій програмі має рекомендований характер і може бути змінений учителем. На практиці це означає, що за браком книжок або небажанням викладача заглиблюватися в зміни учні й далі читатимуть тексти за старою програмою; у масштабі країни нові тексти дійдуть до школярів лише разом із новими хрестоматіями. За найкращого розвитку ситуації це станеться не раніше початку нового навчального року; коло читання оновлено лише на 35%. Отож програма з літературного читання досі потребує сутнісних зрушень. Зміна кола читання — лише перший крок. Наступною має бути реформа методик викладання, навчання педагогів працювати з текстами по-новому.

Література:

1. Вздутьська В. Оновлена програма: як і що читатимуть діти в молодших класах [Електронний ресурс] / В. Вздутьська. – Режим доступу : <http://chytomo.com/news/onovlena-programa-shho-i-yak-chitatimut-diti-v-molodshix-klasax>.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. №462 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/.
3. Літературне читання: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (1-4 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/.../39.-litchitannya-1-4-shknavchukrayinskoju.doc>.
4. Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Н.Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2012. – 344 с.
5. Опис ключових змін в оновлених програмах початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content202016/zmini-do-program-1-4-klasiv.pdf>.

ГРОМАДСЬКА ПРАЦЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХІХ — ПОЧАТОК 40-х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ)

Білавич Іван Васильович

викладач

І клініки анестезіології і інтенсивної терапії

Варшавський медичний університет

м. Варшава, Польща

З-поміж актуальних соціальних проблем, які переживає сьогодні українське суспільство, постали платне медичне забезпечення, поширення різних захворювань, особливо інфекційних; зростання дитячої бездоглядності й травматизму; збільшення обсягів споживання алкоголю і тютюну; тощо. Україна як держава в силу різних причин не завжди спроможна ефективно їх розв'язувати. Тому до цієї справи варто залучати громадські інституції. Тут можна використати досвід українських громадських організацій Західної України, передовсім медичного спрямування, які діяли в краї наприкінці ХІХ -на початку ХХ ст. За умов чужих держав й політичного гніту українців лікарі та громадські активісти створили альтернативну державній системі медичної опіки населення краю, таким чином компенсувавши прогалини в соціальній політиці Австро-Угорщини та Польщі. Деякі з них відновили діяльність за умов незалежності України.

Попри недосконалість системи охорони здоров'я в Австро-Угорській імперії, саме вона дала поштовх до зародження і подальшого розвитку української медицини та формування медичної інтелігенції. Цьому сприяло і виникнення низки українських лікарських інституцій, станових (професійних), наукових товариств. До прикладу, 1867 р. у Львові створено Товариство галицьких лікарів [1; 4; 7], де спочатку було 47 осіб, відтак до них приєдналися лікарі з повітових галицьких сіл. Відтак аналогічні товариства виникли у повітах краю. Так само за ініціативи львівських лікарів 1900 р. виникло товариство «Поліклініка Львівська», метою якого стала добродійна медична опіка: своїм завданням львівські лікарі вважали надання безкоштовної лікарської допомоги малозабезпеченим хворим, постачання їм ліків зі знижкою. «Поліклініка Львівська» складалася з амбулаторії та лабораторії. Лікарі активно займалися науковою діяльністю [4; 7].

Таким чином, було створена база для розвитку громадської системи медичної опіки регіону. Варто наголосити, що «візиткою» тогочасного національно-свідомого українського лікаря були високий патріотизм, помножений на добродійність, активна громадянська позиція, дієва праця на ниві культурно-освітнього та медичного просвітництва. Більшість лікарів-активістів належали до декількох громадських інституцій (окрім своїх «станових» — професійних). До когорти видатних лікарів західного регіону України кінця ХІХ-початку ХХ ст. відносимо не тільки найтитулованіших в Австро-Угорській імперії українців, як-от: ученого Івана Горбачевського (1854-1942 рр.) зі світовим іменем, відомих у Європі лікарів-учених Ярослава Окуневського та Софію Окуневську (1865-1926 рр.) — першу жінку-лікаря в Австро-Угорській імперії і першу жінку в Західній Україні, яка здобула університетську освіту [5, с. 48], Софію Парфанович (1898-1968 рр.), організатора медичної освіти (педагог-виховник студентів медичного інституту та фельдшерсько-акушерської школи (1940–1944 рр.)), а й десятки тих, які працювали в «Народній

лічниці», займалися приватною медичною практикою, працюючи в численних національних громадських товариствах, займаючись медичним просвітництвом українців, щоденною сумлінною працею зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної медицини.

До найвизначніших громадських інституцій у ділянці медичної опіки належить «Народна лічниця» у Львові. Її виникнення стало відповіддю на виклики, які постали перед українством на початку ХХ ст. Нагальною була потреба в такій лікарській установі, яка б надавала безкоштовну медичну допомогу людям, слугувала їх оздоровленню, забезпечувала опіку різних вікових груп та соціальних категорій населення, виховувала у людей розуміння необхідності здорового способу життя. Її ініціатором та організатором став Євген Озаркевич. Саме завдяки винятковій працездатності, титанічній праці, невтомному бажанню працювати для України, великій самопошані заради науки він упродовж усього 55 років (8 травня 1861 р. — 21 вересня 1916 р., Відень) зробив для розвитку української науки, вітчизняної медицини та національного поступу українців, соціальної та медичної опіки найменш захищених верств населення стільки, скільки б вистачило на життя не одному поколінню фахівців. Євген Озаркевич — автор перших україномовних наукових медичних праць, дійсний член НТШ, очільник лікарської комісії НТШ, засновник і редактор «Лікарського збірника» — першого україномовного науково-медичного видання, перший укладач наукової української медичної термінології, автор багатьох науково-практичних та громадсько-політичних публікацій, засновник і редактор першого українського санітарно-гігієнічного журналу «Здоровле», ініціатор створення і директор (до кінця свого життя) першої української амбулаторії «Народна лічниця», перший голова УЛТ у Львові, представник українських лікарів на низці міжнародних наукових конгресів, активний діяч «Просвіти», старший санітарний радник та член Найвищої ради здоров'я у Відні [1; 4; 7].

Великий внесок у становлення вітчизняної медицини зробив Іван Горбачевський, який паралельно втілював у життя національну ідею: він активний член товариств «Громада» та «Січ», з 1899 р. — дійсний член НТШ [2, с. 3-4]. Учений тісно співпрацював з українськими науковцями та лікарями-практиками у Львові, 4 жовтня 1911 р. його обрано головою математично-природописно-лікарської секції, яку очолював до 1918 р., основною заслугою цієї праці стало реалізація проекту створення української наукової термінології в ділянках медицини та хімії [3]. Йому належить ідея створення міністерства охорони здоров'я, Іван Горбачевський став його першим міністром (з 20 липня 1918 р. — до кінця жовтня 1918 р.) [2; 3, с. 5-8]. Досвід практичної діяльності у такого роду структурах у нього були: член Краєвої санітарної ради у Празі, член Найвищої санітарної ради у Відні (1906 р.) [3, с. 15]. Закономірно, що саме Іван Горбачевський докладав чимало зусиль до створення у Українського вільного університету 1921 р., який очолив 1923 р. [8, с. 156-157].

Про працю Софії Окуневської в «Народній лічниці», сповнену самопожертви, у краї ще за її життя ходили легенди. Тут, у Львові, Софія Окуневська створила цілу школу акушерів-гінекологів, виробила принципи навчання середнього медичного персоналу, вперше в Західній Україні організувала курси для сестер милосердя та курси акушерок. За свідченнями очевидців, за надзвичайно чуйне серце та доброзичливе ставлення до пацієнтів, відчуття людського болю та страждання хворі називали її «святою Софією» [1; 4; 5]. Вона активна діячка українського жіночого

руху, член Українського товариства жінок з вищою освітою, створеного у Львові, організатор гуртка товариства у Перемишлі, була надзвичайно талановитою (автор художніх творів) і ерудованою особистістю, нею захоплювалися Іван Франко, Василь Стефаник, Ольга Кобилянська («Від неї пішло мені те світло, за яким я так тужила, невиразно мріяла», — писала відома буковинська письменниця). За часів перших національно-визвольних змагань Софія (до 1919 р.) працювала лікарем у Гмінді та Сватобожцях, у таборах для українських інтернованих, пожертвувавши кар'єрою вченого та лікаря [1; 4]. Її життя, як і життєдіяльність усіх Окуневських — приклад національної гідності, високого патріотизму, взірць яскравого служіння інтересам рідного народу, доброчинності та жертвності заради «ближнього свого».

Вагомий слід у становлення і розвиток громадської системи охорони здоров'я у Галичині залишила інша жінка-лікар, організатор медичної освіти (педагог-виховник студентів медичного інституту та фельдшерсько-акушерської школи (1940-1944 рр.)) Софія Парфанович-Волчук (1898-1968 рр.). Вона працювала над розвитком медичної науки, готувала кадри потрібних медичних працівників на ниві своєї спеціальності. Це вчений, педагог, громадський діяч (активний член Українського лікарського товариства, одна із засновників Українського гігієнічного товариства, Союзу українок, очільник товариства «Відродження»), письменниця. Ще юною Софія проявила себе як особистість національно свідомо, з яскраво вираженою громадянською позицією, була активним членом студентського товариства «Медична громада» у Львові, у Празі належала до української «Академічної громади» і Жіночого студентського товариства. Можемо стверджувати, що Софія Парфанович у своїй професійній діяльності, громадській праці орієнтувалася на українських лікарів-подвижників — Євгена Озаркевича, Мар'яна Панчишина, Софію Окуневську, інших, від останньої вона підхопила естафету жертвовного служіння рідному народові. Софія Парфанович, як і Софія Окуневська, працювала безкоштовно в поліклініці «Народної лічниці». З 1926 р. належала до Українського лікарського товариства (УЛТ), брала активну участь у лікарських з'їздах, де виголошувала доповіді, уміщувала праці в «Лікарському віснику», а також до Союзу українок, у якому самовіддано працювала до кінця свого життя. Софія Парфанович спричинилася до заснування 1929 р. Українського гігієнічного товариства (УГТ), де очолювала протиалкогольну секцію. Чи не найбільше ця невтомна жінка присвятила свого життя, зусиль, праці антиалкогольному і протинікотинному «Відродження», очільником якого була, та однойменного часопису, де була головним редактором, вона активно співпрацювала з товариствами «Просвіта», Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (УПТ), «Сільський господар» [1; 4; 6; 7]. Скрізь, де в силу суспільно-політичних обставин, подій, зміни режимів Софії Парфанович доводилося бути, вона не зраджувала своєму основному покликанню — бути лікарем та допомагати ближньому.

Отже, аналіз життєдіяльності вищезгаданих постатей засвідчує: праця вітчизняних лікарів стала добрим підґрунтям та передумовою для створення української громадської системи охорони здоров'я, яка була альтернативою державній, саме самовіддана (безкорислива, безкоштовна і жертвна) праця українських лікарів-патріотів і забезпечувала медичну опіку українців (а також представників інших етносів) наприкінці XIX-на початку XX ст.

Література:

1. Ганіткевич Я. Українська медицина Львова до початку Другої світової війни [Електронний ресурс]. Режим доступу // ntsh.org/.../ukrayinska-medicina-lvova-dorochatku-drugoyi-svitovoyi-viyni.
2. Гонський Я. Іван Горбачевський в спогадах і листуванні / Я. Гонський. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 184 с.
3. Горбачевський І. З моїх споминів / І. Горбачевський // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної громади. – Чикаго, 1975. – Репринтне видання 1935 року. – С. 14–17.
4. 25-ліття “Народної Лічниці“. – Львів, 1930. – 14 с.
5. Кіцера О. Софія Атанасівна Окуневська-Морачевська – перша жінка Буковини і Галичини / О. Кіцера, О. Кіцера, Н. Кіцера // Жіночий лікар. – 2011. – №1. – С.48-49.
6. На пошану Софії Парфанович. Лікарський збірник наукового товариства ім. Шевченка. – Львів-Чикаго, 1999. – Т. VI. – 139 с.
7. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. — кінець 30-х років ХХ ст.) / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 138 с.
8. Юркевич О.Г. Український вчений світової слави / О.Г. Юркевич // Аксіоми для нащадків. Українські імена у світовій науці: Збірник нарисів. – Львів: Каменяр, 1991. – С.152–160.

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Блазун Наталія Михайлівна

*доктор педагогічних наук, професор
кафедра педагогіки початкової освіти
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ECONOMIC MODEL IN EDUCATION SYSTEM

Blahun Nataliia Mykhailivna

*Doctor of Pedagogic Sciences, Professor
Chair of Pedagogy of Elementary Education
Faculty of Pedagogy*

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Майбутнє України нерозривно пов’язане з розвитком інтелекту нації — найдорожчого капіталу людства. Вихід на траєкторію сталого економічного поступу, побудова відкритого демократичного суспільства з європейським рівнем життя потребує акумуляції творчих, інтелектуальних сил, виявлення обдарованої молоді, здатної швидко та конструктивно відповідати на вимоги часу. Для цього необхідно створити якісно новий суспільно-психологічний мікроклімат, який сприяв би соціально-економічним новаціям і максимально можливій самореалізації людини.

Економіка освіти — важлива галузь системи економічних наук. Життя підтверджує, що економічна «тканина» в сфері освіти менш досяжна і більш складна, ніж в інших сукупностях організацій матеріального виробництва. Економіка освіти склалася значно пізніше, ніж економіка промисловості та низка інших наук: лише декілька десятиліть тому [1, с. 71]. Процес її становлення як науки відбувався на основі об'єктивних і суб'єктивних обставин. Об'єктивною основою для виокремлення економіки освіти в особливу царину знань слугувало становлення системи освіти в якості самостійної та специфічної галузі народного господарства. Однак, виділення економіки освіти не відбувається автоматично разом із формуванням системи освіти як сфери народного господарства. Необхідною також залишається економічна зрілість галузі, яка і виникає в системі освіти у зв'язку з розвитком НТР у другій половині XX та на початку XXI ст. Економічна зрілість системи освіти, як сукупності організацій і підприємств, проявилася в різкому збільшенні масштабів рівня навчання та витрат на неї, в посиленні впливу галузі здобуття знань на темпи економічного росту й ефективність суспільного виробництва. Суб'єктивною обставиною виникнення економіки освіти стало те, що аналіз виробничих відносин і господарського механізму такої великої та специфічної галузі, як освіта, вже не вміщується в рамки загальної економічної теорії [2, с. 22].

Отже, економіку освіти слід розглядати у двох аспектах. По-перше, як гілку економіки, яка має власну структуру та характеристики, властиві системі; і, по-друге, вона належить до групи галузевих економічних наук, якою вивчається місце і роль системи освіти в економіці, організаційно-економічний механізм функціонування галузі здобуття знань, фінансування освітньої діяльності та соціально-економічна ефективність освітньої діяльності для суспільства.

Особлива роль галузі освіти в економічному аспекті пояснюється її специфічним місцем в системі суспільного поділу праці. Це єдина галузь, яка задовольняє запити населення в освітніх послугах і спеціалізується на відтворенні головної продуктивної сили суспільства — кваліфікованих робітників для всіх сфер матеріального та нематеріального виробництва, а також для різних видів невиробничої діяльності. Саме це визначає пріоритетність освіти. По-друге, рівень освіти населення виступає одним із основних показників добробуту народу країни. По-третє, ця галузь сама для себе готує професійних робітників — кадри викладачів. По-четверте, праця в царині освіти стала одним із наймасовіших видів людської діяльності, починаючи з раннього дитинства і до завершення трудової біографії значної частини робітників [3, с. 30-34].

Загальні проблеми розвитку системи здобуття знань і суспільного процесу діалектично пов'язані. Кризовий стан економіки освіти поступово пом'якшується та трансформується до рівня обміркованого вирішення нагальних проблем. Україна має статус країни з ринковою економікою, а відтак наступним кроком у становленні її кращої долі має стати наповнення освіти ринковим змістом в умовах відкритого суспільства. Безперечно, набуття економікою освіти ринкового характеру — одна із важливих інтеграційних проблем нашої держави. Розв'язання зазначеної проблеми накреслено у «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» (2002 р.). Зокрема, в п. 24 розділу XI «Економіка освіти» вказано, що сучасна економіка освіти має створити сталі передумови для розвитку всіх напрямів галузі з метою формування високого освітнього рівня українського народу. Досягнення цієї мети

передбачає виконання певного комплексу наступних завдань:

- фінансування освіти має бути пріоритетним напрямом видатків бюджетів усіх рівнів;
- фінансування державою здобуття дошкільної, повної загальної середньої та професійно-технічної освіти в державних і комунальних навчальних закладах в обсязі, визначеному державними стандартами;
- стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток освіти;
- створення сучасної системи нормування й оплати праці в галузі освіти;
- визначення пріоритетних напрямів фінансування освіти та концентрація фінансових ресурсів для їхньої реалізації;
- забезпечення ефективного використання коштів на функціонування та розвиток освіти [4].

Обсяги фінансування галузі здобуття знань та науки мають задовольняти потреби особистості й суспільства в якісній освіті. Державі належить поступово збільшувати видатки на неї та доводити їх до середніх показників європейських країн.

Ефективність використання фінансових ресурсів, спрямованих в освіту, забезпечуватиметься на основі встановлення та неухильного дотримання таких базових принципів її фінансування:

- поступовий перехід до формування видатків державного та місцевих бюджетів на освіту згідно з встановленими нормативами;
- чітке розмежування бюджетного та позабюджетного фінансування діяльності навчальних закладів;
- забезпечення підзвітності та прозорості використання коштів;
- забезпечення формування державного замовлення на підготовку фахівців у професійно-технічних і вищих навчальних закладах різних форм власності на конкурсній основі з урахуванням якості освітніх послуг;
- здійснення економічної діяльності навчальними закладами на засадах неприбутковості [4].

Основними джерелами фінансового забезпечення освіти є кошти державного та місцевих бюджетів; кошти юридичних і фізичних осіб, громадських організацій і фондів, у тому числі благодійні внески і пожертвування; кошти від надання з боку навчальних закладів додаткових освітніх та інших послуг; гранти; кредити на розвиток навчальних закладів усіх рівнів та здобуття освіти; кошти від здійснення навчальними закладами економічної діяльності, регламентованої державою.

Отже, основними заходами, спрямованими на покращення економічної моделі освіти, мають стати: ефективність технології формування видатків державного та місцевих бюджетів на освіту, вдосконалення системи кількісних та якісних показників для нормування зазначених видатків; розробка диференційованих стандартів інфраструктурного забезпечення навчальних закладів різних типів; запровадження диференційованих нормативів витрат на здійснення діяльності навчальними закладами; введення змішаного фінансування інноваційних проектів у галузі освіти, зокрема створення механізму пільгового оподаткування доходів фізичних осіб, які спрямовують власні кошти на оплату навчання; вдосконалення правового підґрунтя для приватного фінансування діяльності навчальних закладів; проведення органами управління освітою (державними та місцевими) моніторингу

інвестування навчальних закладів; запровадження спільного державного та громадського контролю за формуванням і виконанням бюджетів навчальних закладів; застосування енерготеплозберезувальних технологій, ощадливе використання та розподіл ресурсів, які спрямовано на освіту; модернізація мереж навчальних закладів.

Література:

1. Нисимчук А.С. Экономическое воспитание школьников / А.С. Нисимчук. – М.: Просвещение, 1991. – 127 с.
2. Терещенко В.И. Организация и управление. Опыт США. – М.: 1966. - С.12
3. Курило В.М., Шепотько В.П. Освіта України і науково-технічний прогрес: історія, досвід, уроки: Монографія / В.М. Курило, В.П. Шепотько. – К.: Деміур, 2006. – С.5.– 432 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Шк.світ, 2001. –16 с.

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Блоха Ярослав Євгенійович

кандидат філософських наук, доцент

кафедра філософії

історичний факультет

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

У останні кілька десятиліть проблеми справедливості, в першу чергу справедливості соціальної, займають значне місце у політичній і моральній філософії. Зростаючий інтерес до даної теми викликаний багатьма причинами, зокрема пошуком оптимальної моделі соціальної держави, що відповідає вимогам часу, а також інтеграційними процесами в Європі, що висувають на порядок денний питання про знаходження нової ідентичності.

Основи філософсько-теоретичного вивчення справедливості були закладені ще Аристотелем. Саме йому належить поділ справедливості на загальну і приватну: перша розглядається як загальна моральна підстава суспільного устрою (або хранителя соціетальної спільноти за Т. Парсонсом), друга — як «морально санкціонована співрозмірність» у розподілі благ та негараздів, у обміні та відплаті за прояв суб'єктами в соціумі певних властивостей. Саме він зацентрував увагу на тому, що справедливість може набувати форми як справедливої рівності (зрівнююча), так і справедливої нерівності (розподільча) [2, с.182].

«Справедливість, очевидно, є рівність, і так воно і є, але тільки не для всіх, а для рівних; і нерівність також є справедливістю, і так воно є насправді, але знову-таки не для всіх, а лише для нерівних» [1, с. 128]. Іншими словами, з формальної точки зору справа забезпечення справедливості є справою досягнення належної рівності або належної нерівності.

Що стосується соціальної справедливості, то в своєму сучасному значенні цей термін був вперше використаний у 1840 р в роботі католицького філософа Л.Т. д'Адзельо. Однак насправді широкого поширення даний термін набув після розробки

даного поняття британським філософом-утилітаристом Дж.Ст. Міллем, який трактував таку справедливість як «вищий абстрактний принцип ... до здійснення якого повинні всіма силами прагнути усі інститути і усі дії хороших громадян». Серед сучасних авторів до проблем соціальної справедливості зверталися Б. Беррі, Ю. Габермас, В. Галстон, Дж. Гелбрейт, Р. Дарендорф, Р. Нозік, Дж. Роулс, Р. Рорті, У. Ліппман, Ф. Хайек, Г. Харт та багато інших [2, с.182].

А.А. Гусейнов пропонує класифікувати концепції справедливості з точки зору їх підходу до особистості і суспільства, підрозділяючи ці концепції на кооперативно-холістські (Платон, Арістотель, Г.В.Ф. Гегель, К. Маркс) та конфліктно-індивідуалістичні (Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Юм, І. Бентам, сучасні ліберали). Теорії першої групи відштовхуються від ідеї єдиного загального блага цілого, що не зводиться до суми індивідуальних благ, другий — від ідеї атомарного індивіда, цілям якого і служить суспільство [3, с.457-458].

Дослідники виокремлюють три парадигми справедливості — відплачуючу, розподільну та менову [4, с.24-36]. Перша з них — найбільш давня — трактує справедливість як суб'єктивну міру відплати за добро і зло (платонівська формула «кожному своє»). Відповідно до даної парадигми, справедливість полягає не в тому, щоб порівнювати кожного з кожним, а в тому, щоб оцінювати кожного за його особистою гідністю відповідно до певних об'єктивних стандартів. Останнім часом цієї парадигми дотримуються філософи, близькі до постмодернізму. Так, Н. Фрейзер і А. Янг передбачають неминучість переходу від справедливого розподілу до справедливого «визнання», гідної відплати всім членам суспільства, безвідносно до їх вкладу або участі в обмінах. У свою чергу, М. Уолцер, вказуючи на відмінності в умовах справедливості в окремих підсистемах суспільства модерну, підкреслює, що ці критерії є похідними від соціальних благ, що представляють собою центральний елемент в інституційній конструкції «сфер справедливості».

Хоча ідея справедливого розподілу йде корінням в глибоку старовину, розподільна парадигма справедливості складається в епоху модерну. Найбільш послідовний розвиток вона отримала в працях Дж.Ст. Мілля, який бачив в розподільній справедливості раціональну і етичну основу суспільних відносин (філософський утилітаризм). Справедливість перестала бути об'єктивною реальністю іншого світу — її слід було визначати шляхом раціонального суб'єктивного зусилля; досягнення справедливості було оголошено метою соціальної теорії і практики, при цьому розподільна і соціальна справедливість перетворилися в синоніми. Прихильники такого підходу до справедливості вважали розподіл матеріальних благ ключем до досягнення загального щастя; цієї точки зору дотримувалися як ліберальні мислителі, так і соціалісти. Активний розвиток теорії справедливості в ліберальній політичній філософії останній третині ХХ ст. пов'язане саме з розподільною парадигмою [2, с. 183].

Менова парадигма за походженням найбільш пізня. Її основний сенс полягає в тому, що суспільна справедливість — це вільний обмін на основі взаємної вигоди і добровільності; суспільство є механізмом універсального обміну, а державне втручання допустиме виключно для протидії обману і насильству. Дані установки характерні для класичного лібералізму, лібертаризму і анархізму. Одним з найбільш рішучих прихильників менової парадигми виступав Ф. фон Хайек, який оголошував

віру в соціальну справедливість «квазірелігійним забобоном», вважаючи її «головною загрозою для більшості інших цінностей вільної цивілізації» [2, с. 183-184].

Сучасна західна цивілізація — це суспільство егалітарної справедливості, основним принципом якої є ідея рівності шансів, що неминуче веде до вибору на користь розподільної парадигми. Раціоналістичний егалітаризм утвердився в європейських країнах в Новий час, але лише в середині XIX ст., поряд з цивільним і політичним компонентами рівності, на передній план почав виходити і його соціальний компонент. У XX ст. роль даного компонента ще більше зросла. На думку Т. Парсонса, саме він є «найбільш фундаментальним», оскільки «члени суспільства повинні мати не просто формальні, але реальні можливості конкурувати з іншими членами, причому з достатніми шансами на успіх» [5, с. 113].

Безперервна полеміка навколо соціального компонента рівності і справедливого розподілу свідчить про те, що спостерігається сьогодні в розвинених країнах відступ деонтологічного лібералізму перед лібертаризмом є тимчасовим, і, очевидно, допоки зарано вести мову про занепад соціальної держави. Йдеться лише про перебудову соціальної політики, її модернізацію. Громадянська зрілість переважної більшості населення країн «старої демократії», а також зростання значення соціального діалогу в прийнятті державних рішень дозволяють з оптимізмом дивитися на майбутнє соціальної держави.

Література:

1. Аристотель Никомахова этика / Аристотель // Аристотель. Сочинения: в 4-х т. / [пер. с древнегреч.]; общ. ред. А.И. Доватура. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4 С. 53-294.
2. Гаврилова И.Н. Современные теории социальной справедливости // Полития. – 2009. – №1. – С.182-189.
3. Гусейнов А.А. Справедливость / А.А. Гусейнов // Этика. Энциклопедический словарь [Апресян Р.Г., Гусейнов А.А. (ред.)] – М.: Гардарики, 2001. – С.457-458.
4. Кашников Б.Н. Либеральные теории справедливости и политическая практика России / НовГУ имени Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 2004. – 260 с. (Серия «Монографии»; Вып. 3.).
5. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс; [пер. с англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева; под ред. М.С. Ковалевой]. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.

**ЗАКОННОСТЬ ФОТО- И ВИДЕОСЪЁМКИ В ТОРГОВЫХ ОБЪЕКТАХ:
АРГУМЕНТЫ СОТРУДНИКОВ И ЮРИДИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ**

Борсук Екатерина Валентиновна

студентка

инженерно-строительный факультет

Гродненский государственный университет имени Янки Купалы

г. Гродно, Беларусь

Фурман Татьяна Олеговна

студентка

юридический факультет

Гродненский филиал ЧУО «БИП — Институт правоведения»

г. Гродно, Беларусь

Научный руководитель – маг. экон. наук, старший преподаватель Саврас С.А.

**LEGALITY OF SNAPSHOT AND VIDEOGRAPHY IN TRADE OBJECTS:
STAFF CASES AND LEGAL BASIS**

Borsuk Ekaterina

student

faculty of engineering and construction

Yanka Kupala State University of Grodno

Grodno, Belarus

Furman Tatyana

student

faculty of law

BIP – Institute of Law, Grodno branch

Grodno, Belarus

Scientific adviser – master of economic sciences, senior lecturer Savras Sergey

В настоящее время граждане, как Беларуси, так и других стран передают информацию различными способами. Наиболее распространенными на сегодняшний день являются фото- и видеосъемка, результаты которых можно отправить друзьям, знакомым, коллегам. Эти результаты можно использовать как для деловых целей, так и в качестве воспоминаний о посещенном месте. Многие люди посещают магазины, супермаркеты, гипермаркеты, иные подобные торговые места и зачастую сталкиваются с одной и той же проблемой: делая записи в блокнотах, осуществляя фото- и видеосъемку, к ним предъявляют претензии сотрудники магазинов. Они указывают на то, что такими действиями посетители нарушают закон. Аргументируют это тем, что данный объект является частной собственностью, поэтому, осуществляя записи различными способами, покупатели тем самым якобы раскрывают коммерческую тайну, либо тем, что на входе закреплён знак, запрещающий фото- и видеосъемку. Однако если подойти к рассмотрению этих объяснений рационально, то их следует считать неправомерными. Ниже представлены доводы, опровергающие высказывания сотрудников торговых объектов относительно незаконности упомянутых ранее действий.

Проблемные ситуации в магазинах и подобных объектах сегодня не редкость. В региональных и республиканских периодических изданиях, на сайтах

информационных порталов и в других источниках можно найти огромное множество примеров конфликтов сотрудников торговых объектов и их клиентов. Причинами столкновений становились фото- и видеосъемка, а также другие действия, которые расценивались, как несоответствующие требованиям магазина [1; 2].

Большинство сотрудников ссылаются на то, что клиенты раскрывают коммерческую тайну, осуществляя записи, снимая видео или делая фотографии. Однако в статье 140 Гражданского кодекса Республики Беларусь указано следующее: «в отношении информации может быть установлен режим коммерческой тайны при условии, что составляющие её сведения не являются общеизвестными или легкодоступными третьим лицам в тех кругах, которые обычно имеют дело с подобного рода сведениями, имеют коммерческую ценность для их обладателя в силу неизвестности третьим лицам, не являются объектами исключительных прав на результаты интеллектуальной деятельности и не отнесены в установленном порядке к государственным секретам; режим коммерческой тайны считается установленным после определения состава сведений, подлежащих охране в режиме коммерческой тайны, и принятия лицом, правомерно обладающим такими сведениями, совокупности мер, необходимых для обеспечения их конфиденциальности» [3].

Информация, к которой свободный доступ имеет каждый, не может быть признана коммерческой тайной. Следовательно, фотографировать и снимать на видео прилавки, кассы можно сколько угодно. Сотрудники не вправе запрещать или приостанавливать съемку, удалять с фотоаппарата записи, изымать записи на бумажных носителях, а так же применять физическую силу.

Кроме этого довольно часто работники сетей магазинов утверждают, что данное место является частной собственностью, и мы не вправе совершать видео- и фотосъемку, а также делать любые пометки. Стоит учитывать, что даже если подобный объект является частной собственностью, то его территория относится к общественному месту.

Ведь в соответствии с [4] под общественным местом понимаются «участки местности, здания, сооружения, маршрутные транспортные средства, находящиеся в пределах населенного пункта, за исключением жилищ и огороженных участков местности, прилегающих к жилищам граждан индивидуальной застройки, а также находящиеся вне пределов населенного пункта маршрутные транспортные средства, здания и сооружения, предназначенные для свободного (за плату) посещения гражданами».

В таком случае, если исходить из указанного определения, посетители гипер- и супермаркетов, магазинов шаговой доступности имеют право совершать все рассмотренные выше действия: фотосъемку, а также видеосъемку (как в парке, сквере, так и магазине). И работники не вправе запрещать клиентам выполнять эти действия.

Подтверждением наших рассуждений являются слова заместителя министра торговли Ирины Наркевич, которая в одном из интервью подтвердила, что в белорусском законодательстве вопросы проведения фото- и видеосъемки регулируются только в том случае, если это связано с деятельностью журналистов. Другими актами законодательства не предусмотрено запретов по отношению к людям, выполняющим такие действия, то есть съемка в магазинах не запрещена [5].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что количество инцидентов, связанных со съёмками, не уменьшается и люди сталкиваются с подобными проблемами снова и снова. Исходя из слов заместителя министра торговли, можно сделать вывод о том, что работники магазинов поступают неправомерно, то есть действуют не в соответствии с белорусским законодательством. Поэтому требуются конкретные дополнения в имеющиеся акты законодательства, регулирующие вопросы функционирования торговых объектов. Либо имеет смысл создать отдельный законодательный акт, в котором будет четко разъяснены вопросы фото- и видеосъёмки в общественных торговых местах, а также другие подобные действия, которые вызывают у сотрудников данных организаций негативную реакцию.

Литература:

1. Боровой А. Конфликт с фотосъёмкой в магазине «Буслик» в городе Бресте [Электронный ресурс] / Городской портал BrestCITY.com. – Брест, 2006. – Режим доступа: <http://brestcity.com/blog/konflikt-s-fotosemkoj-v-magazine-buslik-v-breste>. – Дата доступа: 06.01.2017.
2. Воробей М. Можно ли фотографировать в магазине? [Электронный ресурс] / Белорусский портал TUT.BY. – Минск, 2000. – Режим доступа: <http://news.tut.by/hotline/294345.html>. – Дата доступа: 06.01.2017.
3. Гражданский кодекс Республики Беларусь: закон Респ. Беларусь, 7 дек. 1998 г., №218-3 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2001. – 2/744.
4. Об утверждении Инструкции о порядке заполнения регистрационных карточек единой государственной системы регистрации и учета правонарушений: пост. Мин-ва внутренних дел Респ. Беларусь, 31 марта 2007 г., №82 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2007. – №108. – 8/16282.
5. Владыко А. Замминистра торговли: фотографировать в магазинах можно [Электронный ресурс] / Онлайнер. – Минск, 2001. – Режим доступа: <https://people.onliner.by/2014/01/30/foto-4>. Дата доступа: 06.01.2017.

ОБДАРОВАНА ДИТИНА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ДНЗ

Борин Галина Василівна

*доцент кафедри теорії та методики дошкільної та спеціальної освіти
кафедра теорії та методики дошкільної та спеціальної освіти*

Педагогічний інститут

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ*

TALANTED CHILD: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF TEACHING IN PRE-SCHOOLS

Boryn Galina Vasilivna

*assistant professor of theory and methodology of preschool and special education
Department of theory and methods of preschool and special education*

*Pedagogical Institute Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

В дошкільному дитинстві важливо забезпечити належні психолого-педагогічні умови задля розвитку здібностей вихованців. У зв'язку з цим виникає необхідність

виявлення обдарованих дітей, побудови індивідуальної траєкторії розвитку та вибору програми їх навчання і виховання. Найчастіше саме батьки першими помічають обдарованість дитини, хоча іноді це важко зробити, оскільки не існує визначеного стереотипу обдарованості: кожна дитина проявляє свої здібності по-своєму. Водночас, обдарованість дитини може бути непоміченою в сім'ях за відсутності у батьків відповідних знань та умінь щодо виховання та розвитку своїх дітей. Заперечення або ігнорування унікальних здібностей дитини перешкоджає повноцінному розвитку вихованця.

Теоретичні питання обдарованості досліджували В. Ананьєв, А. Брушлинський, П. Гальперін, О. Ковальов, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Б. Теплов та ін. Художньо-естетичне виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі має сприяти розвитку їхніх природних здібностей, уяви, фантазії, формувати творчу особистість дитини. Реалізувати ці завдання варто на основі інтеграції різних форм роботи з дітьми (заняття, самостійна художня діяльність, гурткова робота). Особливу увагу слід зосередити на комплексному використанні творів образотворчого мистецтва в сенсі загальнолюдської і національної культури, організовуючи цілеспрямоване педагогічне спілкування дітей у середовищі мистецтва (живопису, скульптурі, архітектурі тощо). Реалізація такого підходу сприятиме збагаченню досвіду дітей щодо естетичного бачення навколишньої дійсності, активізації дитячої творчості в процесі художньо-практичної діяльності шляхом поетапного спостереження об'єктів, явищ довкілля у природному середовищі, розглядання творів образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, подальшого ознайомлення через музичні й літературні твори та обігрування нагромаджених знань, вражень. Завершальним етапом цього інтегрованого процесу естетичного пізнання світу має стати творча художньо-практична діяльність дітей дошкільного віку [2].

У нашому дослідженні проаналізуємо художньо-естетичну обдарованість дошкільників. Найяскравіше вона проявляється в 4-5-річному віці. Продукти образотворчої діяльності дітей є своєрідним відображенням розвитку дитини: інтереси, ставлення до навколишнього світу, рівень розвитку пізнавальних процесів, творчої активності, відображення внутрішнього світу вихованця.

Загальновідомо, що обдарованість — сукупність задатків, що виявляються у здібностях, які розвиваються під впливом навколишнього середовища і можуть змінюватись у процесі виховання і навчання; якісно своєрідне сполучення здібностей, від якого залежить ймовірність більшого чи меншого успіху під час виконання тієї чи іншої діяльності (Б. Теплов). Проте, кожна обдарована дитина — це індивідуальність, яка потребує особливого підходу. Обдарованість конкретної дитини вважаємо доволі умовною характеристикою, оскільки ознаки обдарованості, які проявляються в дошкільному дитинстві за невмілого психолого-педагогічного супроводу (як з боку батьків, так і педагогів) можуть поступово згаснути. Або ж, навпаки, обдарованість може проявитися на пізніших етапах розвитку дитини. Тому дуже часто з педагогічної позицій у практичній роботі з обдарованими дошкільниками замість поняття «обдарована дитина» застосовують дефініцію «ознаки обдарованості дитини».

Однією з умов формування гармонійної особистості є індивідуальний підхід до дітей, а для обдарованих дітей цей аспект найбільш значущий в силу їх специфічних особливостей. Це діти, які відрізняються від однолітків. Навчати і виховувати їх

потрібно з урахуванням індивідуальних особливостей. Готовність до роботи з художньо обдарованими дітьми дошкільного віку вимагає від педагогів фахових знань з курсу дошкільної педагогіки, дитячої психології, фізіології, методик викладання дисциплін художньо-естетичного циклу тощо [2].

Для розвитку творчих здібностей дітей важливо, щоб у вихованців було достатньо уявлень про навколишній світ, могли здійснити свій задум у малюнку. Розвиток творчих здібностей не може бути однаковим у всіх дітей в силу їх індивідуальних особливостей, але педагог умілим керівництвом повинен дати кожній дитині можливість активно, самостійно проявити і випробувати радість творчої праці. У навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу використовують такі організації дітей: спеціально організовану навчальну діяльність (заняття), ігри, самостійну діяльність дітей (художню, рухову, мовленнєву, ігрову, трудову, дослідницьку та ін.), індивідуальну роботу, спостереження, екскурсії, походи, свята та розваги, гуртки тощо. Їх можуть організовувати фронтально підгрупи, а також індивідуально — залежно від віку дітей, педагогічної мети, матеріально-технічного забезпечення закладу, професійної майстерності педагога. Відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій «Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі» (Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти №1.4/18-3082 від 26.07.10 року) під змістовним буттям розуміється повноцінне проживання дитиною кожного дня, при якому максимальною мірою задовольняються фізіологічні, пізнавальні, духовні, естетичні, комунікативні та інші потреби, запити, інтереси з урахуванням бажань, можливостей, здібностей і нахилів малюка. Освітній процес має домірно включати в себе різні види дитячої діяльності (зокрема і гурткової роботи), адекватні вікові вихованців, у першу чергу ті, в межах яких відбуваються важливі вікові новоутворення, і сприятливі для подальшого розвитку кожної маленької особистості в усіх сферах життєдіяльності. Від педагогів вимагають вільно володіти широким арсеналом організаційних форм, засобів, методів і прийомів освітнього впливу на вихованців.

Успішний художньо-естетичний розвиток обдарованих дітей зумовлено дотриманням низки методичних принципів, це зокрема урахування вікових, індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку; врахування національних, культурних, регіональних традицій. Педагогу потрібно відчувати психологічну атмосферу в групі: вміти спостерігати за дітьми; сприймати вираз очей вихованців, звертати увагу на їхню поведінку і настрої; бачити себе з боку очима дітей; прагнути поставити себе на місце дитини; визнавати свої помилки; бути щедрим на схвалення, заохочення; звертати увагу на взаємини дітей у колективі.

Враховуючи, що програми «Українське дошкілля», «Дитина» [5] та ін. орієнтують педагогів на виконання обов'язкової умови — виховання та розвиток дітей дошкільного віку у тісній взаємодії педагогів з родинами вихованців, в процесі опанування нових знань студентам варто зорієнтовуватись на способи та методики донесення науково обґрунтованої інформації до батьків. Скажімо, зміст консультації для батьків щодо спостереження за інтересами і нахилами дитини під час ігор з однолітками, сімейного відпочинку; розповідь та активна бесіда з дитиною під час прогулянки розширюють уявлення про навколишній світ, спостереження різноманітності барв та краси природи формують естетичний смак, стимулюють увагу, уяву, сприяють розвиткові мислення, налагодженню емоційного зв'язку, що

інтенсивно впливає на біологічні процеси, які допомагають пристосуватися до стресових ситуацій у майбутньому; забезпечують формування «комплексу довіри» (налагодження позитивних взаємовідносин батьки-діти). Таке консультування націлює батьків на усвідомлене виконання ними своїх функцій та забезпечення основних потреб дитинства. Аналогічно — поради щодо розвитку художніх здібностей малюків, створення задля цього відповідного морального, матеріально-просторового середовища (батькам варто створити умови, за яких обдарована дитина мала б змогу самостійно здійснювати свою індивідуальну творчу діяльність, усамітнитися, відчувати атмосферу творчості, розкнутості) [3]. Головне завдання батьків — прагнути, щоб захоплення образотворчим мистецтвом приносило дитині радість. Тоді вона виявляє наполегливість, силу волі, посидючість. В творчості дитина може реалізувати усі наявні в неї знання, уміння та здібності. Батькам потрібно усвідомити, що обдарована дитина прагне довірливого спілкування, щирого зацікавлення її захопленням; бажає відчувати у батьках порадників, які допоможуть подолати труднощі; будуть сприймали її як рівноправного партнера, щиро захоплюються її творіннями.

Література:

1. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 11. – Київ - Житомир: Вид - во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 415 с.
2. Борин Г.В. Обдарована дитина: психолого-педагогічний аспект підготовки майбутнього педагога / Г.В. Борин // Науковий журнал: Освітній простір України. – Випуск 8. – 2016. – 34-39 С.
3. Борин Г.В. Просвітницько-консультативна діяльність педагогів з батьками дітей раннього віку / Г.В. Борин // Обрії: науково-педагогічний вісник. – №1 (34), - 2012, - С.22-25.
4. Ликова О.А. Програма художнього виховання й розвитку дітей 2–6 років „Кольорові долоньки” / О.А. Ликова. – Х.: Веста: Видавництво „Ранок”, 2007. – 128 с.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Дитина». Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / [наук. кер. Проскура О., Кочина Л., Кузьменко В., Кудикіна Н.]. – К.: Київський університет імені Б. Грінченка, 2012. – 492 с.

**АНГЛІЙСЬКА МОВА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Чабак Лариса Іванівна

старший викладач

*кафедра права і соціально-гуманітарних дисциплін
економічний факультет*

Черкаський навчально-науковий інститут

ДВНЗ «Університет банківської справи»

м. Черкаси, Україна

**ENGLISH IN THE CONTEXT OF ECONOMIC GLOBALIZATION
PROCESSES**

Chabak Larisa

Senior Lecturer

Law, Social Sciences and Humanities Department

Economic Faculty

Cherkasy Educational and Scientific Institute of the State Higher Educational

Institution University of Banking

Cherkasy, Ukraine

Глобалізаційні процеси, як домінуючі тенденції розвитку цивілізації в ХХІ столітті охопили майже всі сфери життя країн Сходу й Заходу. Створюючи основу для інтеграційних процесів у різних сферах суспільного буття, взаємозалежний економічний простір стає “генератором” нових явищ і понять, отримуючи відповідне вербальне втілення в англійській мові. Перспективи й наслідки цього суперечливого процесу ще недостатньо вивчені в науковому плані, попри жваве обговорення даної проблеми широкою громадськістю і фахівцями різних галузей гуманітарного знання, зокрема лінгвістами.

Актуальність даної теми визначається дослідженням ролі економічної лексики у збагаченні словникового складу англійської мови, а також необхідністю аналізу інноваційних процесів та явищ у лексиці сфери економіки останнього двадцятиліття.

Метою дослідження є визначення основних тенденцій збагачення економічного вокабуляру англійської мови шляхом аналізу словотвірних, семантичних і фразотворчих процесів на фоні соціально-економічних перетворень та нових явищ.

Безсумнівно, найбільш яскравим проявом глобалізації у сфері мовних відносин є явище поширення англійської мови як *lingua franca* [1; 135]. Статистичні дані свідчать, що англійською мовою вільно володіють близько 670 мільйонів осіб, а в межах «розумної компетентності» — приблизно 1,2-1,5 млн. чоловік. [2; 45]. Отже, жодною мовою раніше в історії не розмовляла така кількість людей і так широко, і це при тому, що ніколи в історії не було такої кількості стандартизованих мов, як сьогодні, — 1,2 тис. [3; 21].

Зрозуміло, що вибір англійської на роль першої мови міжнародного спілкування зумовлений як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Варто розпочати з центрального поняття “глобальна економіка”, яке отримало найменування *global economy*, *world economy*. Аналіз співвіднесених з цим поняттям мовних одиниць доводить, що переважна їхня більшість концентрується навколо

таких рушійних сил й суперечностей економічної інтеграції, як наступ транснаціональних корпорацій (ТНК), перерозподіл і переміщення ресурсів, перетворення англійської мови у *lingua franca* сучасного бізнес-середовища, міждержавні об'єднання й організації, амбівалентний характер глобальної економіки.

Необхідно зазначити, що англомовні інновації, пов'язані з тотальним наступом транснаціональних корпорацій та їхнім перетворенням у головних гравців світового економічного розвитку, означають активне поширення відомих брендів найбільш розвинених держав і нав'язування певного стилю життя. Тому критики вестернізації світу використовують ці мовні одиниці здебільшого для таврування стереотипів раціоналізму й аморальності великого бізнесу.

В сучасному світі, коли безперечними лідерами у міжнародній економіці є американські компанії *McDonald's*, *Coca-Cola*, *Disney*, *Starbucks*, неолексеми, утворені із залученням відповідних ергонімів, нерідко використовують як синоніми "глобалізації": *McDonaldization*, *McWorld*, *Coca-Colonization*, *Coca-Globalization*, *Disneyization*, *Disneyfication*, *Starbuckization*.

Тотальна інтернетизація сприяє появленню неолексем, утворених від назв відомих веб-провайдерів або фірм, комерційний успіх яких пов'язаний з поширенням інформаційно-комп'ютерних технологій у планетарному масштабі: *Microsoftization*, *Microsoft*, *Googlization*, *Googleverse* (*Google* + *universe*), *GooTube* (*Google* + *YouTube*), *to Amazon*, *amazonned*.

Також з перерозподілом і переміщенням ресурсів корелюють вербальні репрезентанти, які визначають перерозташування активів компаній, "викачування мізків" та інші явища в умовах світової економічної інтеграції. Саме ТНК, котрі також називають *stateless corporations*, тобто "корпорації поза державними кордонами", відкрили простір для руху як матеріального, так і інтелектуального капіталу.

Проаналізувавши культурні розбіжності та особливості на рівні когнітивного аспекту народів країн європейської спільноти, ми бачимо, що постійно з'являються назви для позначення мови спілкування представників ЄС: *EuroEnglish*, *Eurospeak*, *Eurojargon*, *Eurobabble*. Іронічне ставлення до порушення мовних норм досягається за рахунок експресивності вихідних лексем *jargon* та *babble*.

Так як інформаційні потоки пронизують усі рівні бізнесу, а велика кількість каналів інформації створює необхідність мобільно працювати з великими обсягами даних, з'явилися й такі різновиди англійської мови, як *Weblish* та *Netspeak*, котрі використовують для комунікації через мережу Інтернет і специфікою яких є нехтування орфографічними, граматичними правилами, ігнорування пунктуації та неофіційний тон.

Типові риси транснаціонального світу вербалізувалися у мініпарадигмі неонімацій, котрі відображають зростання присутності Китаю в економіках багатьох розвинутих країн: *Chimerica* (*China* + *America*), *Chermany* (*China* + *Germany*), *Chindonesia* (*China* + *India* + *Indonesia*), *BRICs* (*Brazil*, *Russia*, *India*, *China*) "країни (Бразилія, Росія, Індія, Китай), економіки яких мають високий потенціал для розвитку".

Наведені вище приклади свідчать тому, що "глобалізація поділила світ на тих, хто «глобалізує», і на тих, кого «глобалізують»" [4, 20]. Однак необхідно зазначити, що неологізми цього ряду співвідносяться не лише з економічним параметром цього

феномена, а й з усіма складовими глобалізації. Крім того, майже усі нові слова і фразеологічні одиниці, які передають нейтральне, позитивне чи негативне ставлення до взаємозалежності й цілісності світу, утворюються за допомогою вихідних лексем *globe* або *global*, котрі, у свою чергу, демонструють неабияку слово- і фразотворчу активність. Полярні оцінки своєрідного відголосу глобалізації — об'єднання Європи — номінують головним чином за допомогою форманта *Euro-*, що сприяє перетворенню цього мовного знака у новий словотворчий елемент.

Певні мовні інновації репрезентують якщо не підтримку, то принаймні готовність працювати у глобальних реаліях: *globitarian-* “той, що стосується уряду, в якому усі рішення й програми приймають з урахуванням механізмів глобального ринку”, *globility-* “здатність компанії, продукту виробництва і т.п. бути визнаними і поширеними у світі”, *globoboss-* “керівник транснаціональної корпорації, котрий може працювати в умовах глобальної економіки”.

Виникають побоювання щодо негативних наслідків об'єднання Європи, які на рівні мовних одиниць представлені неолексемами *Europessimism*, *Euroskeptic (adj.)*, *Euroskeptic (n.)*, *Euroskepticism*, *Europhobe*, *Europhobia*. Слід зауважити, що варіативність оцінок — від страху до стану позитивного афекту — фактично досягається за рахунок використання лексем *pessimism*, *skeptic*, *phobia* й уламків *-phoria*, *-philia*, *-phile*, котрі під час семантичного переосмислення наповнюють утворені дефініції новим змістом.

В процесі дослідження виявлені принципові причини англomовної лінгвокультурної глобалізації — кількість і якість закодованої англійською мовою інформації становить основну частину сучасного світового інформативного простору. Беручи до уваги те, що за допомогою соціальних та економічних чинників можна виявити суттєві внутрішньомовні тенденції, вбачається доцільним подальший соціолінгвальний аналіз втілення новітніх англomовних явищ та процесів. Отже, можна зробити висновок, що процеси економічної глобалізації відкривають простір для активного дослідження інноваційних процесів на лексико-семантичному рівні.

Література:

1. Головка О.М. Лінгвальна актуалізація вимірів антропного буття (на матеріалі інновацій англійської мови): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Олександра Миколаївна Головка ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 493 с.
2. Петрінська Т. Вербалізація концепту Political Globalization в англomовному публіцистичному дискурсі / Т. Петрінська // Наук. зап. – Вип. 89 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 60–65.
3. Юськів Б.М. Концепція і парадигми глобального управління / Б.М. Юськів // Політичний менедж-мент. – 2009. – №1 (34). – С. 119–130.
4. Graddol D. English Next: Why global English may mean the end of „English as a Foreign Language“ / David Graddol. – British Council, 2006. – 128 p.

**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТРЗАХОДІВ У
СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ**

Чернявський Анатолій Леонідович

к.ю.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін і права

Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»

м. Черкаси, Україна

**GENERAL PROVISIONS OF USING COUNTERMEASURES IN THE
CONTEMPORARY INTERNATIONAL LAW**

Cherniavskiyi Anatolii

PhD, Associate Professor, Department of socio-humanitarian disciplines and law

Cherkasy Institute of the Banking University

Cherkasy, Ukraine

Контрзаходи у міжнародному праві є одним із видів заходів примусу до виконання зобов'язань, що витікають із правовідносин відповідальності. Зарубіжні та вітчизняні дослідники неодноразово зазначали, що проблема застосування заходів примусу, які б спонукали до додержання міжнародно-правових норм, відноситься до числа найважливіших та найскладніших проблем сучасного міжнародного права. Наприклад, О. Елагаб у своєму дослідженні, присвяченому проблематиці міжнародно-правового регулювання застосування контрзаходів, наголошує, що питання про контрзаходи є одним із найважливіших і найсуперечливіших у сфері відповідальності держав [1, р. 150].

Упродовж усієї історії розвитку міжнародного права проблема примусу привертала до себе значну увагу юристів, дипломатів та вчених, оскільки тривалий час саме сила відігравала головну роль у міжнародних відносинах. Традиційно, суверенна держава визнавалася вільною у застосуванні сили, якщо це було зумовлено її поточними потребами та інтересами. Прийняття у 1945 р. Статуту Організації Об'єднаних Націй заклало підвалини нового міжнародного правопорядку та суттєво змінило погляди на контрзаходи як інститут міжнародного публічного права. Відтоді загально визнаним є підхід, згідно з яким будь-які види міжнародного примусу, в т.ч. і контрзаходи, можуть застосовуватися лише на підставах і в порядку, передбачених принципами та нормами міжнародного права [2, р. 77]. При цьому необхідно відзначити, що міжнародно-правові норми та принципи, які стосуються сфери застосування контрзаходів, мають переважно некодифікований звичайний характер, що надає деяким оглядачам взагалі заперечувати правовий характер міжнародного примусу та контрзаходів [3].

Відсутність чітких конвенційних чи, принаймні, кодифікованих міжнародно-правових норм, які б торкалися питань мирного врегулювання різноманітних спорів між державами, застосування контрзаходів та міжнародного примусу зумовила довготривалу і кропітку роботу Комісії з міжнародного права ООН, спрямовану на розробку Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. У процесі розробки Комісією проекту Статей було виокремлено два самостійні напрямки роботи — розробка процедур мирного врегулювання спорів між державами, пов'язаних із вчиненням однією з них міжнародно-протиправного діяння, та регламентація застосування контрзаходів у відповідь на такі діяння [4, р. 437].

12 грудня 2001 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію A/RES/56/589, що в якості додатка містить Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. Ці Статті взяті до відома і рекомендовані “до уваги урядів, не торкаючись при цьому питання про їх майбутнє прийняття чи інших належних заходів” [5]. Питанням контрзаходів присвячений розділ II Частини третьої Статей “Імплементация міжнародної відповідальності держав” [6]. Цей розділ присвячений контрзаходам, що застосовуються безпосередньо потерпілою державою. Хоча загально визнано, що за наявності певних умов контрзаходи у відповідь на міжнародно-протиправне діяння можуть застосовуватися не лише потерпілими, а й іншими державами, однак існуюча міжнародна практика є надзвичайно суперечливою і не дозволяє сформулювати певні загальні правила. Саме тому положення Статей не торкаються подібних випадків, але і не забороняють і не обмежують права інших, крім потерпілих, держав застосовувати правомірні контрзаходи проти держави-правопорушниці з метою припинення правопорушення та відшкодування шкоди, заподіяної правопорушенням іншим потерпілим суб’єктам.

Безпосередньо сам текст Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння не розкриває поняття контрзаходів, фактично дозволяючи визначати їх виходячи із усталеної практики міжнародних правовідносин. В цілому, контрзаходи можна розглядати як правомірні заходи примусу, що застосовуються потерпілими чи іншими державами до держави, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, з метою захисту їх законних прав та інтересів, відшкодування заподіяної шкоди або відновлення порушеного міжнародного правопорядку. Д. Алланд, розкриваючи поняття контрзаходів у міжнародному праві, зазначає, що контрзаходи за своєю юридичною природою є внутрішньо протиправні, але виправдовуються метою та підставою їх застосування [7, р. 1221-1222]. За цією ознакою контрзаходи істотно відрізняються від реторсій, тобто правомірних акцій у відповідь на недружні дії, що не мають ознак міжнародного правопорушення, наприклад, тимчасового відкликання свого посла внаслідок недружніх заяв з боку країни його перебування і т.п.

Дж. Кроуфорд, розкриваючи юридичну природу контрзаходів, наводить такі принципи їх застосування [8, р. 6-9]:

1) контрзаходи мають застосовуватися лише щодо держави, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, в результаті якого потерпілому суб’єкту міжнародного права (державі чи міжнародній організації) заподіяно шкоду;

2) контрзаходи можуть застосовуватися лише потерпілою державою чи міжнародною міжурядовою організацією або від їх імені;

3) протиправний характер діяння, що є підставою для застосування у відповідь на нього контрзаходів, має визначатися виключно на основі норм міжнародного права, а не національного права держави, що має намір застосувати контрзаходи. При цьому застосування контрзаходів не повинно створювати умов для порушення основних принципів міжнародного права чи порушення прав і свобод людини;

4) єдиною метою застосування контрзаходів є відновлення правомірних прав та інтересів потерпілого суб’єкта, в т.ч. і відшкодування матеріальної шкоди. Застосування контрзаходів з будь-якою іншою метою не допускається і само по собі є міжнародним правопорушенням;

5) режим контрзаходів має забезпечувати повернення до попереднього стану, що існував до вчинення міжнародного правопорушення і не повинен заподіювати державі-правопорушниці, щодо якої і застосовуються контрзаходи, незворотної шкоди;

б) контрзаходи мають тимчасовий характер і можуть застосовуватися лише до моменту початку інших передбачених міжнародним правом процедур мирного вирішення спору. Щоправда, наслідки контрзаходів можуть проявлятися і після остаточного вирішення спору. Наприклад, якщо у режимі контрзаходів потерпіла держава конфіскувала певне майно держави-правопорушниці, врегулювання спору між цими державами за іншими процедурами (переговори, рішення міжнародних судів, арбітражів тощо) не створює безпосереднього обов'язку потерпілої держави повернути конфісковане майно.

Така ознака контрзаходів, як можливість їх застосування виключно потерпілим суб'єктом міжнародного права або за його дорученням, досить активно дискутується у політичній та юридичній літературі. Зокрема, якщо Дж. Кроуфорд належність права на застосування контрзаходів виключно потерпілій державі чи міжнародній організації вважає основною ознакою контрзаходів у сучасному міжнародному праві [8, р. 68], то К. Томусчат опонує подібній думці, доводячи, що наділення права на контрзаходи лише потерпілих держав логічно призведе до того, що контрзаходи будуть застосовуватися лише потужними в економічному чи військовому плані державами [2, р. 79]. Тому доречно визнати, що право на застосування контрзаходів повинні мати як потерпілі, так і треті держави чи міжнародні організації, при чому застосування контрзаходів має ставити на меті відшкодування шкоди, заподіяної як інтересам конкретної держави, так і міжнародного співтовариства в цілому.

Подібна точка зору була викладена і в офіційних позиціях різних держав світу щодо положень проекту Статей, які стосувалися режиму контрзаходів. Так, у письмовому відгукові Китайської Народної Республіки вказувалося на необхідності попередження зловживань правом на застосування контрзаходів та обмеження сфери застосування контрзаходів як можливого механізму втручання у внутрішні справи найбільш слабких держав [9, р. 377-378]. Така позиція багатьох держав світу, як розвинутих, так і таких, що розвиваються, зумовила відсутність у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння чіткого визначення кола суб'єктів, наділених правом застосовувати контрзаходи. Зокрема, ст. 49 Статей говорить, що потерпіла держава може застосовувати контрзаходи лише проти держави, яка несе відповідальність за міжнародно-протиправне діяння, з метою спонукати цю державу виконувати свої зобов'язання. Отже формально ця стаття не забороняє застосування контрзаходів іншою, ніж потерпіла, державою.

Необхідно мати на увазі, що цілі застосування контрзаходів потерпілою та третьою державою матиме хоча і взаємопов'язані, але певною мірою відмінні цілі. Так, Б. Сімма загальною метою контрзаходів називає відновлення попереднього становища, що існувало до моменту вчинення міжнародно-протиправного діяння [10 р. 102]. У тому випадку, коли контрзаходи застосовують потерпілою державою, їх основною метою є припинення конкретного міжнародного правопорушення та відшкодування заподіяної шкоди, а у випадку, коли контрзаходи застосовуються третьою державою чи державами, їх основною метою виступає припинення конкретного міжнародного правопорушення та спонукання правопорушника до

правомірної поведінки у майбутньому, при цьому вимога відшкодувати безпосередньо заподіяну шкоду, як правило, не висувається.

Література:

1. Elagab O. The Place of Non-Forcible Counter-Measures in Contemporary International Law. –Oxford: Oxford university Press, 1999. – 976 p.
2. Tomuschat C. Are Counter-measures Subject to Prior Recourse to Dispute Settlement Procedures? // European Journal of International Law. – 1994. – Vol. 5. – №1. – p. 77-87.
3. Pfaff W. Radical Rethink of International Relations // International Herald Tribune. – 2002. – Oct. 3.
4. Crawford J. Revising the Draft Articles on State Responsibility // European Journal of International Law. – 1999. – Vol. 10. – №2. – p. 435-460.
5. Resolution A/RES/56/589 adopted by the General Assembly United Nations 12 December 2001 // <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56588.pdf>.
6. The Articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts // <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56588.pdf>.
7. Alland D. Countermeasures of General Interest // European Journal of International Law. – 2002. – Vol. 13. – №5 – p. 1221-1239.
8. Crawford J. Counter-measures as Interim Measures // European Journal of International Law. – 1994. – Vol. 5. – №1 – p. 65-76.
9. Chen Q., Hu Q. State Responsibility: Statements by Xue Hankin // Chinese Journal of International Law. – 2002. – Vol. 2. – p. 377-391.
10. Simma B. Counter-measures and Dispute Settlement: A Plea for a Different Balance // European Journal of International Law. – 1994. – Vol. 5. – №1 – p. 102-105.

**ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Чернюк Ірина Анатоліївна

кандидат політичних наук

*доцент кафедри суспільних дисциплін, міжнародного права та юридичної
журналістики*

*Національного університету водного господарства та природокористування
м.Рівне, Україна*

**POLITICAL CULTURE AND POLITICAL MODERNIZATION OF
UKRAINE**

Chernyuk Iryna Anatoliyivna

PhD in political science

*Associate Professor of Social Sciences, International Law and Legal Journalism
National University of Water and Environmental Engineering
Rivne, Ukraine*

Шлях української держави до демократії був складний. Ті перепони, які виникали на даному шляху українське суспільство згідністю пододало і змогло увійти у XXI століття із високим рівнем політичної культури та політичної свідомості.

Високий рівень політичної культури практично завжди асоціюється із демократичними принципами та інституціями, повагою до прав та свобод.

Політична культура — це явище, яке змінюється, реагуючи на будь-які перетворення у суспільстві. С. Рутар розглядає політичну культуру як сукупність політичних цінностей, норм і способів поведінки, які функціонують в рамках певного типу політичної системи, характеризуючи взаємодію політичних інститутів і політичних спільнот [4, с. 29]. Тоді, як політологічний енциклопедичний словник політичну культуру визначає як невід’ємну частину загальної культури, яка формується і виявляється в процесі політично життя суспільства. Яке б визначення не давали політичній культурі — це, однозначно, обов’язковий елемент функціонування будь-якої політичної системи. «Саме в рамках політичної культури задається вектор напрямку політичних процесів, відбувається оцінка їх значимості, а також інституціоналізується політична поведінка громадян» [2, с. 64].

Прошло більше 25 років як в Україні почала конструюватися демократична політична система, але зараз те, що ми спосперігатимо не повністю відповідає реаліям справжньої демократії, на яку орієнтується українська політична система. Проблеми виникли на етапі становлення демократії на всіх її рівнях. Чому? Відсутність політичної культури демократичного типу із новим баченням, свідомістю, мисленням. Саме на такі проблеми становлення демократичного режиму в державі звертають увагу Г. Алмонд і С. Верба у своїй праці «Громадянська культура»: «Государственные деятели, стремящиеся создать политическую демократию, часто концентрируют свои усилия на учреждении формального набора демократических правительственных институтов и написании Конституции. Они могут сосредоточивать усилия на формировании политической партии, чтобы стимулировать политическое участие масс. Но для развития стабильного эффективного демократического управления требуется нечто большее, нежели определенные политические и управленческие структуры. Это развитие зависит от политической культуры. Если она не способна поддерживать демократическую систему, шансы последней на успех невелики» [3, с.188]. Ситуація, яка описана вище практично повторює те, що відбувалася в Україні на етапі становлення державності.

Процеси, які відбуваються в сучасному українському суспільстві можна описати в термінах теорії модернізації. Як відомо, ця теорія виникла для опису явищ змін у соціально-економічних відносинах традиційних суспільств колишніх колоніальних країн, що одержали після війни політичну незалежність, у їхньому прагненні здобути риси сучасних розвинутих суспільств. У працях Е. Етціоні, П. Бергера, Ш. Айзенштадта й інших авторів розкриваються різні закономірності процесу модернізації й узагальнюється досвід модернізації в різних країнах і регіонах [2].

Політичні лідери, бажаючи модернізувати політичну систему, зайнялися процесом руйнації. В результаті з’явилася «нова» політична система, але з відповідною їй багатовіковою політичною культурою. Яка, у свою чергу, є невід’ємною складовою національної культури, здійснюючи вплив на політичні та правові процеси в державі. Адже «без відповідних змін у самій культурі модернізація політичної системи неможлива, оскільки передумови цієї модернізації ще не сформувалися у соціокультурному середовищі» [2, с. 189]. Стає зрозумілим, що пасивне слідування

демократичним цінностям у новій політичній системі не призведе до оновлення політичної культури чи побудови громадянського суспільства.

Зміни, які розпочалися у Україні на початку незалежності, ініціювалися зі сторони еліти (політичної, економічної, культурної). Що правда, модернізаційні заяви політичної еліти не завжди відповідаються бажанням народних мас, менталітету більшої частини населення. Протистояння між елітою і простим населенням виявляється у різних формах: відсутністю діалогу, інформаційному бар'єрі та інше. Населення погоджується на модернізацію, якщо це буде виправдано її результатами, але не розуміє, що передумови змін практично відсутні.

Політична культура важлива складова політичної системи, формується переважно політичною елітою, яка займає особливе місце у процесі культуротворення. Як стверджує С. Рутар: «Політична культура здебільшого відображає попередній досвід і змінюється значно повільніше, ніж інші елементи політичної системи» [4, с. 30]. Тому політична еліта повинна приділяти особливу увагу формуванню елементам політичної культури. Це і політична свідомість, політична ідеологія, політичні цінності та норми, які встановлюються у суспільстві. Враховувати фактори, які здійснюють безпосередній вплив на становлення політичної системи через призму політичної культури. Тоді ж як, на початку 90-х років, політична еліта займалася проблемою самозбагачення, приймала участь у «марафоні», хто швидше прийде до влади. А потрібно було осмислити історичний досвід народу, формувати національну ідею та стратегію демократичного розвитку, консолідувати населення завдяки новим політичним цінностям та ідеалам.

Всі ці зміни, які відбуваються під час трансформації українського суспільства і його політичної культури, сприяло розвитку дискусій, які відбувалися на сторінках наукових періодичних виданнях. Дуже часто зверталася увага на те, що помилки українських реформаторів доби незалежності у тому, що вони не враховували особливостей політичної культури держави, які склалися протягом століть. Модернізацію вони розглядали як процес міжнародної соціалізації, намагаючись відразу прищепити основні норми та цінності, засвоїти взірці західних цивілізацій.

Отже, здійснюючи свої функції, політична культура впливає на політичну систему суспільства. Деякі дослідники називають політичну культуру **матрицею політичного процесу, тому що вона пронизує діяльність усіх структур державно-політичної системи, виступає системноутворюючим елементом політичної сфери і гарантом стабільності політичного режиму.** Динаміка модернізації політичної системи прямо пропорційна можливостям нового покоління реалізувати накопичений потенціал своєї громадянської політичної культури.

Український науковець Г. Уджмаджурідзе, використовуючи методико-методологічних положень запропонованої Інститутом соціології моделі, виділяє чотири типи політичної культури, притаманної українському суспільству сьогодні, а саме:

1) активно-недемократична політична культура — характерна для індивідів із негативним ставленням до демократії, її цінностей, рис; її представники втілюють або готові втілювати відповідні практики проти демократичного устрою;

2) пасивно-недемократична політична культура — характерна для індивідів із негативним ставленням до демократії, її цінностей, рис; її представники неготові втілювати відповідні практики проти демократичного устрою;

3) пасивно-демократична політична культура — характерна для індивідів із позитивним ставленням до демократії, її цінностей, рис; проте її представники неготові втілювати відповідні практики для підтримки і відтворення даного режиму;

4) активно-демократична політична культура — характерна для індивідів із позитивним ставленням до демократії, її цінностей, рис; її представники втілюють або готові втілювати відповідні практики для підтримки і відтворення даного режиму [5, с. 91].

Трансформаційні процеси торкнулися всіх сферах суспільного життя. І в центрі подій — політичних, соціальних, економічних, культурних — завжди перебувала людина, особистість. Політична активність, правова та політична культура — це ті індикатори, які визначили успіх демократичних перетворень в Україні.

Література:

1. Выставкина Д. Политическая культура в молодежной среде Украины [Текст] / Д. Выставкина // Вісник Одеського національного університету. – 2012. – Т. 17, Вип. 2. – С. 64-71.
2. Катаев С. Україна як транзитивне суспільства / С. Катаев. – Режим доступа: <http://kataev.iatp.org.ua/ukr/02/>.
3. Костенко В. Общественно-исторические предпосылки становления российской политической культуры / В. Костенко // Вестник Тюменского государственного университета. – 2006. – №2. – С. 177–185.
4. Рутар С. Політична культура України / С. Рутар // Студії політологічного центру «Генеза». – 1996. - №1. – с.29 - 31.
5. Уджмаджурідзе Г. Політична культура студентської молоді ДНУ ім. О. Гончара / Г. Уджмаджурідзе // Грані . – 2016. – №4 (132). – С. 88-98.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КІБЕРБЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

Чуменко Вікторія Романівна

*студентка магістерської програми денного відділення
кафедра міжнародних відносин і зовнішньої політики
факультет історії*

*Донецький національний університет ім. Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Науковий керівник – Чарських І.Ю., канд. іст. наук

В умовах глобальної інформатизації, діджиталізації та зростаючої потреби людства у інформаційних ресурсах для адекватного реагування на сучасні виклики та вдалої реалізації імперативів зовнішньої політики та розв'язання завдань забезпечення національної безпеки серед суб'єктів міжнародних відносин з'являється потреба у освоєні інформаційно-цифрових технологій. Одним із наслідків цих процесів стало виникнення нового геополітичного терену — кіберпростору. Сьогоднішній реалії такі, що кіберпростір визначає тенденції, які впливатимуть на формування сучасного порядку денного та правил ведення політичної гри.

Українські ж реалії, а саме факт наявності гібридного конфлікту на Сході та анексія Криму, засвідчує вразливість кіберпростору держави, неефективність існуючих заходів протидії іноземним кібератакам та необхідність переосмислення значимості цифрового простору для національної безпеки. В умовах протидії агресії РФ для України постає потреба у розробці цифрової стратегії — «Digital Agenda» та створенні передумов в інформаційному онлайн-вимірі (на законодавчому, технічному та інституційному рівнях), які будуть здатні чинити опір діючій ворожій пропаганді, запобігати вірогідній ескалації інформаційної війни в Україні в майбутньому та сприяти подальшому входженню країни в світове інформаційно-цифрове суспільство. Отже, вихід України з кризового стану, подальша спроможність посилення політичних та економічних позицій на міжнародній арені та всередині самої країни, здатність впливати на світові політичні процеси, всебічне зростання добробуту залежатиме у тому числі від ступеня опанування нею нових медіа-технологій та сталого розвитку цифрового простору і наявності розуміння цієї взаємозалежності серед політичного істеблішменту. Тому, пропонуємо розглянути низку трендів кіберполітики, розуміння яких надає політичній переваги тим акторам, які усвідомлюють їх значення та керуються ними.

Реструктуризація безпекової архітектури. Виникнення істотно нових джерел загроз та агресії потребує перегляду превентивних методів та підходів боротьби з ними, тобто ревізії основних концептуальних документів на національному та міжнародному рівнях.

Генеza нових видів асиметрії. Зокрема, асиметрична природа кіберпростору наділяє владою слабких акторів, завдяки якій у них з'являється шанс на домінування та можливість тиснути на міцних акторів (дії Е. Сноудена та Дж. Ассанжа тому яскраві докази). Паралельно з'являються нові симетрії, наприклад, у держав виникла можливість втручатись у віртуально-цифровий простір інших країн, не перетинаючи фізичних кордонів (використання КНР вірусу Stuxnet з метою виведення державних е-систем США з ладу; напад російських хакерів на Естонські урядові сайти; використання Твіттер-технологій в Ірані). Інакше кажучи, порушення суверенітету тепер паралельно відбувається не тільки у повітряному чи наземному просторі, але й у інформаційно-віртуальному. І в обох випадках, ми спостерігаємо зрушення та перерозподіл сил між гравцями на міжнародній арені.

Виникнення безпрецедентної кількості цифрових конфліктів міждержавними, недержавними акторами (індивідуумами, приватним сектором та інше) та міжнародними організаціями. Зокрема, війни відбуваються за такими осями, як Китай — США, США — РФ, РФ — члени ЄС, РФ — Україна, РФ — країни пострадянського союзу, США — Іран.

Підвищення анархізму міжнародної системи. Це буде виявлятися у появі нових акторів на міжнародній сцені та розширенню спектру їх можливостей. В свою чергу, окремі індивідууми втручаються у кіберпростір держав та підривають цифрову стабільність та імідж усього урядового апарату. Так, діяльність WikiLeaks викрила факт вразливості державних стратегічних об'єктів перед діями індивідуумів, які за допомогою Інтернету можуть атакувати цілу «велику державу». Також на мапі народжуються нові недержавні актори, які започатковують комерційні структури та створюють нові е-продукти та е-силу (Силіконова Долина з її штаб-квартирами є чудовими прикладом). Деякі країни переорієнтовуються та прагнуть до здобуття

статусу повноцінних кібер-країн (Сінгапур, Естонія, США та інші) і отримання контролю над інформаційними потоками. На світовій арені також виникають нові типи кібер-злочинців, різноманітність та анонімність яких не дозволяє перелічити та ідентифікувати їх у повному обсязі. Отже, за таких обставин поширення суб'єктів міжнародних процесів посилюється анархічність системи міжнародних відносин.

Розширення діяльності приватного сектору у кіберпросторі. Внаслідок збільшення кількості акторів відбувається збільшення кількості зон відповідальності приватного сектору в цифровому просторі, в особливості, у зоні забезпечення безпеки. Відтепер, будь-яка загроза приватній компанії стосується цілої держави, що обслуговується приватними ІТ-компаніями. Такі процеси та тенденції в свою чергу актуалізують питання контролю та врядування Інтернету.

Активізація розбіжностей між акторами у поглядах з питань управління кіберпростором, яка породжується інституційними структурами. Зважаючи на те, що домінуюча роль в кіберпросторі (90%) відводиться Силіконовій долині та решті приватних західних корпорацій, країни, що розвиваються, втрачають шанс на керування. Прагнення всіх сторін на отримання привілеїв та прав на керівництво призводить до непорозуміння між членами корпорацій та державами навколо питань розподілу мандатів та процесів менеджменту і міжнародного суперництва між США та країнами «третього світу». Звісно, що останні звинувачують першу в узурпації влади над кіберпростором.

Взаємопоєднання політики кінетичного (військового) та кібер-секторів. В світі відбуваються процеси взаємопоглинання військового та кібер-секторів. Події 2010 року, пов'язані з Wikileaks, підтвердили наявність щільного зв'язку між військовими та віртуальними секторами. І цей лінк сьогодні розглядається урядами провідних держав як серйозна криза національної безпеки, оскільки він віддзеркалюється у процесах політизації, мілітаризації кіберпростору та одночасно оголює деструктивний характер нової арени. Це повинно підштовхувати уряди держав до розуміння, що відтепер суверенітет може бути порушений не тільки фізичним вторгненням на територію країни, але й е-нападом. І навіть, якщо мета вторгнення — не уряд, а певна корпорація, шкода буде завдана усім, навіть безпосередньо залученим у конфлікт стейкхолдерам. Тому, розробка превентивних заходів для забезпечення національної кібербезпеки є критичним кроком та відповіддю на ці тенденції.

Різноманітність підвидів та проявів кібер-конфліктів створює нові перестанови міжнародного порядку та виклики безпеці державі. Сутність тенденції полягає у тому, що природа та джерела походжень існуючої агресії в віртуальному просторі є ще не до кінця зрозумілими для теоретиків та практиків. Зокрема, найбільшу загрозу становлять недержавні угруповання, діяльність яких спрямована на підірвання безпекової стабільності держави шляхом експлуатації інструментів віртуального простору. І такі тенденції будуть зберігатись у найближчому майбутньому. Отже, процес забезпечення національної безпеки ускладнюється та постійно дестабілізується стихійними та анонімними діями онлайн-злочинців.

Оспорювання необхідності впливу та передачі контролю за кібер-процесами міжнародним установам. Кіберпростір став яблуком міжнародного розбору, оскільки отримати хоча б його шматочок прагнуть усі актори, в т.ч. й

міжнародні інституції. Однак, не кожна держава розділяє ініціативи міжнародних установ. Сучасні тенденції такі, що табір незахідних держав зацікавлений у впровадженні міжнародного контролю над діяльністю в Інтернеті під егідою відповідальної за це інституції. І такий табір не продемократичних країн під виглядом ідей демілітаризації та захисту суспільства від «цифрового Перл-Харбору» й далі буде просувати свої ідеї віртуального тоталітаризму через канали інституцій. Паралельно з цим, існує ціла група західних країн, які категорично виступають проти розробки будь-якого документа, що обмежить їх правові дії в кіберпросторі, та заперечують виникнення відповідної інституції, що зможе претендувати на централізоване керівництво мережею.

Посилення впливу, позицій індивідуумів (чи групи), та помітна їх роль на всіх рівнях глобальної системи: національному та міжнародному рівнях. Дж. Най-мол. окреслює дану тенденцію як «дифузію сили» і зауважує, що сила та роль держави, навіть у цифрову епоху, зберігатиметься, однак, на міжнародній арені буде спостерігатися зростання поля акторності та дифузія влади від держав до інших акторів і цей тренд світової політиці буде супроводжуватиметься кібер-процесами [6]. Отже, в світлі змін ХХІ сторіччя, де постбіполярний та хаотичний контекст міжнародних відносин піддається постійній модифікації, одна змінна буде залишатись ще довгий час — це звеличення кількості міжнародних гравців. І інтенсифікація інформаційних процесів буде відгравати тут не останню роль.

Підбиваючи підсумки, важливо наголосити, що усі вищевикреслені новітні особливості та тенденції є невід’ємними супутниками міжнародних подій на найближче майбутнє. Кожна із них виступає гібридом взаємозв’язку фізично-військового простору та кібер-арени. Отже, перше, на що повинні звертати увагу теоретики, практики та глави урядів — це гібридний характер сучасних змін та викликів у світовій політиці. Такі трансформації повинні змушувати акторів шукати гібридні рішення, розроблювати гібридні техно-іновації та багатовекторні цифрові стратегії для нейтралізації загроз новітнього типу.

Для подолання проблем в українській кібер-галузі в умовах кризи та подальшого її збалансованого розвитку розробка адекватної та дієвої кібер-стратегії — це життєва необхідна умова для забезпечення інформаційної та національної безпеки України в цілому. Якщо раніше держава мала змогу дозволити собі ігнорувати «віртуальну реальність», то сьогодні вона стала жертвою реальної кібервійни, яка знайшла своє продовження у фізичному просторі. Подальша відсутність консолідованих дій з боку уряду не дозволить державі призупинити конфлікт на Сході країни, якщо він активно розвиватиметься онлайн. Розбудова кіберпотужності з урахуванням окреслених цифрових геополітичних реалій — це ключовий напрям для забезпечення національних інтересів, суверенітету, реалізації зовнішньополітичних орієнтирів та розвитку як суб’єкта світової політики в умовах поточної кризи.

Література:

1. Дубов Д.В. Геополітичне суперництво у кіберпросторі як чинник впливу на національну безпеку України: дис. докт. політ. наук: 21.01.01 // Дубов Дмитро Володимирович — Київ, 2016. — 434 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/aspirantura/Dubov_Dis.pdf
2. Choucri N. Cyberpolitics in International Relations, MIT Press, 2012, 312 p.

3. Hansen L., Nissenbaum H. 2009, 'Digital Disaster, CyberSecurity, and the CopenhagenSchool' International Studies Quarterly, vol 53, no. 4, pp. 1155-1175.
4. Joseph S. Nye, Jr., "Cyber Power" Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/cyber-power.pdf>
5. Nissenbaum H. Where Computer Security Meets National Security. *EthicsandInformationTechnology*, June 2005, Volume 7, Issue 2, pp 61–73.
6. Nye J. Nuclear lessons for cybersecurity? / Joseph S.Nye // *Strategic Studies Quarterly*. – 2011.– №5 (4).– P.18–38.

АДАПТАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ВИПУСКНИХ КЛАСІВ

Чиханцова Олена Анатоліївна

*старший науковий співробітник лабораторії психології особистості
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
м. Київ, Україна*

ADAPTIVE CAPABILITIES OF SCHOOL-LEAVERS' HARDINESS

Chykhantsova Olena

*Senior Research Fellow of Laboratory of Psychology of Personality
Kostiuk Institute of Psychology, NAPS of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

У сучасних кризових умовах суспільного розвитку помітно підсилюється роль такого фактору ризику молодого людини, як збереження психічного здоров'я в підлітковий та юнацький періоди життя, оскільки в ці періоди характерна професійна й соціальна невизначеність майбутнього, стресові ситуації під час випускних іспитів у школі та адаптація до навчання у вищому навчальному закладі. Пошук відповідей на питання про те, як людина долає життєві труднощі, справляється зі стресами, створюючи при цьому психологічні передумови для саморозвитку, самовдосконалення, посилюючи відчуття повноти життя, лежить у просторі вивчення такої характеристики, як життєстійкість.

Слід підкреслити, що навчальна діяльність учнів випускних класів може бути джерелом численних стресів, які можуть стати суттєвими бар'єрами всебічної самореалізації.

Поняття життєстійкості, введене С. Кобейса і С. Мадді, характеризує міру здатності особистості витримувати стресову ситуацію, що пов'язана з навчальним процесом, зберігаючи внутрішню збалансованість і не знижуючи успішність діяльності [2, 3]. Воно відображає психологічну живучість і розширену ефективність людини.

Феноменологія життєстійкості змістовно розкривається в обґрунтованій авторами структурі, що включає три компоненти: залученість, контроль та прийняття ризику. Перша складова життєстійкості «залученість» — важлива характеристика ставлення людини до себе, оточуючого світу та характеру взаємодії з ним, яка дає

сили та мотивує її до самореалізації, лідерства, здорового способу думок та поведінки; дає можливість відчувати себе значущою і достатньо цінною, щоб повністю включитися в розв’язання життєвих завдань, не звертаючи увагу на наявність стресогенних факторів та змін. Другий компонент життєстійкості — «контроль». Контроль за обставинами організує пошук шляхів впливу на результати стресогенних змін, в протизагаду впаданню в стан безпорадності та пасивності. Третя складова життєстійкості — «прийняття ризику» допомагає людині бути відкритою до оточуючого світу, інших людей, суспільства [2; 3].

Варто підкреслити важливість вираженості всіх трьох компонентів для збереження психічного здоров’я, оптимального рівня навчання і активності в стресогенних умовах.

Аналіз сутності даних компонентів показує, що в якості основи життєстійкості як риси особистості розглядаються переважно когнітивно-оціночні параметри, які позначаються як життєздатні переконання, система установок на виживання. Саме вони впливають на оцінку, яка виникає у стресовій ситуації, інтерпретацію її як менш травматичну, що викликає готовність до складання іспитів та адаптації до навчання у вищому навчальному закладі.

Ми вважаємо, що в якості властивостей, які створюють основу для формування життєстійкості, можна розглядати адаптаційні можливості особистості. Дане припущення спирається на ряд теоретичних положень, які відображають сутність адаптації, особливості її структури і функції [1].

На нашу думку, учні з розвинутою життєстійкістю відрізняються певними адаптаційними особливостями, які виступають основними передумовами успішного подолання життєвих труднощів, таких як: складання іспитів у школі, вибір майбутньої професії, адаптація до навчання у ВНЗ.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що нежиттєстійким особистостям властивий низький рівень адаптивності, що передбачає виражену схильність до переживання труднощів, складність у пристосуванні до нових умов навчання, змін умов життя, подоланні стресових ситуацій [1].

Слід зауважити, що життєстійкість є комплексна категорія психології особистості, що охоплює феноменологію становлення особистості та базових життєвих установок, її адаптаційний потенціал та поведінкові стратегії долаття стресових ситуацій.

Тому, актуальним є дослідження життєстійкості як ресурсу стійкості особистості, що дозволить їй гідно прийняти всі суспільні виклики, долати складні ситуації та оптимально реалізувати свої можливості в різних умовах життєдіяльності. А важливими факторами і, разом з тим, компонентами феномена життєстійкості особистості є: особистісна автономія, що характеризує людину як самостійного і незалежного суб’єкта, здатного протистояти зовнішнім впливам, самостійно визначати власну поведінку та адекватно оцінювати свої можливості; самоефективність, що полягає в тому, наскільки компетентною і упевненою почуває себе людина, виконуючи певну справу, є третьою важливою детермінантою самореалізації особистості; самоставлення як властивість особистості найтіснішим чином пов’язана з цілями життя і діяльності, ціннісними орієнтаціями та є важливим чинником її стабілізації і цілісності; перспектива майбутнього (включає життєві цілі і смисли), що виникає із мотиваційних процесів цілепокладання та визначає інтеграцію

минулого, теперішнього та майбутнього в психологічному життєвому просторі особистості [4].

Таким чином, розвинені адаптаційні можливості особистості, представлені на формально-динамічному рівні, виконуючи функцію забезпечення адаптації до змін, які можуть виникати в різних аспектах буття людини, зокрема, в соціальній взаємодії.

Отже, життєстійкість — це психологічний аналог життєвого стрижня людини, який відображає міру подолання та адаптації нею заданих обставин, самого себе, а також міру докладених зусиль по роботі над собою і несприятливими обставинами свого життя.

Література:

1. Кокун О.М. Оптимізація адапційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: Монографія. К.: Міленіум, 2004. – 265 с.
2. Kobasa S. Stressful life events, personality and health // Journal of Personality and Social Psychology, 37, 1979. – P. 1-11.
3. Maddi S. Hardiness and Mental Health // Journal of Personality Assessment, 63 (2), 1994. – P. 265-274.
4. Maksimenko S., Serdiuk, L. Psychological potential of personal self-realization // Social welfare: interdisciplinary approach, 1 (6), 2016. – P. 92-100.

ВПЛИВ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ НА ОСОБИСТІТЬ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Діденко Галина Олексіївна

аспірантка

Херсонського державного університету

м. Херсон, Україна

Шебанова Віталія Ігорівна

кандидат психологічних наук, доцент

Кафедра практичної психології

Херсонського державного університету

м. Херсон, Україна

EFFECT ON PERSONALITY TRAUMATIC EVENT: A HISTORICAL PERSPECTIVE

Galina Didenko

graduate student

Kherson State University

Kherson, Ukraine

Shebanova Vitaliyya

Ph.D. in Psychology, Docent

Department of Applied Psychology

Kherson State University

Kherson, Ukraine

На сучасному етапі розвитку психологічної думки в Україні, гостро актуалізувалося питання особливостей та наслідків дії травматичних подій на людину, як реакції на соціально-політичні події в країні та світі. Ґрунтуючись на

накопиченому теоретичному та емпіричному матеріалі минулого сторіччя, слід враховувати зміну не тільки в соціально-політичному ключі, а й на ментальному рівні для розширення вже існуючих знань та доповнення їх новими.

Вивчення питань, пов'язаних з психологічною травмою та її наслідками, стало актуальним на рубежі XIX та XX століття.

Враховуючи той факт, що дослідження формування та дії на людину психологічної травми проводилось на стику декількох наук — психології, психіатрії, медицини — виділення суто психологічного напрямку в аналізі даної проблеми дещо ускладнюється.

В історичному контексті розгляду розвитку поглядів на причини виникнення та дії травми на людину, базуючись на аналізі наукової літератури з теми, можемо визначити декілька етапів у розв'язанні питань, пов'язаних з цією проблематикою.

Першим етапом у розвитку поглядів на травму можна вважати вивчення особливостей виникнення та протікання істерії у жінок. З кінця XIX сторіччя вивченням істерії займався J-М. Charcot, продовжили його розробки S. Freud, P. Janet, W. James, S. Breuer. Зокрема, J-М. Charcot відзначав, що симптоми істерії, що нагадували неврологічні ушкодження (руховий параліч, втрата чутливості, судоми та амнезія) мають психологічне походження, так як можуть бути нав'язані штучно та зняті за допомогою гіпнозу. При цьому, на відміну від своїх послідовників, J-М. Charcot приділяв увагу лише симптоматичним проявам істерії, ігноруючи внутрішні детермінанти істеричних проявів [1].

Пошук причини прояву симптомокомплексу істерії, викликав інтерес широкого кола спеціалістів не тільки у питаннях, пов'язаних з подолання її зовнішніх проявів, а й з розв'язанням внутрішніх причин.

Другий етап пов'язаний з Російсько-японською війною (1904-1905), Першою (1914-1918) та Другою (1939-1945) світовими війнами. У світлі тодішніх суспільно-політичних подій, увага психологів та психіатрів була зміщена у русло питань, пов'язаних з воєнною травматизацією.

Зокрема, даний напрямок досліджень представлений роботами: М.І. Аствацатуров, В.М. Бехтерев, С.Д. Владичко, О.М. Леонтьев, О.Р. Лурія, Д.М. Узнадзе, Г.Є. Шумков, Е. Краерелін, С. Муєрс та інші.

Вітчизняні дослідники воєнного та післявоєнного часу зосереджувались на поясненні дії наступних провокуючих факторів: підвищення рівня чутливості до психотравмуючих факторів через постійну дію на особистість умов бойового стану (В.О. Гіляровський) [2]; емоційне виснаження, як наслідок перманентної дії психотравматичної ситуації (Г.Є. Сухарева, Є.К. Краснушкін); дія психотравмуючих факторів не тільки на психіку особистості, а й на весь організм в цілому (В.О. Гіляровський, В.Г. Архангельський); вплив на особистість війни є гетерогенним, представляє собою результат взаємодії багатьох факторів (В.О. Гіляровський, Е.М. Залкінд, Є.М. Попов).

Розповсюджений у воєнні та післявоєнні часи термін «травматичний невроз» використовувався психологами та психіатрами до кінця Другої світової війни, проте, був виключений з офіційних класифікацій. Була намічена тенденція до виділення специфічних синдромів, які проявлялися у постраждалих від різних катастроф. Взагалі, у зарубіжній психологічній науці симптоми, виокремлені А. Kardiner

збереглись, хоча механізм і фактори впливу бойових дій на людину знайшли своє поглиблення та уточнення у дослідженнях, пов'язаних з війною у В'єтнамі.

Основа в підході до діагностики та корекції психологічних наслідків травми на *третьому етапі*, пов'язаному з війною у В'єтнамі (1957-1975) та Афганістані (1979-1989), склала концепція відстрочених реакцій на травматичні події.

Дослідження психологічної травми вітчизняними вченими були продовжені під час та після закінчення війни в Афганістані. Зокрема, результати досліджень представлені в роботах: С.В. Захарикова, В.Є Попова, П.В. Каменченка та ін. [3]. Їх дослідження зосереджувались на вивченні окремих аспектів психологічної травми.

Протягом більшої частини ХХ сторіччя, здебільшого, досліджувався вплив травматичних подій на учасників бойових дій. При цьому, дослідженню мирних жителів увага стала приділятися лише з 1970-х років, що пов'язано з розвитком жіночого визвольного руху.

Четвертий етап — найбільш наблизений до сучасності, актуалізувався як наслідок появи феміністського руху та пов'язаний з наслідками дії на особистість сексуального насильства, насильства у сім'ї. Одними з перших цією темою зацікавились А. Burgess і R. Holmstrom, D. Kilpatrick, L. Veronen, С. Best.

Вітчизняними вченими травматичні події, пов'язані з насильницькими діями, досліджувалися на міждисциплінарному рівні та, здебільшого, зводились до віктимології. Тобто, до питання про те, як поведінка і психологічні характеристики жертви вплинули на розвиток та розв'язання кримінальної ситуації (Ю.М. Антонян та ін.).

Слід зазначити, що окремою віхою досліджень травматизації в психологічній науці на кожному з зазначених вище етапів були дослідження, спрямовані на виявлення місця та ролі окремих типів травматичних ситуацій. На сьогодні існує велика кількість різних досліджень, що присвячені окремим наслідкам окремих видів психотравми (О.І. Адаєв, Ф.Ю. Василюк, М.А. Падун, Л.Р. Правдіна, Т.М. Титаренко, Л.В. Трубіцина та ін.).

Слід враховувати ту особливість, що досі триває дискусія відносно того, чи може бути факт травматизації достовірним та реальним чи, все ж, є вірогідність того, що це, здебільшого, вигадки.

Вивчення та розкриття питань, пов'язаних з травматичною подією має міждисциплінарне значення. Підвищення уваги до теми травматизації в психологічній науці пов'язане зі значимими подіями на суспільно-політичному рівні. Визначено, що як психологічна, так і психічна травми в ряді робіт — це реакція на значимі, відмінні від повсякденного досвіду події, тому дані терміни ми можемо розглядати як синонімічні. Встановлено, що травматична подія чинить порушення на різних рівнях життєдіяльності людини, в залежності від її інтенсивності.

Так, В.І. Шебанова, зважаючи на негативний характер психоемоційних переживань щодо перебування у ситуації хронічного відчуття незадоволеності власною вагою та наполегливого прагнення до зниження ваги, розглядає перебування у такій ситуації як *травматичний тілесний досвід*, як хронічний стрес або як проблемну, кризову, травматичну життєву ситуацію, що переживається особистістю у контексті її життєвого шляху [4]. Окрім цього дослідниця розглядає вплив «насильства у ситуаціях приймання їжі» («харчового насильства») як чинник викривлення харчової поведінки [4].

Встановлено, що у групах негативний контекст переживань життєвого шляху пов'язаний переважно з батьківською родиною, зокрема з ситуаціями фізичного й психологічного насильства. Серед них значущий відсоток негативних подій складають спогади на тему.

Сучасний етап, пов'язаний з дослідженням психологічної травми у внутрішньо переміщених осіб, учасників воєнних дій на сході України (з 2014) зараз знаходиться на початковому етапі. Також, зростання інформаційної насиченості, ментальні зміни в житті сучасних українців актуалізують питання впливу травматичного досвіду на життя особистості. Вважаємо доцільним, враховуючи недостатню розробленість зазначеної вище тематики, зосередити подальші дослідження на виявленні та аналізі впливу травматичних подій на стиль життя сучасних українців в умовах складних соціально-політичних подій.

Література:

1. Герман Д. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору [пер. з англ. О. Лизак, О. Наконечна, О. Шлапак] / Д. Герман. – Львів: Старого Лева, 2015. – 416 с.
2. Гиляровский В.А. Избранные труды / В.А. Гиляровский. – М.: Медицина, 1973. – 328 с.
3. Кикозашвили Д.Л. Психологические основы реабилитации инвалидов военной службы / Д.Л. Кикозашвили, О.И. Петрова, Н.Ю. Сысоева, Н.Б. Шабалина // Медико-социальная экспертиза и реабилитация. – 2000. – №1. – С. 3-6.
4. Шебанова В.І. Феноменологія харчової поведінки у континуумі «норма – патологія»: Монографія / В.І. Шебанова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2016. – 612 с.

БАЙДУЖІСТЬ ЯК АТРИБУТ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МЕЖІ ХХ-ХХІ СТ.

Доній Наталія Євгенівна

д.філос.н., доцент, професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін

*Академія Державної пенітенціарної служби
м. Чернігів, Україна*

Сучасний соціальний простір не має аналогів в історії поступу людської спільноти, а тому забарвлює життя людини новим розумінням природи соціальних проблем. Й все частіше людина доходить до розуміння, що соціальні проблеми здебільшого детерміновані розірваністю, нелінійністю соціального життя, індиферентністю соціуму стосовно людини, зростанням темпів і швидкостей існування та надзвичайно масштабним тиском науково-технологічного прогресу й засобів масової інформації на її свідомість. Перераховані детермінанти також спричиняють порушення рівноваги між суспільним і приватним життям людини, яка отримуючи негативні імпульси намагається дистанціюватися від джерел небезпеки та місця їхньої концентрації — соціального середовища. Людина все частіше

демонструє настрій відчуження та укріплюється в думці щодо не обов'язковості збереження власної присутності в межах такого соціального простору.

Саме за таких умов краще все ж таки вести мову не як про «відчуження» як прикмету соціального простору, а про «байдужість». Справа в тому, що починаючи з 60-х рр. XX ст. й до кінця XX ст., тобто за відносно короткий час відбувся культурально-аксіологічний зсув, який залишив свій відбиток на світопереживанні людини в формі байдужості, що по суті нівелювала доцільність переживань та чуттєвості. Варто вказати що на подібній словозміні наполягає М. Кундера, а його підтримує Л. Свенсен. Вказані діячі не тільки вважають, що байдужість на межі XX-XXI ст. є синонімом «відчуженню», але й наголошують, що «байдужість вже стає суспільною рисою. Байдужість — єдине велике колективне страждання нашого часу [1]».

Виходячи з цього *метою* даної публікації є стислий виклад бачення ситуації поширення в соціальному просторі байдужості та означення наслідків, які ця ситуація провокує.

Вважається, що епоха байдужості розпочинається там й тоді, коли на зміну тотальності, уніфікації, жорсткого детермінізму та нормативності приходять пріоритети поліваріантності, альтернативності сценаріїв життєпроживання. Процес наростання байдужості двосторонній: як тільки-но починає зростати байдужість індивіда й він втрачає те еротичне бажання «бути в соціумі», про яке вели мову античні філософи, то й соціальний простір поступово стає все більш байдужим (хоча, вважаємо, можливий і зворотній варіант). Підсумок розгортання байдужості в світі — в соціальному просторі плавно наближаючись до нульової відмітки, зникає зона чуттєвості.

Опосередковано на процес зникнення зони чуттєвості вплинули також досягнення в науково-технічній сфері, а саме, поява роботехніки, в галузі якої були спроектовані механізми з високою чуттєвістю до подразників. Подібні розробки, з одного боку, стали видатним досягненням, а з іншого боку, людина через їхню незатребуваність почала частково втрачати деякі сенситивні здатності. Особливо помітним така тенденція деградації стала після появи андроїдів, здатних більш чітко та точно реагувати навіть на невиказане бажання.

Втрата чуттєвості має декілька негативних наслідків, але зупинимося на одному, доволі важливому, проте, часто ігнорованому науковцями (виключення публікації Ж. Ліповецьки, Г. Тульчинського, М. Епштейна). Існування в соціальному просторі означає перебування. З одного боку, це перебування в соціальному просторі та світі, а з іншого — це перебування поза його межами. Дотикова чуттєвість дозволяє людині розумно проводити межу між селфом і світом. При втраті дотикової чуттєвості, через нерозумність у відмежуванні від світу втрачається і життя. Людина без чуттєвості позбувається відчуття межі недоторканного, відтак, їй загрожує занурення в зло та смерть, бо «дурість — недотримання межі, а смерть — її остаточно втрата [3, с.28]». Про це в свій час попереджав Ж. Ліповецьки відзначаючи, що випадіння чуттєвості та сенситивності за межі життя є показником, що життя вже не має [2, с. 67].

Можна заперечити, що часткова втрата людиною чуттєвості не означає, що соціальний простір її також втратив. Й дійсно, у соціального простору є власне чуття, але наприкінці XX ст. воно теж «постраждало». Так, закладена психоаналізом

практика слухання стала сприятливою основою для розростання в соціальному просторі «після Освенциму» дистанціювання. До середини ХХ ст. тактильність, дотиковість були одними зі складових побудови людських стосунків, переживання життя й формою комунікації. Відстороненість перетворилося майже на норму, примусивши суспільство віддати шану зору і слуху, залишивши в полі соціального простору лише соціальні дотики. Втрата тілесно-контактної дотиковості не могла не відобразитися на стані суспільства. Вихід з моди «touch art» потягнув за собою втрату теплоти людських стосунків, бо теплота — це якість поверхні, а не глибини, будь-то соціальної чи індивідуальної.

Таким чином, зміни в світосприйнятті призвели до втрати одного з каналів інформації та комунікації. Усунувши дотиковість і чуттєвість соціальний простір межі ХХ-ХХІ ст. втратив й тактовність. Тактовність трансформувалася в уміння тримати дистанцію між людьми без дотиків. Це добре ілюструється поширеністю в соціальному просторі в останні роки давньоримського принципу невтручання «*Noli me tangere*», дотримання якого відбувається через більшення дистанцій між індивідами, адже в буквальному перекладі звучить як «не чіпай мене, не торкайся мене» й практично означає «зберігай стосовно мене байдужість», «будь байдужим».

Відмова від чуттєвості ознаменувало початок суспільства, позбавленого мотиваційного потенціалу підштовхування до життя в ньому. Соціальний простір змінився й став місцем «чарівного та знеболюючого затишку» (Е. Юнгер). Масштабна байдужість та анестезія спровокували ситуацію, коли смерть залишилася єдиною подією, що зберігала характеристику потягу. Смерть перетворилася у невиразну абстракцію, тим самим спричинивши зникнення жаги до життя в соціумі й відчуття життя, а інстинкт виживання, через незатребуваність, дійшов до критичного мінімуму.

Отже, поширення байдужості в соціальному просторі стають знаковими моментами в світовідчутті й світопереживанні кінця ХХ ст. Соціальному простору доволі вигідно було вивести на першу позицію байдужість та анестезувати територію концентрації соціальних сил, адже соціум зразка ХІХ-ХХІ ст. однією з цінностей назвав соціальну мобільність. Анестезування на соціальному рівні винне в появі нової якості — хвилинової готовності людини змінити усе, що можна змінити. Це пояснюється доволі легко: якщо людина позбавлена чуттєво-емоційного елементу життя, то вона також позбавлена прив'язаностей чи зобов'язань. Такий стан речей дозволяє стверджувати, що суспільний розвиток при зростанні байдужості в соціумі є прикладом інверсії, коли рух уперед йде через «відштовхування». Останнє, в свою чергу, означає, що сила байдужості стала єдиним об'єднавчим ресурсом.

Отже, байдужа й фізично та чуттєво розвантажена досягненнями НТП людина переорієнтовується соціальним простором на надмірність. Більш того, ці два орієнтири стають екзистенційною закономірністю, а зачарованість ними перетворюється на визначальну характеристику людини як гедоніста. Байдужість означає, що людина пасивна, а це доволі небезпечно, бо організм, який позбавлений різних видів активності приречений на смерть. І це не може не лякати й змушує науковців відшукувати й пропонувати різні варіанти вирішення цієї соціальної проблеми.

Література:

1. Кундера М. Подлинность [Электрон.ресурс] / М. Кундера; [пер. с фр. Ю. Стефанова] // Иностранная литература. – 1998. – №11. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/1998/11/kund1.html>.
2. Липовецки Ж. Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме / Ж. Липовецки. – СПб.: Изд-во «Владимир Даль», 2001. – 304 с.
3. Эпштейн М.Н. Философия тела / М.Н. Эпштейн // Эпштейн М.П. Философия тела; Тульчинский Г.Л. Тело свободы / М.Н. Эпштейн; Г.Л. Тульчинский. – СПб.: Алетейя, 2006. – С.9-195.
4. Юнгер Э. О боли / Э. Юнгер // Юнгер Э. Рабочий. Господство и гештальт. Тотальная мобилизация. О боли. – СПб. : Наука, 2000. – С.471-527.

**ПЕРСПЕКТИВЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО
ОБЩЕСТВО В НОВУЮ, СОЗИДАТЕЛЬНУЮ ФОРМУ**

Фурман Татьяна Олеговна

студентка

юридический факультет

Гродненский филиал ЧУО «БИП – Институт правоведения»

г. Гродно, Беларусь

Саваневич Анна Андреевна

студентка

инженерно-строительный факультет

Гродненский государственный университет имени Янки Купалы

г. Гродно, Беларусь

*Научный руководитель – маг. экон. наук, старший преподаватель **Саврас С.А.***

**PROSPECTS OF CONSUMER SOCIETY TRANSFORMATION INTO A
NEW, CREATIVE FORM**

Furman Tatyana

student

faculty of law

BIP – Institute of Law, Grodno branch

Grodno, Belarus

Savanevich Anna

student

faculty of engineering and construction

Yanka Kupala State University of Grodno

Grodno, Belarus

*Scientific adviser – master of economic sciences, senior lecturer **Savras Sergey***

В работе рассмотрено пагубное влияние чрезмерного потребления ресурсов на социально-культурную сферу. Делается акцент на то, что важную роль в этом играет эконоцентризм. Описаны возможные варианты перехода общества потребления в

новое состояние, а также указываются преграды, которые мешают осознанию проблем, сформированных потребительством.

Проблема чрезмерного потребления ресурсов обществом является наиболее актуальной на сегодняшний день. Ведь за последние десятилетия наблюдается существенное увеличение объемов потребляемых ресурсов индивидами по всему миру. Эта проблема требует решения, так как количество ресурсов, которые, в свою очередь, расходуются неравномерно, на нашей планете ограничено. Существование данной проблемы создала предпосылки для появления концепции «золотого миллиарда», которая призывает человечество задуматься о будущем и изменить свое отношение к происходящему.

Общество потребления — совокупность общественных отношений, в которых главную роль играет потребление товаров и услуг, предлагаемых на рынке. Потребительское общество нужно исследовать во взаимосвязи с другими категориями, такими как массовая культура, массовые коммуникации и т.д. Все эти феномены современного этапа развития общества взаимозависимы и оказывают непосредственное влияние друг на друга, дополняют один другого.

Рассмотрев различные аспекты общества потребления и некоторые феномены «массовости»: массовая культура, массовое общество, массовые коммуникации можно говорить о том, что данные проявления несут в себе больше негатива, чем положительного эффекта. С каждым годом компании-производители разрабатывают новые или усовершенствованные продукты для увеличения уровня потребления, чему способствуют как набирающие силу западные тенденции, так и параллельно ослабевающие отечественные традиции, ценности, идеалы и нормы жизни.

Социально-культурная составляющая играет важную роль в наращивании темпов экспансии потребительского общества, главенствующие позиции в этом процессе начинает занимать экономоцентризм, представляющий систему взглядов, в основу которых ложится решение социально-культурных вопросов с позиции развития экономики, заполняющих большинство сфер человеческой жизни. При этом отказаться от данного типа мышления в одночасье не представляется возможным, если не учитывать крайние идеи по возвращению к полному контролю над социумом, насильственному внедрению новых принципов в социально-экономической сфере, то есть возврат к тоталитаризму с иным оттенком.

Эта система формировалась в восточнославянских государствах не один год и глубоко укоренилась в сознание многих людей. Такая система формируется в головах и младшего поколения. Еще в раннем детстве происходит знакомство с потреблением и экономоцентризмом, к которым индивид настолько привыкает, что впоследствии не хочет отказываться от привычного образа мышления.

По мнению различных экспертов и просто заинтересованных лиц, выход из сложившейся ситуации, меры по её улучшению имеются, но существует множество нюансов.

Для того чтобы кардинально изменить ситуацию, необходима ценностно-нормативная «встряска», смена существующих стимулов и мотивов, следует отказаться от идеалов и постулатов, навязываемых посредством средств массовой информации. Требуется переход от общества, где главной целью является рост потребления человеком, к обществу созидания и познания, в котором на первое место ставятся нравственные ценности, которые являются основоположниками богатства,

создаваемого человеком во имя приумножения своего и отечественного наследия. Здесь главной целью человечества является стремление оставить после себя след в истории, подкрепляемое бескорыстными мотивами. В новом обществе дети становятся продолжением творческой способности своих родителей, а не молодым участником общества потребления. То есть человек здесь превращается из обычного работника в творца, способного к созиданию [1].

Кроме того, немаловажное значение в переходе к новому типу общества должно сыграть самоограничение. Никто не заставляет население «бросаться» в крайние формы аскетизма вплоть до ведения спартанского образа жизни, однако самоограничение по большей степени должно заключаться в разумном подходе к материальным ценностям. То есть необходимо избегать существенного перепотребления, покупки многочисленных символических брендовых «безделушек» и т.п. Как результат, это приведёт к возрождению в обществе истинно значимых духовных ценностей и снизит риск скорой утраты имеющихся ресурсов.

Переход к «новому» обществу крайне болезненный и сопровождается твердым отпечатком «массовости» в сознании не только молодого поколения, но и людей старшего возраста. Особенно крепко привержены идеям потребительства на территории государств бывшего Советского Союза те жители, которые видели и испытали тяготы дефицита, а после ощутили на себе «блаженство» капиталистических стран. Поэтому очень сложной, практически невыполнимой становится задача трансформации потребительского общества из разрушительно воздействующего в созидательное.

Мнение о реальности и остроте данной проблемы вовсе не преувеличено. Оно основано на понимании следующей страшной проблемы — отсутствие осознания обществом надвигающейся на него масштабной опасности, решение которой требует не просто громких возгласов с трибун о повышении качества жизни и т.п., а необходимости реальных действий. Вызовы современности не уменьшают своё воздействие, а становятся только жёстче и яростнее, и, чтобы дать им ответ, нужны конкретные фактические действия.

Основная беда сложившегося положения состоит в том, что почти неоспоримая вера в прогресс, глубоко засевшая в обществе, устоявшееся прогрессистское сознание составляют важную часть «тоталитарной» идеологии, в которой уже неотъемлемыми стали такие понятия-символы — экономический рост, экономическая эффективность, ускоренное развитие и др. Эти слова, как декорации на сцене, создают красивую внешнюю обстановку, не отражая подлинного состояния, в котором находится человечество. Уже не является удивительным факт, что человечество всё чаще проявляет полную или частичную неспособность увидеть и осознать вызовы сегодняшнего дня.

Поэтому многие эксперты, занимающиеся изучением данного вопроса, говорят, что пришло время открыто и во всеуслышание ставить вопрос о спасении мира, пробуждать людей от «потребительского сна», чтобы они проснулись и смогли решить накопленные проблемы раньше того времени, когда всё будет полностью необратимо, а любые меры напрасными [2, с. 178].

Таким образом, человечество должно не только понимать, но и осознавать всю глубину и последствия проблемы чрезмерного потребления. В первую очередь над этим должна задуматься та часть человечества, которая либо уже создала ячейку

общества, либо планирует ее создание. Она должна заложить в подрастающее поколение все ценности и идеалы, которыми должен обладать ответственный человек, и продемонстрировать их исполнение на собственном примере, так как именно она несет ответственность за все происходящее в данный момент. Это также относится и к индивидам, занятым в сфере образования, так как большую часть времени подрастающее поколение проводит именно в учебных заведениях.

Свою позицию относительно данного вопроса должны пересмотреть и обладатели корпораций, которым выгодно чрезмерное потребление ресурсов, так как их социальный статус мгновенно меняется, когда они приходят домой. Такие люди, сами того не замечая, тоже стали жертвой общества потребления. Главы государств тоже могут внести свой вклад в трансформацию общества: призвать граждан данной страны пересмотреть свои позиции, создать различного рода программы, которые возможно станут «толчком» к решению проблемы.

Следует отметить, что чрезмерное потребление прямо пропорционально чрезмерному производству (закон спроса и предложения), которое в свою очередь приводит к различным экологическим проблемам. Снижение объемов потребления снизит риск возникновения новых и усиления уже существующих экологических проблем. В противном случае наши предки не увидят той красоты, которая окружает нас сейчас. Процесс такого рода «перестройки» занимает не один десяток лет, в основе которой лежит желание человечества измениться.

Литература:

1. Общество потребления и его альтернатива [Электронный ресурс] // URL: http://sector83.net/kult_potrebleniya_i_ego_alternativa (дата обращения: 30.03.2013).
2. Кирвель Ч.С. Массовое потребительское общество и глобальный цивилизационный кризис / Ч.С. Кирвель // Новая экономика. – 2009. – №11–12. – С.159–179.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОСТІ ТА АГРЕСИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

Горох Богдан Костянтинович

студент 3 курсу

фізико-математичного факультету

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнко

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Науковий керівник — Грубі Тамара Валеріївна, к. психол. н.

старший викладач кафедри психології освіти

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнко

м. Кам'янець-Подільський, Україна

В статті досліджено конфліктність, позитивну та негативну агресивність студентів. Виявлено, що в студентів жіночої статі показник конфліктності вищий, в порівнянні з студентами чоловічої статі.

Ключові слова: *конфліктність, агресивність, негативна агресивність, позитивна агресивність, студенти.*

Актуальність дослідження викликана зростання кількості конфліктів у суспільстві, в установах та організаціях, системі вищої освіти, зокрема серед

студентів. Зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення стосунків між особистостями, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, які супроводжуються складними колізіями, — одна з ознак сучасного суспільства. Конфлікт виступає одним із видів сучасної соціальної взаємодії, суб'єктами і учасниками якого виступають окремі індивідууми, великі та малі соціальні групи чи організації. Особливо гостро цю проблему відчуває молодь.

Студент вищого навчального закладу є однією із найбільш важливих постатей майбутнього суспільства, його прогресивного розвитку та демократичних перетворень. Саме тому студентська молодь є об'єктом багатьох сучасних досліджень, що зумовлені необхідністю вивчення особливостей розвитку особистості студента і відхилень у поведінці цієї соціальної групи, які мають місце в перехідний період розвитку суспільства.

Конфліктність є предметом дослідження багатьох науковців О.М. Леонт'єв, В.М. Мясичев, Б.В. Зейгарник, В.С. Мерлін, Л.І. Божович, К.О. Абульханова-Славська, Б.С. Братусь, В.В. Столін, Ф.Ю. Василюк, А.А. Файзуллаєв, Т.М. Титаренко, О.О. Донченко, Г.В. Ложкін, О.Ф. Бондаренко, М.І. Пірен, С.Р. Карташов та ін.

У психологічній літературі досі немає єдиної точки зору щодо впливу конфліктних ситуацій на формування особистості студента. Більшість науковців впевнені, що конфлікти негативно впливають на цей процес. У складних умовах нашого сьогодення студенти часто не впевнені у власному майбутньому, нерідко переживають негативні емоційні стани та внутрішньоособисті конфлікти, що призводить до заниження самооцінки, посилення конфронтації, відмови від найзаповітніших мрій і бажань тощо.

Підвищена агресивність особистості є наслідком впливу багатьох чинників, є однією з найбільш розповсюджених проблем суспільства. Агресивна поведінка виявляється в багатьох людей як відбиття їх безпосередності та імпульсивності. У категорії осіб агресія як стійка форма поведінки не лише зберігається, а й розвивається, трансформуючись у стійку рису особистості. Як наслідок, знижується продуктивний потенціал людини, звужуються можливості повноцінної комунікації, деформується її особистісний розвиток. Агресивна людина завдає клопоту не лише оточенню, а й собі.

Американські психологи Е. Еріксон, Г. Крайг, Ф. Райс схильні пов'язувати завищену тривожність та агресивність юнаків з проблемами становлення їх особистісної ідентичності. Крім того, виявлено тенденцію зв'язку агресивності з самооцінкою та характерологічними якостями юнацтва, висвітлює питання динаміки різних форм агресивності та статевої диференціації щодо її вираження. Тривожність є емоційним супроводом проблем особистісного та професійного визначення юнаків, негараздів у сферах навчально-професійної діяльності та міжособистісного спілкування [2].

Для дослідження взаємозв'язку перфекціонізму з конфліктністю у студентському середовищі використовувалися такі методики: «Особистісна агресивність і конфліктність» Є.П. Ільїна та П.А. Ковальова [1].

Дослідження особливостей зв'язку конфліктності та агресивності з перфекціонізмом проводилось всередині першого семестру 2016-2017 н.р. серед студентів фізико-математичного факультету Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка. Загалом, в дослідженні взяло участь 60 осіб: 32 особи жіночої статі та 28 осіб чоловічої статі; 43 студенти першого курсу та 17 студентів третього курсу.

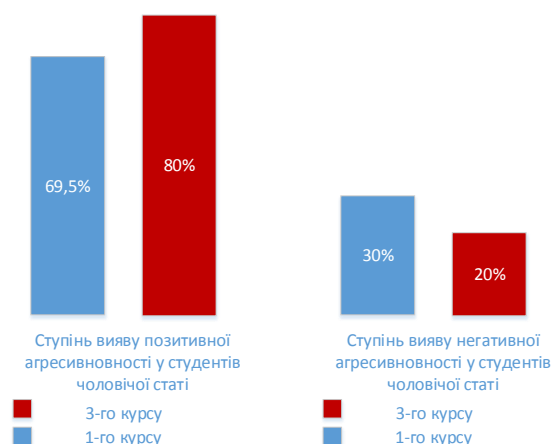
Методика «Особистісна агресивність і конфліктність» Є.П. Ільїна та П.А. Ковальова складається із 80 тверджень, які поділяються на такі шкали: «запальність», «наполегливість», «образливість», «непоступливість», «схильність до безкомпромісності», «схильність до помсти», «нетерплячість до думки оточуючих», «підозрілість» [1]. Причому Сума балів по шкалах «наполегливість», «непоступливість» дає сумарний показник *позитивної агресивності суб'єкта*. Сума балів по шкалах «нетерплячість до думки оточуючих», «схильність до помсти» дає показник *негативної агресивності суб'єкта*. Сума балів по шкалах «непоступливість», «запальність», «образливість», «підозрілість» — це загальний показник *конфліктності*.

Поділ студентів на групи відбувався за двома критеріями: за статтю, за курсом навчання. Аналіз результатів виявив, що у студентів жіночої статі першого курсу показник позитивної агресивності становить — 65% та 35% ступінь вияву негативної агресивності, а у третьокурсниць — 67% ступінь вияву позитивної агресивності та 33% негативної агресивності. Цілком очевидно, що у різних вікових групах студентів жіночої статі не було помічено значимої різниці у виявленні як позитивної, так і негативної агресивності (рис. 1.).

Рис. 1. Рівень вияву позитивної та негативної агресивності у студентів жіночої статі першого та третього курсів.

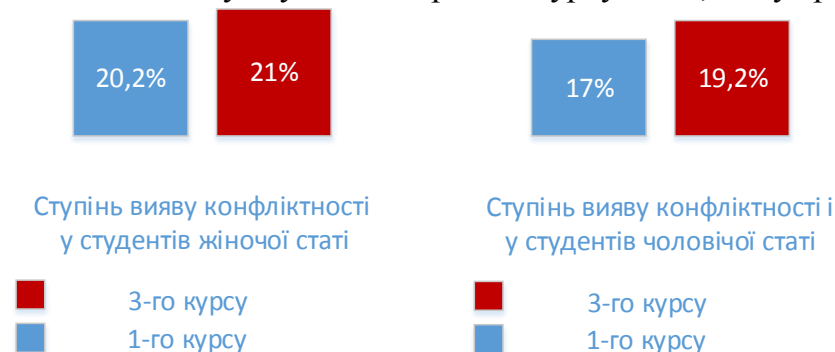
Натомість, у студентів чоловічої статі першого курсу рівень позивної агресивності становить 69,5% та 30% рівень негативної агресивності, а у студентів третього курсу чоловічої статі рівень позивної агресивності сягає 80% та 20% рівень негативної агресивності (рис. 2.).

Рис. 2. Рівень вияву позитивної та негативної агресивності у студентів чоловічої статі першого та третього курсів.

Цілком очевидно, що з віком у студентів чоловічої статі рівень позитивної агресивності помітно зростає, у порівнянні з особами жіночої статі. Перевага позитивної агресивності у студентів обох статей свідчить про наполегливість і непоступливість у досягненні поставленої мети.

Відмінностей у показнику загальної конфліктності студентів жіночої статі майже не виявлено: 20,2% у студенток першого курсу та 21% у третьокурсниць. Незначні відмінності виявлено у показнику загальної конфліктності студентів чоловічої статі: 17% у студентів першого курсу та 19,2% у третьокурсників (рис. 3.).

Рис. 3. Показник загальної конфліктності у студентів першого та третього курсів.

Цілком очевидно, що студенти жіночої статі мають вищий рівень конфліктності. Це вказує на підвищену безкомпромісність, запальність, образливість та підозрілість. У представників чоловічої статі рівень конфліктності нижчий ніж у жінок, однак помітна тенденція до її зростання з віком.

Висновки. Досліджено конфліктність, позитивну та негативну агресивність студентів. Отримані результати свідчать про те, що існують незначні відмінності. Виявлено, що в студентів жіночої статі показник конфліктності вищий, в порівнянні з студентами чоловічої статі. Перспективою подальшого дослідження вбачаємо дослідження агресивності та конфліктності протягом більш тривалого часу та на значно більшій вибірці студентів.

Література:

1. Методика "Особистісна агресивність і конфліктність" / Є.П. Ільїн і П.А. Ковальов / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pandia.org/text/79/507/39933.php>.
2. Чала О.А. Агресивність і тривожність як фактори деструктивної конфліктності студентів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://elibrary.kubg.edu.ua/1271/1/E_CHALA_PO_1\(15\)_IS_IPSP.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/1271/1/E_CHALA_PO_1(15)_IS_IPSP.pdf)

**ОЦІНКА ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ГРОМАД ЗАКАРПАТТЯ НА
ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ**

Гапак Наталія Мирославівна

к.е.н., доцент

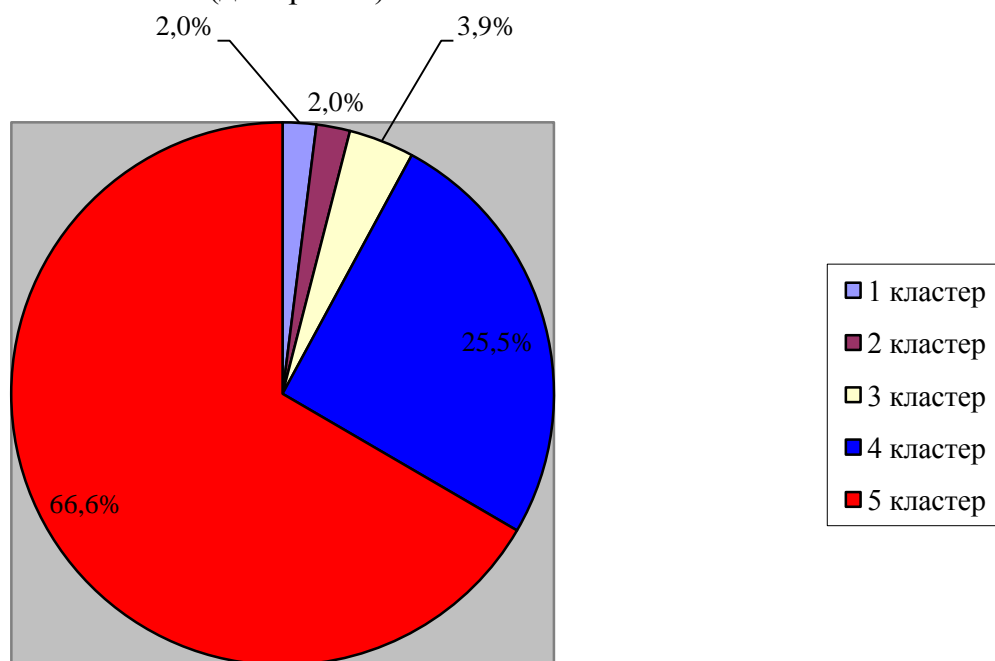
*кафедра економіки підприємства
економічний факультет*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Аналіз ділової активності громад Закарпаття здійснювався у генеральній сукупності 337 місцевих рад Закарпатської області, із яких 19 селищних рад, 11 міських рад (з них, 5 — у містах обласного підпорядкування) і 307 сільських рад за 2015 р. При дослідженні ділової активності громад була проаналізована первинна інформація щодо таких 19 показників: капітальні видатки з бюджету, кількість юридичних осіб, кількість фізичних осіб-підприємців, кількість одиниць сільгосптехніки, загальна кількість населення, площа сільськогосподарських угідь, площа ріллі, площа багаторічних насаджень, площа сіножатей, площа земель промисловості, площа земель під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами, площа земель комерційного та іншого використання, площа земель кемпінгів, будинків для відпочинку або для відпусток, площа земель під гідротехнічними спорудами, площа земель оздоровчого призначення, площа земель рекреаційного призначення, кількість власників землі та землекористувачів, площа земель, які використовуються для технічної інфраструктури, площа земель під дорогами. Джерелами інформації були Головне управління Державного географічного кадастру в Закарпатській області, Головне територіальне управління юстиції у Закарпатській області, Департамент агропромислового розвитку Закарпатської ОДА, облікові картки населених пунктів на офіційному веб-порталі ВРУ.

Згідно перспективного плану формування громад Закарпатська область поділена на 51 громаду. Інформація зведена по громадам (кількість громад та їхній склад сформовано на основі перспективного плану формування громад у Закарпатській області). Сформовані дані за допомогою програмного комплексу SPSS зведено у 5 кластерів, де: 1-й кластер — це громади з найвищим рівнем ділової активності, 2-й кластер — це громади з вищим за середній рівнем ділової активності, 3-й — громади з середнім рівнем ділової активності, 4-й — громади з нижчим за середній рівень ділової активності, 5-й — громади з найнижчим рівнем ділової активності.

Аналіз показав, що тільки у 4 громадах (7,8% від загальної кількості) — Ужгородській, Мукачівській, Берегівській і Хустській — ділова активність знаходиться у межах 1-3 кластеру, тобто має високий чи середній рівень. Кількість місцевих рад, які потрапили у визначений діапазон, дорівнює 72 (21,4%), тобто по суті це тільки п'ята частина. А 47 громад (92,2%) і 265 місцевих рад (78,6%), що формують відповідні громади області, відносяться до 4-5-го кластерів — груп з найнижчим рівнем ділової активності (див. рис. 1).

Рис. 1. Кластерна структура громад Закарпаття за критерієм «ділова активність»

Ужгородська громада, яка потрапила до 1-го кластеру по діловій активності, має понад 37% (7 з аналізованих 19 показників) найвищих в області показників, а саме — це: капітальні видатки з бюджету (30,8% від обласного рівня), кількість юридичних осіб (24,97%), кількість населення (13,02%), землі промисловості (17,92%), землі комерційного використання (19,27%), кількість власників землі та землекористувачів (7,34%), землі під дорогами (7,31%). Характерним є те, що сільськогосподарська складова (сільгоспугіддя, рілля, сіножаті, кількість одиниць сільгосптехніки, багаторічні насадження) та туристична (з точки зору рекреаційного та оздоровчого туризму) складова (землі кемпінгів, будинків для відпочинку або для відпусток, землі оздоровчого призначення, землі рекреаційного призначення) мають не найвищі значення, оскільки ці фактори не будуть визначальними у діловій активності обласного центру та прилеглих земель. Тут, в основному, важливішими будуть показники активності створення і діяльності юридичних та фізичних осіб-підприємців, кількості активного населення, податкових надходжень від підприємництва та бюджетних видатків на розвиток, масштабів промислової діяльності та інфраструктурних об'єктів та інші фактори, які характеризують вищу

бізнес-привабливість адміністративного центру області порівняно з іншими її районами.

Громада 2-го кластеру характеризується двома найвищими аналізованими показниками ділової активності в Закарпатській області — кількістю фізичних осіб-підприємців (26,47%) та землями оздоровчого призначення (46,25%). На порядок вищим порівняно з громадами 3-5 кластеру є капітальні видатки з бюджету (22,86% від обласного рівня), кількість юридичних осіб (18,6%), загальна кількість населення (10,82%), тобто ті показники, що також характеризують вищу бізнес-концентрацію навколо адміністративного центру, адже центром Мукачівської громади є 2 за розміром і важливістю місто області. Більшість сільськогосподарських показників (рілля, сіножаті, сільгоспугіддя), а також землі рекреаційного призначення та землі, які використовуються для технічної інфраструктури, є вищими за аналогічні показники громади 1-го кластеру. Порівняно невисоку роль у діловій активності громади відіграють землі промисловості та землі під гідротехнічними спорудами.

Громади 3-го кластеру (2 громади, або 3,9% від загальної їх кількості) характеризуються на порядок меншими (порівняно з громадами 1-2-го кластерів) капітальними видатками з бюджету, кількістю юридичних та фізичних осіб-підприємців, землями промисловості, землями комерційного призначення. Разом з тим, «сільськогосподарські» показники однієї з цих громад — кількість одиниць сільгосптехніки, сільгоспугіддя, рілля, багаторічні насадження, сіножаті — перевищують аналогічні у 1-2-му кластерах і є практично найвищими в області. Найвищими значеннями в регіоні тут також характеризуються землі під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та землі під гідротехнічними спорудами. Землі оздоровчого призначення складають до 26,5% обласного рівня. Слід зазначити, що Берегівська та Хустська громади, які віднесені до 3-го кластеру, — це громади, що концентруються навколо міст, хоча і менших за Мукачеве, проте теж міст обласного підпорядкування, які апріорі будуть центрами тяжіння бізнесу на регіональному рівні. Проте, дана активність буде не промислово-комерційного характеру, як у 1-2-му кластерах, а базуватиметься на сільському господарстві (чому сприяють природні низинні території та м'якіший порівняно з іншими районами клімат), добуванні корисних копалин (наявність відповідних покладів) та оздоровчій діяльності.

До 4-го кластеру по діловій активності потрапили 13 громад Закарпаття (25,5% від їх загальної кількості). В основному, це районні центри-міста (Іршавська та Виноградівська громада), громади тих адміністративних районів, навколо центрів яких сформовані сильніші та/або такі самі за ділової активною громади (всі громади Берегівського, Виноградівського, Ужгородського районів, 66,7% (2 з 3-х) громад Мукачівського району, 33,3% (1 з 3-х) громад Іршавського району). Винятком стали лише громади Хустського району, всі з яких потрапили до 5-го кластеру, тоді як сама Хустська громада — до 3-го кластеру. Окремі громади 4-го кластеру мають більшу кількість (порівняно з громадами 3-го кластеру) юридичних (до 4,78% обласного значення) та фізичних осіб-підприємців (до 8,59%). Показники земель промисловості, земель комерційного та іншого використання, земель кемпінгів, будинків для відпочинку або для відпусток, земель рекреаційного призначення у даній групі більші за аналогічні показники громад 2-3-го кластерів. А землі, які використовуються для технічної інфраструктури, є найбільшими в регіоні (до 17,59%). Тобто, можна сказати, що громадам 4-го кластеру «по інерції» завдяки територіальній близькості та

адміністративній приналежності передалася дещо вища порівняно з громадами 5-го кластеру ділова активність, проте вона носить скоріше туристично-рекреаційний та частково промисловий характер, ніж суто бізнес-промисловий та сільськогосподарський характер, як у громад 1-3-го кластерів.

Громади, що потрапили до 5-го кластеру ділової активності, — це наймасовіша група, яка містить 34 громади (66,7%). Як правило, це громади, які не розміщені навколо міст обласного підпорядкування або ж є гірськими територіями. При цьому, 16 з 19-ти аналізованих в рамках даного дослідження показників ділової активності не перевищують або ж заледве більші за 5%-не значення відповідних загальнообласних показників. Проте землі рекреаційного призначення та землі кемпінгів, будинків для відпочинку або для відпусток у 2-х громадах 5-го кластеру мають найбільше значення у Закарпатській області — відповідно 41,34 і 13,8%.

ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В ЄДИНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Гоцуляк Катерина Іванівна

кандидат педагогічних наук, викладач

кафедра педагогіки початкової освіти

педагогічний факультет

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

THE INTEGRATION OF POST-GRADUATE EDUCATION IN THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

Hotsuliak Kateryna Ivanivna

Candidate of Pedagogic Sciences, lecturer

Chair of Pedagogy of Elementary Education

Faculty of Pedagogy

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів, інформаційних технологій, підвищені соціальні та кваліфікаційні вимоги до педагогічних працівників зумовлюють необхідність реформування системи післядипломної освіти та запровадження якісних змін щодо забезпечення професійного розвитку та самовдосконалення вчителів початкових класів. Водночас реалії сьогодення засвідчують, що трансформація системи післядипломної педагогічної освіти гальмується низкою негативних чинників, а саме: недостатньою обґрунтованістю державної політики щодо розвитку інституту післядипломної освіти, недосконалістю механізму моніторингу якості післядипломної освіти; неузгодженістю законодавчо-нормативного забезпечення шкільної та вищої педагогічної освіти; невідповідністю європейським та світовим стандартам післядипломної освіти тощо. На часі — запровадження нових підходів до організації освітнього процесу в початковій школі, а відтак до підвищення професійної компетентності вчителів початкових класів.

Найважливіше для вчителя — це професіоналізм, який розвивається та удосконалюється в системі післядипломної освіти. Головне завдання системи післядипломної педагогічної освіти — створення для вчителя початкових класів оптимальних умов для удосконалення знань, умінь та навичок, професійного розвитку.

Важливою передумовою наближення післядипломної освіти до європейських і світових стандартів є вдосконалення нормативно-правового, матеріально-технічного, науково-методичного, інформаційного та кадрового забезпечення цієї галузі. У нормативних документах про освіту («Концепції розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 рр.» (2014 р.) [6], «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки» (2011 р.) [7], «Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти» (2013 р.) [5], Законах України «Про освіту» (2014 р.) [3] та «Про вищу освіту» (2014 р.) [2], «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.) [4], «Державній програмі «Вчитель» (2002 р.), галузевій «Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти» (2013 р.) [5], «Державному стандарті початкової загальної освіти» (2011 р.) [1]) обґрунтовано загальну стратегію державної політики щодо необхідності формування цілісної системи неперервної освіти педагогів, у межах якої реалізовано післядипломну підготовку учителів початкових класів, розроблення й запровадження державних стандартів післядипломної педагогічної освіти. Заслужують на увагу положення, викладені у «Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 роки», зокрема: 1) забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, створення сучасного психолого-педагогічного й науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу; 2) удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників; 3) підвищення соціального статусу та престижу педагогічної професії, умов для професійного вдосконалення та творчості; 4) розроблення механізмів фінансово-економічного забезпечення освіти, належної оплати праці педагогічних і науково-педагогічних працівників [7]. Пріоритетом «Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років» є реформування системи підготовки й перепідготовки педагогічних, управлінських кадрів в освітньому секторі; демонополізація й урізноманітнення системи післядипломної педагогічної освіти, запровадження ваучера професійного розвитку вчителя, що вможливить самостійне обрання місця підвищення кваліфікації; реалізація поетапного переходу до нової системи оплати праці вчителів, що міститиме стимулювальний складник [6].

Зауважимо, що необхідною умовою інтеграції до європейського освітнього простору є узгодження термінології в галузі післядипломної освіти, зокрема, термін «післядипломна освіта» за своїм змістовим наповненням не збігається з європейським аналогом «postgraduate education», яким позначається освіта після одержання першого ступеня вищої освіти — бакалавра. Як складова освітньої системи, післядипломна педагогічна освіта в Україні функціонує й розвивається відповідно до своїх законів, що зумовлюють розвиток її структурних компонентів, підсистем. Основною метою післядипломної педагогічної освіти є забезпечення умов для самоосвіти, підвищення кваліфікації вчителів, неперервного розвитку їх творчого потенціалу, інтелектуального та загальнокультурного рівня, професійно необхідних знань і вмінь.

Література:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – №7. – С. 1–18.

2. Закон України «Про вищу освіту» // Урядовий кур'єр. – 15.06.2014. – №86. – С. 5–16.
3. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 №1060-ХІІ, ред. від 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
4. Закон України «Про професійний розвиток працівників» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>.
5. Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти від 14 серпня 2013 р. №1176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua/img/zstored/files/nmon_1176_14082013.doc.
6. Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ru/draft-regulations/319-proekt-kontseptsiya-rozvitku-osviti-ukrajini-na-period-2015-2025-rokiv>.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nmu.ua/files/strateg_rozv_2012.pdf.

ПОЛІТИЧНА ІНСТАЛЯЦІЯ ЯК ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА ФОРМА ПОЛІТИЧНОГО АКЦІОНІЗМУ

Груєва Олександра Валерівна

аспірант кафедри політичних наук і права

*Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»*

м. Одеса, Україна

У сучасному політичному процесі у добу постмодерну відбувається стрімка модифікація форм вираження політичних ідей. Вони дедалі частіше доповнюються сучасними художніми практиками, які об'єднані назвою «політичний акціонізм». Серед практик політичного акціонізму — перформанси, гепенінги, стріт-арт, флеш-моб та ін. Вони є радикальним «вторгненням» мистецтва у реальність, у т.ч. й політичну.

Однією з найвиразніших практик ми вважаємо інсталяцію (англ. *to install* — встановлювати, розміщувати, монтувати). Інсталяція — це «просторова композиція, побудована чи зібрана (змонтована) з найрізноманітніших матеріалів і форм як створених художником, так і взятих у готовому вигляді (предметів домашнього побуту, промислових приладів чи конструкцій, одягу, іграшок, природних об'єктів, фрагментів текстової і візуальної інформації тощо)» [6, с. 228]. Політична інсталяція — «форма сучасного мистецтва, просторова композиція, яка спрямована на зміну сприйняття людиною політичного простору. Політична інсталяція є постановочною мізансценою, яка створюються тимчасово у форматі малюнків, предметів, звуку та под.» [7, с. 151-152]. Українська політолог Н. Хома вказує, що «на відміну від традиційної художньої інсталяції, політична інсталяція практично не виставляється у музеях, а на відкритому публічному просторі» [8, с. 303].

Політична інсталяція — прояв опозиційності її творця, його своєрідний протест проти дійсності, вияв ним у візуалізованій художній формі власної громадянської позиції. Зауважимо, що у ролі митця саме політичній інсталяції, яка акцентує на

донесенні політичного змісту, а не спрямована на високохудожність форми, виступають не лише митці, а зазвичай небайдужа громадськість, яку надихає на самовираження якась гостра проблема (порушення прав людини, збройні дії, брудні виборчі «ігри» і под.). Для організації політичної інсталяції не потрібні особливі художні уміння, затратні матеріали. Найчастіше вона є миттєвою реакцією на подію. Наприклад, 15 грудня 2016 р. під посольством Російської Федерації у Києві було проведено акцію-інсталяцію «Злочин Путіна у Сирії». Під час неї люди клеїли на паркан відомства світлини зі зображеннями зруйнованого міста Алеппо та жертв бомбардувань. Інсталяція представлена як викладені на білому полотні уламки дитячих іграшок, облитих червоною фарбою (іграшки — в пам'ять про загиблих дітей, які не встигли ними награтися). Так у українці нагадували про дітей Сирії, загиблих від російських авіаударів [2].

Події в Україні 2013-2016 років зумовили численні політичні інсталяції. Особливо наповненим інсталяціями був Євромайдан; художник О. Курмаз навіть назвав сам Майдан «тотальною інсталяцією». Жива творчість громади у Новорічну ніч-2014 найвиразніше проявилася у політичній інсталяції суду над В. Януковичем, у якій кожен міг надягнути мантию та винести вирок. Головним символом і центральною інсталяцією Майдану стала Євроялинка («Йолка») — вкрита різноманітними плакатами величезна конструкція для новорічної ялинки. Плакати на ній мінялись і доповнювалися залежності від ситуації. У серпні 2014 року знамениту Євроялинку було передано до Музею Майдану, який провів опис і атрибуцію кожного з елементів цієї унікальної інсталяції [4, с. 159-160].

Політичні інсталяції є формою збереження, підтримки колективної пам'яті, яка спрямована на реконструкцію минулого у сучасному, наприклад:

– інсталяція «Мінімальний монумент», створена з 5 тисяч льодових фігурок людей, була встановлена 2 серпня 2014 рок. на сходинах площі Чемберлена у Бірмінгемі у пам'ять про жертви Першої світової війни [10]. Фігури сидячих людей майже однакові: відсторонений і сумний характер пози, злегка сутулі спина, опущені плечі та голова. Символіка льоду як матеріалу виготовлення інсталяції, пов'язана з крихкістю та недовговічністю, переходом із одного стану в інший. Ще один символізм убачається в тому, що лід був присутній у культурній атрибутиці Пекла у Данте (крижане озеро Коцит). Інсталяція не статична: льодові фігури на літньому сонці швидко танули, деформувалися, падали і, перетворюючись на воду, зовсім зникали [5, с. 59]. Втрата, крихкість людського життя, фізичне зникнення величезної кількості людей, що стали жертвами Першої світової — такий значеннєвий сенс цього візуального образу. Інсталяція апелювала до пам'яті про жертви Першої світової війни;

– біля лондонського Тауера була виставлена ще одна відома інсталяція — «Кров залила землі та моря» («Blood Swept Lands and Seas of Red» — перший рядок вірша безіменного солдата). Інсталяцію утворено з 888 246 керамічних червоних маків, за кількістю британських солдатів і офіцерів, а також вихідців із домініонів і колоній, усіх комбатантів, які загинули або померли у 1914-1921 роках [11]. За задумом авторів (П. Каммінс, Т. Пайпер), кожна квітка символізував смерть однієї людини. Червоні маки, «виливаючись» з вікна вежі Тауера та заповнюючи рів навколо, створювали вражаюче видовище гігантського кривавого потоку. Дослідження цієї інсталяції дозволяє вбачати у ній звернення до феномена «ціни

війни» [5, с. 60]; саме у його розкритті полягає значеннєвий сенс цього візуального об'єкта, який відображає масштаби історичної катастрофи;

– у день пам'яті жертв Голокосту (27 січня 2016 року) в Одесі біля єврейського центру «Beit Grand» розмістили інсталяцію-нагадування про Голокост [1]. Як матеріал використано біле взуття та червоні нитки, схематичне зображення фашистських концтаборів для євреїв, а також аудіозаписи з концтаборів. За задумом автора (О. Шкурат), арт-об'єкт покликаний передати трагізм того, що люди, ув'язнені в концтаборах, не змогли продовжити свій рід. Червоні нитки, що зв'язують зірку Давида та взуття, пофарбоване в білий колір, покликані були показати, що потенціал побачити своїх нащадків був у кожного загиблого, але люди, утримувані в таборах втратили можливість продовжити свій рід.

Одним із актуальних напрямків політики пам'яті в Україні є декомунізація, тема якої породжує різноманітні творчі реакції-інсталяції. Наприклад:

– у липні 2016 року на місці колишнього пам'ятника Леніну в Києві була розміщена тимчасова інсталяція мексиканської мисткині С. Гутьєррес «Населяючи тіні» [3]. Інсталяція пропонувала бажаним піднятися сходами на постамент пам'ятника Леніну. Щоб розмірковувати про минуле, потрібно «оселитися» в його тінях, самим стати новими рухливими скульптурами і таким чином відкрити новий горизонт. Інсталяція підіймає проблеми ідентичності, нав'язаної пам'яті та поразки політичної системи;

– у листопаді 2016 року в Києві на цьому ж місці була представлена інсталяція іранського митця М. Бакші «Безкінечне святкування» [9]. У центрі композиції три постаті: Ленін червоного кольору, поп-співачка Мадонна — жовтого й зеленого — Діва Марія. Кольори світлофору — напрями руху в майбутнє: червоний — заборонено, інші два — можливі вектори розвитку суспільства. Інсталяція мала на меті започаткувати суспільний діалог щодо майбутнього пам'ятників, які демонтуються відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (2015). В основі інсталяції лежить алюзія на світлофор, де червоний — це образ Леніна та небажаність повернення в минуле, жовтий символізує співачку Мадонну, яка символізує цінності капіталістичного суспільства, а зелений — Діва Марія як втілення духовності.

Вивчення сучасних політичних інсталяцій засвідчує, що у цій мистецькій формі якнайкраще втілюються характеристики постмодернізму, які передбачають злиття мистецтва та життя; сучасне мистецтво активно включило в свою сферу освоєння політичного. Політична дія у постмодерній реальності фрагментарна, провокативна, в її основі — гра, а політична інсталяція є формою вираження цієї гри. Постмодерне мистецтво дедалі виразніше виступає інструментом політичної соціалізації, утверджує політичне в силу об'єктивного обґрунтування тих чи ін. знань, норм, правил, ідей. Сучасна політика поступово витісняється набором політичних інсталяцій, постановочних мізансцен, грань між мистецтвом і дійсністю стирається. Художня діяльність і практики в контексті сучасного мистецтва виявилися генератором багатьох політичних постмодерністських ідей, стали формою кодування, трансляції та маніфестації цих ідей. Гра є активною частиною повсякденного життя; політика дедалі інтенсивніше розширює видовищну практику. Межа між ігровими формами політики і звичайним життям досить умовна. Сьогодні чимало реальних

подій театралізується, бодай для того, щоб вони могли потрапити в новини, у т.ч. й у формі політичних інсталяцій. Як форма політичного акціонізму, політична інсталяція міцно укорінюється як форма соціального протесту в Україні художніми засобами.

Література:

1. В Одесі в день пам'яті Голокосту відкрили інсталяцію з десятків білих черевиків URL: http://dt.ua/UKRAINE/v-odesi-v-den-pam-yati-golokostu-vidkrili-instalyaciyu-z-desyatktiv-bilih-cherevikiv-197968_.html
2. «Злочини Путіна в Сирії»: під посольством РФ у Києві активісти створили моторошну інсталяцію. URL: <http://www.5.ua/suspilstvo/instaliatsiia-z-ulamkiv-lialok-ta-shtuchoi-krovi-pid-posolstvom-rf-aktyvisty-vlashtuvaly-aktsiiv-zlochynu-putina-v-syrii-133771.html>
3. Інсталяція Синтії Гутьєррес на місці пам'ятника Леніну. URL: <http://izolyatsia.org/ua/project/social-contract/inhabiting-shadows-post-release/>
4. Мусієнко Н. Мистецтво Майдану: Дослідження з соціокультурної антропології / Н. Мусієнко // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. – 2014. – Вип. 10. – С. 155–192.
5. Оболонкова М.А. Сто лет спустя: визуальные репрезентации культурной памяти о Первой мировой войне в коммеморативных практиках Великобритании / М.А. Оболонкова // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – Сер.: «Гуманитарные и общественные науки». – 2016. – №1. – С. 58–64.
6. Станіславська К.І. Інсталяція як візуально-видовищна форма сучасного образотворчого мистецтва / К.І. Станіславська // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. праць. – Вип. XXIV. – К.: Міленіум, 2010. – С. 228–236.
7. Хома Н. Інсталяція політична / Н.М. Хома // Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І.Я. Вдовичин, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н.М. Хоми. – Львів: Новий Світ-2000, 2015. – 492 с. – С. 151–152.
8. Хома Н. Інсталяція політична / Н.М. Хома // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л.М. Герасіна, В.Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін.]; за ред. М.П. Требіна. – Харків: Право, 2015. – 816 с. – С. 303.
9. Як інсталяція об'єднала Леніна, Мадонну та Діву Марію в Центрі Києва. URL: <http://lwin.club/2016/11/08/yak-instalyatsiya-obyednala-lenina-madonnu-ta-divu-mariyu-v-tsentri-kyyeva/>
10. Lloyd M. Watch: 5,000 ice sculptures placed on city steps in moving World War 1 commemoration. URL: <http://www.birminghammail.co.uk/news/midlandsnews/minimum-monument-ww1-ice-exhibition-7553505>
11. Tower of London Remembers. URL: <http://www.hrp.org.uk/tower-of-london/history-and-stories/tower-of-london-remembers/>

НОВІТНІ ПІДХОДИ У ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ ТУРИЗМУ І ГОСТИННОСТІ

Котенко Руслан Михайлович

*доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи
факультет туризму*

ВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Котенко Галина Степанівна

*старший викладач кафедри готельно-ресторанної та курортної справи
факультет туризму*

ВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

В тезах наведено аналіз результатів дослідження особливостей підготовки фахівців туристичного та готельного бізнесу. Запропоновано впровадження новітніх моделей і програми навчання у практику вітчизняних освітніх туристичних закладів.

Ключові слова: *школа підготовки, навчальні заклади, програми, девіз підготовки, модель спеціаліста.*

Сфера гостинності, рушієм якої є подвоєний імпульс туризму і подорожей, інтегрується з усіма секторами світової економіки, що надзвичайно швидко розвивається. В індустрії гостинності обслуговуючий персонал — найважливіший компонент готельної послуги. Навіть маленька помилка в обслуговуванні може зіпсувати повністю позитивне враження про готель. Досвід, готовність люб'язно надавати і отримати від цього задоволення, повинні бути притаманні персоналу готелю. Відносини персоналу готелю і споживача визначають якість готельних послуг. Детермінантою концепції якої має стати «повторне звернення гостя». Тому робота фахівців в сфері туризму і сфері гостинності потребує високої кваліфікації персоналу. За час навчання студенти повинні набути реального досвіду, розвиваючи інтелектуальні, практичні і професійні навички, які високо цінують роботодавці.

Аналіз досліджень та публікації. Проблема професійної підготовки кадрів для індустрії туризму присвячено роботи багатьох українських науковців: В.К. Федорченка, Л.Г. Лукянової, Г.С. Цехмістрової, В.Т. Лозовецької, Л.В. Грибової та інших. Разом з тим, потребує поглиблення дослідження та узагальнення досвіду підготовки фахівців в провідних країнах світу, з метою формування моделі спеціаліста сфери туризму та гостинності.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція сфери гостинності в міжнародне середовище вимагає здатності випускників вищих навчальних закладів в ефективній побудові праці, етнокультурній толерантності та інше. Значною мірою успіх у бізнесі гостинності залежить від ефективності роботи і створення мотивації. В європейських школах гостинності у студентів формують такі важливі якості, як лідерство і здатність працювати в команді. Робота на кухні, навчальне обслуговування, аудиторні заняття, вправи з менеджменту і консалтингові проекти — усе це відбувається в групі. Працюючи в програмі студенти пізнають два найбільш важливі аспекти роботи з людьми: брати на себе відповідальність і розподіляти цю відповідальність між членами групи. Найбільший історичний досвід розвитку сфери гостинності та підготовки кадрів має західна Європа та США. Для аналізу особливостей підготовки

фахівців готельного бізнесу доцільно вивчити напрацювання провідних навчальні заклади та їх програми.

Аналіз вивчення досвіду підготовки фахівців в галузі туризму і сфери гостинності в провідних країнах світу переконливо доводить про доцільність ознайомлення студентів із основними моделями та програмами навчання та впровадження їх у практику вітчизняних освітніх туристичних закладів.

Значною мірою успіх у бізнесі гостинності залежить від ефективності роботи і створення мотивації. В школах гостинності у студентів формують такі важливі якості, як лідерство, здатність працювати в команді, всі теоретичні знання повинні одразу перевірятись на практиці, чесність у туристській діяльності, висока якість навчання на базі діючих високо зіркових готелів.

Висновок. В Україні готельно-ресторанний і туристичний бізнес із багатьох причин не досяг такого розвитку, як в США чи розвинених країнах Європи. Формування моделі спеціаліста сфери туризму і гостинності потребує дослідження особливостей підготовки фахівців готельного та туристичного бізнесу, а також впровадження окремих програм і моделей роботи в навчальний процес. З цією метою потрібно проводити внутрішню вузівську діагностику, як головну ланку, яка б забезпечувала якість освітньо-професійної підготовки, виявляти умови перебігу та досягнення, можливі недоліки процесу навчання, визначати шляхи підвищення його ефективності і відповідно коригувати процес з метою отримання бажаного результату — нової моделі спеціаліста індустрії туризму і гостинності.

Література:

1. Круль Г.Я. основи готельної справи. навч. посіб. / Г.Я. Круль. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 368с.
2. Лозовецька В.Т. Формування професійної компетенції фахівців сфери послуг і туризму: навч.-метод. посіб. / В.Т. Лозовецька. – К.: Педагогічна наука, 2010. – 132с.
3. Лук'янова Л.Г. Освіта в туризмі: навч.-метод. посіб./ Л.Г. Лук'янова – К.: Вища школа, 2008. – 719с.
4. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму. Монографія. / В.К. Федорченко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 472с.
5. Цехмістрова Г.С. Діагностика ефективності навчального процесу у вищих навчальних закладах. Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Г.С. Цехмістрова – К.: Центр. ін-т. післядиплом. пед. освіти АПН України, 2002. – 20с.

ПОЛІТИЧНИЙ СТАТУС ОСОБИ ТА КОНФОРМІЗМ

Козьма Василь Васильович

*кандидат політичних наук, доцент,
докторант кафедри політичних наук НПУ імені М.П.Драгоманова
м. Київ, Україна*

POLITICAL STATUS OF PERSONS AND CONFORMISM

Kozma V.

*PhD in political sciences, docent, associate professor,
doctoral student in political science named Dragomanov NPU
Kiev, Ukraine*

За роки незалежності в українській політиці так і не з'явився «свій Вашингтон», який би не словом, а ділом довів би власну спроможність бути загальнонаціональним лідером, об'єднувати навколо себе розумних та професійних людей, проводити в країні якісні зміни тощо. Причини цього явища ми вбачаємо в надто високому рівні конформізму українського суспільства загалом та вітчизняної політики зокрема. Детальний аналіз рівня конформізму серед українських політиків становить собою важливу наукову та практичну задачу, вирішення якої безпосередньо пов'язане з проблемою підвищення інтелектуального, творчого, професійного потенціалу особистості вітчизняного політика, його політичної активності та здатності до прийняття самостійних рішень. Крім того, актуальність подібних досліджень обумовлена тим фактом, що соціально-історичний запит на *Особистість* у політиці в українського суспільства вкрай високий.

Феномен конформізму традиційно розглядається в двох напрямках: соціально-психологічному та соціально-філософському. Інтерес до цього явища в свій час проявляли багато дослідників, зокрема: А. Шопенгауер, А. Токвіль, Дж. Мілль, К. Маркс, Ф. Енгельс, Г. Тард, Е. Дюркгайм, С. Аш, М. Шериф, Р. Мертон та ін. З вітчизняних вчених до проблематики конформізму, нонконформізму, конформної поведінки тощо неодноразово зверталися у своїх працях Ю. Шемшученко, М. Михальченко, М. Корнева, О. Бабкіна, В. Горбатенко, М. Варзар, Д. Павлова, Л. Синецька, О. Заплотинська та ін.

Не дивлячись на численні теоретичні дослідження, серед науковців немає єдності щодо природи та сутності феномену конформізму. Враховуючи це існує і певна варіативність у трактуванні самого поняття «конформізм», проте в цій публікації ми не ставили за мету розгляд наявних визначень і трактувань. Зосередимо увагу нашого дослідження головню на соціально-політологічному аспекті цього явища і візьмемо за основу визначення, що наведене в політологічному енциклопедичному словнику. Отже, конформізм (від пізньолат. *conformis* — подібний, відповідний, згодний) — пасивне, пристосовницьке прийняття готових стандартів у поведінці, безапеляційне визнання існуючих порядків, норм і правил під тиском зовнішніх умов та обставин, всупереч власним переконанням. Підпорядкування груповим нормам може бути явним (примус) або завуальованим (вплив традицій, думка більшості). Конформізм становить соціально-психологічну позицію особи, яка виявляється у схильності уникати самостійних рішень та в пасивній, пристосовницькій орієнтації на сприймання готових стандартів поведінки, оцінок тощо. І, там же — найтипівіших

рис конформізм набуває в умовах тоталітарного суспільства, незалежно від його соціально-економічного базису. Культивування конформізму засобами ідеологічного впливу і системою призводить до розчинення індивіда у суспільних організаціях, стереотипності мислення, втрати незалежності свідомості [1, с. 292]. Таке визначення несе в собі певне емоційне забарвлення і формує у читача думку про негативність цього явища. З наукової точки зору неможливо однозначно оцінити конформізм. Не рідко під цим терміном розуміють солідарність, терпіння, підкорення, соціальну пасивність і т.п., проте, варто розрізняти ці поняття. У будь-якого явища є свої негативні та позитивні сторони. Для прикладу наведемо декілька з них. Мабуть, найголовнішим позитивним аспектом конформізму є формування єдності у суспільстві, особливо в період коли таке суспільство переживає «тяжчі часи» своєї історії. Ба більше, можемо стверджувати, саме завдяки конформізму український народ вижив, пройшовши тернистий шлях столітніх випробувань до здобуття незалежності в 1991 році. Безумовно є у цього явища і негативний бік, зокрема: конформізм суттєво обмежує здатність людини самостійно мислити та приймати рішення; під тиском державного авторитаризму формується конформістська свідомість яка з часом може перерости в особливий тип ментальності, що характеризується безумовним підкоренням особистості владі й т.п.

Навіть не проводячи спеціальних досліджень можемо стверджувати, що переважна більшість людей конформісти. Головна причина конформної поведінки лежить в площині людської психіки, адже більшість із нас з великою обережністю чи навіть з острахом ставляться до кардинальних змін у своєму житті. Такий тип поведінки притаманний і українським політикам. Вони часто змінюють свою точку зору, вдаються до маніпуляцій та відвертої брехні, швидко «перебігають» з однієї політичної партії в іншу одним словом, як і всі ми, *(за Дарвіном)* пристосовуються та виживають. Однак, зводити все лише до ментальних, психологічних характеристик людської особистості було б, на нашу думку, не правильним. Оскільки мова в цій публікації йде не про всіх, а лише про окрему частину суспільства, ще й до того ж привілейовану частину, наділену владними повноваженнями, маємо дослідити явище конформізму в політиці дещо ширше. Політична верхівка несе на собі тягар відповідальності за формування в суспільстві зразків поведінки, моральних норм, правил тощо. Ба більше, конформізм серед політиків може стати причиною кризи всієї політичної системи, приклад якої ми могли спостерігати в 2013 році. Саме «страх випасти зі зграї та піти проти волі вожака» не дозволив жодному провладному політику чинити спротив нерозумним та несправедливим діям президента Януковича. До речі, прагнення до підпорядкування сильному лідеру досить характерне та розповсюджене явище у політиці і українці тут не виняток. Так, на запитання «згодні Ви чи ні, що декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії?» наші співгромадяни відповіли таким чином *(див. табл.)*[2, с.538]:

	992	994	996	998	000	006	008	010	012	014	015
Згоден	2.3	0.5	2.0	9.3	8.7	5.7	2.4	3.5	1.2	0.7	8.5
Не згоден	0.3	7.0	7.2	4.5	1.4	8.7	0.8	9.6	0.6	6.0	3.1
Не знаю	6.9	1.7	0.8	6.1	9.8	5.6	6.7	6.8	7.8	3.0	5.3
Не відповіди	.6	.8	.0	.1	.1	.0	.1	.1	.4	.3	.1

Наведені в таблиці дані дають нам підставу вести мову про те, що природа конформізму по-українськи лежить в площині ціннісно-нормативної системи всього нашого суспільства. Сформувалась така система під впливом ще радянського минулого, що у масовій свідомості проявляється в таких якостях, як політична пасивність, небажання проявляти ініціативу, орієнтація на «сильну руку» тощо. В цьому місці варто дещо з'ясувати. Існує думка, що в суспільствах, в яких обмежується можливість громадян проявляти своє незадоволення, значно зростає ризик появи нонконформістських настроїв, що в свою чергу призводить до підвищення рівня політичної активності громадян, появи опозиційних течій, нових політичних лідерів і т.п. Проте, такий підхід, на перший погляд, суперечить нашим висновкам щодо природи українського конформізму. Відповідь на таку невідповідність потрібно шукати в політичному режимі, що існував в радянському Союзі. Через запровадження жорсткого тоталітарного режиму владі вдалося придушити (читай знищити) будь-які спроби прояву невдоволення серед громадян, що в результаті породило у масовій свідомості «тваринний» страх перед системою. Свого часу відомий знавець людської психіки З. Фрейд, серед механізмів формування соціального конформізму, виділяв залякування та насильство як головні, домінуючі фактори. Думається саме генетичний страх є першоджерелом українського конформізму. Лише з плином часу нові покоління вільних українців зможуть остаточно позбутися страхітливих фобій, відповідно і рівень конформізму буде зовсім іншим.

Однак, щоб уникнути суб'єктивних оцінок наведеного вище соціологічного дослідження доцільно було б з'ясувати наскільки поняття «сильний лідер» корелюється з поняттям «патерналізм» адже, наприклад, очікування, які покладали українці в 2005 році на Віктора Ющенка більше нагадували собою віру в «Месію», у якого слово не може розходитись з ділом. Обравши нового президента, наші співвітчизники терпляче почали чекати якісних змін (*патерналізм «чистої води»*) забуваючи при цьому, що республіка (лат. *respublica*) — це, в першу чергу, спільна справа, яка потребує щоденної солідарної праці всіх громадян. «В государствах, где народ не имеет никакого участия в управлении, он будет увлекаться каким-нибудь актером, так же как в других случаях увлекался бы государственными делами. Полное отсутствие честолюбивых стремлений — большое несчастье для республики. Оно постигает ее, когда народ развращен подкупами; он становится тогда равнодушным, пристращается к деньгам, но уже больше не интересуется

государственными делами, не думает ни о правительстве, ни о его намерениях и пребывает в тупом спокойствии» [3, с. 173].

Формування політичної еліти складний та тривалий процес. За роки незалежності в Україні створена солідна нормативно-правова база, яка забезпечує всі умови для її ефективної діяльності. Така ефективність, до речі, вимірюється досить простим критерієм — якість життя людей. В цьому місці варто уточнити: не конкретних людей, а всього населення держави. Ба більше, чи можна взагалі вести мову про яку-небудь ефективність, якщо дискусійними серед експертів та науковців є питання щодо сформованості та існування вітчизняної політичної еліти як такої. Проте, нас цікавить питання дещо іншого характеру: чи існує зв'язок між конформізмом політика та його політичним статусом, адже на наше переконання рівень конформності має безпосередній стосунок до можливості приймати самостійні рішення, що в свою чергу говорить про здібності політика брати на себе відповідальність та здійснювати політичне керівництво. Очевидно, що такий зв'язок має бути. Логічно припустити, що чим вищу політичну роль виконує той чи інший політик в державі, тим меншим є його рівень конформності й навпаки, але щоб підтвердити чи спростувати цю гіпотезу, потрібно провести спеціальні емпіричні дослідження із застосуванням різноманітних методик. Поки що можемо лише констатувати очевидні речі, що прямо чи опосередковано впливають на рівень конформної поведінки вітчизняних політиків:

1. Політичній культурі українських політиків притаманні авторитарно-патріархальні політичні цінності;
2. Низький рівень етичних та моральних норм є чудовим підґрунтям для процвітання корупції;
3. Поширеним явищем серед українських політиків є некомпетентність, відсутність професійних знань, що в свою чергу призводить до нездатності, а почасти й небажання брати на себе відповідальність і приймати рішення;
4. Серед українських політиків домінують так звані клієнтальні стосунки (свій-чужий, кум, сват, брат і т.п), що практично унеможлиблює нормальну роботу соціальних ліфтів та сприяє закритості та недоступності політики як сфери діяльності для широких верств населення, тощо.

Підсумовуючи сказане, можна було б зробити попередній висновок щодо природи конформної поведінки українських політиків, в першу чергу це стосується управлінців різного рівня. Крім зазначених вище факторів потрібно ще з'ясувати, які саме зовнішні умови та обставини (за визначенням) напряму впливають на рівень їхнього конформізму. Такими обставинами, на наше переконання, є умови праці в середині владних установ та організацій, що функціонують за принципом жорсткої ієрархічної системи. Цілком природно, що в таких умовах рівень конформізму серед посадових осіб буде вкрай високим. Власна ініціатива може зашкодити в просуванні по кар'єрних сходах тому краще зайвий раз не «висовуватися», тим більше не брати на себе ніякої відповідальності.

Інше питання — рівень конформізму перших осіб держави, адже зовнішній тиск в цьому випадку значно слабший. Однак, «прориву» не відбувається і лідера нації діяннями чи творіннями якого гордилися би внуки та правнуки так і немає. Чому? Спробуємо відповісти на це просте і водночас вкрай складне питання. Як правило, варіанти відповідей зосереджені навколо пошуку осіб з певним набором

видатних якостей та здібностей, в результаті чого вимальовується ідеальний портрет лідера, місце якому хіба що на грецькому Олімпі. Стоси наукових праць досліджують діяння та творіння «Великих державних мужів», ми знаємо все про «славних прадідів великих», проте ці знання не приносять жодної користі (хіба що розширюють наш кругозір) для нас теперішніх. Не існує формули для виведення чи клонування великих особистостей. Це в повній мірі стосується як мистецтва, літератури, кіно, науки, так і політики. Вони або є, або їх немає. Природа «народження» лідерів є своєрідним «таїнством», розгадати яке намагалися мислителі всіх часів та народів. Одні пропонують шукати відповідь у «творчому інстинкті», «волі до влади» (Ф.Ніцше), інші називають лідера «вожаком мас» (Г. Лебон), наголошуючи на соціальних джерелах цього явища (Г. Тард) тощо. Осмислення феномену лідерства, сили людського розуму, здатності проявляти свій творчий потенціал, продукувати нові ідеї, мобілізувати мільйони для реалізації поставлених цілей залишаються найактуальнішими питаннями політичної науки й сьогодні.

Література:

1. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп.і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
2. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Збірник наукових праць. / за ред. д.е.н. В. Ворони, д.с.н. М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2015. – Вип. 2(16). – 652 с.
3. Монтескьє Шарль Луї. Избранные произведения / Ш.Л. Монтескьє – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 799 с.

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Куруч Анна Володимирівна

*аспірант кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності
Українська інженерно-педагогічна академія*

м. Харків, Україна

*Науковий керівник — доктор педагогічних наук, професор Лунячек Вадим
Едуардович*

THE POLITICAL CULTURE OF MILITARY IN THE CONDITIONS OF UKRAINIAN MODERN SOCIETY TRANSFORMATION

Kuruch Anna

graduate student of creative pedagogy and intellectual property

Ukrainian Engineering and

Pedagogical Academy

Kharkiv, Ukraine

Ще з давніх часів були сформульовані пріоритетні пастулати виховання майбутніх офіцерів і сенс їх полягав в вихованні патріотизму і абсолютної відданості Вітчизні, захисту інтересів своєї держави, збереження та контроль її кордонів,

забезпечення її обороноспроможності. В останній час, в умовах зміни світових тенденцій на політичній арені в практиці військової педагогіки основні пастулати активно доповнюються новими — це саморозвиток, самовдосконалення, постійне підвищення особистих та професійних якостей, здатність аналізувати інформацію.

Виховання в військових ВУЗах України проводиться на гідному рівні і має достатньо добрі результати. Але політична ситуація в усьому світі постійно змінюється і потребує змін основних принципів політичного виховання майбутніх військових. Значущу роль у вихованні курсантів мають такі чинники, як зміна світового порядку, інформаційна війна на професійному рівні, розподіл сфер впливу світових держав-лідерів, таких як Росія, США, Китай, активні дії таких глобальних терористичних угруповань, як ІГІЛ.

Варто звернути більше уваги до вивчення рівня політичної культури майбутніх офіцерів, а саме наскільки вони обізнані в питаннях військової трансформації світу, геополітиці, наскільки володіють інформацією щодо політичної ситуації у своїй державі, наскільки піддаються інформаційному впливу.

Отже одним із головних завдань політичної освіти майбутніх офіцерів є здатність безпомилково виявляти інформаційні маніпуляції, та адекватно реагувати на них.

Політична культура — це сукупність соціально-психологічних настанов, цінностей і моделей поведінки соціальних верств, окремих громадян, які стосуються їх взаємодії з політичною владою (1). Завдяки політичній культурі суспільство стає всесторонньо розвинутими, соціально адаптованими до різних соціально-політичних подій та конфліктів у світі.

Сучасна політична культура українців, і курсантів в тому числі, є постколоніальною. Постколоніальність заключається в тому, що українці майже не здатні до адекватної оцінки власних національних інтересів, схильні більш розраховувати на зовнішню думку та допомогу, українці майже не розвивають свій індивідуалізм, також присутня слабо виражена громадська позиція, низька компетентність в управлінні державою та громадкістю.

Для більшості громадян України сучасна політична культура має елемент невідповідності між очікуваннями і реальністю, або є своєрідним розщепленням дійсності. При цьому такий високий рівень очікувань насамперед був зумовлений ейфорією після проголошення незалежності України та демонтажу старої політичної системи. [2]

Проте досвід незалежної держави України сприяє усвідомленню необхідності створення базових елементів політичної культури на ґрунті спільного способу життя, мови, навичок, традицій. Компоненти такої політичної культури сприятимуть єднанню певних регіонів України, націй та етнічних груп на консолідуючій політичній ідеї в українську політичну націю [2].

Військовослужбовці України сьогодні перебувають на етапі зміни та переосмислення ідейних та моральних поглядів. Цей процес відбувається досить складно і повільно, не останнє місце в цьому процесі зіграли події в нашій державі 2014 року, пов'язані зі зміною влади, та і загалом життя в країні.

Можна зробити висновок, що від політичної культури напряду залежить рівень соціально-економічного зростання суспільства, політична культура свідчить про

рівень соціальних трансформації в країні, адже готовність населення до різних видів акцій протесту прямо залежить від рівня освіти цього населення.

Політична культура військовослужбовців відрізняється від політичної культури сучасного українця лише тим, що зона відповідальності за вчинені або не вчинені дії у військового значно більше. Отже варто вчити мислити та фільтрувати інформацію курсантів задля того, щоб дати гідний відступ ворогу, який активно веде інформаційну війну. Яка ведеться майже на всіх рівнях, задля дестабілізації ситуації в країні та нанесення тяжкої культурної травми населенню. Тож цей фактор лише підтверджує необхідність покращення виховної роботи серед курсантів, та підвищення їхнього рівня політичної культури.

Література:

1. Сас П.М. Політична культура // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К.: Наук. думка, 2011. — Т. 8 : Па — Прик. — С. 335. — ISBN 978-966-00-1142-7.
2. Особливості політичної культури сучасної України [Електронний ресурс] / Українські підручники онлайн. - Режим доступу: http://pidruchniki.ws/16520205/politologiyu...asnoyi_ukrayini
- 3 Барабанщиков А.В., Муцынов С.С. Педагогическая культура офицера. М., 1985.

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ»

Лещенко Альона Михайлівна

*кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Херсонської державної морської академії
м. Херсон, Україна*

CONCEPT EXPLICATION OF «EMOTIONAL BURNOUT»

Leschenko Alena

*PhD in Philosophy, Assistant professor
Department of humanitarian disciplines
Kherson State Maritime Academy
Kherson, Ukraine*

У сучасній професійній діяльності, яка вимагає колосальної моральної віддачі, людина часто відчуває спустошеність, втому, апатію. Сьогодні все частіше наука говорить про «емоційне вигорання» професіонала, особливо у системі взаємовідносин «людина-людина». Виникнення означеного явища сприяє зниженню якості професійної діяльності, а отже має неабияку актуальність, як наукова проблема, що потребує нагальної операналізації.

Суть явища «емоційне вигорання» активно вивчається сучасною наукою [3, 10]. Вчені визначають цілий ряд «небезпечних» спеціальностей, для яких є характерним емоційне вигорання [1, 3]; акцентують увагу на небезпечності професії вчителів та викладачів [4, 6]; визначають та характеризують основні симптоми

емоційного вигорання [8, 10]; досліджують специфіку цього явища [5; 7] та механізми [5, 10].

Термін «вигорання» (англ. «burnout» — «припинення горіння») вперше увійшов у науку в 70-х роках, його ввів Х. Фрейденбергер з метою пояснення стану людини, яка характеризується високим рівнем втоми, розчарування та, навіть, деморалізацією її діяльності [12].

Так, визначаються наступні основні симптоми емоційного вигорання людини, серед яких яскраво виражене переживання психотравмуючих ситуацій та обставин; економія емоцій як прояв вибіркового емоційного реагування на певні події; психовегетативні та психосоматичні відхилення від норм [8, С. 113-124]. Вчені визначають загальні ознаки синдрому емоційного вигорання, вважаючи наступне: «Негативні установки, що мають прихований характер, можуть почати проявлятися у внутрішньому роздратуванні, яке виходить згодом назовні у вигляді спалахів роздратування або конфліктних ситуацій. Редукування особистих (персональних) досягнень — зниження почуття компетентності у своїй роботі, незадоволеність собою, зменшення цінності своєї діяльності, негативне самосприйняття у професійній сфері. Виникнення почуття провини за власні негативні прояви або почуття, зниження професійної та особистої самооцінки, поява почуття власної неспроможності, байдужість до роботи. Спостерігається хронічна втомленість, порушення пам'яті, уваги, порушення сну, особистісні зміни. Можливий розвиток тривожного, депресивного розладу, залежностей від психоактивних речовин. Загальними соматичними симптомами є: головний біль, гастроінтестинальні (діарея, синдром подразненого шлунку) і кардіоваскулярні (тахікардія, аритмія, гіпертонія) порушення...» [10, С. 254]. Також, визначають фактори, що сприяють виникненню у людини цього синдрому, а саме: реалізація праці в умовах прямого ризику; ненормований робочий час; наявність значної кількості інформації в полі знаходження людини; психологічний тиск з боку як керівництва, так і підлеглих [10, С. 252].

Разом з тим, серед науковців відсутнє єдине трактування суті цього явища. Найбільш широкою є позиція, щодо якої, явище «емоційне вигорання» з'являється внаслідок тривалого впливу на людину системи стресогенних факторів, а тому його часто пов'язують з психологічною деформацією особистості. У широкому значенні під явищем «емоційне вигорання» розуміють синдром, що виникає у людини в процесі її професійної діяльності, та який проявляється як стан психофізичного виснаження, відчуженості від колег по роботі, а також близьких та родичів, і, головне — в руйнуванні її подальших професійних планів [3].

С.В. Умняшкіна в дослідженні «Синдром емоційного вигорання як проблема самоактуалізації особистості» [9] доводить суть та причини виникнення проблеми емоційного вигорання. Вчена виходить з того, що емоційне вигорання безпосередньо пов'язане зі зміною цінностей та сенсів людини в ситуаціях, коли її психоемоційні затрати стають занадто високими, такими, що безумовно перевищують результат її діяльності, який вона чекає від самої себе. У зв'язку з цим, людина починає відчувати байдужість щодо своєї справи, професійних обов'язків, завдань тощо. Тобто, доводиться наявність закономірності зворотного типу: більш виражена самоактуалізація особистості тягне за собою менш виражений рівень емоційного вигорання. При цьому С.В. Умняшкіна переконана, що ця закономірність дозволяє

розробляти спеціальні психокорекційні програми з тим, щоб з врахуванням фаз, глибини прояву синдрому емоційного вигорання достатньо ефективно долати цю проблему [9]. В.В. Бойко цей феномен розглядає в якості психологічного механізму, який формується у людини з метою психологічного самозахисту від тривалого впливу чинників психотравмуючого характеру шляхом гальмування емоційного реагування [2]. В.В. Шевченко доводить, що емоційне вигорання — це «процес поступової втрати емоційної, когнітивної і фізичної енергії, що відбувається під дією пролонгованого професійного стресу та проявляється у симптомах психоемоційного виснаження, цинізму та зниження задоволення від виконаної роботи» [10, С. 253]. Тобто в якості домінуючого наслідку дії цього феномену автор вбачає зниження задоволення людини від своєї роботи.

Також із професійною діяльністю цей феномен пов'язує і Є.В. Єрмакова, вважаючи, що головна підстава для його прояву — це ставлення фахівця до ситуації, що складається на його роботі [5, С. 27-39]. К. Маслач [11, С. 99-113] доводить, що синдром емоційного вигорання проявляється в психофізичному виснаженні людини та елементах психологічної професійної деформації особистості — недбайливому чи, навіть, негативному ставленні до професійних обов'язків, байдужості та холодному ставленні до інших людей, з якими фахівець працює чи надає певні послуги, тощо. Автор визначає динаміку, за якою, з його точки зору, процес емоційного вигорання поступово набуває силу:

- надмірні вимоги людини до самої себе, які посилюються певною ідеалізацією власних можливостей;
- емоційне та психологічне виснаження внаслідок наполегливої та цілеспрямованої роботи у напрямку досягнення визначеної мети;
- дегуманізація як сукупність невідповідних засобів протистояння людини ознакам емоційного вигорання.

Отже, «емоційне вигорання» можна визначити як процес поступової втрати людиною емоційної, розумової та фізичної енергії, що проявляється у симптомах емоційного і розумового виснаження, особистісного відмежування і зниження рівня задоволення під час виконання роботи внаслідок обрання певного смислу життя, який не є адекватним реаліям дійсності, не відповідає значенням особистісних фундаментальних цінностей, але зумовлює формування психологічної установки на неодмінне досягнення саме мети, а не цих цінностей.

Для емоційного вигорання є характерними три основні складові: 1) емоційна виснаженість як спустошеність, недостатність емоційного ресурсу внаслідок сильного емоційного перенапруження; 2) деперсоналізація як байдуже ставлення до діючих подразників; 3) редукція професійних досягнень як відчуття неуспішності в роботі внаслідок некомпетентності. Ці складові зумовлюються виснаженістю звичайних, актуальних психосаморегулятивних механізмів людини.

Література:

1. Аминов Н.А. Выделение групп риска среди работающих учителей: прикладные аспекты психодиагностики склонности к развитию «синдрома эмоционального сгорания» с помощью 16-PF Р. Кеттелла / Н.А. Аминов // Журнал прикладной психологии. – 1998. – №6. – С. 55-70.
2. Бойко В.В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении / В.В. Бойко. – СПб.: Питер, 1999. – 154 с.

3. Водопьянова Н.Е., Старченская Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика: 2-е изд. / Н.Е. Водопьянова, Е.С. Старченская. – СПб: Питер, 2009. – 223 с.
4. Дроздова М.С., Кичигина Т.Н. Эмоциональное выгорание у педагогов как фактор риска психосоматических заболеваний / М.С. Дроздова, Т.Н. Кичигина // Психотерапия и клиническая психология. – 2009. – №3. – С. 41-42.
5. Ермакова Е.В. Изучение синдрома эмоционального выгорания как нарушение ценностно-смысловой сферы личности (теоретический аспект) / Е.В. Ермакова // Культурно-историческая психология. – 2010. – №1. – С. 27-39.
6. Милевич К.С. Синдром эмоционального выгорания как факт деформации профессиональной деятельности педагогов / К.С. Милевич // Современная социология и образование. – 2007. – №12. – С. 107-108.
7. Ракицкая А.В. Эмоциональное выгорание как предмет социально-психологических исследований / А.В. Ракицкая // Актуальные проблемы психологии общения: сборник научных статей / Учреждение образования «Гродненский гос. ун-т им. Я. Купалы»; ред.кол.: Т.К. Комарова, Е.В. Костюченко, Л.М. Даукша, К.В. Вербова.- Гродно: ГрГУ, 2011. – С. 19-25.
8. Трухан Е.А. Симптомы «эмоционального выгорания» у учителей общеобразовательных школ / Е.А. Трухан // Психология. – 2001. – №2. – С. 113-124.
9. Умняшкина С.В. Синдром эмоционального выгорания как проблема самоактуализации личности (в сфере помогающих профессий). – Диссертация ... канд. психол. н.: 19.00.04. – Томск, 2001. – 162 с.
10. Шевченко В.В., Моспаненко І.П. Синдром емоційного вигорання працівників освіти / Збірник наукових праць. Психологічні науки. Випуск 2.13 (109). – С. 252-257.
11. Maslach C., Jackson S. The measurement of experienced burnout / С. Maslach, S. Jackson // Journal of Occupational Behavior. – 1981. – №2. – P. 99-113.
12. Freudenberger H.J. Staff burnout / H.J. Freudenberger // Journal of Social Issues. – 1974. – №30. – P. 159-165.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї І ШКОЛИ У ВИХОВАННІ ДУХОВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР

Левицька Ірина Олегівна

студентка

кафедра агрохімії і ґрунтознавства

факультет природничих наук

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Білавич Г.В.

Сьогодні духовний розвиток особистості є проблемою загальнонаціонального значення. Тільки високодуховна і високоморальна людина може з повною віддачею працювати в ім'я блага і процвітання України. Формування духовних якостей у молодшому шкільному віці — це підґрунтя для подальшого розвитку особистості, системи духовних цінностей, світогляду, переконань, потреб. Набутий дитиною

досвід на ранньому етапі свого життя знаходить відображення у життєдіяльності дорослої людини, мотивує її самореалізацію, самоствердження, самовизначення, пошук смислу життя, мети та засобів її досягнення. Співпраця сім'ї та початкової школи, партнерство батьків і вчителів, довіра один до одного, взаємна відповідальність забезпечують гармонійне формування особистості дитини.

Актуальність і важливість окресленого засвідчує низка нормативно-правових освітніх документів, зокрема в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. з-поміж перспективних завдань сталого розвитку освіти виокремлено такі: «побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей», «забезпечення домінуючої відповідальності інституту родини за освіту і виховання дітей» тощо [5].

Результати аналізу сучасних публікацій, досліджень свідчать про посилення інтересу науковців до різних аспектів означеної проблеми: психологічний зміст духовності особистості розкривається в працях Р. Арцишевського, І. Беха, М. Боришевського, О. Зеліченка, З. Карпенко, О. Киричука, О. Климишин та ін.; методичні поради щодо формування духовності учнів знаходимо в працях А. Богуш, К. Десятник, І. Зязюна, І. Сіданіч; педагогічні умови співпраці учителя початкових класів з батьками учнів виокремлюють І. Вовчук, О. Коберник та ін. Формування духовності молодших школярів за умов взаємодії сім'ї школи, як авторитетних і значущих для дитини соціальних інституцій, залишається недостатньо дослідженим у сучасній педагогіці. Зокрема, додаткової уваги потребують питання методичного супроводу цього процесу на засадах християнських цінностей.

В українському педагогічному словнику духовність визначається як «індивідуальна відображеність у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти для інших» [2, с. 47]. На думку вченого І. Беха, духовно-моральні цінності є адекватним індикатором розвинутої особистості, за допомогою яких вона визначається. Понад те, особистість володіє цими цінностями, як особистими якостями. При цьому важливо, щоб рівень володіння ними був таким, щоб міг допомогти використанню їх у реальній життєдіяльності [1].

Головним у вихованні духовності є висвітлення таких моральних категорій, як добро і зло, а також тих явищ, які вони виражають. В. Сухомлинський слушно зазначав: «Треба так впливати на свідомість і почуття вихованців, щоб вони переживали привабливість добра і нетерпимість до зла, щоб дитина сама прагнула до щастя бути духовно красивою» [6, с. 45].

Учені [1; 2; 3; 4] виокремлюють принципи виховання, які забезпечують педагогічні умови взаємодії сім'ї і школи щодо формування духовності зростаючої особистості. Зокрема, гуманістичний принцип (виявлення та врахування інтересів, потреб учасників взаємодії сім'ї і школи в процесі організації спільної роботи і спілкування; опертя на позитивні риси батьків і дітей, довіру до них; прийняття батьків як союзників учителя, одностайності щодо виховання і соціалізації дитини; оптимістичне ставлення до батьків і дітей у процесі розв'язання наявних у них проблем; прийняття і повага кожного учасника взаємодії, його думки; зацікавлене ставлення до дитини, її долі, допомога у подоланні існуючих у неї труднощів соціалізації). Принцип співробітництва полягає у низці положень: визнання батьків активними учасниками, а не об'єктами педагогічної системи; знання і врахування

особистісних якостей батьків і формування на цій основі оптимальних соціально-педагогічних зв'язків з ними; поцінування компетентності батьків, ініціативи; заохочення досягнень й особистого внеску кожного з них у виховну та соціалізуючу діяльність школи. Реалізації цього принципу сприяє оперття на життєвий і соціальний досвід батьків у галузі виховання дитини; урахування соціального замовлення батьків школі (представлення власного досвіду сімейного виховання й аргументація його доцільності, визначення способів поліпшення життєдіяльності класного колективу через розробку анкет для дітей, обробку одержаної інформації, внесення пропозицій щодо своєї участі в життєдіяльності класу, школи з подальшою їх реалізацією, участь у виховних заходах, організованих школою, або за її участі, тощо).

Принцип партнерства уможливорює розв'язання проблем, пов'язаних із вихованням дитини, її соціалізацією на взаємоузгоджених засадах, попередження міжособистісної напруги, конфліктності, протистояння; побудовою взаємодії на довірі, відкритості, оперативному обміні інформацією; відповідальністю кожного з партнерів за свої дії; узгодженням очікувань і механізмів їх реалізації. Партнерство досягається завдяки виявленню і врегулюванню розбіжностей і суперечностей, що виникають всередині трикутника “батьки – дитина – вчителі”; аналізу позицій кожного з партнерів щодо цілей виховної діяльності в сімейному і шкільному середовищах; попередженню протистояння взаємодіючих сторін; організації різних видів спільної роботи з урахуванням інтересів усіх учасників взаємодії, зміцнення взаємних контактів за рахунок дотримання етичних норм спілкування, використання “психологічного захисту” дитини.

Принцип нарощування виховних впливів передбачає орієнтацію учасників взаємодії стосовно один одного; спільність намірів у досягненні мети; наявність конкретних очікувань учасників стосовно один одного і результатів взаємодії; організацію інформаційного обміну між учасниками взаємодії. Нарощування виховних впливів реалізовується шляхом обговорення з батьками мети виховної діяльності школи, визначення можливих засобів її досягнення у процесі взаємодії; обміну інформацією і вироблення стратегії спільних дій щодо виховання дітей; виконання батьками власних “домашніх завдань” і участь у виконанні таких завдань дітьми; участь у роботі батьківського комітету класу або систематичне залучення до різних напрямів діяльності класного керівника (актив батьків) тощо [1; 2; 3; 4].

Основними соціальними інститутами, які впливають на формування особистості молодшого школяра, є сім'я і школа. Їхня співпраця необхідна для досягнення єдиної мети — розвиток особистості молодшого школяра, зокрема, формування духовності. Отож, основним у цьому процесі є не знання, а цінність людини, для якої ці знання є унікальною можливістю особистого розвитку. Тому вважаємо: освітня система школи повинна бути зорієнтована на забезпечення максимального прояву в діяльності учнів позитивних емоцій, створення умов для осмислених дій школярів, заохочення учнівської ініціативи та самостійності. Умови, необхідні для формування духовно-моральних цінностей людини на основі знання, передбачають: пізнання учнем особистого “Я”, своїх індивідуальних характеристик; розвиток у нього потреби у визнанні; виникнення інтересу до свого життя та прагнення перетворити себе; розвиток потреби актуалізувати свій особистий потенціал; осмислення дитиною значимості іншої дитини; співчуття та

взаєморозуміння в міжособистісній взаємодії; залучення учня до соціально вироблених форм активності; тощо.

Провідним, об'єднуючим органом у системі "сім'я-школа" має виступати школа, оскільки ефективність виховання духовності молодших школярів значною мірою залежить від умінь педагогів працювати з батьками дітей, спрямовувати спільну діяльність на створення виховного середовища, яке інтегрувало б вимоги сім'ї і школи, гармонізувало їх взаємини в руслі духовного розвитку особистості молодшого школяра з урахуванням психолого-педагогічних особливостей духовного становлення дитини [3, с. 7].

Таким чином, педагогічні умови, дотримання яких забезпечує підвищення ефективності взаємодії сім'ї і школи у вихованні духовності молодших школярів, це:

– інформаційно-просвітницька робота вчителя з батьками, що акумулює теоретико-практичну підготовку батьків до виховання духовності молодших школярів ("педагогічна школа" для батьків, батьківський лекторій, дискусії, психологічні тренінги, індивідуальне консультування, виконання практичних завдань, проведення батьківських зборів тощо), пробуджує рефлексивну активність батьків, перетворює сім'ю із стихійного в керований чинник впливу на виховання духовності дітей, зокрема молодшого шкільного віку;

– цілеспрямований вплив учителя на духовне збагачення сімейного середовища через вихованців, а також шляхом самостійної духовної діяльності (уроки духовності, етичні бесіди, створення ситуацій, залучення дітей до духовних видів діяльності, спонукання до духовного вчинку, вправи, рольові ігри тощо), що формує духовні якості дітей, спричиняє духовні емоції та почуття (естетичні переживання, радість від спілкування з мистецтвом, природою, з іншими людьми, співчуття, емпатія, совість, сором, каяття, терпимість, милосердя, щастя, любов до людини і природи тощо); поглиблює інтерес батьків до духовного світу дітей, до обставин та ситуацій духовного змісту, де найголовнішим є створення творчої, духовної атмосфери в колі родини, доброзичливих, толерантних стосунків між дітьми та їх батьками, задоволення потреби дітей у захисті, любові, повазі, розумінні, підтримці, спілкуванні, збереженні та зміцненні здоров'я, ставлення до дитини як до цінності, індивідуальності, самостійного суб'єкта виховання;

– активізація співпраці, партнерства в тріаді "учитель – батьки – учень" — спрямовується на вибудовування сім'єю і школою конструктивного діалогу у взаєминах із дитиною, що базується на індивідуальному підході до кожної дитини, принципах педагогіки співдружності та особистісно орієнтованої взаємодії, партнерстві, взаємній відповідальності вчителів і батьків, довірі один до одного, співпереживанні через використання інтерактивних методів, які допомагають організувати й розгорнути суб'єкт-суб'єктну взаємодію (рольова гра, групова дискусія, робота в малих групах, творчі завдання, мозкова атака, повчальні історії, яскраві метафори, казкові розповіді; психогімнастичні, ігрові та тренувальні вправи, спільне дозвілля і спільна праця тощо).

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. вид-ня / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко – К., 1997. – 378 с.

Десятник К.В. Уроки духовності: навч.-метод. посіб. / К.В. Десятник. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2010. – 174 с.

3. Коберник О.М. Співпраця вчителя з батьками: навч.-метод. посіб. / О.М. Коберник, Л.К. Мотрич. – К.: Наук. світ, 2002. – 133 с.

4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf

5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1987. – 346 с.

ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ КОМІСІЯМИ ПО ТРУДОВИХ СПОРАХ В УМОВАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Лук'ященко Тетяна Іванівна

студентка

кафедра соціально-гуманітарних дисциплін і права

Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»

м. Черкаси, Україна

Науковий керівник – к.ю.н., доц. Чернявський А.Л.

RESOLVING INDIVIDUAL LABOUR DISPUTES BY COMMISSIONS FOR LABOUR DISPUTES IN THE CONDITION OF THE JUDICIAL REFORM

Lukyashchenko Tetyana

student

Department of socio-humanitarian disciplines and law

Cherkasy Institute of the Banking University

Cherkasy, Ukraine

Supervisor – PhD, Associate Professor Cherniavskiy A.

В умовах складної економічної ситуації в Україні та переходу до ринкових відносин надзвичайно складним і актуальним є питання захисту трудових прав і законних інтересів працівників. Проблеми захисту трудових прав та законних інтересів працівників знайшли своє відображення у працях таких відомих вчених, як О.І. Процевського, В.І. Прокопенка, В.Г. Ротаня, Н.М. Хуторяна та ін.

У процесі трудової діяльності між суб'єктами трудових відносин виникають розбіжності, які можуть виникати як між працівником та роботодавцем, так і між колективом найманих працівників та роботодавцем чи роботодавцями. Якщо трудовий конфлікт не вирішується його учасниками і виникає необхідність притягнення до його вирішення спеціальних уповноважених на це органів, то він переростає в трудовий спір. Розгляд трудових спорів у цих органах дозволяє реалізувати право громадян на працю і захистити його у випадку порушення.

Індивідуальні трудові спори — це неврегульовані шляхом дружніх переговорів розбіжності між роботодавцем і окремим працівником з питань застосування законодавства про працю, встановлення або зміни умов праці [2].

Згідно з ст. 221 Кодексу законів про працю України (далі — КЗпП) одним із органів, що розглядають індивідуальні трудові спори є комісії по трудових спорах [1].

Комісія по трудових спорах (далі — КТС) — це орган, який утворюється спільно роботодавцем і трудовим колективом з метою врегулювання індивідуальних трудових спорів шляхом примирення сторін і пошуку взаємоприйнятних рішень [3]. КТС обирається загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, установи, організації з числом працюючих не менш як 15 чоловік. Порядок обрання, чисельність, склад і строк повноважень КТС визначаються загальними зборами (конференцією) трудового колективу.

Працівник може звернутися до комісії по трудових спорах з заявою у тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у спорах про виплату належної йому заробітної плати — без обмеження будь-яким строком. У разі пропуску з поважних причин установленого строку комісія по трудових спорах може його поновити [2]. Заява працівника, що надійшла до комісії, підлягає обов'язковій реєстрації. Дата реєстрації і є початком перебігу терміну, протягом якого КТС зобов'язана розглянути індивідуальний трудовий спір.

Відповідно до ст. 226 КЗпП комісія по трудових спорах зобов'язана розглянути трудовий спір у десятиденний строк з дня подання заяви. Спори повинні розглядатися у присутності працівника, який подав заяву, представників власника або уповноваженого ним органу. Розгляд спору за відсутності працівника допускається лише за його письмовою заявою, але за бажанням працівника при розгляді спору від його імені може виступати представник профспілкового органу або за вибором працівника інша особа, в тому числі адвокат [1]. У разі нез'явлення працівника або його представника на засідання комісії розгляд заяви відкладається до наступного засідання. При повторному нез'явленні працівника без поважних причин комісія може винести рішення про зняття цієї заяви з розгляду, що не позбавляє працівника права подати заяву знову [4].

Комісія по трудових спорах має право викликати на засідання свідків, доручати спеціалістам проведення технічних, бухгалтерських та інших перевірок, вимагати від власника або уповноваженого ним органу необхідні розрахунки та документи [3]. На засіданні комісії ведеться протокол, який підписується головою або його заступником і секретарем.

Комісія по трудових спорах приймає рішення більшістю голосів її членів, присутніх на засіданні. У рішенні зазначаються: повне найменування підприємства, установи, організації, прізвище, ім'я та по батькові працівника, який звернувся до комісії, або його представника, дата звернення до комісії і дата розгляду спору, суть спору, прізвища членів комісії, власника або представників уповноваженого ним органу, результати голосування і мотивоване рішення комісії. Копії рішення комісії у триденний строк вручаються працівникові, власникові або уповноваженому ним органу [4].

У разі незгоди з рішенням комісії по трудових спорах працівник чи власник або уповноважений ним орган можуть оскаржити її рішення до суду в десятиденний строк з дня вручення їм виписки з протоколу засідання комісії чи його копії.

Рішення комісії по трудових спорах підлягає виконанню власником або уповноваженим ним органом у триденний строк по закінченні десяти днів, передбачених на його оскарження. У разі невиконання власником або уповноваженим ним органом рішення комісії по трудових спорах у встановлений строк працівникові комісією по трудових спорах підприємства, установи, організації видається

посвідчення, що має силу виконавчого листа. На підставі посвідчення, пред’явленого не пізніше тримісячного строку до органу державної виконавчої служби або приватному виконавцю, державний виконавець чи приватний виконавець виконує рішення комісії по трудових спорах у примусовому порядку [5].

Як бачимо, КТС є органом досудового розгляду індивідуальних трудових спорів, здатним в межах своєї компетенції вирішити розбіжності, що виникли між сторонами індивідуальних трудових відносин. Вирішення індивідуальних трудових спорів КТС має певні переваги, порівняно з судовим розглядом, причому не лише для роботодавця, але й для найманого працівника. До зазначених переваг можна віднести, такі: 1) трудовий спір в КТС розглядається безпосередньо на місці виникнення спору — на підприємствах, в установах, організаціях, що є суттєвою економією часу; 2) розгляд спору на місці з економічної точки зору є найбільш вигідним, оскільки суд — це завжди матеріальні витрати (витрати пов’язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів тощо); 3) розгляд трудового спору у КТС за процедурою є більш простим, тобто і більш зручним для сторін спору, ніж розгляд спору в суді; 4) короткі терміни розгляду спору в КТС, яка зобов’язана розглянути трудовий спір у десятиденний строк з дня подання заяви працівником; 5) у разі прийняття КТС рішення, яке не влаштовуватиме будь-яку сторону спору воно може бути оскаржено в суді.

Від моменту прийняття і до теперішнього часу ст. 224 КЗпП визначала КТС як обов’язковий первинний орган по розгляду індивідуальних трудових спорів, що виникають на підприємствах, в установах, організаціях, за винятком трудових спорів, віднесених до безпосередньої компетенції місцевих судів. В той же час, конституційне положення про те, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, і судам підвідомчі всі спори про захист прав і свобод громадян, давало можливість працівникам звертатися до суду без попереднього розгляду спору в КТС. Внаслідок цього діяльність КТС в Україні фактично звелася нанівець, на багатьох підприємствах (в переважно недержавних) КТС взагалі не створюються, і навіть якщо КТС формально створені. Нерідко до їх складу включені працівники, що не мають належної кваліфікації з трудового права.

Однак слід мати на увазі, що 30.09.2016 р. набули чинності зміни до Конституції України щодо правосуддя, і нинішня редакція ч. 3 ст. 124 Конституції України визначає, що законом може бути визначений обов’язковий досудовий порядок урегулювання спору. В силу цього має бути відновлене застосування ст. 224 КЗпП про обов’язковий розгляд індивідуальних трудових спорів комісією по трудових спорах, проте система КТС на переважній більшості підприємств, установ та організацій фактично зруйнована. Саме тому існує нагальна потреба у відновленні діяльності КТС, забезпеченні їх належними ресурсами, методичними матеріалами тощо. На нашу думку, досягти зазначеної мети можна лише шляхом конструктивної взаємодії роботодавців, профспілок та органів державної влади, зокрема, Державної служби України з питань праці.

Література:

1. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року: за станом на 05.10.2016 // Відомості Верховної Ради УРСР: офіц. вид.—1971.— №50.

2. Жернаков В.В. Трудове право / В.В. Жернаков, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко та ін.; за ред. В.В. Жернакова. – Х.:Право, 2013.– 496 с.
3. Лозовой С.В. Правове регулювання індивідуальних трудових спорів: дис. к.ю.н.: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / С.В. Лозовой. – Луганськ, 2009. – 20 с.
4. Порядок вирішення трудових спорів у КТС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://pidruchniki.com/1939082558280/pravo/poryadok_virishennya_trudovih_sporiv_kts.
5. Дараганова Н.В. Особливості розгляду індивідуальних трудових спорів у комісії по трудових спорах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
file:///C:/Users/user/Downloads/jnn_2012_1_9.pdf.

NATIONAL AND CULTURAL PECULIARITIES OF PUBLIC SPEAKING IN FOREIGN COUNTRIES

Olesia V. Lytvynenko

student

Faculty of finance and credit

Specialty “Finance and Credit”

*Cherkasy Educational and Scientific Institute
of the State Higher Educational Establishment*

“University of Banking”

Cherkasy, Ukraine

Scientific supervisor - Iryna V. Ivanova, PhD,

Associate Professor of Social Sciences and Humanities Department

During market economy and globalization there are a lot of people, for whom business sphere is the main area of professional activity. Nowadays high level of public speaking is one of the key conditions for success. Appearance of various business contacts with foreign partners requires knowledge of basic rules, ethical standards and business relations traditions that are based on some diplomatic protocol, national, cultural and ethnic differences in styles and techniques of public speaking. Recently, the international business has actively involved more and more people who do not often have the knowledge about international business communication and national stereotypes features of foreign partners. This determines the relevance of the topic of our research.

The aim of the research is to analyze verbal and non-verbal features of public speaking in different countries and to offer the ways of improving the efficiency of making presentations to the representatives of different cultures.

The analysis of scientific sources has proved that in spite of the large number of scientific papers on this topic (I.U. Paleha, O.I. Lesko, M. Power, C. Galvin and others), the problem of national and cultural peculiarities of public speaking is open and relevant.

Public speaking is a monologue oral statement aimed at achieving impact on the audience [0, p. 203]. Any public speech should focus on solving a specific goal, which can make it effective. The ultimate goal of any presentation is the impact on the audience in the

direction the speaker has predetermined. If such effect is reached, the presentation can be considered to be effective.

The phrase “tough crowd” takes on an entirely new meaning, with deeper shades of terror-inducing nuances, when public speakers face the audience made up of individuals who do not share the cultural background and world-view of the person behind the microphone [0].

It is public speaker’s responsibility to be aware of and acknowledge significant portions of the audience that come from different backgrounds. If speaking is in a foreign country, it is up to find out local customs and types of making public presentation that are appreciated in that locale. To plan the strategy for connecting with a particular audience a speaker should clarify the intended audience. It’s possible to do it asking questions at the beginning of the presentation such as “How diverse is your group?” or “Are there any members from other countries?”

Public speaking practice has a variety of strategies and tactics, the choice of which depends on the individual participants. It’s connected with such areas as verbal and nonverbal speech. Such knowledge is the key to optimize the process of interaction.

Most speakers automatically assume that cultural norms are universally upheld and are often left confused when people don’t share axioms. A simple overview of basic cultural assumptions would be enough to give the necessary knowledge to avoid most serious miscommunications. During speaking to an international audience (especially if speaker’s words are being translated into other languages), it’s wrong to use any of the language-specific tips such as alliteration, rhyme or puns as well as culturally-specific allusions or jargon. Unnecessary technical terms, geek-speak should be avoided, too. Direct or forceful language is often considered rude in many honor-system countries like those of the Far East [0].

But at the same time using local terminology shows diligence to the audience. Localizing words, sentences and even stories and parables make a speaker more approachable. However, it is extremely important to practice pronunciation of local words or phrases that are incorporated in the speech.

Using humor in public speech is a very popular and effective way to attract the attention of the audience. Paying close attention to this fact will give a greater chance of connecting with international audiences. But the response to humor is quite different for different cultures. When speaking to foreign audiences it’s necessary to check humor carefully not to offend someone accidentally. In some countries people can openly joke on television or in public about subjects that would be taboo in other countries [0]. In Japan a speaker should never use self-effacing humor during public speaking which is well received in American culture. Actually, the Japanese don’t like humor in presentations at all. Conversely, Australians love humor [0].

The success of any public speech largely depends on the partners’ behavior, both a speaker and an audience. For example, in Japan it is common to show concentration and attentiveness in public by closing the eyes and nodding the head up and down slightly. Applause is accepted as a form of approval in most areas of the world. In the United States the applause is sometimes accompanied by whistling. But it’s a signal of disapproval in many parts of Europe [0].

In Latin America and the Middle East people stand much closer while conversing. Asians, however typically stand farther apart. This fact should be taken into consideration during interaction with audience [0].

Knowledge of gestures and movement language allows us not only to better understand the audience, but (more importantly) to predict the reaction for speech. Reading gestures can make feedback that plays a major role in business interactions. That is why it is important to communicate not just at a verbal level, such as Ukrainian or English, but also know the kind of “non-verbal slang”, which helps to ensure mutual understanding. For example, it’s normal to finish speaking in Argentina waving goodbye, in the USA this gesture means “Hey! Come back”. In other parts of Latin America the same wave means “no” [0, p. 132].

Thus, ability to be professional during public speaking with international audience is the key to success in personal and professional life. Particular attention should be paid to the study of cultural and ethnic characteristics of the audience. The key to optimize the process of interaction is knowledge of verbal and nonverbal speech. It includes using local terminology of the audience, humor, gestures and movement.

List of reference:

1. Mitchel O. 7 Tips to Ensure You’re Understood when Speaking to a Foreign Audience [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.speakingaboutpresenting.com/audience/foreign-audience/>
2. Public Speaking: International Perspective on Humor [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.public-speaking.org/public-speaking-international-article.htm>
3. Етика ділових відносин : навчальний посібник / [Лесько О.Й., Прищак М.Д., Залюбівська О.Б. та ін.] – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 309 с.
4. Палеха І.Ю. Ділові контакти з іноземними партнерами: навчально-практичний посібник для бізнесмена / укл. Ю.І. Палеха. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 284 с.

СЕГРЕГАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ЯК НАСЛІДОК ПРОЯВУ ВАД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Маркович Ірина Богданівна

кандидат економічних наук

доцент кафедри економіки та фінансів

*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
м. Тернопіль, Україна*

SOCIETY SEGREGATION AS THE CONSEQUENTIAL OF THE GOVERNMENT DEFECTS MANIFESTATION

Iryna Markovych

PhD (economic science)

Assosiate Professor

Department of Economics and Finance

*Ternopil National Technical University named after Ivan Puluj
Ternopil, Ukraine*

Економічне зростання держави в даний час визначається не тільки наявністю економічних передумов до цього та результативністю використання різного роду

ресурсів, а й можливістю формування та реалізації збалансованого комплексу інструментів і важелів державного управління, який поєднує економічну державну вигоду із соціальними ефектами.

Політична складова системи державного управління та регулювання в Україні значною мірою переважає над економічною, що своїм наслідком має порушення пріоритетності у модернізаційних загальнодержавних процесах та викривлення окремих державотворчих функцій. Це стосується нерациональності розподілу бюджетних фінансових ресурсів, подекуди, необґрунтованості векторів державних програм розвитку і т.д.

Дані вади державної системи можна подолати шляхом запровадження системи інклюзивного управління, що нівелює домінування впливу будь якої сторони управлінського процесу.

Вцілому можна виділити такі типи соціально-економічного розвитку держави:

1. Сегрегація (лат. *segregatio* – відділення) — будується на поділі людей у суспільстві на категорії за ознакою відмінності соціальних статусів, що призводить до обмеження сфери життєдіяльності і взаємодії.

2. Інтеграція (лат. *integratio* – поповнення, відновлення) — передбачає пристосування членів суспільства до єдиної соціально-економічної системи.

3. Екстракція (лат. *extractum* – витяжка) — поділ суспільства на складові частини за допомогою створених умов у яких вони розподіляються неоднаково.

4. Інклюзія (англ. *inclusion* – включення) — це процес збільшення ступеня участі усіх громадян у соціумі через доступ до можливостей і справедливий розподіл результатів праці [1].

Сегреговане суспільство є причиною подальшого посилення розриву між різними соціальними верствами населення. Наприклад, у деяких сферах існує гендерна чи вікова сегрегація, яка не завжди є об’єктивно обґрунтована. За територіальною ознакою населення країни теж може бути певною мірою сегреговане, якщо на законодавчому рівні громадяни окремої території отримують виключні можливості або переваги порівняно з усіма іншими. Етнічна сегрегація досить часто стає причиною конфліктів як на побутовому рівні, так і міждержавному. Ще одним типом сегрегації є поділ суспільства на окремі групи за ознакою доходу. Подекуди зустрічаються випадки расової сегрегації. Дане явище, здавалося б, повинно було відійти у минуле в економічно розвинутих суспільствах, які декларують свою демократичність, проте, реальність свідчить про інше — «класовість» суспільства є звичною, хоча й законодавчо завуальованою, його структурою.

Що стосується розшарування суспільства за рівнем доходів, аналітичні індикатори не в повній мірі відображають це явище кількісно внаслідок високого рівня тінізації економіки. Найбільший внесок у нерівність за доходами в Україні здійснює заробітна плата (52,1%), причому в міських поселеннях це значення підвищується до 58,0%, а в сільських становить лише 31,6%. Такі значні відмінності пов’язані як з економічними, так і з демографічними чинниками. Зокрема, дається взнаки те, що питома вага осіб віком понад 60 років у сільських поселеннях сягає 23,3% (проти 20,2% у міських). Відповідно, в сільській місцевості пенсії (другий за значенням складник доходів і міських, і сільських мешканців) формують 30,5% загальної нерівності, а в містах — 21,7%. Водночас на нерівність міського населення

значно сильніше впливають доходи від підприємницької та індивідуальної діяльності [2, с.17].

Такий розкид значень за типом населених пунктів в основному пояснюється галузевою спеціалізацією зайнятості — в селах та малих населених пунктах переважає зайнятість у сільському господарстві та торгівлі, які не здатні повністю забезпечити робочими місцями усе економічно активне населення. Структура господарства міст є суттєво диференційованою, що є передумовою більш повного рівня зайнятості мешканців.

В цілому, явища нерівномірності доходів стимулюють міграційні рухи із сільських територій у міські, що посиляє тенденції масштабної урбанізації регіонів.

Держава повинна чітко відслідковувати ці процеси та вчасно їх регулювати економічними стимулами розвитку сільських територій в сфері підприємницької активності та соціального забезпечення для часткового вирівнювання доходів населення за територіальною ознакою.

Література:

1. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку / А.В. Базилюк, О.В. Жулин // Економіка та управління на транспорті. - 2015. - Вип. 1. - С. 19–29. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5
2. Україна після 2015 року: Майбутнє, якого ми прагнемо / Національна доповідь. [Лібанова Е.М., Балакірева О.М., Єрмолаєв А.В. та ін.] – К.: 2013

АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Микитенко Дмитро Вікторович

*магістрант кафедри соціології та психології управління
Харківського національного університету імені Семе́на Кузнеця
м. Харків, Україна*

Науковий керівник — д.е.н., проф. Дороніна М.С.

ANALYSIS OF PERSONAL CAPACITY PROFESSIONAL MOBILITY

Mykytenko Dmytro Viktorovych

*undergraduate of Sociology and Psychology department Simon Kuznets
Kharkiv National University of Economics*

Supervisor Doctor of Economics, professor Doronina M.S

В умовах ускладнення суспільної життєдіяльності тільки високий рівень професійності людських ресурсів здатний компенсувати нестачу ресурсів, недосконалість технологій, відсутність державних інструментів відновлення і розвитку всіх сфер суспільства. Професіоналізація вже давно стала предметом уваги вчених. Її роль переконливо аргументувала відомий фахівець цього наукового напрямку І. Іванова, яка визначила професіоналізацію як вісь культурно-історичного розвитку людської соціальної діяльності. На сьогодні найбільш важливою сферою вивчення і реалізації професіоналізації є менеджмент. Його якість залежить як від професійної мобільності працівників системи управління, організаційних і соціально-

економічних умов її практичної реалізації, так і від особистісного потенціалу людини, зайнятої в творчому колективі.

Саме останній ракурс розвитку професійної мобільності наразі потребує додаткових досліджень. Аналіз відповідної літератури дав підстави сформулювати гіпотезу: компоненти професійної мобільності людини і колективу розвиваються нерівномірно, різні колективи мають власні резерви її розвитку. Перевірка цієї гіпотези виконана на емпіричному матеріалі, отриманому через анкетування двох педагогічних колективів (університету і коледжу).

В табл. 1 наведені характеристики потенціалу професійної мобільності, які були представлені в анкеті. Респондентам пропонувалося дати оцінку фактичного, бажаного стану компонент цього потенціалу і можливостей досягнення бажаного рівня. Для цього використовувалася п'яти інтервальна шкала, в якій найвищому рівню розвитку характеристики відповідає оцінка 5 балів.

Таблиця 1. Характеристики потенціалу професійної мобільності особистості

	Характеристика	Умовне позначення
	В моїй роботі є елементи творчості	ПМ1
	Я готовий бути креативним в роботі	ПМ2
	Я маю багато обов'язків по роботі	ПМ3
	Я готовий працювати більше за додаткову плату	ПМ4
	У мене бувають ризиковані ситуації в роботі	ПМ5
	Я готовий доцільно ризикувати для успіху в роботі	ПМ6
	Я шукаю варіанти вирішення проблем в літературі і Інтернеті	ПМ7
	Я сьогодні знаю краще роботу ніж тоді, коли почав працювати	ПМ8
	Я ділюся з колегами способами високо професійної роботи	ПМ9
0	Я готовий поділитися знаннями, які отримав самостійно	0 ПМ1
1	Я хочу і вмію діагностувати складні ситуації в роботі	1 ПМ1
2	Я звертаюсь за порадами до колег в складних робочих ситуаціях	2 ПМ1
3	Я раджуся з керівником в складних робочих ситуаціях	3 ПМ1
4	У мене з'являються ідеї вирішення складних робочих ситуацій	4 ПМ1
5	Я пропоную варіант вирішення складних ситуацій керівнику	5 ПМ1

В табл. 2 наведено розподіл середніх значень оцінок потенціалу професійної мобільності і його факторів (прихильності, підприємливості, соціально-психологічного клімату, довіри).

Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції
«Соціальні трансформації у кризовий період»

Університет					Коледж				
Питома вага оцінок, %									
Професійна мобільність									
3	0	4			3	5	6		
3	6	6	0		1	4	5		
5	5	2	4		7	9	6	0	
Прихильність									
8	2	5	4		7	7	6	1	
38	6	3	2		0	1	2	6	
2	4		7		8	8	4	1	1
Підприємливість									
5	9	2			2	7	9		
9	0				8	5	5		
9	1				6	2	1	2	1
Соціально-психологічний клімат (СПК)									
4	9				0	7	8	5	
7	3				60	2			
0	0				7	5		2	1
Довіра									
9	1	4				3	0	5	
2	9				9	9			
1	5	7			5	9	8	8	8

Умовні позначення: Ф — оцінки фактичного стану характеристик; Б — оцінки їх бажаного стану; М — оцінки можливостей досягнення бажаного стану.

З даних табл. 1 видно, що характеристики фактичного, бажаного стану і можливостей досягнення бажаного стану професійної мобільності членів обох колективів отримали біля 70% вищих значень середніх оцінок.

На другому етапі аналізу професійної мобільності були розраховані середні оцінки кожної з її характеристик (табл. 1). Їх аналіз дав такі результати. В першому науково-педагогічному колективі з 15 характеристик професійної мобільності дев'ять отримали оцінки фактичного стану вищу за 4,0. Найбільшу оцінку 4,8 отримала характеристика ПМ8. Наступною характеристикою за рівнем оцінки 4,5 стала ПМ7. Певну надію на високий рівень професійної мобільності дає оцінка ПМ1 — 4,4.

В результаті аналізу бажаного стану оцінки характеристик мобільності розташувалися в такій послідовності. Найбільшу оцінку 4,8 отримала характеристика ПМ8. Наступну ПМ7 — 4,4. Характеристика ПМ9 отримала оцінку 4,3. Близькі за значенням оцінки, а саме — 4,2 отримали характеристики ПМ2, ПМ10, ПМ12 і ПМ14.

В оцінках можливостей досягнення бажаного стану найвищу оцінку 4,6 отримала характеристика ПМ7. Характеристика ПМ8 отримала оцінку 4,5, а ПМ9 — оцінку 4,4. Всі інші характеристики отримали оцінку біля 4 балів.

Респонденти коледжу вищі оцінки фактичного стану характеристик професійної мобільності 4-4,8 поставили ПМ3, ПМ7, ПМ9, ПМ14. Найменші оцінки (в межах 3,3-3,8) отримали ПМ4, ПМ13, ПМ14.

В аналізі бажаного стану оцінки характеристик мобільності розташувалися в такій послідовності. Найбільше значення з усіх оцінок — 4,8 отримали характеристики ПМ2, ПМ7 і ПМ9. Характеристика ПМ14 отримала оцінку 4,6. Найменші оцінки — біля 3,0 отримали ПМ5 і ПМ13.

Приблизно таку ж послідовність в оцінках отримали характеристики можливостей досягнення бажаного стану мобільності.

В оцінках факторів, від яких залежить особистісний потенціал професійної мобільності персоналу двох колективів спостерігаються такі особливості. За оцінками прихильності її фактичний стан має вищий рівень розвитку в другому колективі. Питома вага позитивних оцінок 74%, тоді як в першому — 60%. Бажаний рівень прихильності і можливості його досягнення отримали близькі за значенням оцінки в обох колективах. Оцінки підприємливості близькі за значеннями за результатами обстеження двох колективів. За оцінками фактичного стану соціально-психологічного клімату і довіри їх рівень розвитку в першому колективі вищий порівняно з другим колективом. Персонал обох колективів дав високі оцінки бажаному стану цих факторів професійної мобільності. Відносно можливостей досягнення бажаного стану, то оцінки в другому колективі свідчать про наявність резервів вирішити проблеми СПК.

Таким чином за результатами перевірки сформульованої гіпотези можна зробити висновок, що вона підтвердилася. Подальші дослідження доцільно зосередити на уточненні характеристик професійної мобільності, доповнення переліку її факторів і апробації методики на інших колективах.

**ДРУГА ВИЩА ОСВІТА ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ПСИХОЛОГІЯ» ЯК
ЗАСІБ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД**

Мишко Надія Мирославівна

викладач кафедри психології

психолого-педагогічного факультету

*Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

**SECOND HIGHER EDUCATION IN "PSYCHOLOGY" AS WAY OF SELF-
IDENTITY IN A CRISIS PERIOD**

Myshko Nadiia Myroslavivna

teacher of Psychology

psycho-pedagogical faculty

*Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko
Poltava, Ukraine*

На сучасному етапі, в умовах соціально-економічних та політичних перетворень у суспільстві все більший попит та поширеність набуває професія психолога. Психологічна освіта, розвиваючись надто швидкими темпами, стає доступною широкій кількості людей. Відкриваються факультети очної, заочної форми підготовки та перепідготовки за спеціальністю «Психологія». Проблема професіоналізму психологів в силу росту потреби в них і складності нагальної ситуації в Україні стоїть особливо гостро, тому важливо визначити можливості самореалізації особистості у процесі здобуття другої вищої освіти.

У дорослому віці, періоду здобуття другої вищої освіти, провідною діяльністю є власне праця. Саме в праці доросла людина задовольняє переважну кількість своїх потреб, розвиває себе через розвиток і ускладнення мотивів і сенсів своєї діяльності. Загальна мотивація людини наповнюється професійним змістом, а сенс визначається особистісно опосередкованим ставленням до праці. А отже, здобуття другої вищої освіти є процес, передусім, якісної зміни та розкриття власних здібностей і можливостей особистості за умови використання адекватних формувальних впливів з боку ВНЗ [4].

Аналіз сучасного стану досліджень проблем освіти, підготовки та перепідготовки майбутнього психолога свідчить про зростаючий інтерес до проблеми суб'єктного розвитку психолога, у зв'язку з чим представляється перспективним виділення як основоположного блоку в моделі підготовки психолога характеристику, що виражає його ставлення до професії, його позицію як професіонала і особистості [3].

Професійна позиція фахівця являє собою системне утворення психічних властивостей і якостей особистості, обумовлених професійною діяльністю. У процесі перепідготовки фахівців, що мають різну освіту, соціальний статус, вік, особливо актуальним стає вивчення складових, механізмів і умов професійної самореалізації майбутніх психологів. Професійна позиція особистості визначає її орієнтації, місце і роль в процесі запропонованої їй діяльності. Як стійка система відносин вона виражає самооцінку, рівень професійних домагань, вмотивованість діяльності і розуміння свого призначення. Система перепідготовки буде забезпечувати більш ефективно, в

порівнянні з наявною практикою, становлення професійної позиції психолога при дотриманні наступних умов: система перепідготовки спеціаліста в якості основної мети повинна мати усвідомлення ним сукупності своїх відносин до психологічної діяльності як професійної позиції, здатності її свідомого вибору і затвердження в різних ситуаціях професійної діяльності, перехід в режим професійно-особистісного саморозвитку на основі концептуальності суб'єктно-авторської професійної позиції. У процесі перепідготовки спеціаліста, направленої на становлення його професійної позиції слід починати з осмислення ним професійної діяльності як особистісно-значущої, переходячи далі до співвіднесення власних смислів діяльності до вимог соціокультурного осмислення і проектування власної концептуально вибудованої діяльності на основі усвідомленої і визнаної професійної позиції [3].

Специфіка становлення майбутнього професіонала в процесі перепідготовки визначається психологічними особливостями освіти в зрілому віці, а також глибиною і сформованістю колишньої професійної позиції особистості, яка може як полегшувати, так і ускладнювати перехід до нової, психологічної професійної позиції фахівця. Дорослі, що проходять перекваліфікацію характеризуються такими психологічними особливостями, як зниженням з віком вміння вчитися і пізнавальних здібностей, а також умовною готовністю до професійного навчання, яка визначається тим, що навчальна і професійна діяльність має ряд істотних психологічних особливостей. Професійна діяльність носить переважно репродуктивний характер, навчальна діяльність передбачає створення якісно нового для себе продукту — набуття нових знань, умінь, навичок, а також професійних якостей особистості [1].

У зв'язку з цим виникає необхідність впровадження нових технологій навчання та професійного розвитку і становлення особистості психолога, створених з урахуванням важливості формувальних впливів на мотиваційно-ціннісну сферу майбутнього фахівця як основу його особистісної готовності. В основу загальної орієнтації психолога повинні бути покладені соціально значущі цінності, а сфера обраної діяльності визнана і прийнята ним як життєво важливого пріоритету. Позиція, сформована таким чином, може вважатися оптимальною. Вона здатна стимулювати найвищу продуктивність професійної діяльності майбутнього психолога та сприяти максимальному рівню самореалізації майбутнього психолога у процесі здобуття ним другої вищої освіти [4].

Формуючі впливи на майбутнього психолога, який отримує другу вищу освіту є досить обмеженими в часі і є визначеними конкретно-навчальною ситуацією оволодіння новими знаннями, вміннями й навичками у вищій. Зазвичай такий освітній процес має заочну форму навчання і вимірюється в цілому п'ятьма навчальними сесіями, остання з яких є випускною. Тому доцільність застосування тих чи інших навчальних технологій отримує нове більш визначальне місце [5].

Національна доктрина розвитку освіти, соціальні перетворення в українському суспільстві змінили орієнтації в освітній галузі і вимагають удосконалення української національного освітнього простору. Особливо це стосується освіти майбутніх психологів. Від пояснювально-ілюстративного методу трансляції навчального матеріалу викладач ВНЗ має перейти до нових методів, у яких посилено творчо-діяльнісний компонент. Головна стратегія педагогічної діяльності має бути спрямована на формування духовного світу особистості, розкриття прихованих ресурсів, потенційних можливостей і здібностей та зниження емоційної напруги

студентів. Важливою вимогою сучасного суспільства є не енциклопедичність знань, а набуття вмінь і навичок, що сприяють розвитку гнучкого мислення та самореалізації особистості [2]. Розв'язання цих актуальних проблем можливе лише на основі широкого використання елементів інноваційних педагогічних ідей і технологій, оптимального поєднання традиційних і нетрадиційних форм навчання, упровадження інтегрованих елементів комп'ютерних знань у навчальний процес [5].

Можемо виділити спільні ознаки методик і технологій, які забезпечують умови для реалізації та самореалізації майбутнього психолога у процесі здобуття другої вищої освіти: своєю метою вони проголошують розвиток та саморозвиток студента з урахуванням його здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій і суб'єктного досвіду; кінцевим продуктом є не лише здобуття знань, умінь і навичок, а й формування компетентностей; створюються умови для постійного самовдосконалення особистості.

Література:

1. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. / Э.Ф. Зеер // Учебн. пособие. – 2-е изд., перераб. – М: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: МОДЭК, 2003. – 480 с.
2. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. / Е.А. Климов – Ростов-на-Дону, 1996. – 512 с.
3. Крыленко А.В. Современный психолог: проблемы профессионального становления. / А.В. Крыленко // Психология, 2000. – №3. – С. 12-32.
4. Мишко Н.М. Особливості мотиваційно-ціннісної сфери студента-психолога, який здобуває другу вищу освіту / Н.М. Мишко // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України /за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 31. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. – С.238-247.
5. Мишко Н.М. Шляхи формування мотиваційно-ціннісної готовності майбутнього психолога у процесі здобуття другої вищої освіти / Н.М. Мишко // Психологія і особистість: Науковий журнал. – Полтава, 2015. – №2 (8) Частина 2. – С. 235-247.

ВАЖЛИВІСТЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Наконечний Владислав Андрійович
студент

Цимбал Світлана Володимирівна

к. психол. н., доцент

кафедра англійської мови

Гуманітарно-педагогічний факультет

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

У зв'язку з обраним курсом української влади на євроінтеграцію знання англійської мови, як основної мови міжнародного спілкування, набирає додаткової

ваги. Мовою міжнародного спілкування, як правило, є мова, поширена в межах певного регіону. В основному, в усьому світі статусом міжнародної користується мова англійська, а також поширені іспанська, французька, німецька. В окремих випадках роль мови міжнародного спілкування на регіональному рівні відіграють французька, арабська, іспанська.

Президент України П. Порошенко під час виступу в університеті імені Івана Франка у жовтні 2014 р. у Львові заявив, що англійська повинна бути другою іноземною мовою, яку вивчають у навчальних закладах. Крім того, цю мову повинні знати всі державні службовці. «Вимога до міністра має бути твердою — обов'язкове знання англійської мови. У перспективі такою самою повинна бути вимога до кожного державного чиновника, до кожного університетського ректора і декана», — підкреслив Президент, і зауважив, що між рівнем достатку і рівнем знання англійської мови громадянами країни існує зв'язок. Прикладом цієї тези є Сінгапур, де в 1950-ті роки керівництво держави в примусовому порядку зробило англійську другою мовою, і зараз Сінгапур входить у число розвинених держав світу. При цьому П. Порошенко зазначив, що на багатьох міжнародних зустрічах в Адміністрації президента і Кабінеті Міністрів України, де доводиться спілкуватися англійською, вже не запрошують перекладачів [1].

Що стосується статусу англійської мови в Україні, то Закон України «Про засади державної мовної політики» регламентує її застосування лише у сфері інформатики. Так, згідно ст. 22 цього Закону, основними мовами інформатики в Україні є українська, російська та англійська мови. Комп'ютерні системи та їх програмне забезпечення, що використовуються органами державної влади і органами місцевого самоврядування, державними підприємствами, установами та організаціями, повинні забезпечуватися можливістю обробляти україномовні, російськомовні та англійськомовні тексти. У державних комп'ютерних системах та їх програмному забезпеченні можуть вільно використовуватися інші мови [2].

На думку академіка НАН, доктора юридичних наук, професора О.М. Костенко, Закон «Про засади державної мовної політики» є таким, що необґрунтовано наділяє російську мову значними преференціями, і це при тому, що українська мова в Україні тривалий час піддавалася дискримінації. Науковець ще у 2012 р. звернув увагу на те, що за умов входження України як суверенної держави у світовий процес для неї гостро постає нова проблема для мовної політики — проблема мови міжнародного спілкування. Вчений наголошує на закономірності: прогрес в Україні неможливий без інтеграції у світовий простір, а ця інтеграція, у свою чергу, неможлива без використання мови міжнародного спілкування. Ця мова просто необхідна для розвитку економічного, політичного, правового і морального співіснування між народами, їх взаєморозуміння та співробітництва. Так уже історично склалося, що сьогодні цією мовою є англійська.

Мова міжнародного спілкування, англійська мова, сьогодні є каналом для залучення українського народу до цивілізаційного прогресу, що відбувається в усіх сферах життя людей. Оволодіння англійською мовою широкими колами громадян України стимулюватиме імплементацію в українське суспільство світових досягнень економічної, політичної, правової, моральної культури, що конче необхідно для модернізації суспільного життя людей в Україні. Зокрема, це безумовно сприяло б

поліпшенню інвестиційного клімату й активізації участі української економіки на світовому ринку.

Необхідність визнання англійської мовою міжнародного спілкування, як зауважує О. Костенко, — це факт, на який слід особливо зважати в мовній політиці України. Цей статус може передбачати, зокрема: визначення ролі англійської мови як одного з інструментів «просвітницької революції» і вивчення її як обов'язкового компоненту усіх стандартних освітніх програм в Україні; створення державою достатніх умов для оволодіння всіма громадянами України англійською мовою в межах, визначених певними стандартами; пріоритетність у конкурсах на заняття вакансій в державних органах для осіб, які не лише володіють державною мовою, а й успішно склали іспит з англійської мови та використання її у роботі як підстава для просування по службі. Науковець вказує також на необхідність державного сприяння співпраці українських ЗМІ з англійськими засобами інформації та поширенню в Україні оригінальних англійських просвітницьких програм, що знайомлять з надбаннями народів світу в усіх сферах суспільного життя і підтримку інституцій громадянського суспільства, що ініціюють заходи, спрямовані на оволодіння англійською мовою.

Для закріплення в Україні за англійською мовою статусу мови міжнародного спілкування слід розробити й ухвалити Закон України «Про мову міжнародного спілкування в Україні». У процесі підготовки відповідного законопроекту варто використати досвід мовної політики Грузії, Литви та інших країн. Як показує досвід мовної політики Грузії і Литви, закріплення статусу англійської як мови міжнародного спілкування може сприяти захисту державної мови від штучно створеної конкуренції їй з боку російської мови [3].

Директор Інституту суспільних досліджень, кандидат історичних наук В. Панченко взагалі виступає за те, щоб англійська стала другою державною мовою в Україні. Історик вважає, що англійська з часом буде потрібною скрізь, тому що англійська є світовою мовою, і нею вже спілкуються між собою представники молодого покоління різних країн. В. Панченко зауважує, що англійська у сучасному світі є не просто правилом гарного тону. Знання англійської є конкурентною перевагою для кожної людини. В. Панченко гарним прикладом мовної інтеграції країни з пострадянського простору вважає Естонію. З його словами, у цій країні ледь не кожна людина розмовляє англійською. Водночас, естонцям знання англійської мови дало дуже багато — таким чином країна вирішила і свої проблеми, і проблеми іноземців, які приїжджають за контрактами чи просто у бізнес-справах. Таким чином ця маленька країна, в якій проживає 1,3 мільйона чол., зняла проблему інтеграції у світовий економічний простір і великою мірою — проблему російськомовного минулого [4].

Отже, повертаючись до ініціатив Президента України щодо мовної політики, слід сказати, що в Україні у 2011 році розпочата Програма, яка триватиме до кінця березня 2015 року, а саме — проведення Британською Радою курсів вивчення професійної англійської мови для державних службовців України. Учасниками програми стали співробітники вищої та середньої ланки апарату Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, Міністерства освіти, Міністерства закордонних справ та Міністерства юстиції України. Їхня загальна кількість нараховує близько 300 осіб. Відповідно до потреб та запитів державних службовців Британська Рада розробила

спеціальні навчальні програми з урахуванням специфіки діяльності — юридичної, освітньої та міжнародної. На початку навчального курсу шляхом тестування було визначено рівень учасників, проведено їх поділ на групи. По завершенню кожен учасник пройде іспит Artis та отримає відповідний міжнародний сертифікат знання мови (у зв'язку з політичною ситуацією в країні початок курсів у частині державних установ було відкладено).

Стрімкий розвиток подій в Україні, підписання Угоди про Асоціацію з ЄС робить мовне питання ще більш актуальним на даний момент. Оскільки комунікація з євроструктурами буде здійснюватися на середньому та вищому рівні державних службовців, високопрофесійне знання англійської їм дуже знадобиться.

Зважаючи на мовну позицію Президента України, слід констатувати, що в Україні нині є всі підстави говорити про особливий статус не для російської, а для англійської мови, що потребує в перспективі відповідного законодавчого закріплення.

Література:

1. Президент України Петро Порошенко зустрівся з академічною спільною ЛНУ імені Івана Франка. - Режим доступу: <http://vnz.org.ua/novyny/podiyi/6713-prezydent-ukrayiny-petro-poroshenko-zustrivsja-z-akademichnoju-spilnoju-lnu-imeni-ivana-franka>
2. Про засади державної мовної політики Верховна Рада України [Електронний ресурс]: Закон від 03.07.2012 №5029-VI. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
3. Костенко О. Мовою міжнародного спілкування в Україні має бути англійська // День. – 2012. – №134.
4. В. Панченко. За другу державну – за... англійську. – Режим доступу: <http://expres.ua/main/2014/04/28/105605-drugu-derzhavnu-angliysku>.

ПАРАДОКСИ СУСПІЛЬСТВА СПОЖИВАННЯ В КОНЦЕПЦІЇ ЖАНА БОДРІЯРА

Найдьонов Олександр Григорович

кандидат філософських наук, доцент

докторант відділу інтернаціоналізації вищої освіти

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

м. Київ, Україна

Видатним теоретиком суспільства споживання був французький філософ Жан Бодріяр (Jean Baudrillard) (1929-2007), який у 1970 р. опублікував однойменну книгу в якій він проаналізував «втечу» західної людини зі світу реальних речей і людських відносин у світ знаків. Життя людини у всесвіті знаків постає як втрата смислів і гра знаків — взяті одночасно вони породжують споживання — нову сферу суспільно-виробничої раціоналізації, яка, як вир, може, часто непомітно для неї самої, втягнути людину [1]. У книзі Бодріяр виділяє два різних види споживання: споживати, щоб жити і споживання знаків. Зі специфікою суспільства споживання перший вид не пов'язаний через те, що це задоволення життєвих потреб людей. Саме споживання речей як знаків, яке стало свого роду кодом, мовою спілкування між людьми, становить філософську природу суспільства споживання. Згодом, у своїх наступних

працях Бодріяр обґрунтує думку, що споживання знаків поширюється не тільки на речі, але і на час, простір, природу, на все, що оточує людину в житті: на зорові, звукові образи, створювані засобами масової інформації, на політичні, культурні відносини людей тощо. Отже, всесвіт знаків включає в себе не тільки сферу споживання, а й політику і виробництво, які, згідно Бодріяру, тотожні споживанню знаків речей.

У процесі соціально-філософського дослідження споживання Бодріяр виявив з три парадокси суспільства споживання.

Перший парадокс пов'язаний з фактом безперервного зростання індустріального виробництва і економічного достатку в країнах Західної Європи та Північної Америки в кінці другої половини ХХ ст., який по-різному інтерпретується філософами. Будучи радикальним критиком неконтрольованого промислового зростання, яке для нього, в його розумінні є «угодою людини з Дияволом», Бодріяр далекий від його моралізаторської критики, від поширеного прагнення домогтися виключно корисного вживання багатств, які створює сучасна промисловість. Він таврує суспільне марнотратство, коли значні кошти спрямовані на закупівлю військової зброї. Відмічаючи шкоду, яку промислове зростання завдає людям і довкіллю, він викриває ганебний факт — витрати, спрямовані на ліквідацію шкоди, яку завдає суспільству промисловість, також зараховуються в показники зростання.

Бодріяр доводить, що промислове зростання не може бути виключно корисним і позитивним, з ним завжди пов'язані зловживання, це по-перше. Життя довело справедливості аргументів французького філософа: людство зайшло в глухі демографічний, екологічний, кліматичний тощо кути. По-друге, всупереч видимості, в розвинених індустріальних суспільствах немає достатку. Справжній достаток, вважає він, був у древніх кочових народів, бо достаток — це не кількість вироблених речей, він не вимірюється цифрами, а виражається в стосунках людей, в світовідчутті людини, в упевненості, що засобів для задоволення її потреб завжди достатньо. Показником відсутності достатку в суспільствах є постійний страх перед вичерпністю природних ресурсів, відчуття їх нестачі. Ще одним показником є те, що сучасне виробництво створює, з одного боку, можливість для марнотратства і одночасно, з іншого боку, породжує відносну бідність. Злидні, про які йде мова, не локалізуються в певних групах, ця убогість разом з марнотратством структурує суспільство, яке має два полюси: структурне марнотратство (достаток) та структурні злидні. Економічне та промислове зростання, таким чином, не веде до достатку.

Зростання також не веде до рівності, воно живе нерівністю — в цьому другий парадокс зростання. Виробниче зростання в західних країнах стимулювало появу соціально-філософських концептів соціальної рівності. Однак, на думку Бодріяра, подібні проекти мають на увазі секуляризовану рівність, зведену виключно до рівності в матеріальних благах, які можна підрахувати за допомогою цифр. Таким чином, це, за висловом Бодріяра, «формальна рівність», «рівність перед об'єктом», перед «телевізором, автомобілем і стереосистемою». Подібні ідеології формальної рівності (до них він відносить і концепцію Гелбрейта, і комуністичну ідею рівності) пов'язані, явно чи неявно, з теорією існування у людей природних потреб, які можуть задовольнятися в дусі все більшої рівності в міру зростання виробництва. Гелбрейт, наприклад, вважає, що зростання веде до гармонізації доходів, до згладжування соціальної нерівності. Не дивлячись на те, що деякі цифри спростовують ідею

встановлення рівності по мірі зростання, американський філософ вважає, що це тимчасові дисфункції, або дитяча хвороба росту, насправді ж зростання повинно привести до гомогенізації всього суспільства.

Бодріяр розвінчує егалітаристські ілюзії, пов'язані з промисловим ростом. Для філософа збереження нерівності пояснюється не браком добромисної політичної волі, а тим, що суспільства не можуть існувати без диференціації. Будь-яке суспільство виробляє диференціацію, соціальні відмінності, а зростання доводить цю функціональну «різницю рівнів» до крайності. Нерівність, таким чином, — неминуча риса суспільств промислового зростання, властивий їм спосіб існування. Тому він вважає помилковою суперечку про те, егалітарне чи неегалітарне зростання. На його думку, «саме зростання є наслідком нерівноваги», що «саме необхідність самозбереження неегалітарного соціального порядку», соціальної структури, заснованої на привілеях, виробляє і відтворює зростання як свій стратегічний елемент. Бодріяр може тому розглядати зростання як компроміс між егалітарними демократичними принципами і основним соціальним імперативом збереження системи привілеїв і панування. Рівність в такому випадку виявляється вторинною цінністю і похідною функцією від нерівності, воно є алібі для життєздатності системи. Бодріяр думає, якщо матеріальна рівність і буде досягнута в ситуації зростання, то нерівність не зникне, вона збережеться, будучи перенесеною в області знання, культури, владних відносин. Нерівність в цих галузях ще важче усунути, ніж в сфері матеріального добробуту. Бодріяр констатує, що статистичні показники рівня харчування, одягу, деяких предметів домашнього вжитку в західних суспільствах свідчать про тенденції соціального зрівнювання. Але виникли нові потреби, які задовольняються дуже нерівномірно: потреби в чистому повітрі, зелені, воді, тиші. Великі відмінності існують в доступі до таких об'єктів споживання, як комфортабельне житло, транспорт, дозвілля. В цілому, стверджує Бодріяр, зростання виробництва впливає на зрівнялівку і гомогенізацію населення не більше ніж школа або загальне виборче право. Тенденції гомогенізації зберігаються, тільки тому, що є нерівність, соціальне вирівнювання має сенс тільки в ставленні до нерівності.

Третій парадокс Бодріяра щодо зростання полягає в тому, що споживання розглядається як «споживча сила», що входить разом з виробництвом в цикл розширеного відтворення продуктивних сил. Бодріяр вважає, що споживання має соціальний характер, а його джерелом безмежне промислове зростання. У споживанні вирішальну роль грають поняття статусу, престижу, соціальної диференціації і ієрархії. У гедоністичному світі споживання людина стає подібною об'єктам-знакам, а відносини між людьми й речі перетворюються в знаки статусної диференціації. Бодріяр відкидає існування «природних», «раціональних», «справжніх» потреб; в зв'язку з цим він веде постійну полеміку з Гелбрейтом, який в своїй роботі «Суспільство блага» точно описав механізми адаптації поведінки споживачів до інтересів виробників і цілей технократів (в цьому плані діють реклама, маркетинг, дослідження ринків) [2]. Бодріяр згоден з Гелбрейтом в тому, що свобода і суверенність споживача є міфом. Однак Гелбрейт, зауважує Бодріяр, не бачить соціальної логіки диференціації, яка змушує людей включатися в нескінченну гонку споживання [3]. Бодріяр підкреслює, що в його споживчій вартості ніколи не споживають об'єкт, він завжди постає в споживанні як знак статусної ієрархії, який або наближає людину до певної групи, або віддаляє її від неї. Вибір людиною сфери

споживання тільки здається вільною, на ділі людина відчуває примус до диференціації. Саме це, за Бодріяр, пояснює безмежний характер споживання та веде до того, що споживчий попит обганяє гігантське зростання продуктивності, формуючи для виробництва «резервну армію потреб», що стимулює економічне зростання.

Ідея про автономне зростання потреб внаслідок прагнення до статусної диференціації не вичерпує концепції Бодріяра в «Суспільстві споживання». Він вважає, що з усього різноманіття потреб, які виростили з бажання підтвердити свій статус або досягти більш високого соціального становища, система виробництва заохочує і задовольняє тільки адекватні їй потреби. Він пише: «У системі зростання немає і не може бути незалежних потреб, існують тільки потреби зростання» [1, с. 37], потреби розширеного відтворення капіталу і продуктивних сил. І якщо промисловцям вигідніше виробляти ядерну зброю, ніж фінансувати школи, виробництво буде орієнтуватися на ядерну зброю. Приклад з ядерною зброєю показує, що не тільки індивідуальні потреби підкоряються міркуванням статусу і престижу, а й державні витрати, бо ядерну зброю виробляють в даний час не стільки з метою її реального використання, скільки з метою зміцнення державного престижу у світовому співтоваристві. Але цей приклад нагадує також, що, ведучи в своїй книзі мову виключно про індивідуальне споживання, про його статусність і знаковість, Бодріяр не приділяє достатньої уваги стимулам промислового виробництва, які виходять з державної сфери і економіки. Пізніше, у своїй політичній економії знака, він розвинув думку про те, що зв'язок виробництва і споживання в сучасних розвинених суспільствах виражається, з одного боку, в відборі з арсеналу тих потреб, які найбільш важливі для зростання виробництва, а з іншого боку, виробництво і праця набувають знакову природу. Багато виробничих витрат вже давно не пов'язані з економічною рентабельністю, а являють собою гігантський нарід в економіці.

Таким чином, застосовуючи філософську інтерпретацію Бодріяра, можна зробити наступні висновки: українське суспільство є суспільством споживання, оскільки у світовідчутті людини упевненості, що засобів для задоволення її потреб достатньо, — немає. Теоретично економічне зростання в Україні є, але воно не веде до збільшення достатку, навпаки, стан доріг, фізичного здоров'я людей, рівень задоволення базових потреб постійно погіршується. Не дивлячись на те, що Україна — це розвинене індустріальне суспільство, але в ньому немає достатку. Нерівність в суспільстві доведена до максимуму. Якщо наприклад, у недалеких сусідів, Австрії, яка має найбільшу у світі кількість мільйонерів на душу населення, чи країнах Скандинавії, де також розрив між соціальними шарами відносно невеликий і різниться в рази, то в Україні, 3% населення володіє двома третинами національного багатства, а соціальна різниця сягає десятків, а то й сотень разів. Про яку егалітарність в українському суспільстві може йти мова, коли пора говорити про те, що в Україні найбільша кількість мільярдів на душу населення при 80% тих, хто живе на межі бідності? В Україні в повному обсязі реалізована модель суспільства споживання, коли на місці колишніх фабрик, спортзалів, кінотеатрів, палаців культури, заводів відкрито торгово-розважальні центри, в яких сновигають тисячі людей не для того, щоб придбати життєво необхідні речі, а проводячи там свій вільний час чи купуючи речі, щоб підкреслити ними, як знаками, власний соціальний статус.

Література:

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления [Текст]: его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр; пер. с фр., послесл. и примеч. Е.А. Самарская. – М.: Республика; М.: Культурная революция, 2006. – 269 с.
2. Гелбрейт Джон Кенет. Суспільство блага. Пора гуманності [Текст] / Д.К. Гелбрейт. – К.: Видавничий дім «Скарби», 2003. – 160 с.
3. Корягин А.Г. Социальная утопия Дж. Гэлбрейта [Текст]: критика концепции «нового индустр. о-ва» / А.Г. Корягин, Б.И. Фролов. – М.: Мысль, 1978. – 246 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФІНЛЯНДІЇ

Нежива Ольга Миколаївна

к.ф.н., ст. викладач

кафедра сучасних європейських мов

Київський національний торговельно-економічний університет

Фінляндія являє собою прикладом скандинавської або північної системи добробуту та освітньої системи. Що стосується вищої освіти, то перший університет, Академія Турку, була створена згідно шведською постановою у 1640 році. Однак, основна освітня система залучення всього населення країни була заснована набагато пізніше, під час періоду тісних зв'язків з Росією. У 1860-х роках були створені початкові школи, а також педагогічні коледжі та шкільні інспекції. Крім того, згідно з російською постановою, університет, а також столиця Фінляндії були переведені з міста Турку, що на південному заході до Гельсінкі на сході і ближче до Санкт-Петербургу, тоді це була столиця Росії. Університет був відкритий в 1828 році в Гельсінкі, як Імператорський Олександрійський університет у Фінляндії. У 1917 році Фінляндія отримала незалежність, а законодавство, що вводить обов'язкову освіту, було прийняте на початку 1920-х років і в перші дні незалежності були також заснувані нові університети, які були за межами регіону Гельсінкі, у тому числі ще раз у Турку.

Протягом багатьох років починаючи з незалежності Фінляндія будувала свої культурні та політичні стосунки на скандинавському нейтралітеті об'єднуючи владу сходу і заходу. Через те що Фінляндія мала хороші політичні і комерційні відносини з СРСР. Крім того, її іноді обвинувачували у «фінляндізації» (Finlandisierung) західні коментатори. Звичайно, це тривало до падіння Берлінської стіни і розпаду Радянського Союзу в 1990-і роки.

Після цих подій, Фінляндія прагне здобути членство в Європейському Союзі і швидко зміцнює свої зв'язки із Західною Європою. До 1990-х років, фінська соціальна політика була частиною так званого північних або соціал-демократичних моделей, які сильно підкреслюють всебічне соціальне забезпечення, задля сильного державного контролю, значні трансфери доходів, повну зайнятість і високий рівень рівності. Освітня політика вважається однією з найбільш важливих лідерів у видаленні всіх типів соціальної нерівності.

Порівнюючи країни Північної Європи з іншими країнами Європейського Союзу, то відмінності між ними виділяються дуже чітко до 1980-х. Так, від імені

кейнсіанської політики «повної зайнятості», безробіття було на низькому рівні (4%) в країнах Північної Європи на відміну від країн ЄС (де це досягало 10%); більшість північних жінок працювали поза домом (більше 70% жінок у працездатному віці) в порівнянні з країнами ЄС (50%); і рівень зайнятості в державному секторі був вище у країнах Північної Європи (більше 26%) порівняно з країнами ЄС (менше 18%) [1].

Крім того, держава традиційно відіграє важливу роль у Фінляндії. За допомогою великого об'єднання державних службовців, центральні власті серйозно почали управляти і контролювати своїх громадян. Соціальна еліта і пов'язані з ним професійні групи навчалися у державних вищих навчальних закладах і працювали у державних службах, де існувало дуже сильне переконання у важливості освіти у побудові нація. Проте, після Другої світової війни, особливо сильний акцент був зроблений на соціально-демократичній концепції громадянства і ідеал егалітарного «робочого громадянина». Це не тільки відбулося у Фінляндії, але й інших країнах Північної Європи, тому що це була широка нордична (скандинавська) модель, яка спирається на корпоративізм, на сильному державному секторі і симбіозі між соціальними рухами і політичними сторонами. Державним фахівцям, які навчалися у вищих навчальних закладах, доручали особливо важливу роль [1].

Як член сім'ї країн Північної Європи, Фінляндія вкладала систематично великі інвестиції у сферу освіти. Загальний рівень освіти різко зріс, особливо в другій половині XX століття, і в наш час одним з найвищих у країнах ОЕСР (Організація економічного співробітництва і розвитку). У той час як тільки десята частина тих, хто народився у Фінляндії до незалежності (1917) мали лише базову освіту.

Сьогодні організаційна структура фінської вищої освіти є результатом двох основних реформ. Перша реформа професійно-технічна, яка вважається є засновником нового типу закладів — політехнічні інститути (Ammattikorkeakoulu — АМК) на початку 1990-х роках. Також ця реформа сприяла тому, щоб середні професійно-технічні заклади були об'єднані й оновлені, і вони стали частиною системи вищої освіти, тобто був створений не університетський сектор (сектор політехніки) з місією, що відрізняється від існуючих академічних університетів. Всі ці процеси були передбачені для модернізації професійної освіти у Фінляндії, яка на той час цього потребувала.

Розвиток реформи професійно-технічної у Фінляндії в основному схожий на розвиток таких самих реформ в інших країнах Північної Європи. У першій половині XX століття єдиним університетом в країні був Університет Гельсінкі і лише кілька нових додаткових вищих навчальних закладів були засновані. Розширення було поступовим і повільним, але слабко інтегрована система вищої освіти почалась формуватися. Під час утворення «вибуху» (збільшення чисельності студентів) з 1950 року кілька нових закладів були створені по всій Фінляндії. Спочатку вони були маленькими, типовими місцевими вузами, які пропонували академічні ступені університетського рівня, але не вистачало професорсько-викладатського складу, який характерний для старих вищих навчальних закладів. За роки розширення була сформована сильно інтегрована масова система вищої освіти контрольована державою. Що найбільш яскраво в порівнянні з іншими північними країнами Європи — це поява професійно-технічних вищих навчальних закладів, тобто політехнічних інститутів (університети прикладних наук).

Друга реформа, яку називають «Велика університетська реформа», відбулася у 2009 році, і полягала в тому, щоб університети були відокремлені від держави і зробленими незалежними юридичними особами публічного права чи основані в рамках приватного права. Це була велика адміністративна зміна, але вона включала також важливі злиття для зменшення кількості вищих навчальних закладів. Так, Університет Аалто, який також називається «інноваційний університет», який поєднує в собі колишній Гельсінський політехнічний університет, Вищу школу економіки та Вищу школу мистецтв і дизайну в Гельсінкі. А ось університети Куопіо і Йюенсуу об'єднані, утворюючи тепер Університет Східної Фінляндії, а Бізнес-школа в Турку була об'єднана з університетом Турку. Останнє злиття в поєднанні трьох провідних вузів країни, що спеціалізуються в області живопису, музики і театру (Академії імені Сібеліуса, Театральна Академія та Академія витончених мистецтв) та на основі них був створений Університет мистецтв (Гельсінкі), який в даний час функціонує. Взагалі відбулося три важливих злиттів у вищій освіті Фінляндії [3].

Крім того слід відзначити, що аналогічна реформа в даний час відбувається в не університетському секторі — двоступенева політехнічна реформа 2011-2014. Політехнічна реформа була представлена у програмі уряду, яка розпочалась у вересні 2011 року близько 20 років після того, як був створений не університетський сектор. Мета — це розробка пропозицій уряду нового закону про політехнічні інститути, який набуває чинності з початку 2014 року.

Реформа готувалась комітетом і керівною групою, призначеною міністром освіти і культури, паном Юкка Густафссон. Керівна група мала велике уявлення про політехніку, організацію ринку праці, органи місцевого самоврядування та студентську організацію. Члени комітету з підготовки — це чиновники Міністерства освіти і культури. Проте, у 2013 році були зроблені поправки до Закону про політехніку для того, щоб прискорити темп реформ. Другий етап набув чинності в січні 2015 року з новим Законом про політехніку (університети прикладних наук) [3].

На закінчення, слід відзначити, що при великих перетворень в роки експансії, Фінляндія зберегла основні риси нордичної (скандинавської) моделі: все сильніше прихильність ідеалам освітньої рівності та розширення доступу для громадян будь-якого віку та економічного становища, у тому числі принципу безкоштовної освіти. З іншого боку, система повинна була пристосуватися до зростаючих ринкових сил та інтернаціоналізації, наприклад, введення нового державного управління та академічного капіталізму. Тільки майбутнє покаже, наскільки сумісні ці дві тенденції.

Література:

1. Ahonen Sirkka History Teacher Education in Finland / Sirkka Ahonen - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hej.hermes-history.net/index.php/HEJ/article/view/34>
2. Scott John C. The Mission of the University: Medieval to Postmodern Transformations / John C. Scott // The Journal of Higher Education. – Vol. 77. – №1. – Special Issue: Moving into the Next 75 Years (Jan.-Feb., 2006). – p. 1-39.
3. Towards a future proof system for higher education and research in Finland / eds. Göran Melin, Frank Zuijdam, Barbara Good, Jelena Angelis, Johanna Enberg, Derek Jan Fikkens, Jaana Puukka, AnnaKarin Swenning, Kristel Kosk, Jesse Lastunen, Stijn Zegel – Finland: Ministry of Education and Culture & Department for Higher Education and Science Policy, 2015 – p. 198.

4. Välimaa J. The Corporatization of National Universities in Finland / J. Välimaa, B. Pusser, K. Kempner, S. Marginson & I. Ordorika (eds.) // Universities and the Public Sphere. Knowledge Creation and State Building in the Era of Globalization – New York: Routledge, 2012. – 261 p.

**МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ
НАУКОВОЇ РОБОТИ НА ПРИКЛАДІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

Омельяненко Віталій Анатолійович

к.е.н., асистент

Сумський державний університет

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

м. Суми, Україна

**METHODICAL APPROACH FOR STUDENT RESEARCH WORK
ORGANIZATION ON EXAMPLE OF ECONOMIC DISCIPLINES**

Omelyanenko Vitaliy Anatilyovych

PhD, Prof. Assistant

Sumy State University

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Sumy, Ukraine

Науково-дослідна робота студентів розглядається як один з найважливіших способів підвищення рівня підготовки майбутніх фахівців через освоєння студентами в процесі навчання за основними і додатковими навчальними планами основ творчої діяльності, методів, прийомів і навичок виконання науково-дослідних робіт, розвиток здібностей до наукової творчості, самостійності, ініціативи в навчанні, що згодом будуть застосовані в процесі професійної діяльності.

Тому метою даної роботи є аналіз інноваційних практик організації науково-дослідної роботи студентів.

Завдання дослідження пропонуємо розглядати в рамках основних факторів удосконалення вищої освіти, до яких дослідники [6] відносять:

- розуміння кожного освітнього рівня як органічної частини системи неперервної освіти;

- вирішення проблеми наступності та взаємопов'язаності різних її рівнів;

- комп'ютеризація і технологізація навчання;

- розвиток переважно активних методів і форм навчання з включенням в діяльність студентів елементів проблемності, наукового пошуку, різноманітних форм самостійної роботи;

- перехід до активізуючих, розвиваючих, ігрових способів організації навчального процесу;

- створення умов для такої взаємодії педагога та студента, при якому акцент переноситься з навчальної діяльності викладача на пізнавальну діяльність студента.

У практиці прийнято виділяти два основних види науково-дослідної роботи студентів:

1. Навчальна науково-дослідна робота, передбачена чинними навчальними планами (реферати, доповіді, повідомлення, курсові та дипломні роботи).

2. Позанавчальна науково-дослідна робота понад ті вимоги, які містяться в навчальних планах. В даному випадку студент стежить за новинками літератури, намагається бути в курсі змін, що відбуваються в обраному ним науковому напрямку, а головне — процес осмислення науки не припиняється за межами аудиторії. Така форма науково-дослідної роботи є найбільш ефективною для розвитку дослідницьких та наукових здібностей у студентів.

Однак на основі дослідження [4] та власної практики ми можемо відзначити, що найбільш часто використовуваними на практиці формами науково-дослідної роботи студентів є форми в рамках навчального процесу, що включає найбільш прості елементи наукових досліджень, що не мають комплексного характеру та не відповідають вимогам удосконалення вищої освіти.

Головними причинами низького залучення, незацікавленість і перекошу наукової роботи в сторону навчальних доручень є брак часу і невідповідність головних мотивів і запропонованих форм, зокрема слабка орієнтація на зв'язок з роботодавцями та майбутньою професією.

Ефективність організації і процесу науково-дослідної роботи показує низький рівень знань і умінь і, як наслідок, слабкий результат наукового внеску студента.

Основними проблемами організації науково-дослідної роботи студентів є проблеми обмеженості комунікацій і мотивації, слабкості матеріально-технічної бази і недостатнє якість роботи викладачів.

Можливими шляхами підвищення ефективності науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ можуть бути: залучення студентів в НДР з початку навчання в вузі, орієнтація на довгострокову науково-дослідницьку діяльність, впровадження нових і популярних форм науково-дослідної роботи.

В рамках впровадження інноваційних форм науково-дослідної роботи відзначимо проблемно-дискусійну (проблемно-пошукову) освітню стратегію, що орієнтована не на просте придбання знань, а перетворення знань в інструмент творчого освоєння предметної області.

Наприклад, в рамках рейтингової системи оцінювання знань студентів в якості альтернативи для набору балів з різних видів рейтингу передбачено виконання самостійної творчої наукової роботи, яка охоплює основні розділи дисципліни «Статистика». Спільним науковим напрямком виконання роботи є статистичне дослідження динаміки і взаємозв'язку соціально-економічних показників.

В цьому контексті також актуальними методом є модель побудови нового змісту, що заснована на принципах міждисциплінарності, інтегративності в професійній підготовці фахівця. Вирішення задач побудови нового змісту освіти лежать в просторі блочно-модульного навчання, розробки взаємозамінних порівнянних міждисциплінарних модулів. Сама по собі ця ідея не нова, але досить складна в реалізації.

Досвід розробки інноваційних освітніх програм показує, що модульність — найбільш ефективний шлях підготовки сучасного фахівця, що дозволяє студентам конструювати індивідуальний вектор освіти. Таким чином, реалізуючи дану модель, навчальний курс будується виходячи зі специфіки міждисциплінарності змісту та завдань професійної діяльності. Метою виконання даної роботи є самостійне

вивчення і практичне застосування основних статистичних методів (групування, узагальнення і аналізу даних, графічного методу, методу динамічних рядів).

В якості емпіричної бази використовуються офіційні статистичні дані по різним соціально-економічними показниками, процесам та явищам. Тематику, предмет і об'єкт дослідження студенти обирають самостійно виходячи з наукових інтересів. Наявність програмного забезпечення в області статистики дозволяє проводити наукові експерименти в автоматизованому режимі і скласти статистико-аналітичний огляд.

В рамках власного дослідження відзначимо метод «Стратегічні карти» («Карти стратегії», автори методу Р. Каплан, Д. Нортон (США), 1992 р.), що застосовується в практиці стратегічного управління і оцінки ефективності діяльності підприємств з кількох різних систем показників. Метою методу є зосередження уваги на тих сторонах діяльності, які найбільш важливі в даний момент і перспективі.

Стратегічні карти (strategy maps) — це інструмент, що дозволяє формулювати і відображати те, як можна ефективно створювати цінність, узгоджуючи стратегічні цілі через ланцюг причинно-наслідкових зв'язків.

В рамках студентської науково-дослідної роботи можна запропонувати студентам сформулювати розробку інтегрованої стратегії певного економічного об'єкта, що включає проведення ґрунтового аналізу та розробку плану дій.

Іншими методом організації науково-дослідної роботи є синектика — метод розв'язання винахідницьких задач та пошуку нових бізнес-ідей групою експертів, що широко використовує різні типи аналогій. Цей метод був запропонований У. Гордоном (США) в 1952 році. Він заснований на властивості людського мозку встановлювати зв'язки між словами, поняттями, тобто встановлювати асоціативні зв'язки.

В рамках методу використовується пряма аналогія, відповідно до якої здійснюється пошук рішень аналогічних завдань, бізнес-ідей, прикладів подібних процесів в інших областях знань з подальшою адаптацією цих рішень до власної задачі.

В рамках вирішення комплексних економічних проблем доцільно використати інструмент «Діаграма взаємозв'язків», що застосовується для систематизації великої кількості логічно пов'язаної інформації.

Суть методу полягає у виявленні зв'язків між причинами виникнення проблеми і вибір пріоритетів для докладання зусиль в ті області, які принесуть найбільшу віддачу у вирішенні проблеми. Таким чином, діаграма зв'язків — інструмент, що дозволяє виявляти логічні зв'язки між основною ідеєю, проблемою і різними факторами впливу.

Діаграма зв'язків забезпечує спільне планування і допомагає усвідомити не вирішені проблеми, розкриваючи раніше невидимі причинні зв'язки між окремими частинами інформації шляхом їх графічного представлення.

Наведені освітні технології представляють великий практичний інтерес, оскільки сприяють розвитку творчих і наукових навичок студентів, стимулювання до логічного і аналітичного мислення; підвищують зацікавленість до набору додаткових балів і здійсненню активної наукової діяльності. За результатами виконання таких завдань студент може опублікувати результати наукових досліджень.

Важливим є те, що студент сам собі вибирає цікаву тему для роботи, викладач

ж приймає роль організатора. При цьому необхідні лише дві умови: викладач — це дійсно кваліфікований фахівець здатний мислити неординарно і друга умова, що він хороший психолог, оскільки йому доведеться працювати зі студентами, які представляють теми на обговорення можливо абсолютно по новим питань для нього. Завдання викладача «підштовхнути» студента в роботі в потрібному напрямку, його втручання в роботу студента має бути мізерним.

Систематична науково-дослідницька робота студентів, що ґрунтується на вищенаведених методах, сприяє:

- забезпеченню інтеграції навчальних занять і науково-дослідної роботи студентів;
- формуванню у студентів мотивації до більш поглибленого і творчого освоєння навчального матеріалу;
- виявленню здібних і талановитих студентів, які мають виражену мотивацію до наукової діяльності;
- навчанню студентів методиці самостійного вирішення наукових проблем, навичкам наукового пізнання;
- виробленню навичок бібліографічної роботи, самостійної роботи з різними джерелами інформації;
- розвитку інтересу у студентів до досліджень як основу для створення нових знань.

Література:

1. Аминов И.Б., Шарапова Н.А. Использование средств информационных технологий при организации научно-исследовательской работы студентов // Молодой ученый. – 2016. – №3. – С. 769–771.
2. Вернидуб Н.О. Значення розвитку національної інноваційної системи в контексті глобальних тенденцій / Н.О. Вернидуб, В.А. Омеляненко, Г.С. Савельєва // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19-21 червня 2012 р. – Суми: СумДУ, 2012. – С. 22–24.
3. Вернидуб Н.О. Тенденції глобалізації інноваційної діяльності / Н.О. Вернидуб, В.А. Омеляненко // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 3-5 квітня 2012 р. – Суми: СумДУ, 2012. – Т.1. – С. 35–37.
4. Ильина Т.Г. Проблемы организации научно-исследовательской работы студентов-экономистов // Проблемы учёта и финансов. – 2014. – №4 (16). – С. 65-71.
5. Калинина Н.М. Научно-исследовательская работа студентов: компетентностный поход // Сибирский торгово-экономический журнал. – 2012. – №16. – С. 95-99.
6. Синельников Б. Инновационные подходы к организации научно-образовательной деятельности в техническом вузе // Высшее образование в России. – 2007. – №12. – С. 13–19.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Опалюк Т.Л.

кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Україна

Необхідність появи нових стандартів, які б чітко висвітлювали компетенційно-компетентнісні вимоги до рівня педагогічної освіти, зумовлює прагнення розробляти їх з урахуванням загальноєвропейських вимог, серед яких провідне місце належить: інтенсифікації професійно-практичної складової фахової підготовки майбутніх спеціалістів вищої кваліфікації освітньої галузі.

Тому в останнім часом до поля зору науковців потрапляють проблеми формування різноманітних компетентностей майбутніх спеціалістів: уважаються ґрунтовно дослідженими питання формування професійної (М. Вачевський, Н. Гончарова, Р. Гуріна, В. Дьомін, Д. Демченко, А. Дорофєєв, С. Дружилов, В. Желанова, О. Железняк, О. Пахомова, С. Остапенко), комунікативної, мовної, мовно-мовленнєвої, читацької компетентності індивіда (Н. Гез, Л. Демчук, Н. Євтушенко, Ю. Ємельянов, І. Зимня, С. Козак, І. Кожем'якіна, Н. Комісарова, І. Мегалова, М. Орап, В. Охотнікова, Л. Петровська, І. Сіняговська, Е. Соловійова). Способи й засоби реалізації компетентнісного підходу в умовах фахової підготовки майбутніх спеціалістів висвітлено у працях А. Гребеншикової, О. Железняк, І. Родигіна, О. Семенов, спільні засади компетентнісного й контекстного підходів визначають А. Вербицький, В. Желанова.

Узагальнення наявного наукового досвіду вивчення досліджуваної проблеми на різних рівнях методології дає змогу конкретизувати простір авторських дослідницьких зусиль і визначити, що сприятлива основа для формування компетентності соціальної рефлексії сучасних студентів — майбутніх учителів — може бути створеною саме у процесі навчання гуманітарних дисциплін.

Аналіз практичної роботи вищих навчальних закладів освіти й узагальнення власного досвіду викладання гуманітарних дисциплін уможливають виявлення наявності певних суперечностей, що існують та певним чином можуть бути усунені за результатами проєктованого наукового вивчення досліджуваної проблеми:

- між потребою ліквідації сталих стереотипів щодо змісту й сутності фахової підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів та існуючою лакуною у використанні нових показників якості цієї підготовки;

- між об'єктивним процесом залучення української освітньої системи до загальноєвропейських стандартів і норм здійснення навчальної діяльності у вищих закладах освіти з переважанням різноманітних форм і видів студентської соціальної роботи та традиційною організацією навчальної діяльності з масовим використанням відокремлених від соціальних проблем навчальних ситуацій у вітчизняному освітньому просторі;

- між об'єктивною вимогою формування студента — носія різноманітних компетентностей, чільне місце серед яких займає компетентність соціальної рефлексії, — та домінантним орієнтуванням вищої педагогічної школи на

абстрактного середнього студента, стихійно сформульованими підходами до формування студентських компетентностей і їх складників.

Як об'єкт дослідження визначаємо процес навчання гуманітарних дисциплін у вищій педагогічній школі. У якості предмета дослідження є: зміст, форми, методи, прийоми і засоби формування соціальної рефлексії майбутніх учителів у процесі навчання гуманітарних дисциплін у вищому педагогічному навчальному закладі.

За мету передбачуваного дослідження обираємо прагнення на основі теоретичного, комплексного, цілісного, порівняльного та системного аналізу сучасних дидактичних моделей навчання обґрунтувати теоретико-методологічні засади та визначити сутність проблеми формування соціальної рефлексії майбутніх учителів у процесі навчання гуманітарних дисциплін, експериментально довести доцільність розробки відповідної структурно-функціональної дидактичної моделі та технології її впровадження в освітній процес вищої педагогічної школи.

Здійснення будь-якого фундаментального наукового дослідження передбачає визначення та узагальнене формулювання його концепції. Отже, спробуємо визначити та на прогностичному рівні презентувати концепцію дослідження проблеми формування соціальної рефлексії майбутніх учителів у процесі навчання гуманітарних дисциплін, що може бути дефініційована як така, що полягає в розкритті сутності системно-синергетичного розуміння феномену компетентності соціальної рефлексії майбутнього вчителя на ґрунті усвідомлення, активації, стимулювання та формування психічних процесів, пов'язаних з реалізацією процесів самоактуалізації; самоуправління; самовдосконалення та самореалізації в соціокультурному середовищі вищої педагогічної школи, а також вияву соціосуб'єктних якостей структури особистості студента, що мають визначати ефективність засвоєння ним інтеріоризованих знань і способів їх здобуття на соціокультурному, професійно-педагогічному та предметно-фаховому рівнях, і тим самим обумовлювати зміст й етапи реалізації соціокультурних, психолого-педагогічних та дидактико-методичних впливів, які у своїй сукупності створюють цілісну дидактичну систему, яка імплементується в освітній процес вищого педагогічного навчального закладу як результат моделювання та технологізації процесу впровадження.

Відповідно до представленої концепції дослідження формуємо загальну гіпотезу дослідження, яка, на наше переконання, полягає у припущенні про те, що теоретико-методологічне обґрунтування доцільності розробки та впровадження в освітній процес вищої педагогічної школи інтегральної структурно-функціональної дидактичної моделі формування соціальної рефлексії майбутніх учителів у процесі навчання гуманітарних дисциплін на засадах компетентнісного підходу забезпечить суттєве підвищення ефективності формування їх суб'єктних якостей, пов'язаних з реалізацією процесів самоактуалізації; самоуправління; самовдосконалення та самореалізації в соціокультурному середовищі вищої педагогічної школи, а також вияву соціосуб'єктних якостей структури особистості студента та позитивну динаміку рівня розвитку в студентів психолого-педагогічної, фахово-предметної, методологічної, методичної та самоосвітньої компетентностей як таких, що є безпосередньо взаємокорелятивними з рівнем сформованості компетентності соціальної рефлексії у структурі компетентності вищого ієрархічного порядку — професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя.

На загальнонауковому та конкретно науковому (предметно науковому) рівнях методологічну основу дослідження становлять: загальнонаукова методологія як спосіб пізнання психолого-дидактичних фактів, явищ, процесів, що відображає їх взаємозв'язок, взаємообумовленість і взаємозалежність; сучасні теорії педагогічної діяльності щодо пізнання, проектування та моделювання процесів і явищ в освіті, засвоєння знань у процесі діяльності й інтерактивного спілкування; ідеї соціальної, педагогічної та психологічної наук про сутність особистості та пріоритетність вияву нею соціоактивності, самостійності, незалежності й автономності, що відбиваються в реалізації процесів самоактуалізації, самоуправління, самовдосконалення, самореалізації на засадах їх соціозначущої рефлексійної інтеграції; педагогічні концепції дослідного, розвивального, проблемного, особистісно-орієнтованого, комбінованого, інтегрованого та ситуаційно зумовленого навчання за свідомого вияву соціальної та рефлексійної позицій; гносеологія, сучасні теорії педагогічної діяльності щодо пізнання та моделювання процесів і явищ в освіті, засвоєння гуманітарних знань у процесі комунікативної соціально значущої діяльності; ідеї педагогічної і психологічної наук про сутність особистості; концепція особистісно орієнтованого навчання; історичний і системно-комплексний принципи науково-педагогічного пошуку; історико-педагогічний і системно-синергетичний принципи науково пошуку у площині дидактики вищої школи, провідні дидактичні принципи: культуровідповідності, природовідповідності, наступності, суб'єктності, самостійності, автономності, соціальної, практичної і професійної спрямованості, зв'язку з життям на основі свідомої рефлексії.

Вихідні положення дослідження ґрунтуються на Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції розвитку освіти до 2025 року.

Отже, на ґрунті здійсненого аналізу основних методологічних положень, що покладаються в основу дослідження проблеми формування компетентності соціальної рефлексії майбутніх вчителів, а також сформульованих на гіпотетично-прогностичному рівні узагальнених і цінних для дидактики вищої школи тверджень, доведено доцільність здійснення окремого фундаментального дослідження, яке передбачає вивчення теоретико-методологічної основи та запровадження практичних дидактико-методичних рекомендацій у площині окресленої науково-педагогічної проблеми, а саме: потреба формування компетентності соціальної рефлексії студента вищого педагогічного навчального закладу — майбутнього вчителя, — як здатності й готовності розв'язувати розмаїття комплексних і суперечливих соціально забарвлених ситуацій у майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Література:

1. Малихін О.В. Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання (у вищій школі) Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2013/215-203-2.pdf>
2. Зіньковський Ю. Перспективи розвитку професійно-технічної освіти / Ю. Зіньковський // Професійно-технічна освіта. – 2001. – №4. – С. 19–21.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : [монографія] / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина та ін.; [під заг ред. О.В. Овчарук]. – К.: К. І. С., 2004. – 112 с.

4. Малихін О.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник О.В.Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьева, Г.І. Матукова. – Київ: КНТ, 2014. – 262 с.

АНАРХІЗМ 1905-1907 РР.: СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ

Остапенко Юлія Миколаївна

студентка

історичний факультет

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Науковий керівник – канд. філос. наук, доц. Блоха Я.Є.

Анархізм (від грец. anarchia – безвладдя) — ідейно-теоретична і суспільно-політична течія, в основі якої — заперечення інституціонального, передусім державного управління суспільством. Анархізм виник і розвивався як антитеза авторитаристичним тенденціям державності. Та він ніколи не існував як єдина ідеологія. Ідея анархізму висунута Платоном (427-347 рр. до н.е) в його праці «Республіка». Окремі фрагменти анархізму містяться у філософії Зенона (ще в IV ст. до н.е. він малював перед своїми учнями картини майбутнього бездержавного суспільства) і стоїків, Карпократ (єгиптянина-олександрійця, який через три століття розвинув анархічні ідеї Зенона і заснував анархічну секту, що сповідувала принципи комуністичного анархізму), у християнському русі IX століття (Вірменія), в утопіях Ф. Рабле і Ф. Фенелона, у працях філософів-просвітників Руссо і Дідро, в ідеології «скажених» епохи Великої французької революції. Ці ідеї реалізуються в незліченних громадах і сектах на кшталт юдейських есеїв, грецьких піфагорійців, єгипетських «терапевтів», богемських комуністів, у сектах гуміліатів, у мюнстерських комунах, у таборитів — радикального крила гуситського руху, у католицьких братствах бідняків, комуністичних сектах Швейцарії (XIV ст.) тощо.

Уперше спроба теоретично обґрунтувати «анархоутопію» міститься у праці англійського письменника У. Годвіна «Дослідження про політичну справедливість» (1793 р.). Майбутнє мислиться як союз вільних громад, який замінює всі державні інститути. Саме тому дехто (зокрема П. Кропоткін) вважає його основоположником анархізму.

Анархізм можна розглядати з двох точок зору: як самодостатню ідеологію і як багатюще джерело для інших політичних течій. Якщо розглядати його як ідеологію, то слід лише сказати, що він зазнав поразки. Анархізм ніколи не приваблював великої кількості прихильників (тому що анархісти ніколи не ставили собі цього за мету) і його вплив на поступ світової історії виявився зовсім мізерним. [2, с. 20]. Та це й не дивно. Як здається, анархістська концепція суспільства, у якому немає центральної влади, цілковито суперечить досвіду всіх розвинених суспільств, де індустріалізація крокує пліч-о-пліч зі зростанням ролі держави. Анархізм як цілісна доктрина потребує значної зміни переконань.

Однак як джерело критичних ідей для інших ідеологій і рухів. Анархізм був постійно присутній у соціалістичній традиції, сприяючи збалансуванню центричних і

статичних точок зору багатьох соціалістів. Він надихав лібералів на подолання непослідовності й відрази у ставленні до таких питань, як, наприклад, свобода слова. Він сприяв розвитку фемінізму; анархістський ідеал людських відносин, вільних від застосування сили та експлуатації, поширився на стосунки між чоловіком та жінкою (це, приміром, робила Емма Гольдман, уродженка Росії, яка стала видатним діячем американського анархістського руху початку XX століття). Течія анархістської думки (започаткована Толстим), яка принципово заперечувала будь-яке насильство, лягла в основу пацифізму. Ближче до нашого часу анархістські ідеї ввібрало в себе радикальне крило екологічного руху, й анархісти яскраво проявили себе в ході кампанії за права тварин. Ці порізно відмінні впливи об'єднують дві основні течії: заперечення будь-яких владних відносин, хоч би як уміло не були вони закамуфльовані, і віра в пряму дію як засіб боротьби з ними на противагу традиційним політичним методам. Як здається, саме ці ідеї, а не детально продумані плани перебудови суспільства, і виявилися здатними стати вагомим внеском в політичну думку.

Якщо говорити про анархізм 1905-1907 рр., то нещадна експлуатація, відсутність елементарних прав у переважної більшості жителів Російської імперії штовхали людей до протестів. Влада була далека від гуманізму, правової держави, прогресу. Вибух народного обурення 1905 р. був виправданий — суспільство вимагало змін.

Змін вимагали практично всі політичні партії — від лібералів, що представляли велику буржуазію, до анархістів, які заявляли про себе як про «могильників буржуазії». У революції 1905-1907 рр. політичними союзниками виявилися люди, що стали через дванадцять років смертельними ворогами: буржуазні ліберали, кадети, соціалісти, більшовики, анархісти, націоналісти...

Виходячи з викликів того часу діяльність анархістів 1903-1907 рр., як руйнівників старих, прогнилих структур, була «союзницькою» не тільки для есерів і соціал-демократів, але й для українських національних рухів і партій. У боротьбі з абсолютною монархією анархісти, які виступали проти будь-якої державної системи, об'єктивно опинилися на одному боці із майбутніми творцями української державності: М. Грушевським, С. Петлюрою, В. Винниченком. При цьому не можна не відзначити, що в своїй боротьбі за «права народу» анархісти переступили через фундаментальне право людини — право на життя. Анархістський терор не може бути виправданий, прощений — анархісти, які перейшли грань людяності, свідомо стали політичними злочинцями [3, с. 309].

Водночас анархістський терор не стільки активізував протести, скільки відштовхнув від революції помірні сили, сформував в широких масах образ безжального і бездумного «революціонера-бомбіста». Анархістський рух, що зайняв в загальному революційному русі найбільш радикальну нішу і роль «безкомпромисного руйнівника й ката минулого», захлинувся у власному терорі, який за своєю природою не міг служити суспільству. Анархісти, присвоївши собі право карати і милувати, вступили на месіанський шлях використання будь-яких засобів в ім'я «заповітної» мети.

Але шлях у світ справедливості і добра не міг створюватися «на крові»...

Література:

1. Ермаков В.Д. Анархистское движение в России: история и современность / В.Д. Ермаков. – СПб.: С.-Петербург. гос. акад. культуры. – 201 с.
2. Лебеденко О. Анархізм в Україні (кінець XIX-початок XX ст.) / О. Лебеденко. – К.: Генеза, 1994. – 241 с.

3. Савченко В.А. Анархістський рух в Одесі (1903-1916 pp.): [Монографія] / В.А. Савченко. – Одеса: «Друкарський дім», 2014. – 308 с.

**ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА
УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У СТАРШИХ КЛАСАХ**

Пересичанська Олена Миколаївна

студентка

факультет початкової освіти

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Науковий керівник – канд. пед. наук Дригач Т.Г.

**INTRODUCTION OF TECHNOLOGY OF CRITICAL THINKING IN
MATHEMATICS LESSONS IN HIGH SCHOOL**

Peresychanska Olena Mykolaivna

Student

the faculty of primary education

Municipal establishment «Kharkiv humanitarian-pedagogic Academy» of Kharkiv

regional Council

Kharkiv, Ukraine

Scientific supervisor – Candidate of pedagogical Sciences Dryhach T.H.

Скільки б не з'являлося нових методів навчання, типів уроків, засвоєння знань учнями є їх головною метою.

Накопичення інформації приводить до перенавантаження учнів, завдання педагога полягає не в нагромадженні знань, а в озброєнні учня інструментом, який можна використовувати для отримання знань самостійно. Навчання, яке орієнтується на вироблення навиків критичного мислення, це не звичайний пошук учнями інформації для засвоєння, а дещо більше: співвідношення того, що вони засвоїли, із власним досвідом; а також порівняння засвоєного з іншими дослідженнями в даній галузі знань. Тому учні можуть поставити під сумнів достовірність або авторитетність отриманої інформації, перевірити логіку доказів, робити висновки, конструювати нові приклади для її застосування, розглядати можливості вирішення проблеми. Тому необхідно звернутися до компетентного підходу, щоб подолати цю прірву між освітою і справжнім життям.

Ідея розвитку критичного мислення з'явилася у США. Цю ідею висвітлювали відомі американські психологи минулого сторіччя У. Джемс та Дж. Д'юї у своїх працях. У США був заснований Інститут Критичного мислення Метью Ліпманом, який давав наступне визначення критичному мисленню: «кваліфіковане, відповідальне мислення, що виносить правильні судження, тому що засноване на критеріях, виправляє себе (самовдосконалюється) та враховує контекст» [1]. Українська педагогіка цією проблемою більш детально зайнялася останні десять

років. І першим осмислити мету освіти як сукупність компетенції спробував Борис Чижевський.

Технологія формування та розвитку критичного мислення — алгоритмом певних дій, що ґрунтується на аналізі проблем і ситуацій, засобами самостійного вибору, оцінки та визначення рівня цінності інформації згідно з особистими потребами і цілями. Метою даної технології є навчити учнів сприйнявши інформацію, зрозуміти її, порівняти її з власним досвідом, сформуванню своєї думки. Критичне мислення є складним процесом і вчителю треба неабияк потрудитися, щоб досягти якогось результату. В ідеалі треба навчити дітей сприймати інформацію з різних джерел, проаналізувати їх всі, сформуванню своєї власної точки зору, зіставити її з іншими думками, привести докази правильності власної точки зору та на основі доказів вибрати найбільш правильну думку.

Критичне мислення допомагає розміркувати і вчинити логічно, врахувавши свою точку зору і думки інших, допомагає прийняти рішення, відмовившись від власних упереджень. Важливо уміти виявити власні упередження, обмінятися знаннями один з одним, а потім вже виявити цінність даних знань для вирішення конкретної проблеми.

Критичномисляча людина після ознайомлення з проблемою ставить собі запитання «що я знаю?», «які знання допоможуть вирішити дану проблему?», «які прогалини в знаннях у мене є?». Після розв'язання проблеми — «що я дізнався нового?», «як змінилися мої знання?», «що я буду з цим робити?».

Вчений Девід Клустер виділив такі критерії критичного мислення:

- 1) Критичне мислення є мислення самостійне.
- 2) Інформація є відправним, а аж ніяк не кінцевим пунктом критичного мислення.
- 3) Критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити.
- 4) Критичне мислення прагне до переконливої аргументації.
- 5) Критичне мислення є мислення соціальне [1].

Структура уроку критичного мислення містить 5 етапів:

1. Розминка. (Мета — створити сприятливий психологічний клімат).
2. Обґрунтування навчання. (Учні повинні розуміти практичне значення знань, які вони отримають на уроці, та чітко розуміти, що від них вимагається).
3. Актуалізація. (Вивчення нового базується на вже вивченому раніше. Важливо, щоб учні самі відтворили всю інформацію).
4. Усвідомлення змісту. (Етап передбачає розвиток уміння вчитися, тобто самостійно працювати з інформацією, виділяти тільки суттєве).
5. Рефлексія. (Оцінювання та самооцінювання учнями діяльності) [7].

Формувати і розвивати уміння критично мислити можна опрацьовуючи інформацію, розв'язуючи задачі, проблеми, оцінюючи ситуації, обираючи раціональні способи діяльності. Найбільш сприятливі умови для формування уміння критично мислити присутні на уроках математики.

Якщо розглянути методи навчання математики та методи навчання будь-якого іншого предмета шкільного курсу, то одразу стає зрозумілим, що вони майже зовсім різні. Якщо розглядати систему уроків математики у загальному вигляді, то можна сказати, що вивчення кожної теми програми має у своїй структурі вивчення нового

матеріалу, закріплення матеріалу та формування вмінь та навичок шляхом розв’язування задач. Кожний елемент цієї структури може вирішуватися за допомогою різних методів навчання. Існує багато класифікацій методів навчання.

Розглянемо детальніше окремі методи навчання математики, які мають ціннісне значення для розвитку критичного мислення:

- Метод заучування — сам по собі цей метод майже не являє цінності, та якщо неправильно його застосовувати. Але можна зробити заучування усвідомленим. Для цього треба навчати дітей наводити приклади, виокремлювати головне, говорити те ж саме своїми словами.

- Конкретно-індуктивний метод — передбачає спочатку наведення прикладів з реального життя і вже тільки потім перехід до теоретичного матеріалу.

- Абстрактно-дедуктивний метод — передбачає спочатку розгляд теоретичної інформації (ознайомлення з означеннями, теоремами, правилами), а вже потім перехід до конкретних прикладів з реального життя.

- Сократичний метод — передбачає систему запитань, які допомагають учням «самостійно» дійти висновку та знайти істину. Якщо діти доходять неправильних висновків, то вчитель задає інші запитання, щоб переконати їх в неправильності їхніх думок.

- Дослідницький метод — передбачає самостійне «відкриття» учнем нових знань. Даний метод допомагає добре усвідомити зміст теми, що вивчається, допомагає розвивати самостійність, активну роботу, пізнавальну активність.

- Проскриптивний метод — передбачає повні словесні та символічні записи, що супроводжують виклад матеріалу. Дітям показується зразок записів і оформлень, що матиме позитивний вплив під час підготовки до перевірних робіт, які потребують письмових записів.

- Інскриптивний метод — метод протилежний проскриптивному, тобто відсутні детальні математичні записи. Та це не усний виклад, бо учні коротко записують, замальовують, створюють опорні сигнали.

Перераховані методи застосовуються для викладу нового матеріалу. Також існують специфічні методи (наслідування, спроб та помилок, поступового ускладнення, евристичних наставлянь тощо).

Успішність засвоєння учнями знань та формування компетентностей залежать від адекватності впровадження методів навчання. Але не можна ігнорувати важливість такого елемента навчальної діяльності як мотивація. Умотивований учень здатен виконати навіть ті завдання, які становлять для нього труднощі. Перед засвоєнням знань учень повинен зрозуміти для чого йому це знати, тоді результат засвоєння буде кращим. Позитивні емоції також будуть сприяти досягненню мети. Адже на уроці на якому переважає сприятливий, позитивний емоційний фон, приємніше працювати, учні не бояться висловити власну думку, попросити допомоги у вчителя або у однокласників.

Педагоги, які впроваджували технологію формування критичного мислення в своїй практиці, відзначили наступні переваги цієї технології:

- спільна робота сприяє кращому розумінню важкої інформації;
- є можливість повторення матеріалу;
- виробляється повага до власних думок і досвіду;

- загострюється допитливість, спостережливість;
- діти стають більш сприйнятливі до досвіду інших дітей: спільна робота виховує єдність, учні вчаться слухати один одного, несуть відповідальність за спільний спосіб пізнання;
  - в ході обговорення виявляється кілька трактувань одного і того ж змісту, а це ще раз працює на розуміння;
  - розвиває активне слухання.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що для того, щоб сформувати в учнів систему компетентностей, треба спиратися не тільки на оновлений зміст освіти, але й підбирати адекватні методи навчання, які допоможуть у досягненні мети. А метою має стати те, щоб навчити учнів критично мислити, впроваджуючи на уроках технологію формування критичного мислення. Впроваджуючи дану технологію на уроках математики, учитель вчить старшокласників працювати з великою кількістю інформації, виокремлюючи лише необхідну, що матиме результати й в інших галузях. Технологія формування критичного мислення дозволяє навчити учнів висловлювати власну думку, різними способами, формулювати особисту точку зору, аналізувати різноманітний досвід, розв'язувати проблеми; розвиває здатність до самоосвіти та до співпраці.

Література:

1. Загашев И.О., Заир-Бек С.И. Критическое мышление: технология развития / И.О. Загашев, С.И. Заир-Бек.– СПб.: Альянс «Дельта», 2003. – 192 с.
2. Родигіна І.В. Компетентнісноорієнтований підхід до навчання / І.В. Родигіна. – Х. : Основа, 2005. – 96 с.
3. Маркова І.С. Інтерактивні технології на уроках математики / І.С.Маркова.– Х.: Вид група «Основа», 2007.-128 с.
4. Бевз Г.П. Методика викладання математики: Навч. посібник. — К.: Вища школа, 1989. — 367 с.
5. Щербань Т. Модель компетентного випускника // Завуч.— 2005. — №28.
6. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко.– К.: Видавництво А.С.К., 2004 – 152 с.
7. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г.О. Сиротенко.– Х.: Вид.група «Основа», 2006. – 80 с.
8. Студентські наукові записки // Збірник наукових статей студентів фізико-математичного факультету. – Кіровоград: РВВКДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Випуск 7. – 122 с.

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Попович Яна Максимівна

канд. філос. наук

*методист Регіонального інформаційно-методичного центру «Освіта та
громадянське суспільство»*

м. Запоріжжя, Україна

THE VALUE OF THE PRINCIPLE'S TOLERANCE IN MULTICULTURAL EDUCATION IN UKRAINE

Popovych Jana Maksimovna

PhD,

*Methodist of Regional Informational and Methodological Center "Education and
Civil Society"*

Zaporizhzhya, Ukraine

Серйозні зміни у суспільстві, відкритість кордонів та інформаційного простору, значні міграційні процеси та зростання ролі національного чинника дозволяють стверджувати, що міжкультурна комунікація сьогодні є одним з рушійних культуротвірних засад сучасної цивілізації, оскільки саме орієнтація молоді на зближення з представниками інших культур є передумовою формування відкритої суспільної системи демократичного зразка. Разом з тим, сучасна освітня парадигма, ґрунтуючись на ідеях унікальності кожної особистості, необхідності системного розпитку її здібностей і обдарувань, задоволення освітніх потреб, надання можливостей для формування інтелектуального й творчого потенціалу, закладання основ особистісної самореалізації й життєвого самовизначення дитини та формування її здатності до оптимального самовиявлення в умовах постійно зростаючих запитів суспільства, висуває певні вимоги як щодо культури комунікації, так і рівня міжкультурних комунікативних навичок підростаючого покоління, що відображається в концепції полікультурності сучасної освіти.

У науковій літературі зустрічається багато споріднених термінів для позначення напрямку освітньої політики на засадах полікультурної освіти і виховання. Це такі поняття, як «полікультурна освіта» (О. Гаганова, М. Красовицький, Т. Клінченко, Є. Ковальчук), «мультікультурна освіта» (П. Майо, П. Макларен, П. Фрейре), «багатокультурна освіта» (Г. Дмитрієв, О. Дубовик, В. Міттер), «полікультурна освіта і виховання» (І. Антонюк, Р. Баяновська, О. Джуринський, І. Лоценова, О. Сухомлинська).

На думку О. Котенко, поняття «полікультурність» почало набувати самостійного значення на Заході на початку 70-х років і використовувалось, здебільшого, в освітній сфері, реалізуючись в двох напрямках: через створення освіти для меншин задля забезпечення рівних умов існування їхніх культур та через створення такої системи виховання, при якій пріоритетним напрямком було б виховання взаємоповаги та толерантного ставлення між представниками різних релігійних, культурних та мовних груп. В науковий дискурс в українській освіті цей термін увійшов відносно недавно. Основними характеристиками полікультуралізму, як ідеології, є співіснування великої кількості культур, жодна з яких не є ані

домінуючою, ані пригніченою [3, с. 12]. Отже, згідно цього визначення — полікультурність є, з одного боку, практика співіснування у гетерогенному суспільстві, в якому жодна з культур не є домінуючою, з іншого — особливий системотворчий компонент у структурі особистості, її якість, що передбачає визнання багатоманітності культурного простору та здатність до міжкультурної взаємодії.

Ідея полікультурності в освітньому процесі передбачає оволодіння особистістю системою національних і загальнокультурних цінностей, комунікативних і емпатичних вмінь, що дозволяють школяреві здійснювати міжкультурну взаємодію і виявляти розуміння інших культур, а також толерантність стосовно іншокультурних носіїв.

Дж. Бенкс запропонував концепцію полікультурної освіти, яка стала популярною у всьому світі. Згідно з його дослідженнями, полікультурна освіта досягає поставленої мети лише за умови поваги до принципу різноманітності, який полягає в етнічному плюралізмі, а тому школи повинні проводити програми підготовки та перепідготовки вчителів, для того, щоб допомогти педагогам проаналізувати їх ставлення до своїх та чужих етнічних груп, розширити знання про ці групи та набути необхідних знань для викладання в умовах мультиетнічного середовища [5]. Виходячи з його концепцією, основними принципами полікультурності в освіті виступають: 1) виховання у душі відкритості й розуміння інших народів; 2) постійна систематизація й інтеграція набутих знань, виявлення їх зв'язків з полікультурністю; 3) формування впевненості у собі як особливо важливого феномену полікультурної свідомості; застосування нових педагогічних технологій оволодіння учнями навчальним матеріалом полікультурного напрямку.

Відомий культуролог С. Драгоєвич [7], підсумувавши напрацювання з проблем міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, зазначає, що сьогодні у світі існує принаймні чотири основні концепції полікультурної освіти: 1) власне мультикультуральна освіта, яка зосереджує увагу не на міжкультурному обміні та взаємовпливі, а на збереженні культури наявних етнічних меншин; 2) інтеркультуральна освіта, спрямована на забезпечення активного, позитивного діалогу культур, їхнього взаєморозуміння та взаємозбагачення; 3) транскulturальна освіта, що орієнтується на систему цінностей, яка формується на наднаціональному рівні; 4) культурплюралістична освіта, стрижневою ідеєю якої є повага й підтримка всіх наявних у суспільстві культурних потреб та способів життя.

А. Шафрікова підкреслює, що полікультурна освіта спрямована на збереження і розвиток всього різноманіття культурних цінностей, норм і форм діяльності, існуючих в суспільстві, і базується на взаємодії різних культур [6, с. 7]. В. Дороз зазначає, що полікультурна освіта — це вид цілеспрямованої соціалізації, яка забезпечує: засвоєння зразків і цінностей світової культури, культурно-історичного та соціального досвіду різних країн і народів; формування соціально-настановної і ціннісно-орієнтаційної схильності до міжкультурної комунікації, а також розвиток толерантності щодо інших народів, культур і соціальних груп; активну соціальну взаємодію з представниками різних культур за умов збереження власної культурної ідентичності [2, с. 27]. Учені Л. Голік, Т. Клиненко, М. Красовицький, Т. Левченко проблему полікультурної освіти розглядають у поєднанні з вихованням: «Полікультурна освіта і виховання — така організація і зміст навчально-виховного процесу, життя і діяльності учнів, взаємостосунків, яка забезпечує ознайомлення з

культурою народів, що живуть в одній країні, створення умов для виникнення між ними почуття довіри і солідарності, вміння взаємодіяти» [1, с. 4]. В. Мичковська і Ю. Бец, надаючи аналіз тлумачення понять «полікультурної», «багатокультурної», «мультикультурної» освіти у працях сучасних дослідників, зазначають, що полікультурна освіта, насамперед, передбачає: залучення до етнічної, загальнонаціональної та світової культури, формування вміння і готовності жити в багатокультурному поліетнічному середовищі [4, с. 257]. Українські дослідники вказують на те, що полікультурна освіта і виховання не повинні заперечувати національні, а мають розглядатися разом як складові єдиного процесу.

Отже, сучасний етап розвитку полікультурної освіти як галузі педагогічної діяльності пов'язаний з компетентнісним підходом, який полягає у тому, що впродовж шкільного навчання кожен учень повинен оволодіти комплексом знань, умінь, навичок та ставлень, які знадобляться йому для того, щоб брати ефективну і конструктивну участь у суспільному, політичному та економічному житті полікультурної спільноти, вміти розв'язувати конфлікти, взаємодіяти з різними людьми, групами та організаціями.

Подальші дослідження в зазначеному напрямку передбачають розробку комплексної моделі організації педагогічного супроводу процесу формування в учнів готовності до міжкультурної комунікації і толерантності в міжкультурній взаємодії в контексті впровадження парадигми полікультурної освіти і навчання.

Література:

1. Голік Л.О. Полікультурна освіта в Україні / Л.О. Голік, Т.В. Клищенко, М.Ю. Красовицький, Г.І. Левченко // Завуч. – 1999. – №29/35 (жовтень). – С. 3–4.
2. Дороз В.Ф. Крос-культурне навчання учнів-білінгвів української мови: [монографія] / Вікторія Федорівна Дороз. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 456 с.
3. Котенко О.В. Розвиток полікультурної компетентності вчителів світової літератури в системі післядипломної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: [спец.]: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Котенко Ольга Володимирівна; ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України. – К., 2011. – 20 с.
4. Мичковська Р.В. Поняття «полікультура та «полікультурне виховання» у сучасних наукових дослідженнях / Р.В. Мичковська, Ю.І. Бец // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39 (3). – С. 255-258.
5. Мілютіна О. Концептуальні підходи до полікультурної освіти школярів у розвинутих країнах світу / О. Мілютіна // Порівняльно-педагогічні студії. – 2009. – №1.
6. Шафрікова А.В. Мультикультурный подход в обучении и воспитании школьников: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / А.В. Шафрікова. – Казань, 1998. – 19 с.
7. Dragojevic S. Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications / Sanjin Dragojevic // CULTURELINK. – 1999. – №29. – Vol. 10. – P. 131–137.

**АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ
ПОРЯДОК ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОЛІГОНІВ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ**

Попович Наталія Пилипівна

аспірант

кафедра адміністративно-правових дисциплін

юридичний факультет

Львівський державний університет внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент Єсімов С.С.

**ANALYSIS REGULATIONS THAT GOVERN THE OPERATION
LANDFILL**

Popovych Nataliya

Postgraduate

Department of administrative and legal disciplines

Faculty of Law

Lviv State University of Internal Affairs

Lviv, Ukraine

Head researcher - PhD, associate professor S. Yesimov

В Україні під сміттєзвалищами та полігонами твердих побутових відходів зайняті близько 9000 га земель. Ці об'єкти експлуатуються із порушеннями встановлених законодавством вимог, що відображається у низці праць українських вчених — О.Г. Федотової, А.Ю. Якимчука, Я.В. Геника, О.В. Луньової, В.В. Поповича, В.П. Кучерявого, І.І. Чонки та ін.

Експлуатація полігонів твердих побутових відходів здійснюється у відповідності до «Правил ...», які затверджені Наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 01.12.2010 №435 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2010 р. №1307/18602. Правила встановлюють усі логістичні операції, які пов'язані із складуванням побутових відходів — починаючи вибором місця для складування сміття, закінчуючи рекультивацією. Регламентовано, що на полігонах побутових відходів мають бути розроблені щорічні технологічні плани організації робіт із захоронення відходів, на яких позначаються робочі карти. Ширина робочої карти становить до 15 м, а довжина — від 50 до 120 м. Ці розміри можуть змінюватись залежно від технології складування та продуктивності полігона побутових відходів [1].

Основним документом з експлуатації полігонів твердих побутових відходів є ДБН В.2.4-2-2005 «Полігони твердих побутових відходів. Основні положення проектування». Слід зауважити, що ці норми не поширюються на проектування полігонів захоронення відходів токсичних, радіоактивних, сільськогосподарського виробництва, спеціалізованих установ і інших промислових відходів [2].

З метою організації належного збирання, перевезення, перероблення, утилізації побутових відходів розроблені «Методичні рекомендації з організації збирання, перевезення, перероблення та утилізації побутових відходів» та затверджені Наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 07.06.2010 №176. У відповідності до вищенаведених рекомендацій встановлено, що у кожному

населеному пункті збирання, перевезення, перероблення, утилізацію ПВ рекомендується проводити за єдиною планово-регулярною системою відповідно до встановлених державних правил і норм. Також передбачаються 2 види поводження з відходами — перероблення та утилізація [3].

Слід відмітити, що роздільне збирання твердих та рідких побутових відходів проводиться з метою подальшої переробки компонентів сміття. Такі моменти регулюються «Методикою роздільного збирання побутових відходів», яка затверджена Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01.08.2011 №133, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10 жовтня 2011 р. за №1157/19895. Роздільне збирання побутових відходів здійснюється з метою зменшення їх кількості, що захоронюється на полігонах побутових відходів, одержання вторинної сировини та вилучення небезпечних відходів, що є у складі побутових відходів, поліпшення екологічного стану довкілля. Також вказано, що технологічні схеми роздільного збирання побутових відходів визначаються органами місцевого самоврядування з урахуванням річної норми надання послуг з вивезення побутових відходів, складових, що входять до побутових відходів, потреби у вторинних енергетичних та матеріальних ресурсах, органічних добривах, економічних факторів та інших вимог [3].

Зазначимо, що регулюють діяльність з експлуатації об'єктів поводження з побутовими відходами та поширюються на об'єкти перевантаження і сортування побутових відходів та перероблення органічної складової, що є у складі побутових відходів «Правила експлуатації об'єктів поводження з побутовими відходами», які затверджені Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 04.05.2012 №196 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 24 травня 2012 р. №821/21133. Дані правила є обов'язковими для всіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, які здійснюють перевантаження, сортування побутових відходів, а також перероблення органічної складової, що є у складі побутових відходів, на відповідних об'єктах, які діють, та нових об'єктах, прийнятих в експлуатацію відповідно до «Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року №461 [4].

У наведених правилах вводяться ряд термінів і визначень, а також умов перероблення органічної складової, яка міститься у відходах, а саме: об'єкт перероблення органічної складової, що є у складі побутових відходів — це об'єкт поводження з побутовими відходами, на якому розміщено споруди, оснащені спеціальним обладнанням для здійснення будь-яких технологічних операцій, пов'язаних з розкладанням органічної складової під впливом різних видів бактерій, грибків та/чи спеціальних культур дощових черв'яків, з отриманням ґрунтоподібного матеріалу (компосту). Ґрунтоподібний матеріал можна використовувати при біологічному етапу рекультивациі сміттєзвалищ.

Таким чином, в державі питання збирання, утилізації та вторинного використання побутових відходів регулюється низкою нормативно-правових актів. Проте, спостерігається ситуація, коли вимоги цих документів не виконуються, а якщо виконуються, то не в повній мірі. Причинами таких негативних явищ є слабка регуляторна політика та занедбаність системи адміністративного нагляду за об'єктами накопичення сміття.

Література:

1. Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 01.12.2010 №435 «Правила експлуатації полігонів побутових відходів».
2. ДБН В.2.4-2-2005 «Полігони твердих побутових відходів. Основні положення проектування».
3. Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 07.06.2010 №176 «Методичні рекомендації з організації збирання, перевезення, перероблення та утилізації побутових відходів».
4. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01.08.2011 року №133 «Методика роздільного збирання побутових відходів».
5. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 04.05.2012 №196 «Правила експлуатації об'єктів поводження з побутовими відходами».

ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ СИСТЕМИ ДУХОВНОЇ ОСВІТИ

Попович Василь Михайлович
канд. філос. наук, доцент
ЗНТУ, кафедра соціальної роботи
Запоріжжя, Україна

THE MORAL AND ETHICAL VALUES' IMPORTANCE IN THE CONTEXT OF THE COMPETENCE APPROACH IN RELIGIOUS EDUCATION SYSTEM

Popovych Vasyliy Mykhailovych
PhD, Associate Professor
ZNTU, Department of Social Work
Zaporizhzhya, Ukraine

Зміни в системі підготовки викладачів вимагають нових і якісних підходів, які б відповідали принципам положенням Болонського процесу і єдиного європейського освітнього простору, серед яких компетентнісний підхід в духовній освіті займає особливе місце, що актуалізує питання виділення ключових компетентностей викладачів, серед яких особливе місце займає морально-етична компетентність.

Питання впливу християнства на сучасний моральний стан суспільства є предметом широкого обговорення в сучасній українській релігієзнавчій літературі. Йдеться про необхідність виокремлення релігійно-ціннісної проблематики як такої, що має самостійне наукове значення, а також осмислення природи християнських цінностей, розуміння і пояснення їхньої сутності, визначення основних характеристик і форм існування, структурних рівнів організації і закономірностей розвитку. Особливого значення набуває вивчення структури ціннісної і моральної свідомості студентів вищих навчальних закладів, в контексті впровадження компетентнісного підходу в систему духовної освіти.

Компетентнісний підхід в системі вищої освіти у контексті гармонізації, гуманізації особистості на основі морально-етичних цінностей є предметом наукового дослідження вітчизняних науковців — І. Драча, П. Бачинського, Г. Гавришак, І. Гудзик, Т. Гудкової, Н. Дворнікової, І. Зязюна, С. Клепко, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Ситник, Т. Смагіної, Г. Терещук, С. Трофименко, С. Трубачевої, Н. Фоменко та інших. Серед російських вчених треба виділити М. Авдєєву, В. Болотова, Е. Бондаревську, В. Введенського, А. Войнова, Г. Дмитрієва, І. Зимньої, К. Митрофанова, В. Серікова, О. Соколової, Е. Тетюниної, А. Хуторського та інших.

Як методологічна основа забезпечення цілей, змісту і якості вищої освіти компетентнісний підхід розглядається значною частиною зарубіжних дослідників, серед яких найбільш відомі: С. Адам, А. Бермус, Дж. Боуден, М. Лейтер, С. Маслач, А. Мейхью, Дж. Равен, Р. Стенберг, Е. Тоффлер, Р. Уайт, Дж.Б. Форсайт, Р. Хайгерті, Дж. Хедланд, Е. Шорт та інші.

Впровадженню компетентнісного підходу в систему духовної освіти присвячена досить незначна низка наукових праць, хоча на сучасному етапі модернізації системи богословської освіти слід відзначити посилення уваги до цієї проблеми з боку науковців і духовенства.

Компетентнісний підхід виступає інноваційним засобом реформування і модернізації сучасної системи вищої світської і духовної освіти. Особливого значення набуває компетентнісний підхід в контексті реформування православної богословської освіти (інкорпорація в національну систему освіти і Болонський процес), що породжує низку проблем із визначенням ключових компетенцій випускника вищого духовного закладу.

На думку В. Беда (архим. Віктор) і М. Артем'вої, цілеспрямоване входження України у світову спільноту модернізації міжнародного порядку в контексті визначених пріоритетів майбутнього світоустрою вимагає від організаторів вищої освіти поетапно реалізовувати складові наявної мегасистеми цілісного освітнього простору, де виразною ознакою її змісту є розбудова на компетентнісно-орієнтованій основі [1].

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (*International Board of Standards for Training, Performans and Instruction*) поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок та відносин, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, спрямовані на набуття певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [6]. Експерти визначають поняття компетентності (*competency*) як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби і виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Поняття «компетентність» визначає здатність особистості ефективно здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні і соціокультурно орієнтовані види діяльності, основними характеристиками якої є: багатофункціональність, універсальність, надпредметність, об'ємність, інтелектуальна насиченість, дієвість,

соціальність, духовність. Як системний об'єкт, компетентність має в складі взаємопов'язані і взаємообумовлені компоненти,:

– когнітивно-пізнавальний компонент (набуті поліпредметні знання, уміння і навички; здатність засвоювати нові знання і формувати уявлення про навколишній світ; здатність відтворювати в свідомості образ світу і алгоритм діяльності з метою його перетворення; здатність екстраполяції образу і результату діяльності відповідно габутих знань і досвіду тощо);

– емоційно-оцінювальний компонент (здатність адекватного емоційного реагування на проблемну ситуацію; здатність до морально-етичного і духовного саморозвитку і самореалізації; сформованість ціннісно-сислової сфери особистості тощо);

– поведінковий компонент (мотиваційно-вольові можливості особистості; здатність до мобілізації відповідних ресурсів, необхідних для активної дії тощо).

На нашу думку, можна виділити три групи ключових компетентностей в богословській освіті: компетентність в області богословських знань, морально-етична компетентність, соціальна / громадянська компетентність. Стисло охарактеризуємо основні групи компетентностей майбутніх богословів:

1) компетентність в області богословських знань включають в себе компетенції в предметних, теоретичних і операційних (виконання релігійно-культурних дій — богослужбова та гомілетична практика) сферах богослов'я; підготовку до місіонерської діяльності тощо;

2) морально-етична компетентність — висока моральна розвиненість особистості священнослужителів, формування моральної і ціннісної свідомості, усвідомлення і прийняття духовних і християнських цінностей;

3) соціальна / громадянська компетентність — сформованість суспільно-громадської позиції священнослужителя як члена суспільства і громадянина, компетенції в сфері соціального служіння і соціальної роботи, обізнаність в актуальних соціальних питаннях і ставленні до них Церкви.

На думку Е. Помиткіна, актуальними є наступні духовні цінності: гуманістичні (добро, благодійність); естетичні (краса, гармонія, досконалість у природі та в людині); екологічні (чистота, збереження планети від екологічної катастрофи); цінності самопізнання (інтроспекція, самоспоглядання, самоусвідомлення); самовдосконалення (пошук шляхів і методів самопокращення, набуття нових позитивних особистісних якостей) та цінності самореалізації (розкриття власного особистісного потенціалу в служінні ближнім, Батьківщині, людству, природі, Богу) [7]. Як зазначає П. Дулін, релігійно-філософські системи минулого розробили й сформуvalи інтегральні та універсальні загальнолюдські духовні цінності (чесність, співчуття, відповідальність, сердечність, доброчесність, законслухняність, терпеливість душі, благочестя), що інтегрувалися як універсальні, тобто такі, які можна правомірно розглядати і як Богом дані, і як достовірно гуманістичні, вистраждані суспільним розвитком. Їх значення просте і невичерпне — віра, любов, надія, істина, добро, краса, справедливість, гармонія, порядок, мир, благополуччя і достаток [3].

Отже, однією з ключових компетентностей, які набувають майбутні священнослужителі, є морально-етична компетентність, яка виражається у високій моральній розвиненості особистості богословів, релігієзнавців, формуванні моральної

і ціннісної свідомості. Формування морально-етичної компетентності богословів та релігієзнавців пов'язана із моральним вихованням і розвитком в контексті християнської традиції, формуванням християнської моральної свідомості. Основним структурним утворенням моральної свідомості і самосвідомості особистості є моральні і духовні цінності, тому моральний розвиток особистості через прийняття духовних християнських цінностей і є основою формування морально-етичної компетентності майбутніх богословів, релігієзнавців в процесі отримання богословської освіти.

Література:

1. Бедь В.В. (архим. Віктор) Компетентнісний підхід в системі вищої освіти як пріоритет її модернізації у ВУЗі / В. Бедь // Український науковий журнал «Освіта регіону». – 2011. – №5. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: <http://social-science.com.ua/article/691>.
2. Дулин П.Г. Консолидируючий потенціал православия / П.Г. Дулин // Релігія та Соціум. Часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – №1 (3). – С. 17-21.
3. Дулин П.Г. Потенціал духовних цінностей в консолидации українського общества: Монографія / П.Г. Дулин. – Николаев: ТОВ Фирма «Илион», 2009. – 370 с.
4. Пирог Г. Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський контекст) // Українське релігієзнавство. – 2006. – №36. – С. 93-103.
5. Пирог Г. Християнські цінності у сучасному українському суспільстві / Г. Пирог // Науковий вісник Чернівецького Університету. – Чернівці, 2004. – Вип.203-204: Філософія. – С. 22-26.
6. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О.І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів . – 2005. – №23. – С. 20-27.
7. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості: монографія / Едуард Помиткін. – К.: Наш час, 2007. – 280 с.

COMMUNICATIVE AND PROJECT-BASED METHODS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE FOR THE STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALITIES

Liudmyla V. Potapenko

Candidate of Science in Philology

*Cherkasy Educational and Scientific Institute of the
State Higher Educational Institution 'University of Banking'*

In recent years, the issue of the application of modern technologies in high school is becoming increasingly important. It is not only new hardware, but new forms, methods and approaches to teaching foreign languages. Communicative and project-based technologies can be used effectively in order to improve the quality of teaching foreign language, the formation and development of students' communicative culture and training practical mastery of a foreign language.

The communicative method is based on the theory that the primary function of language use is communication. It recognizes that communication has a social purpose: the

language learner has something to say or to find out. The communicative methodology aims to help students to develop certain skills and abilities: oral interaction, hearing and reading comprehension, writing expression. In many cases people have been studying a foreign language at least since they were in high school. Later in life students complain about the fact that in spite of having studied a language for several years they are not able to use the language at all. It is encouraging to know that this is not entirely the students fault. It is mostly a consequence of a traditional approach to language teaching with an enormous emphasis on grammar. In the past it was thought that the grammatical rules of a language were the most important aspect of it. Students were forced to memorize hundreds of verb tenses and word lists, but they never really learned how to use the language spontaneously and naturally. As a result, the overall communicative competence of the students was very poor. Communicative method takes into account that our everyday activity is related with language. What we do in our normal lives are tasks. We do things, we repeat them, and language happens within those tasks. So, this method is connected with actions. It considers a student learning the language as member of a society that has tasks that need to be done within a series of specific circumstances, in a specific environment and inside a specific field of action. The communicative method with a task-based focus works with interactive activities that represent real life communicative situations. Each one of these activities is carefully structured and has its own sequence that will lead the student to his or her goal [1].

Successful language learning can be achieved when students have the opportunity to experience real-life situations in which they can acquire the language. Project-based method is a bridge between “classroom” and “real life” English. Learners are placed in situations that require authentic, communicative use of language: they have to plan, organize, negotiate, express their views, and reach consensus about the tasks involved and the sharing of these; they search out information, discuss their findings, devise written products and make oral presentations. Project-based method is one of the most pressing contemporary technologies in teaching and studying foreign languages. It combines the elements of problem-based learning and collaborative learning that allows achieving the highest level of mastery of any subject, and foreign language in particular. Project-based method forms students’ communication skills, culture, the ability concisely and audibly formulate thoughts, be tolerant to the opinion of partners in communication. It develops the ability to extract information from a variety of sources, to process it with the help of modern technologies. All these factors create language environment that results in the appearance of the natural need to interact in a foreign language.

Project-based learning does not contradict the traditional ways of learning. It helps to activate students since most of them have an interest for new knowledge. Such kind of motivation — the desire to successfully develop theme of the project - is often stronger than the demands of parents and teachers to study hard in order to get excellent and good marks. The main purpose of the use of this innovative approach is the ability to effectively master students’ foreign communicative competence that includes the following concepts:

- verbal competence (creation an opportunity of manifestation of communicative skills in all forms: listening, speaking, writing, reading, translation within a specific topic);
- socio-cultural competence (formation of ideas about the social and cultural specificity of the target language);
- linguistic competence (students’ acquisition of lexical units relating to the topic as a necessary basis for registration of speaking abilities);

- educational and cognitive competence (improvement of educational activity of foreign language mastering);
- compensatory competence (formation of skills of overcoming difficult situations in a shortage of linguistic resources);
- informational competence which manifests the ability to work independently with reference books, find necessary information in various sources, and see links with other branches of knowledge [2].

Moreover, project-based learning contributes to enhancing students' personal confidence, developing a “team spirit” and communication skills, providing a mechanism for critical thinking, the ability to find ways to solve problems and developing students' research skills.

The work on the project can be carried out either individually or in groups. Working in groups, the participants of the joint project should distribute the roles and realize that success depends on the contribution of each participant. Project-based forms both improve the overall culture of communication and social behaviour in general and give students the practical language skills.

Project technology allows students to integrate a variety of activities, making learning enthralling, more interesting and therefore, efficient. Students with different abilities become successful and feel they are needed in the project activities. Educational, social and communication skills are developed during the implementation of projects.

So, the usage of innovative forms of learning devotes a major role to a student towards gaining knowledge.

References:

1. Nica, Marius. Communicative Method in English Language Teaching. Retrieved from: http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_european_a/Lucrari2/Marius%20Nica.pdf
2. Thomas, John W. A Review of Research on Project-Based Learning. Retrieved from: <http://www.bie.org/imagis/uploads/general/9d06758fd346969cb63653d00dca55c0.pdf>

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ У
ПЕРЕДОВОМУ ДОСВІДІ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНИ**

Проц Марта Орестівна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

**THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF HUMANISTIC
EDUCATION IN INNOVATIVE PRACTICES OF TEACHERS IN UKRAINE**

Marta O. Prots

PhD in pedagogics

*Assistant Professor, Department of Pre-School and Primary Education, Faculty of
Pedagogical Education
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Становлення вітчизняної системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір, спричинило зміну парадигм в усіх сферах життя на основі звернення до загальнолюдських цінностей та національних гуманістичних традицій.

Державними освітніми документами суверенної України найважливішим стратегічним завданням проголошено виховання свідомих громадян, патріотів, освічених, творчих особистостей, становлення їхнього фізичного й морального здоров'я, забезпечення пріоритетного розвитку людини на засадах гуманізації, гуманітаризації та демократизації освітніх процесів, зміни стосунків у навчальних закладах на основі гуманної педагогічної етики та впровадження особистісно-зорієнтованих педагогічних технологій. Водночас практика викладання навчальних предметів, у тому числі і природничих у загальноосвітніх школах залишається майже незмінною. У зв'язку з цим підвищується соціальний попит на дослідження, які б сприяли ефективному вирішенню поставлених завдань. Одним із напрямків проведення таких досліджень є вивчення гуманістично-зорієнтованих технологій, ідей, що містяться в передовому педагогічному досвіді учителів минулого й сьогодення, які потребують ґрунтовного аналізу, узагальнення й впровадження у практику, на чому наголошується в "Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття)" та Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті.

Основою передового педагогічного досвіду є педагогічне новаторство — діяльність учителів та вихователів, спрямована на поліпшення, раціоналізацію процесу навчання й виховання [3, с. 146]. Діяльність новаторів стосується завдань, методів і прийомів навчання, форм організації навчально-виховного процесу. Найчастіше організаційною формою реалізації педагогічного новаторства є діяльність експериментальних, авторських шкіл, навчально-виховних комплексів.

Питання про роль та значення передового педагогічного досвіду як сукупності значущого емпіричного матеріалу для теорії та практики було поставлено ще на початку 30-х років XX ст. Але тільки починаючи з 1960-х років, з'явилися конкретні роботи, в яких розглядалися питання вивчення, узагальнення та впровадження

дидактичних здобутків передового педагогічного досвіду. Це праці О.М. Арсеньєва, М.М. Грищенко, І.А. Каїрова, І.Т. Огороднікова, В.О. Сухомлинського, В.І. Чепелева та інших. 1960-70-ті роки характеризуються увагою до шляхів упровадження як педагогічної науки, так і досягнень учителів-новаторів у практику, проте сам процес їх вивчення та узагальнення залишився поза увагою вчених. Цю проблематику розробляли головним чином методисти обласних інститутів удосконалення вчителів.

Серед учених 1980-х років, в роботах яких тією чи іншою мірою розкривалися проблеми технологій навчання в передовому педагогічному досвіді, можна назвати Ю.К. Бабанського, Е.І. Монозона, Я.С. Турбовського. Серед українських учених цим питанням цікавилися В.І. Бондар, М.Ю. Красовицький, І.Ф. Кривонос, С.В. Крисюк, Л.Л. Момот, В.Ф. Паламарчук, Л.І. Прокопенко, А.П. Соколовська, В.І. Чепелев, М.Д. Ярмаченко, О.Г. Ярошенко та ін.

Наступний період, що почався з проголошення в 1991 р. незалежності України, характеризується реформуванням освіти в Україні. Серед науковців, що досліджують проблеми інноваційних здобутків учителів, розвитку технологій на засадах гуманізації та гуманітаризації слід назвати: П.П. Автомонова, Н.В. Абашкіну, В.П. Беспалька, Є.П. Бережну, С.У. Гончаренка, В.О. Дорошевич, Т.К. Завгородня, І.А. Зязюна, О. Івасишина, Ю.М. Мальованого, Л.Л. Момот, А.М. Нісімчука, О.С. Падалку, В.Ф. Паламарчук, І.П. Підласого, І.Ф. Прокопенка, Г.С. Сазоненко, О.Я. Савченко, Г.К. Селевка, В.І. Сипченко, О.В. Сухомлинську, О.Г. Шпака та ін. [4, с. 4-6].

Відомий український педагог-новатор Олександр Захаренко, узагальнюючи досвід функціонування своєї авторської (Сахнівської) школи (Черкаська область), стверджував, що в його основі лежить гуманістичний принцип організації педагогічного процесу, коли центральною постаттю і суб'єктом є дитина, її розвиток, виховання і навчання. Таким чином сутність авторської школи як педагогічної системи він убачав у створенні умов для навчання і виховання на засадах педагогіки співробітництва; у виробленні атмосфери душевної рівноваги; у допомозі з формування емоційних стосунків у сім'ї; в організації учнівського самоврядування; забезпеченні обліку діяльності учнів і системи заохочень тощо [2, с. 22-23].

У м. Львові з 1991 року існує українознавча авторська школа «Тривіта», засновницею якої є письменниця Марія Чумарна. Школа має чіткий пріоритет — практичне втілення гуманістичної концепції освіти, передових вітчизняних наукових ідей і психолого-педагогічних технологій особистісно-орієнтованого навчання на шкільному ступені, що реалізує в єдності усі компоненти змісту навчання (знання, уміння, досвід творчої діяльності й емоційно-ціннісні відносини з навколишньою дійсністю). Головною метою авторської школи «Тривіта» є задоволення потреб громадян, суспільства і держави у нагляді, догляді, оздоровленні, вихованні, розвитку та навчанні дітей шкільного віку загальної освіти I-III ступеня, формування різнобічної інтелектуально розвиненої та високоморальної особистості з національною самосвідомістю [4, с. 97-98].

З 1991 року середня школа №2 м. Ужгорода була реорганізована в Авторський навчально-виховний комплекс, який очолив Золтан Жофчак. З того часу в школі почали експериментувати викладання загальноосвітніх предметів у поєднанні з музикою.

Призначення авторської школи у вільному, всебічному і повноцінному розвитку неповторної і нескінченної особистості у всіх її індивідуальних виявах і здібностях, в атмосфері гуманізму і демократії.

У процесі навчально-виховної роботи велика увага зверталася на постійний розвиток пізнавальної діяльності дітей. У широкому розумінні це означає: пізнання навколишнього світу, природи, суспільства і їх як предметні, так і особисті, розвивальні елементи пізнання і розуміння нашого внутрішнього світу, ставлення до інших, тобто дитина пізнає світ не на відокремлених ділянках, а як організоване, систематизоване єдине ціле, в якому вона росте і розвивається [1, с. 49-50].

Таким чином, стимулом для розвитку авторських педагогічних технологій та передового педагогічного досвіду учителів часів становлення незалежності України та сьогодення є відродження народних звичаїв та традицій в атмосфері гуманізму, що сприяє гармонійному розвитку особистості школяра. Гуманістичні освітні технології О. Захаренка, М. Чумарної, З. Жофчак почали зароджуватися ще за 1980-1990-х років, здобули належних прихильників та послідовників і є цілком актуальними в сучасній системі освіти.

Література:

1. Жофчак З. Концепція навчально-вихованої роботи авторської школи / З. Жофчак // Початкова школа. – 1995. – №1. – С.48-51.
2. Захаренко О.А. Поспішаймо робити добро / О.А. Захаренко. – Черкаси, 1997. – 28 с.
3. Проц М. Авторська школа в Україні як педагогічний феномен: питання засадничих основ її організації // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т – 2011. – Вип. 572. Педагогіка та психологія. – С. 145-152.
4. Проц М. Педагоги-новатори України : [навч. посіб.] / Марта Проц. – Львів: Бадікова Н.О., 2015. – 148 с.

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ БЕЗПЕРЕРВНОЇ САМООСВІТИ ВЧИТЕЛЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Розман Ірина Іллівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач

кафедри філологічних дисциплін

Мукачівський державний університет

м. Мукачево, Україна

FOREIGN LITERATURE TEACHER'S LIFELONG MOTIVATIONAL FACTORS

Iryna Rozman

Ph.D., senior lecturer at Philological Sciences Department

Mukachevo State University

Ukraine, Mukachevo

Новий тип відносин в Україні відбувається вже понад 20 років. Суперечливість у суспільстві являє собою достатньо складний процес. Найчастіше він доповнюється негативізмом та проблемністю, які супроводжували як і колишнє суспільство, так і

тими явищами, що були сформовані під впливом певних чинників та з'являються в процесі соціальної трансформації кризового періоду соціальних, культурних, інформаційних та політичних відносин. Даний факт прослідковується і у системі освіти.

Важко переоцінити значення літератури у вихованні молоді. У сучасному світі існує багато чого для того, щоб зайняти молодий розум: інформаційні комп'ютерні джерела, звичайно, посідають перше місце. Це сучасно, модно, необхідно, швидко і, цілком аргументовано. Вчителі-філологи мають нагоду на уроках зарубіжної літератури продемонструвати свою фахову компетентність у здатності виховання когнітивної активності школярів. Саме когнітивність є однією з важливих рис сучасного учня, оскільки вона є основою розвитку самостійності, творчої пізнавальної діяльності, розкриття нахилів та здібностей прийдешнього покоління.

Здатність книги та художнього твору полягає в зображенні історичного або літературного персонажа так, щоб людина змогла усвідомити його сильні і слабкі сторони, оцінити його історичний внесок в розвиток мистецтва слова. Наприклад, якщо історик просто скупко описує факти, письменник надає йому динаміки і життя. Класики зорієнтовувались на проблему виховання в літературі, вважаючи книги наочним посібником і, навіть в якійсь мірі, особистим прикладом для читачів.

Художня література — сильний засіб у процесі виховання. Переймаючись емоціями героїв, аналізуючи їхні вчинки і думки, читач приміряє ці образи на себе і робить певні висновки. Відкриваючи книгу, людина мовби потрапляє в інший, паралельний світ. Він пробує «на смак» життя героїв і порівнює її з реальністю. Тому література як засіб виховання — незамінний помічник.

Читач перебуває з героями від першої сторінки і до кінця книги. І, природно, оцінює вчинки «жителів» роману. Дуже часто вони володіють яскравими рисами характеру і іноді нагадують той образ, про який мріє людина. Трапляється, що в літературних образах читач бачить когось із знайомих. Це допомагає йому краще зрозуміти оточуючих людей і поблажливіше ставиться до їх вчинків. Якщо герой близький до ідеального, і на нього дуже хочеться походити, то це стимулює до дій і змін у власному житті. Всі ці особливості використовують в школі для духовного виховання на уроках літератури. Література та музика мають надзвичайно споріднені риси мистецтва. Вивчаючи твори Ф. Рабле, можна запропонувати учням оперу Ж. Масне «Панург» (за романом Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель»). Твори представника ренесансного реалізму Лопе де Вега доповнюють балети О. Крейна «Лауренсія» та Р. Глієра «Комедіанти» (за драмою «Дочка Кастілії»). Вивчаючи творчість найвідомішого світового драматурга В. Шекспіра, можна посилатися на симфонічну поему Ф. Ліста «Гамлет»; похоронний марш до «Гамлета», кантату «Смерть Офелії» Г. Берліоза. Д. Шостакович написав музика до кінофільму «Гамлет». А. Тома — оперу «Гамлет». П. Чайковський створив увертюру-фантазію «Гамлет»; Д.Шостакович — сюїту «Гамлет».

Усвідомлювали значущість впливу літератури і відомі автори. Наприклад, М. Горький запевняв, що в книгах «оживають» голі факти, показуються барвисто і яскраво. Це залишає відбиток у свідомості читача.

Торкаючись теми виховання в літературі, не можна забувати і про негативні образи. Адже, якщо хороші вчинки подають приклад, то погані, особливо гіперболізовані, формують негативне ставлення до підлості й лицемірства. У будь-

якому випадку, незалежно від особистості людини, твір викликає якісь емоції. А значить, виховує.

Всередині системи освіти знаходиться людина — на неї впливає моральний, естетичний, інтелектуальний та фізичний розвиток. Це можна пояснити тим, що провідною функцією освіти є гуманістична функція.

Поняття соціалізації як функції освіти, являє собою включення зростаючої людини в суспільство; і сьогодні воно розширено до рівня адаптації особистості в світоглядний простір.

Ще однією з найважливіших функцій освіти є функція закріплення та відтворення суспільних відносин, збереження стійкості соціальної структури суспільства. Література як життєопис допомагає «ввійти» в життя ще в школі.

Освітньо-виховна функція полягає в тому, що саме культура робить людину особистістю. Індивід стає членом суспільства, особою по мірі своєї соціалізації, тобто поетапне засвоєння знань, мови, символів, цінностей, норм, звичаїв, традицій свого народу, своєї соціальної групи і всього людства. Рівень культури особистості визначається її соціалізованістю — прилученням до культурної спадщини, а також ступенем розвитку індивідуальних здібностей. Культура особистості зазвичай асоціюється з розвинутими творчими здібностями, ерудицією, розумінням виробів мистецтва, літературних творів, вільним володінням рідною та іноземними мовами, акуратністю, ввічливістю, самовладанням, високою моральністю. Все це досягається в процесі виховання та освіти.

Поки суспільство стабільне і захищене, відтворення його задовільняє більшу частину населення; саме тоді змістом освіти є дотримання його норм та цінностей.

Художня література допомагає і в життєвих ситуаціях. Замислюючись про вчинки героїв якогось роману, людина розмірковує про свої можливі дії. В майбутньому це допомагає зорієнтуватися в реальності, зробити вірні кроки і вибрати прийнятне для себе розвиток подій.

Література:

1. Аверченко А.Т. Вопросы воспитания / А.Т. Аверченко; Художник А.М. Елисеев. — М.: ЭНАС-КНИГА, 2012. — 64 с.
2. Загвязинский В.И. Теория обучения и воспитания: Учебник для бакалавров / В.И. Загвязинский, И.Н. Емельянова. — М.: Юрайт, 2012. — 314 с.
3. Марина Х.А. Воспитание таланта / Х.А. Марина; Пер. с исп. В. Капанадзе. - М.: Астрель, CORPUS, 2012. — 288 с.
4. Холостова Е.И. Семейное воспитание и социальная работа: Учебное пособие / Е.И. Холостова, Е.М. Черняк, Н.Н. Стрельникова. — М.: Дашков и К, 2013. — 292 с.

НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ В ДІАЛОЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА КИТАЙСЬКОЇ КУЛЬТУР: ШТРИХИ ДО ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ КИТАЮ

Салата Галина Володимирівна

кандидат історичних наук

директор коледжу Київського університету культури

Київський університет культури

м. Київ, Україна

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими і практичними завданнями. Сучасні китаїсти не можуть покаржитись на відсутність надійних джерел із давньої історії Китаю, адже Національна бібліотека Китаю в м. Пекін постійно працює над збереженням, репрезентативністю та оцифруванням загальноцивілізаційних фондів установи. Пам'ятки епіграфіки, політичні та філософські трактати, історичні твори, юридичні тексти, матеріали офіційного діловодства, бібліографія — це не повний перелік надбань Національної бібліотеки Китаю.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (Information and Communication Technologies, ICT) в діяльності Національної бібліотеки Китаю, стимулює розробку інноваційних алгоритмів. Соціогуманітарний інститут бібліотека, а нині — універсальний інформаційний центр Китаю, покликаний акумулювати практичний базис інформаційних надбань держави.

Національна бібліотека Китаю плідно працює над подоланням проблеми асиметрії інформації бібліотечно-інформаційної галузі, адже глобалізація інформаційних процесів і потреб суспільства створюють передумови реформування діяльності архівних установ, бібліотек і музеїв та окреслюють завдання перед фахівцями — надати інформаційні джерела, надати консультації при роботі з ними, надати інформаційні послуги загалом у якісно новій формі!

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широкому спектру проблем бібліотечно-інформаційної галузі, державного управління бібліотечною справою, кадрового забезпечення бібліотечних установ присвячені ґрунтовні дослідження Н. Бачинської, Г. Бен, М. Злобіної, Г. Саприкіна, А.В. Пашкової та ін. [1]. Загальна історіографія проблеми свідчить про відсутність соціогуманітарного та політичного контексту досліджень, які носять фрагментарний і несистемний характер. Все це не забезпечує повної картини і не сприяє вирішенню проблеми, а отже дослідження стану та напрямів бібліотечно-інформаційної галузі Китаю є недостатнім.

Мета статті. У роботі висвітлено аспекти техніко-технологічного середовища бібліотеки, як внутрішнього, так і зовнішнього, висвітлено завдання Національної бібліотеки Китаю зі створення умов інтеграції бібліотечно-інформаційної системи до світової інформаційної інфраструктури суспільства. Наголошено на головній місії бібліотеки — збереження культурної спадщини і передача її майбутнім поколінням.

Виклад основного матеріалу. Національна бібліотека Китаю є третьою за величиною бібліотекою у світі із загальною площею 25 000 метрів квадратних. Концепція будівлі нового корпусу національної бібліотеки Китаю ґрунтується на китайських національних архітектурних традиціях та специфікою майбутнього призначення будівлі. Національна бібліотека Китаю у змозі щодня обслуговувати до 8

000 відвідувачів, при книговидачі 6 000 екземплярів. Власники багатофункціональних електронних пристроїв у межах читальних залів — користуються бездротовим зв'язком. Обсяг доступного тексту дорівнює двомстам терабайтам.

Національна бібліотека Китаю є багатопрофільною науковою бібліотекою, національною книгозбірнею, національним бібліографічним центром, національним центром мережі бібліотечно-інформаційних і науково-технічних бібліотек країни. Національна бібліотека Китаю, яка була головною державною установою у справі зберігання фізичних артефактів країни, сьогодні — це надсучасний електронний інформаційний ресурс держави та світу загалом [5].

Он-лайнова база даних Національної бібліотеки Китаю розпочалась у 1995 р. і сьогодні становить електронний каталог об'ємом понад 1,5 млн. бібліографічних записів. Зведений електронний каталог поповнюється щорічно на 100 000 записів. У бібліотеці можливо отримати доступ до 40 баз даних [4].

Бібліотека не тільки має найбільшу колекцію китайських книг у світі, а й найбільшу в країні колекцію матеріалів іноземними мовами. Комплектування, каталогізація, міжнародний книгообмін, обслуговування — перелік процесів, на яких акцентує увагу Національна бібліотека Китаю і в історичному аспекті, і на сучасному стані, і на перспективу.

Власне сама історія бібліографії Китаю налічує багато століть. Процес формування методики класифікації книг почався ще в епоху династії Хань (206 р. до н.е. - 220 р. н.е.), продовжується протягом періоду Троєцарювання (220-280 рр. н. е.), Цзінь (265-420 рр. н.е.), епохи Південних і Північних династій (420-581рр. н.е.) аж до династій Сунь (518-618 рр. н.е.) і Тан (618-970 рр. н.е.), тобто в цілому близько I тис. років [3].

Національна бібліотека Китаю позиціонує себе як національне бібліографічне агентство. Існує ряд труднощів на шляху до реалізації цих намірів, вирішення яких допоможе поповнити бази даних Національної бібліографії Китаю та залучення до бази документних ресурсів китайською мовою, що побачили світ в усьому світі; надання записів в різних форматах відповідно до запитів користувачів. Авторка публікації переконана, що незабаром діяльність Національної бібліотеки Китаю в цьому напрямку принесе певні здобутки.

Національна бібліотека Китаю формує бачення з визначення напрямів роботи бібліотечно-інформаційної установи, що може і повинно стати прикладом для бібліотечної галузі України:

- створення основного електронного національного архіву з метою розширення послуг віддаленим користувачам бібліотеки;
- покращення системи пошуку, яка надає користувачам постійний доступ до різних колекцій і джерел інформації на різних носіях;
- розвиток комплексного порталу, який спрямовує користувачів до колекцій та ресурсів; збереження інформаційних джерел в мережі Інтернет.

Висновки. Національна бібліотека Китаю — соціогуманітарний інститут, який є невід'ємною частиною життя держави і нації, забезпечує запити і потреби користувача в отриманні і примноженні інформації, знань, культурному і інтелектуальному розвитку. Національна бібліотека Китаю вирізняється розмаїттям обсягів, типів зібрань, різновидів нових надходжень, функцій та послуг, що направлені на збереження національної спадщини держави.

У XXI ст. національна бібліотека кожної держави перетворюється у науково-інформаційний центр з широким використанням новітньої техніки, галузевими і багатогалузевими інформаційними центрами, що значно підвищують якість інформаційного обслуговування суспільства в цілому.

Внесок стародавніх китайців у світову культуру важко переоцінити, адже вона послужила основою для розквіту середньовічної культури самого Китаю, інших цивілізацій Далекого Сходу [2]. Японці, в'єтнамці, корейці, монголи запозичили у китайців ієрогліфічну писемність, історіографію, літературу, ідеологію. Роль Національної бібліотеки Китаю у розвитку інформаційної інфраструктури держави передусім пов'язана із опануванням технологій інформаційного суспільства та інтеграцією бібліотек до інфотехносфери соціуму. Це, в своє чергу, являє собою створену людиною сукупність технічних засобів інформатизації суспільства та інформаційних технологій, що забезпечує можливості їх використання.

Залучення досвіду Національної бібліотеки Китаю у бібліотечно-інформаційну галузь України — нагальне завдання державних інституцій та громадянського суспільства України, як діалог української та китайської традиційних культур.

Література:

1. Бачинська Н.А. «Бібліотекознавство: Довідник для вищих навчальних закладів. Спеціальність: 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». / Н.А. Бачинська, Г.В. Салата. – Київ: «Медінформ», 2016. – 228 с.
2. Данилова Т. «Переход от одного глубочайшего к другому – дверь ко всему чудесному», или несколько слов об источнике трансформаций вселенной в контексте даосской философской традиции / Т.В. Данилова // Молодий вчений. – 2015. – №8. – С. 91 – 94.
3. Гу Бен. От даосских текстов до формата MARC. Национальные библиографии: китайский опыт / Бен Гу // Библиотечное дело. – 2008. – №16 (82). – С. 6 – 9.
4. Злобина М. Крупнейшее в мире собрание китайских книг. Национальная библиотека КНР / М. Злобина // Библиотечное дело. – 2008. – №16 (82). – С. 4 – 5.
5. Салата Г.В. Людина як єдність природного і культурного в контексті трансформації сучасної освіти / Г.В. Салата // Молодий вчений. — 2015. — №10. — С. 223 – 226.

ДОСЛІДЖЕННЯ «АМНЕСТІ ІНТЕРНЕСНЛ» У КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ У СИРІЇ

Самойленко Юлія Сергіївна

студентка

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Історичний факультет

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник – к.і.н. Шимкевич К.О.

Зумовлений участю безлічі державних та недержавних міжнародних суб'єктів, збройний конфлікт у Сирії перетворився на гуманітарну катастрофу. Значну увагу світової спільноти події у даній арабській державі привернув лише у

2014 р. після ескалації конфлікту. Втручання міжнародних суб'єктів та складний регіональний геополітичний фактор зіграли ключову роль у загостренні безпекової ситуації на Близькому Сході. Стаття присвячена вивченню аналітичної діяльності міжнародної організації Amnesty International в контексті конфлікту в Сирії, визначення результатів роботи цієї міжнародної правозахисної організації.

Ключові слова: Близький Схід, Ісламська Держава, збройний конфлікт, Сирія, Амнесті Інтернешнл

Дамаск став останньою арабською столицею, яка була втягнута у вир «арабської весни» народних повстань, що почались в Тунісі у грудні 2010 р. Стабільна і передбачувана політика президента Сирії Башара Аль-Асада зіграла ключову роль в організації революції [8]. Він був популярним лідером на Близькому Сході, у порівнянні зі своїми колегами з інших країн, до уряду та армії якого входили представники від усіх конфесій і соціальних класів. Утім, повстання, яке розпочалось із масових протестів у південному сирійському місті Дераа у 2011 р., стало фатальним, з огляду на майбутнє країни.

Громадянська війна в Сирії — це чергове поле битви за лідерство у світовому устрої, де не враховуються інтереси широких мас населення, а відбувається відкрите протистояння міжнародних та регіональних акторів системи міжнародних відносин. У 2014 р. низка урядів європейських країн разом зі США створили коаліцію для проведення військової кампанії проти Ісламської Держави (ІД) на території Сирії. Після військового втручання Росії та надання урядом цієї держави допомоги Б. Асаду, ситуація у Сирії вдвічі ускладнилась, стала об'єктом для гострих обговорень, особливо у сфері порушення прав людини.

На сучасному етапі у військовому конфлікті в Сирії борються між собою чотири сторони:

- Сирійська Арабська Республіка, військову допомогу якій надають Росія та Іран, матеріальну допомогу надають КНДР та Венесуела; а також організації Хізбалла та Палестинські добровольці;
- Сирійська опозиція, до якої входять Вільна сирійська армія, Армія визволення Сирії, Лівая аль-Умма, яким фінансову та військову допомогу надаються Туреччина, Саудівська Аравія, Катар, Лівія, а також США, особливо у сфері надання гуманітарної допомоги та організації супутникової розвідки;
- Ісламська Держава;
- Національна армія Сирійського Курдистану, яка отримує матеріальну та військову допомогу від Іракського Курдистану [9].

Зумовлений участю безлічі державних та недержавних міжнародних суб'єктів, збройний конфлікт у Сирії перетворився з часом на складну гуманітарну катастрофу. Активну увагу світової спільноти, особливо активістів у сфері захисту прав людини, конфлікт привернув лише у 2014 р. З того часу, увага правозахисників стала ще більше прикутою до проблем незаконних арештів, жорстоких вбивств за релігійною ознакою, тортур, підвищеної небезпеки в регіоні. Необхідно відзначити, що аналітична діяльність «Амнесті Інтернешнл» відіграє важливу роль у даному конфлікті з огляду на те, що змушує привернути увагу світової спільноти до вирішення конфлікту, оскільки щодня зростає кількість жертв серед цивільного населення.

У 2014 р. Ісламській Державі вдалось зайняти міцну позицію в Сирії та Іраку, де члени організацій здійснювали терористичні акції, організовуючи страти урядових солдатів, представників національних меншин, мусульман-шіїтів та інших, включаючи сунітів, які протистоять ідеям ІД [10]. На відміну від тих, хто незаконно вбиває людей, але намагається утримати це у таємниці, терористи Ісламської Держави відверто заявляють про свої вчинки, намагаючись привернути увагу світової спільноти. Ймовірно, що вони своїми вчинками прагнуть підкреслити міжнародну юридичну неспроможності лідерів низки країн світу у спробі припинити кровопролиття в Сирії.

Згідно з даними річного звіту «Амнесті Інтернешнл» за 2015/2016 р., в якому приводяться статистичні дані ООН, за весь час конфлікту в Сирії було убито більше 250 тис. чоловік [3]. Наприкінці 2016 р. кількість біженців з Сирії становить майже 5 млн. чоловік, більшість з яких знайшли притулок в Туреччині, Лівані та Йорданії, тисячі сирійців намагались потрапити до Європи. До того ж, більше 8 млн. чоловік здійснили внутрішні переміщення в Сирії, дехто пережив насильницьку депортацію декілька разів [4]. Упродовж останніх трьох років сирійська армія веде активну боротьбу проти опозиції, регулярно обстрілюючи підконтрольні території один одного. Таким чином, в Сирії спостерігається замкнене коло протистоянь, яке важко розімкнути для вирішення проблем гуманітарного характеру.

Згідно з дослідженнями «Амнесті Інтернешнл», опублікованими у періодичному виданні організації «Wire» (з англ. – «Мікрофон»), Ісламська Держава вчинювала збройні атаки на медичні заклади та житлові райони, які контролюються опозицією, прирікаючи місцевих жителів на смерть і голод через регулярні бомбардування та обстріли [5]. У підконтрольних ІД районах, таких як аль-Ракка, терористи впроваджували свої власні суворі ісламські закони, залякуючи противників масовими вбивствами й жорстокими покараннями. Відзначимо, що в Іраку, здебільшого, Ісламська Держава продовжувала переслідувати шіїтів, езидів та ін. У районах, які раніше були підконтрольні терористам, знайдено десятки масових поховань невинних людей [3].

З 2012 р. протистояння сторін в найбільшому сирійському місті Алеппо, призвело до значної гуманітарної катастрофи сучасності [2]. Активні військові наступи терористів у Сирії та Іраку разом із масовими вбивствами спонукали США у вересні 2014 р. утворити альянс проти ІД, до якого увійшли більше 60 країн світу, включаючи Йорданію, Катар, Саудівську Аравію та ОАЕ [6]. Уряди цих держав активно виступають проти порушень прав людини в Сирії та Іраку, надаючи постраждалим гуманітарну та правову допомогу. Однак «Амнесті Інтернешнл» засуджує дії Росії, яка була і залишається осторонь проблеми порушення прав людини, продовжуючи поставляти зброю сирійському уряду [3]. Повітряні удари російської Армії в Сирії стали причиною загибелі сотень цивільних осіб і масових руйнацій житлових районів. У результаті були знищені житлові будинки, мечеті, ринок, а також медичні заклади [11]. Все це є результатом порушень міжнародного гуманітарного права. Визначальним став факт категоричного невизнання зі сторони Росії своєї причетності до загибелі тисячі цивільних осіб. Таким чином, визнавати Ісламську державу єдиною жорстокою стороною конфлікту не є правильним. Беззаперечно, її дії уповільнюють процес припинення вогню і встановлення миру в

регіоні, але це не єдина сторона конфлікту, причетна до численних порушень прав людини.

Кількість учасників, задіяних у бойових діях, ускладнює процес досягнення миру і припинення вогню, що сприяє порушенню основоположних норм міжнародного гуманітарного права. Відверта зневага та порушення міжнародного законодавства зі сторони терористичних угруповань та інших учасників війни змушує світову спільноту замислитись над його ефективністю, адже подальша пасивність може призвести до ще більших гуманітарних наслідків не лише на Близькому Сході, але і в усьому світі.

Необхідно відзначити, що упродовж війни в Сирії «Амнесті Інтернешнл» здійснює активну діяльність у сфері правозахисних кампаній. З цих міркувань, організація проводить кампанії «Open to Syria» (з англ. – «Відкриті до Сирії»), «Stop Torture» (з англ. – «Припинимо тортури»), «Syria 360°», основна ідея яких полягає у подоланні міжкультурних бар'єрів між європейським світом та сирійськими біженцями [1; 7]. Очевидно, що переселення не вирішить сирійської кризи, але це може надати певну допомогу у подальшій долі постраждалих. За допомогою візуальних матеріалів, свідчень переселенців та волонтерів «Амнесті Інтернешнл» намагається донести до світової спільноти ідею, що в сучасних реаліях не можна забувати про цінність життя кожної людини. Глобалізація і науково-технологічний прогрес сприяли створенню нових способів ведення війни та методів впливу на державу, однак суб'єктами цих війн все ще залишаються люди. Можна припустити, що експерти аналітичного підрозділу «Амнесті Інтернешнл» ведуть контрвійну з політиками, захищаючи права людей [5].

Отже, враховуючи небезпеку громадянської війни в Сирії, яка вийшла за межі своєї країни, проблема близькосхідної кризи є актуальним питанням дослідження «Амнесті Інтернешнл». Активісти організації регулярно публікують останні новини у сфері порушення прав людини в Сирії, намагаючись довести світовій спільноті масштабність катастрофи. На превеликий жаль, на сучасному етапі інформаційні кампанії не дають істотних результатів, однак вони допомагають усвідомити, що результатами геополітичних ігор світових лідерів є сотні тисяч смертей цивільних осіб.

Література:

1. Amnesty International Bringing the Horrors of War Home: Syria 360° // Wire. – London : Editorial Studio, 2016. – P. 16–19.
2. Amnesty International. Report 2014/15. The State of the World's Human Rights. – London, Amnesty International Ltd, 2015. – 423 p.
3. Amnesty International Report 2015/16. The State of the World's Human Rights. – London, Amnesty International Ltd, 2016. – 409 p.
4. Amnesty International. Rule of Fear: ISIS Abuses in Detention in Northern Syria (briefing). – London, 2013. – 18 p.
5. Amnesty International. S.O.S. Europe // Wire. – London : Editorial Studio, 2014. Vol. 44. – №2. – P. 16–19.
6. Amnesty International. The Human Cost of Building Fences // Wire. – London: Editorial Studio, 2014. – Vol. 44 – №4. – P. 18–19.
7. Amnesty International We Welcome Refugees // Wire. – London : Editorial Studio, 2016. – P. 11–12.

8. Barnes-Dacey J. The Islamic State Through the Regional Lens / Barnes-Dacey J., Geranmayeh E., Levy D. – London : European Council on Foreign Relations (ECFR), 2015. – 57 p.
9. Crawford N. Fears of Federalism in Syria [Електронний ресурс] / Crawford N. // Armed Conflict Database ISS. – 2016. – Режим доступу: <http://www.iiss.org/en/iiss%20voices/blogsections/iiss-voices-2016-9143/april-e738/fears-of-federalism-in-syria-1b7b>. – Дата доступу: 8.11.2016. – Назва титулу з екрану.
10. Amnesty International. Сирія: викрадення, тортури, і позасудові вбивства на рахунок збройних угруповань [Електронний ресурс] // Amnesty International Ukraine. – 2016. – Режим доступу: <http://amnesty.org.ua/nws/siriya-vikradennya/>. – Дата доступу: 18.09.2016. – Назва титулу з екрану.
11. Amnesty International. Сирія: ганебна відмова Росії визнати вбивства цивільних [Електронний ресурс] // Amnesty International Ukraine. – 2015. – Режим доступу: <http://amnesty.org.ua/nws/siriya-ganebna-vidmova-rosiyi-viznati-tsilivni-vbivstva/>. – Дата доступу : 18.09.2016. – Назва титулу з екрану.

ПРИКАРПАТСЬКИЙ СЕГМЕНТ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЗУНР

Савчук Андрій Борисович

магістрант

кафедра міжнародних відносин

факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Савчук Борис Петрович

доктор історичних наук, професор

кафедра педагогіки імені Богдана Ступарика

педагогічний факультет

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Розвиток української дипломатії на сучасному етапі не може успішно здійснюватися без вивчення й узагальнення історичного досвіду міжнародної діяльності України на всіх етапах її історії. У контексті викликів, перед якими сьогодні стоїть Україна (анексія Росією Криму, російська агресія на Сході України тощо), виникла необхідність аналізу вітчизняного досвіду в ділянці дипломатичних відносин доби ЗУНР, виокремлення в ньому місця і ролі фахівців у ділянці міжнародних відносин, вихідців із Прикарпаття.

Попри те, що проблема історії української дипломатії привертає до себе увагу з боку істориків, державних діячів, політиків, журналістів, політологів, урешті, широкого кола громадськості, її регіональний аспект ще не став предметом розгляду сучасних ґрунтовних наукових досліджень чи бодай статейних публікацій. Наразі маємо декілька розвідок, у яких порушена в назві статті проблема розглядається дотично до аналізованих авторами питань (І. Гошуляк [4], В. Матвієнко [7], О.

Павлюк та ін.). З-поміж наявного здобутку вітчизняних дослідників зовнішньої політики сучасної України персоналістичний напрям практично не розроблений.

Вивчення ролі дипломатів-прикарпатців у міжнародних відносинах за доби ЗУНР та міждержавних стосунках зокрема уможливило по-новому проаналізувати міжнародно-політичні процеси. Досі вплив чинника особистості на зовнішню політику держави не був предметом міжнародно-політичного аналізу. Велика стриманість стосовно теми «чинника особистості», яку можна побачити в літературі, присвяченій міжнародним відносинам, є результатом збігу теоретичних, ідеологічних та практичних причин, які широко сприяли утвердженню аксіоми про те, що особа перебуває поза предметом міжнародно-політичного аналізу.

Нами проведено аналіз зовнішньої політики уряду ЗУНР крізь призму громадсько-державної діяльності чільних діячів зовнішньополітичного відомства, які були вихідцями із Прикарпаття та вписали яскраву сторінку в розвиток історії української дипломатії (Степан Витвицький, Кость Левицький), а також дипломатичних представників уряду ЗУНР, які брали участь у роботі Паризької мирної конференції (Михайло Лозинський). Окрему сторінку в становлення і розвиток західноукраїнської дипломатії вписали Ярослав Біберович, Ярослав Олесницький, Михайло Левицький, Володимир Сінгалевич, які очолювали закордонні дипломатичні представництва. На становлення західноукраїнської дипломатії великий вплив мали провідні державні, політичні та громадські діячі Галичини, що розбудовували ЗУНР та були вихідцями зі Станіславщини (Лев Бачинський, Дмитро Вітовський, Михайло Мартинець, Юліан Романчук).

В історії української дипломатії помітне місце посідає Михайло Лозинський — політик, громадський і культурний діяч, науковець, який здобув юридичну освіту європейського рівня у Львівському та Віденському університетах, відбувся як театральний критик, культуролог, журналіст, перекладач. Обраний до Української Національної Ради, він у лютому 1919 р. як член делегації брав участь у перемовинах з місією Бертелемі. З березня того ж року М. Лозинський працював заступником державного секретаря (міністра) закордонних справ Західної області УНР [5, с. 64]. М. Лозинський брав участь у Паризькій конференції, коли керівництво ЗО УНР вирішило відрядити власну дипломатичну делегацію до Парижа, щоб усіма засобами домогтися миру на вигідних для Західної України умовах [5]. До кінця 1924 р. М. Лозинський тісно співпрацював із Є. Петрушевичем, очолюючи Комітет народів, поневолених Польщею. Ця організація мала на меті проведення в Західній Європі виступів проти польського окупаційного режиму на західноукраїнських, західнобілоруських і литовських землях. Як фахівець міжнародного права М. Лозинський обстоював невизнання польської державності, права Варшави на окупацію західноукраїнських територій і пропонував збереження закордонного центру ЗУНР [6].

На нашу думку, витoki плідної діяльності Степана Витвицького як державотворця, відомого правознавця, дипломата, політичного й громадського діяча варто шукати в буремні роки Першої світової війни, коли він вступив до легіону Українських січових стрільців, відбуваючи службу в інформаційному відділі УСС — Пресовій Квартирі. В 1915-1918 роках — член редакції газет «Діло» і «Свобода» у Львові, з 1918 року — член політичного комітету, що підготував акт 1 листопада 1918 року. 18 жовтня 1918 р. С. Витвицький увійшов до складу Української Національної

Ради й був обраний її секретарем, належав до політичного комітету, що готував національно-демократичну революцію 1 листопада 1918 р. Після її перемоги був обраний секретарем Української Національної Ради. 26-28 лютого 1919 р. С. Витвицький очолював західноукраїнську делегацію на перемовинах у Ходорові та Львові зі спеціальною місією Антанти [3; 7].

Таким чином, цей період життєдіяльності С. Витвицького найтісніше пов'язаний зі створенням та першими кроками західноукраїнської дипломатії: С. Витвицький стояв біля витоків ЗУНР, розбудовував її зовнішню політику, був одним з організаторів возз'єднання УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року, очолював державне секретарство закордонних справ ЗУНР (листопад 1918 - липень 1919 р.) та місію ЗУНР в Парижі і Лондоні. Відтак у квітні 1922 р. був у складі дипломатичної делегації ЗУНР на Міжнародній конференції в Генуї, на якій обговорювався статус Східної Галичини. Цю працю С. Витвицький продовжував і на еміграції, куди виїхав 1939 р. З 1945 р. став очільником правничого відділу Центрального представництва української еміграції в Німеччині та був одним з ініціаторів створення в 1948 р. об'єднання політичних і громадських сил на еміграції — Української національної ради (УНРади), замість Державного Центру УНР, який існував з 1922 р. На першій сесії УНРади, що відбулася 16-20 липня 1948 р., він був обраний заступником голови Ради, а 1949 р. — заступником голови Виконавчого Органу (ВО) УНРади та керівником відділу закордонних справ. 1951 р. виїздить до США, де продовжує громадсько-політичну діяльність, будучи представником УНРади в США та головою міжнародного Союзу поневолених Росією народів. На третій сесії УНРади в Мюнхені (1954 р.) його обирають головою Виконавчого органу (уряду) а відтак — Президентом УНР на еміграції [3; 7]. З 1954-го по 1965 рік — Президент Української Народної Республіки в екзилі, гаслом діяльності якого були такі слова: «Ми, чи наші послідовники, донесемо прапори Української Народної Республіки туди, звідкіль вони були винесені, де вони стануть символом української влади, обраної волею українського народу» [2, с. 117]. Таким чином, М. Лозинський та С. Витвицький зробили великий внесок у становлення і розвиток західноукраїнської дипломатії, розбудову зовнішньої політики ЗУНР, обстоювання «східногалицького питання» на міжнародній арені.

За справедливою оцінкою духовного лідера українців Йосипа Сліпого, Кость Левицький був «найбільший керманич політичного життя народу». Він став найавторитетнішим лідером українського політикуму, співзасновником і секретарем численних державних та громадських інституцій, речником і захисником прав українців у Галицькому соймі та віденському парламенті. 2 серпня 1914 р. очолив Головну Українську Раду, 5 травня 1915 р. — Загальну Українську Раду, 9 листопада 1918 р. був призначений головою тимчасового Державного секретаріату ЗУНР, відтак міністром фінансів [1, с. 25]. Через відступ УГА в липні 1919 року за Збруч переїхав до Відня, увійшов до складу уряду ЗУНР як уповноважений у справах преси та пропаганди, згодом — закордонних справ. Очолював делегації ЗУНР на міжнародних конференціях у Ризі (1920 р.), Женеві (1921 р.), був членом делегації ЗУНР на Генуезькій конференції (1922 р.). Очолював Комітет політичної еміграції. Після самоліквідації 1923 р. уряду, згідно з рішенням Ліги Націй про анексію Східної Галичини, повернувся до Львова [7, с. 457].

Окрему сторінку в становлення і розвиток західноукраїнської дипломатії вписали Ярослав Біберович, Ярослав Олесницький, Михайло Левицький, Володимир Сінгалеви́ч, які очолювала закордонні дипломатичні представництва: в Австрії (В. Сінгалеви́ч), Чехословаччині, Угорщині, Німеччині, Австрії (Я. Біберович, 1919-1920 рр.); у Великій Британії (Ярослав Олесницький з 1919 до 1921 р. разом з Маркіяном Меленевським обіймав посаду радника української дипломатичної місії); у Німеччині, Австрії, Чехословаччині у 1920-1922 рр., в 1923-1924 роках — в Австрії (як повноважний представник УСРР Михайло Левицький — український радянський дипломат, партійний діяч).

Отже, зовнішньополітичну діяльність уряду ЗУНР організовували, окрім іншого, й прикарпатці, що очолювали важливі ділянки зовнішньополітичного, суспільно-політичного, соціально-економічного, культурно-освітнього життя молоді держави, вибудовували її зовнішню політику, обстоювали її інтереси на міжнародному рівні, намагалися розв'язати «східногалицьке питання» після поразки національно-визвольних змагань. Усі вони (Степан Витвицький, Кость Левицький, Михайло Лозинський; Ярослав Біберович, Ярослав Олесницький, Михайло Левицький та ін.) були непересічними особистостями та вагомо спричинилися до розвитку історії української дипломатії. Доля організаторів та керівників дипломатичної служби ЗУНР склалася по-різному, і дуже важко дати однозначну оцінку їх суспільно-політичної та державної діяльності. Утім, безперечним для них завжди був державницький підхід до розв'язання міжнародних проблем, що варто пам'ятати і наслідувати сучасній вітчизняній політичній та дипломатичній еліті.

Література:

1. Андрухів І. Кость Левицький: сторінки життя / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 64 с.
2. Витвицький С. Галичина в міжнародній політиці в 1914-1923 роках» / Степан Витвицький // Український історик, 1995. – Том. XXXII. – Ч. 1-4 (124-127). – С. 100-118.
3. Головченко В.І. Витвицький Степан / В.І. Головченко // Українська дипломатична енциклопедія. – Том I. – Київ, 2004. – С. 205.
4. Гошуляк І. «Українське питання» на Паризькій мирній конференції 1919 р. / Іван Гошуляк // Україна дипломатична. Науковий щорічник. – 2005. – Випуск п'ятий. – К., 2005. – С.340-346.
5. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців / О. Думін. – Львів: Червона Калина, 1936. – 375 с.
6. Лозинський М. Українська Народна Республіка / Михайло Лозинський // Діло. – 1918. – 13 листопада.
7. Матвієнко В. Зовнішня політика Західноукраїнської Народної Республіки в персоналіях / Віктор Матвієнко // Україна дипломатична. Науковий щорічник. – 2002. – Випуск другий. – К., 2005. – С. 456-474.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Савчук Борис Петрович

*доктор історичних наук, професор
кафедра педагогіки імені Богдана Ступарика
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Штих Ольга Степанівна

*магістр
кафедра педагогіки імені Богдана Ступарика
педагогічний факультет*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Професійна компетентність педагога виявляється через оволодіння комунікативною компетенцією. Її головним інструментом є «слово», яке має вирішальне значення для досягнення успіху у відповідальній, соціально значущій справі навчання та виховання морально досконалої і гармонійно розвиненої особистості. Мета статті полягає у визначенні перспективних напрямів розвитку риторичної та мовленнєвої культури майбутніх учителів, зокрема початкових класів, на основі результатів, одержаних на основі проведеної дослідницько-експериментальної роботи з викладання спецкурсу «Педагогічна риторика».

Формування риторичної культури майбутнього вчителя початкових класів впливає з її суспільних функцій, які абсорбують систему особистісних якостей та професійних компетенцій: культуру мовлення (нормативність, виразність, доцільність, доступність, точність); культуру мислення (логічність, самостійність, оперативність, інтелектуальність); комунікативну культуру (управління аудиторією, повага до співрозмовника, культура дискусії тощо); культуру поведінки (норми етикету, тактовність, контакт з аудиторією) тощо. Курс риторики в педагогічному вищому навчальному закладі забезпечує здобуття необхідних професійних навичок, реалізацію комунікативних потреб майбутнього вчителя. Формування риторичної культури студентів в педагогічному ВНЗ передбачає розвиток їхньої культури мовлення, інтелекту, знань, умінь, навичок щодо правильної побудови промов (лекції, виступи, бесіди, доповіді тощо); засвоєння риторичних прийомів впливу на аудиторію; прилучення до національної і світової культури та готовність до постійного професійного та особистісного самовдосконалення.

За сучасних умов актуалізується внесок у розвиток теорії і практики педагогічної риторики В. Сухомлинського, який створив концепцію виховання творчої особистості засобами живого слова. Він переконував, що дитина і вчитель — основні суб'єкти освіти, які взаємодіють на рівні слова, доводив величезне значення слова вчителя в різних аспектах педагогічної діяльності. Він обґрунтував професійні вимоги до вчителя, який повинен постійно самовдосконалюватися, оволодіваючи секретами педагогічної майстерності, зокрема використовуючи сократівський метод активізації розумової активності учнів; прийомами словесного впливу: спонукання, заохочення, покарання, виявлення довіри тощо, які формують духовну основу

щоденного спілкування вчителя й учня. Ним була розроблена оригінальна модель системності навчально-виховного процесу, яка передбачала формування творчої особистості дитини засобами живого слова.

В означеному контексті цікавою виглядає така «історіософсько-педагогічна» паралель. Антична греко-римська культура сформувала моральний ідеал ритор-громадянина, здатного відчувати добро, моральність. Згідно з висловом фундатора педагогічної риторики М. Квінтіліана, «справжнім оратором може бути лише добра, моральна, людина» («*nemo orator nisi vir bonus*»). В. Сухомлинський стверджував, що «особистість учителя розкривається перед учнем в єдності слова й поведінки. Учитель у слові виявляє себе, свою культуру, свою моральність, своє ставлення до вихованця» [2, с. 322]. Тому кожен вияв діяльності педагога відображає його особистість, людяність, доброту, правдивість: «Скільки б хороших слів не проголошував учитель, вони будуть для вихованців порожнім звуком, якщо в житті свого наставника вони не побачать втілення всіх цих слів і закликів» [2, с. 330]. Отже, ігнорування вчителем будь-якого складника у «тріаді» слово — думка — дія неприпустимо.

Означені ідеї знайшли продовження в розробці сучасної теорії педагогічної риторики. Зокрема відома вчений-фахівець у цій галузі Г. Сагач стверджує, що «класична риторика другої половини ХХ ст. оновлюється як синкретична наука філософсько-дидактичного спрямування — педагогічна риторика, мета якої — формування риторичної особистості вчителя, який володіє мистецтвом переконуючого мовлення і може навчити цього мистецтва своїх учнів і студентів» [1, с. 110].

Означені та інші науково-теоретичні положення, проблеми і завдання лягли в основу дослідницько-експериментальної роботи, що реалізувалася в розробці та викладанні спецкурсу «Педагогічна риторика» для студентів, майбутніх учителів початкових класів у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Основне призначення цього курсу полягало у формуванні в студентів мовних, комунікативних та морально-етичних норм, які б давали можливість ефективно користуватися українською мовою у життєвих ситуаціях мовного спілкування, професійно-педагогічній діяльності тощо. Результати дослідницької роботи показали, що навчально-педагогічна діяльність з формування риторичної культури та мовленнєвої культури досить близькі за змістом і характером, хоча ці два напрями не можна ототожнювати. Водночас підвищенню їхнього рівня можуть сприяти рекомендації, адресовані як викладачам, так і самим студентам, котрі доцільно врахування в процесі вивчення різних фахових дисциплін та самоосвіти.

Необхідно постійно і цілеспрямовано виробляти стійкі, самоусвідомленні навички мовленнєвого самоконтролю і самоаналізу (приміром, стежити за ритмом мовлення — говорити неквапливо, без пауз, не «ковтати» слова і т. ін.). З цією метою доцільно: читати вголос (особливо прозові тексти), із дотриманням усіх вимог мовної нормативності; зачувати напам'ять художні твори, причому не тільки віршовані; оволодівати різними жанрами та видами писемного мовлення, зокрема й ділового; привчити себе записувати власні думки і спостереження, до прикладу, спогадів старшої генерації носіїв української мови, які засвідчують її трансформаційні зміни;

виробити звичку «читати з олівцем», щоб жоден вартісний вираз не був утрачений тощо.

Культуру мовлення варто формувати в усіх сферах життєдіяльності — при виконанні професійних обов’язків, спілкуванні з учнями, викладачами, колегами, в родині й соціальному оточенні загалом. Це передбачає сприйняття мовцем літературних норм як ідеалу чи прийнятого зразка. Правильність вважається основною комунікативною якістю мови, тож як в усній, так і в писемній мові слід дотримуватися лексичних, граматичних та стилістичних норм. Для усного висловлювання актуальним є дотримання орфоепічних норм, для писемного — орфографічних і пунктуаційних.

Формування риторичної культури майбутнього педагога вимагає постійних самоконтролю і самовдосконалення за точністю мовлення. Це передбачає: знання предмета мовлення; знання мови, її системи, можливостей, володіння стилістичними ресурсами; уміння узгодити знання предмета зі знанням мовної системи в конкретному акті комунікації. Необхідно постійно стежити за логічністю мовлення. Однією з визначальних ознак риторичної культури майбутнього вчителя, які він має постійно формувати в учнів, є чистота мовлення, котра передбачає вживання елементів, що відповідають літературній мові, а також відмову від діалектизмів, варваризмів, просторічних слів, жаргону, будь-яких вульгарних, лайливих слів. Останнє стосується і суржику, який останнім часом постійно звучить із екранів телебачення з вуст артистів і громадсько-політичних діячів. Мовлення засмічують і т. зв. слова-паразити на кшталт «ну», «значить», «ось», «так би мовити», «взагалі», «розумієш», «власне кажучи» і т.ін. Чистоту мовлення порушує надмірне вживання запозичених слів, що, з одного боку, є закономірним наслідком процесів сучасної глобалізації, однак, з іншого боку, багато з них мають відповідники в сучасній українській мові.

Важливим напрямом підвищення риторичної культури є досягнення виразності мовлення, яку забезпечують ясність, ерудованість та самостійність мислення мовця, його щирий емоційний інтерес до сказаного та до адресата висловлювання. Для досягнення цієї властивості красномовця потрібне добре знання мови та її виражальних засобів, розуміння суті й особливостей функціональних стилів. Це своєю чергою досягається через систематичне тренування мовних навичок, вироблення мовного чуття, наповнення мови виражальними засобами.

Визначальною рисою ораторського мистецтва є багатство мовлення. Для його розширення потрібно частіше «заглядати у словник» (М. Рильський), посібники зі стилістики, вивчати мовлення майстрів слова. Для ясного і чіткого вираження думок важливо мати достатній запас слів, тож розвиток багатства мовлення забезпечує використання великої кількості мовних одиниць. Відомо, що сучасна освічена людина застосовує 6-9 тис. слів, тоді як словниковий запас відомих інтелектуалів був значно багатший, до прикладу, В. Шекспір використовував близько 15 тис. слів, М.Сервантес — понад 17 тис., М. Гоголь — близько 10 тис., а Т. Шевченко, І. Франко — понад 20 тис. До слова, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (2001 р.), містить понад 170 тис. слів, що свідчить про надзвичайно високий потенціал української лексики. Важливо дбати і про інтонаційне багатство мовлення, що передбачає використання найрізноманітніших інтонацій, зокрема розповідної, питальної, окличної тощо. Підвищення риторичної культури не можливе без

урахування такого чинника, як доречність мовлення, що означає добір і використання мовних засобів відповідно до цілей спілкування, аудиторії.

Отже, спецкурс «Педагогічна риторика» засвідчив позитивний вплив на підготовку фахової компетентності майбутніх учителів початкових класів. Водночас його проведення в контексті міждисциплінарних зв'язків доводить потребу вибудови нової системи координат у формуванні професіограми фахівця, яка повинна базуватися не лише на знаннях, уміннях, навичках, а й на формуванні компетенцій, які забезпечують здатність випускників діяти за різних професійних і життєвих ситуаціях.

Література:

1. Сагач Г.М. Золотослів / Г.М. Сагач. – К. : Райдуга, 1993. – 378 с.
2. Сухомлинський В.О. Слово вчителя в моральному вихованні // Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. – Т.5. Статті. – К.: Рад. шк., 1977. – С.321-330.

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПІДГОТОВКА ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНИХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ В ГАЛУЗІ ТРАНСПОРТУ ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Сіткач Степан Вікторович

*канд. пед. наук, викладач кафедри машинознавства та транспорту
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка*

Трансформація — це процес набуття суспільством нових рис, які відповідають вимогам часу. Відбуваються зміни в життєвих стандартах, зразках поведінки і потребах; частково вони супроводжуються негативними явищами, стражданнями багатьох людей. Концепцію трансформації можна порівняти з розглядом нинішнього етапу як перехідного від тоталітарної системи до ринкової економіки. Термін «перехід» недостатньо адекватно описує процеси, що відбуваються, оскільки не може позначати чіткого початку або певного кінця. Поняття ж «трансформація» більш чітко характеризує дане явище, воно є нейтральним відносно вектора переходу, а тому політично індиферентним. Трансформуватися — це міняти форму, змінюватися; тому необхідно вирішувати питання про механізми перетворень, початкову форму, риси і властивості нової форми. [3].

Приєднання України до реалізації принципів Болонської декларації (утворення єдиного ринку праці вищої кваліфікації в Європі, забезпечення якісного освітнього рівня фахівців і відповідності їх підготовки умовам міжнародного ринку праці) посилює актуальність питання формування професійної компетентності та мобільності сучасного фахівця. Водночас, підготовка фахівців з необхідними особистісними та професійними якостями є неможливою без трансформації існуючої предметно-знанневої освіти й переходу до компетентнісного підходу в навчанні, що розглядається як одне з важливих положень оновлення змісту освіти. Автомобільний транспорт є однією з розвинених галузей суспільного виробництва, яка впливає на всі аспекти діяльності людини та суспільства у цілому, визначає ефективність розвитку виробничих сил, задовольняє економічні та соціальні потреби [1].

Транспорт і обслуговуючий його інфраструктурний комплекс — це складна унікальна система, управління якою вимагає спеціальної підготовки фахівців з організації виробничого процесу. Нині існує нагальна потреба в досвідчених кадрах, здатних вирішувати складні завдання розвитку транспортного комплексу. Попит на інженерно-педагогічних та інженерно-технічних фахівців з автомобільного транспорту в Україні в останні роки постійно зростає в межах усієї країни. Цьому значною мірою сприяє розвиток транспортної галузі України. За останні роки створено більш як 7000 офіційно зареєстрованих автосервісних центрів та станцій технічного обслуговування автомобілів. Сьогодні на 1000 жителів країни припадає 167 одиниць лише приватного автотранспорту. При цьому в Києві рівень автомобілізації (кількість легкових автомобілів на 1000 населення) вже практично досяг рівня розвинутих країн Західної Європи. Ці фактори формують потребу транспортної галузі у фахівців з обслуговування і ремонту автомобілів, наслідком чого є наявність великої кількості бажаючих навчатися за програмами підготовки бакалаврів, спеціалістів, магістрів зі спеціальності «Автомобільний транспорт».

Характерна для сьогоднішньої ситуації модернізація виробництва вимагає підготовки працівників, які швидко пристосовуються до змін, готових змінити свою професію й ступінь відповідальності, а це означає — і здатних навчитися нової професії. Вони зобов'язані бути готовими впоратися з новими професійними функціями й здатними сприйняти ці конфігурації як звичайний режим сучасного виробництва. Тож сьогодні потрібен професійно мобільний кваліфікований фахівець, готовий повноцінно жити й працювати навіть у стані невизначеності й непередбачуваності, готовий до саморозвитку й самовдосконалення.

Але в останні десятиліття наша країна живе в іншому вимірі. Лібералізація соціально-економічних відносин спричинила виникнення конкуренції й зробила конкурентний фактор вирішальним у боротьбі за життєве благо. «Умови гри» змінюються практично щодня. В результаті навіть протягом життя одного покоління можуть відбуватися конструктивні перебудови економіки. Тому треба бути готовим до того, що «отриманої первинної освіти буде не достатньо і доведеться протягом життя постійно доучуватися й переучуватися відповідно до розвитку виробництва та цільового компоненту професійної підготовки, реалізованому в навчальній діяльності» [4]. У зв'язку з цим є підстави говорити про кризу знаннєво-освітньої парадигми, пов'язаної зі зміною самого феномену знання та його співвідношення із суспільною практикою: добування інформації стає пріоритетною сферою професійної діяльності людини й умовою існування сучасного виробництва. Значний потік інформації, що застаріває швидше, ніж учень (студент) закінчить навчальний заклад (ВНЗ), уже неможливо «втиснути» у зміст навчальної програми.

За таких умов знаннєве наuczіння стало втрачати сенс. В умовах ринкового суспільства, зокрема, суспільства, яке переживає трансформацію, суспільства, більша частина населення якого обтяжена матеріальними проблемами, мобільність стає умовою виживання й досягнення успіху.

Термін «мобільність» означає рухливість, готовність до швидкого виконання завдання. Він був уведений в науковий обіг соціологами для визначення явищ, які характеризують переміщення соціальних груп та окремих людей у соціальній структурі суспільства (соціальна мобільність).

Сучасне суспільство потребує фахівців, які б були підготовлені до життєдіяльності у постійно змінних умовах: соціальних, професійних, економічних та ін. Тому підготовка професійно мобільних кваліфікованих фахівців стає головною метою освіти, що знайшло відображення в Концепції розвитку професійно-технічної освіти України на 2010-2020 роки [4].

Таким чином, сучасне суспільство в умовах інтенсивного інформаційного розвитку висуває високі вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців, здатних до ефективного виконання соціальної й професійної ролей. Визначальними характеристиками сучасного кваліфікованого фахівця стають самостійність, нестандартність мислення й дій, ефективність вирішення професійних і життєвих завдань різного рівня, здатність бути суб'єктом професійного розвитку, професійна мобільність.

Професійна мобільність кваліфікованого інженера-педагога в галузі транспорту — це інтегративна якість, яка поєднує в собі сформовану внутрішню потребу у професійній мобільності особистості, що є необхідною для успішності особистості в сучасному суспільстві, яка проявляється в діяльності і забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті та професії; міцні знання та вміння з професії, професійну компетентність, професійні компетенції, професійну культуру метапрофесійні якості; самоусвідомлення особистістю власної професійної мобільності, сформоване на основі рефлексії готовності до професійної мобільності; прагнення особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище. Тому ми «за» пропозицію, щоб до варіативної частини змісту освіти (навчальних планів) ввести спеціальний курс «Основи професійної мобільності» [4].

Транспорт — це один із ключових напрямків співпраці ЄС з Україною. Перехід на інвестиційно-інноваційний етап розвитку економіки, вступ до СОТ, набуття асоційованого членства у Європейському Союзі вимагає розвитку транспорту на якісно новій основі. Як приклад зазначимо, що сьогодні беззаперечними лідерами залишаються концерни General Motors (США), Toyota (Японія), Volkswagen Group (Німеччина); спостерігається зростання активності автовиробників Південної Кореї, а у другому десятиріччі XXI століття найбільшими темпами відбувається розвиток автомобілебудування Китаю. Південна Корея нещодавно стала продуцентом власних технологій в автомобілебудуванні, а до цього вона тривалий час розвивала автопром за тісної співпраці з провідними світовими автоконцернами [2].

Сьогодні транспортний сектор економіки України у цілому задовольняє лише базові потреби економіки та населення у перевезеннях. Рівень безпеки, показники якості та ефективності перевезень пасажирів та вантажів, енергоефективності, техногенного навантаження на довкілля не відповідають сучасним вимогам.

Спостерігається відставання в розвитку транспортної мережі, перш за все в розвитку автомобільних доріг загального користування від темпів автомобілізації країни. Протягом останніх двадцяти років їх протяжність практично не збільшувалася, у той час як за цей самий період у Європі швидкими темпами будувались автомагістралі. У результаті щільність автомобільних доріг в Україні у 5,9 рази менше, ніж у Франції (відповідно 0,28 та 1,65 кілометра доріг на 1 кв. кілометр площі країни). Протяжність швидкісних доріг в Україні становить 0,28 тис. кілометрів, у Німеччині — 10,9 тис. кілометрів, у Франції — 7,1 тис. кілометрів, а

рівень фінансування одного кілометра автодоріг в Україні відповідно у 5,5-6 разів менше, ніж у зазначених країнах [5].

Це пояснюється низкою об’єктивних причин, зокрема, такими як великий тягар на утримання транспортної мережі на душу населення порівняно з європейськими країнами через відносно невелику густоту населення (78 чоловік на 1 кв. кілометр), низьку купівельну спроможність громадян (1/5 купівельної спроможності Єврозони), порівняно невеликий парк автомобілів та значну територію країни [5].

Аналіз сучасного стану та функціонування транспорту України показує, що головними проблемами всіх видів транспорту є: 1) відновлення морально і фізично застарілого парку рухомого складу, низька його конкурентоспроможність та зовнішньому та внутрішньому ринках; 2) відсутність іноземних та вітчизняних інвестицій на модернізацію рухомого складу через невелику привабливість і окупність проектів (особливо рухомого складу залізничного та автомобільного транспорту для збиткових пасажирських перевезень); 3) недосконалість нормативно-правового забезпечення діяльності транспортно-дорожнього комплексу, повільне вирішення питань уніфікації транспортного законодавства відповідно до міжнародного права.

Резюмуючи вищесказане зазначимо, соціальні трансформації в суспільстві, зокрема в галузі транспорту, вимагають професійної мобільності від фахівців та оновлення змісту освітньо-професійних програм їх підготовки, з врахуванням сучасних тенденцій в Європі та світі.

Література:

1. Копитков Д.М. Результати педагогічного експерименту щодо формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів з організації перевезень і управління на автомобільному транспорті [Електронний ресурс] / Д.М. Копитков // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. Випуск 40. – С. 103-110. – Режим доступу: journals.hnpu.edu.ua/ojs/zasoby/article/view/458/450
  2. Офіційний сайт Міжнародної організації підприємств автомобільної промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oica.net>.
  3. Сучасна цивілізація і сучасні трансформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15100827/sotsiologiya/suchasna_tsivilizatsiya
  4. Суценцева Л.Л. Підготовка професійно-мобільного робітника [Електронний ресурс] / Л.Л. Суценцева. – Режим доступу: http://www.mayster.info/index.php?lang_id=1&menu_id=143
- Транспортна стратегія України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: taxoport.com/files/docs/trans_strateg_2020.doc

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДИТИНСТВА У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД: СУБКУЛЬТУРНА ПАРАДИГМА

Сіткар Віктор Ілліч

*канд. психол. наук, доцент кафедри практичної психології
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка*

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, ставлять перед наукою нові проблеми, пов'язані з вивченням реальних процесів трансформації сучасного дитинства та дослідженням соціально-психологічного феномену дитинства як об'єкта і суб'єкта процесів суспільної модернізації [9].

Актуальність дослідження проблеми детермінована висловом А. Маслоу про те, що сьогодні, в складній сучасній ситуації, суспільство має потребу, в типі людини, яка здатна жити в постійно змінюваному світі з врахуванням її власних якісних змін [6, с. 8].

Аналіз наукових джерел, що розглядають дитинство як соціально-історичний феномен, виявив суттєві відмінності в практиці та просторі дорослішання. Основним трендом у зв'язку з цим є гранична диверсифікація форм і моделей дорослішання. З цього приводу В. Москаленко зазначає, що в першій половині ХХ ст. панівними були дві точки зору на проблему «дитина — суспільство»: *перша* — індивід, який змінюється в незмінному світі; *друга* — незмінний індивід у світі, який змінюється. Ці дві точки зору визнавалися такими, що взаємно доповнюють одна одну. Згодом стало зрозуміло, що така постановка питання непродуктивна: потрібно вивчати індивіда, який розвивається у світі, що змінюється [7, с. 3-17].

За останні 10-15 років відбулись зміни, які зачепили всі сфери життя людини: прискорився темп життя, зросло інформаційне навантаження тощо. По суті, за останні десятиліття світ дітей, а отже їх субкультура, в значній мірі змінились, а наше уявлення про них — ні. Сучасні діти, або «нове дитинство» (Н. Уденховен, 2010) попереджають нас про те, що у світі, який швидко змінюється, наші уявлення про дитинство, а звідси і дії з дітьми, можуть просто перестати бути адекватними [10, с. 9.]. Якщо ми хочемо зміцнювати зв'язок з дітьми, зберегти наступність, ми повинні розуміти нову реальність дітей, їх сучасну субкультуру, бо глобальні процеси (маркетизація, маргіналізація, медикалізація, мілітаризація та мобілізація) впливають на простір життя сучасних дітей і перетворюють саму природу дитинства [8, с. 5-19].

Зокрема, нові реалії сьогодення, пов'язані з війною на Донбасі, породили біль, трагедії, злами долі тисяч малолітніх громадян України. На їхнє життя вже випали такі випробування, які й дорослим важко долати. Загибель рідних та близьких, дні та ночі, проведені в підвалах під обстрілами артилерії, зливою вогню з «Градів», забута дорога до школи — все це, вже три роки, є ознакою життя дітей війни на Донбасі [5].

Війна безжалюдно, як чернетку, викидає наш ретельно вибудований світ. Переписує долі й перекреслює життя. Змінює пріоритети й цінності у дорослих. І звичайно ж, впливає на наших дітей. Не тільки на тих, хто став свідком бойових дій, насильства чи смерті, а й тих, кому довелося залишити звичні домівки, школу та друзів. Та й загалом всіх дітей України. Адже маленькі хлопчики й дівчатка насправді добре відчувають реальність, бо чують розмови дорослих, вловлюють їхню нервовість, бачать новини по телебаченню тощо.

Психоемоційний стан підростаючого покоління викликає тривогу у фахівців. Дослідження в Донецькій області, до якого були залучені 204 дитини, показало, що значно збільшилася кількість дітей із порушеннями концентрації уваги, озлобленістю й агресією. Переважна більшість з них відчувають тривогу та страх. Боязнь крові й неприємних різких звуків у дітей від трьох до шести років помітно перевищує норму. Хлопчики демонструють значно вищий рівень страху смерті, а дівчатка — страху болю, порівняно з нормою для їхнього віку. Таким дітям та їхнім батькам обов'язково потрібна допомога, щоб пережити цей нелегкий час без наслідків [3].

Психологи констатують, що якщо не допомогти дітям пережити важкі ситуації, з якими вони зіткнулися, в майбутньому це може вилитися у великі соціальні проблеми. Психологічні травми можуть залишитися з дитиною на все життя. Є ризик, що діти надалі проявлятимуть себе як жертви або агресори. У них може бути дуже багато страхів, а це впливає на світовідчуття в цілому, на шкалу цінностей, на здатність до навчання, до розвитку, на те, як вони надалі будуватимуть свої дорослі відносини, створювати сім'ї та виховуватимуть своїх дітей [2].

Аналіз дитячих (8-12 років) малюнків про війну з різних регіонів України показав, що роботи дітей, які розрізняють свист снаряда й міни, є схематичними й не промальовані так, як малюнки дітей із міст, яких війна безпосередньо не зачепила. Можливо, комусь вони здадуться просто карлочками. Але згадайте: війна, на жаль, стала частиною життя цих дітей — страшною реальністю, яку вони переживають щодня, а не лише темою на уроці малювання, нехай продуманою й по-своєму відчутною [1].

І навіть тепер, коли вони виїхали з території де відбуваються військові дії, війна продовжує залишатися з ними. Бо це не діти звичайних батьків — це діти загиблих чи покалічених солдатів. Це діти, які бачили війну на власні очі і тікали від неї. Це діти, які залишилися без батьківської турботи, сироти. Дітей зони АТО вона не відпустить ніколи, «вона вбила їх казки», а це вже зовсім інша субкультура дитинства [3].

В контексті дослідження також варто звернути увагу і на те, що сьогодні, як зазначає А. Кузнецов та Н. Пустовіт, в інформаційному суспільстві все більше труднощів виникає з вихованням дітей. З одного боку, це зумовлено кризою нуклеарної сім'ї, а з іншого, — частими інформаційними атаками, у ході яких фактично й формується світогляд та ціннісні орієнтири дитини. Авторитет сім'ї відходить на другий план, поступаючись місцем інформації, технології та субкультурам. Це є однією з серйозних проблем сучасності, оскільки неконтрольовані потоки інформації часто продукують псевдообрази та псевдоцінності, конструюють псевдореальність. Крім того, виникає питання, наскільки високоморальною та духовною буде людина поза межами нуклеарної сім'ї, наприклад, у комуні або одностатевій сім'ї, згідно з Е. Тоффлером, якою буде її поведінка у соціумі, яку роль вона зможе в ньому виконувати та яким буде такий соціум. Це відкриті питання, на які соціолог не дає відповіді [4].

Не забуваймо, що з кісточки вишні виросте маленька вишенька і аж ніяк — не смачненький абрикос. В дитинстві закладаються основи багатьох процесів та подій, котрі ми спостерігаємо у молодого покоління. Крім того, враховуючи соціальні трансформації, вже сьогодні, пам'ятаймо, що студент — це молодий, активний і креативний суб'єкт і об'єкт життєдіяльності вишу. У нього свій світ і своя

субкультура, без розуміння і прийняття якої реалізація модернізаційних проектів є справою нереальною.

Література:

1. Війна в очах дітей – Сайт «Дзеркало Тижня» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fdu.org.ua/ua/news/13177>
2. Діти війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/1011-dity-viynu>
3. Діти і війна: «Вони вбили мої казки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/649-viyna-dity>
4. Кузнецов А.Ю. Феномен аксіосфери інформаційного суспільства крізь призму соціальних трансформацій футурологічної концепції Е. Тоффлера [Електронний ресурс] / Кузнецов А.Ю., Пустовіт Н.В. – Режим доступу: <http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/GCH/2013/GCH413/pdf/8.pdf>
5. Нові діти війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life-after-ato.com.ua/?p=6632#more-6632>
6. Педагогика и психология - 2014: сборник материалов международной научной конференции, Россия, г. Москва, 1-я сессия – 27-28 ноября 2014 г., 2-я сессия – 22-24 декабря 2014 г. [Электронный ресурс] / под ред. Е.И. Черных. – М.: РусАльянс Сова, 2014. – 75 с.
7. Москаленко В. Проблема виховання в контексті соціалізації особистості В. Москаленко // Соціальна психологія. – 2005. – №2 (10). – С. 3-17.
8. Обухова Л.Ф. Современный ребенок: шаги к пониманию / Л.Ф. Обухова, И.А. Котляр // Психологическая наука и образование. – 2010. - №2. – С. 5-19.
9. Самойленко Н.В. Соціологія дитинства як об'єкт соціологічних досліджень [Текст] / Н.В. Самойленко // Український соціум. – 2009. – №1(28). – С. 59-65.
10. Уденховен Нико ван. Новое детство: как изменились условия и потребности жизни детей / Нико ван Уденховен, Рекха Вазир. – М.: Университетская книга, 2010. – 200 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Солінська Анна Миколаївна

студентка

психолого-педагогічний факультет

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Науковий керівник – д.пед.н., доц. Сулаєва Н.В.

Тривалий перехідний процес суспільства в політичному, соціальному і економічному напрямах актуалізували проблему якості підготовки педагогічних кадрів, визначивши серед них пріоритетні аспекти реалізації завдань неперервної підготовки фахівців, застосування інноваційних педагогічних технологій, пов'язаних з вимогами до формування особистості вчителя музики як людини високого рівня професіоналізму і культури.

Зарубіжний досвід свідчить про різноманітні підходи до формування системи неперервної фахової підготовки майбутніх вчителів музики. Від якості неперервної освіти залежить майбутнє різних країн, оскільки сама освіта формує найважливіше багатство кожної держави — людський потенціал. Одним із пріоритетних завдань педагогічної освіти у ряді європейських країн є підготовка високопрофесійних кадрів, які не тільки опанували необхідний комплекс фахових знань, умінь і навичок, але й вільно володіють своєю професією та орієнтуються в суміжних галузях діяльності, здатні до постійного професійного зростання, самовдосконалення та самореалізації.

У Німеччині, університети відповідають за теоретичну частину підготовки майбутнього вчителя, а місцеві органи народної освіти і школи — за практичну. Тут відкрито велику кількість професійних вищих шкіл (Fachhochschule) на зразок спеціалізованих вишів, у яких реалізується базова підготовка професійних кадрів (перша вища освіта) для різних галузей соціальної сфери. Проте в Німеччині є пріоритетною університетська освіта. Значної популярності в країні набули програми підвищення кваліфікації, які варіюються за широким спектром спеціальностей. Характер підвищення кваліфікації з різних базових спеціальностей істотно відрізняється і відображається на можливостях побудови кар’єри (В. Берека) [2, С. 208].

У Франції музичне мистецтво (поруч із пластичними мистецтвами) входить до переліку фундаментальних дисциплін із поглибленим викладанням. Концепція художньої освіти цієї країни ґрунтується на трьох принципах: встановлення зв’язків між мистецько-культурною сферою та іншими галузями знань, поєднання творчих зусиль вчителів музики і культурних інституцій, створення майданчиків для мистецько-культурної практики учнів. Вчителя музики готують не лише як фахівця-музиканта, чому надається значна увага, а й як організатора співпраці з музеями, чії експозиції розглядаються як потенційний навчальний простір, безкоштовно і постійно відкритий для проведення уроків музичного мистецтва. Створені у Франції так звані класи культури в загальноосвітній школі передбачають залучення до викладання не лише вчителів музики, а й відомих митців як партнерів педагогів, а в ліцях введені мистецькі дисципліни за вибором.

Паралельно з університетами у Франції існують спеціалізовані освітні інститути — вищі школи (Ecoles Supérieures), вступ до яких, на відміну від університету, вимагає складання досить серйозних конкурсних екзаменів. Цьому передують інтенсивна (впродовж двох років) підготовка студентів, які мають ступінь бакалавра. За змістом програма підготовки до конкурсного екзамену (“Concours”) нагадує перші два роки загальної вищої освіти [3, С. 125].

У Великобританії нині вибудовується нова модель, за якою університети здійснюють цілісну теоретичну підготовку вчителів, а практична професійна підготовка відбувається у процесі безпосереднього викладання. Таким чином, можна говорити про поліваріантність взаємозв’язку університетів з іншими інституціями у питаннях підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Оптимальна взаємодія складових навчальної програми спеціальної поетапної підготовки майбутнього вчителя музики простежується у функціонуванні кількох найпоширеніших моделей.

Так звана «паралельна» модель будується за принципом паралельного взаємовпливу складових навчальної програми впродовж професійної підготовки.

Наприклад, у Англії, для одержання диплома бакалавра освіти потрібно пройти програму, розраховану на чотири роки базової підготовки вчителя, яка передбачає паралельне вивчення усіх означених компонентів.

У другій моделі — «інтегрованій» — вивчення складових навчальної програми здійснюється не тільки одночасно, а й у тісному взаємозв'язку одна з одною, на професійно зорієнтованих темах та через інтеграцію теорії з практикою. Найбільш розповсюдженою означена модель є у скандинавських країнах.

Третя модель — «послідовна» — є найпоширенішою у країнах Західної Європи. Ця модель передбачає вивчення загальних і спеціальних дисциплін на першому етапі навчання, а вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу і навчальну практику — на другому, завершальному етапі. Існує кілька варіантів «послідовних моделей», серед яких вирізняється «цюрихська модель», яка передбачає ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку майбутніх фахівців до початку вивчення спеціальних дисциплін та методик їх викладання [2, С. 209-210].

У Польщі нині спостерігаємо посилену увагу до засвоєння надбань світової і вітчизняної культурної спадщини. Для реалізації цієї мети польські педагогічні навчальні заклади впроваджують нові спеціальності, оновлюють навчальні плани. Аналітичне вивчення наукового музично-педагогічного простору Польщі засвідчило, що останніми десятиліттями в країні регулярно проводяться масштабні дослідження в межах спеціальних проектів, замовлених Міністерствами освіти та культури і мистецтва, серед яких — «Основні можливості доступу дітей та молоді до музичної культури», «Музична освіта в Польщі», а також «Опрацювання моделі підготовки вчителів музики й образотворчого мистецтва». Результати свідчать про існування пропозиції вдосконалити підготовку вчителя-двопредметника, де музика є другою спеціальністю (дошкільне і ранньошкільне навчання), за рахунок збільшення у навчальних планах вагомості музичного мистецтва. З іншого боку, спеціальність «вчитель музики» пропонується поєднати з польською або іноземними мовами, спеціальною, культурно-освітньою або опікунською педагогікою, загальною педагогікою, історією, інформатикою, а також фізичним вихованням, з яким тісно пов'язана ритміка. У межах підготовки вчителя музики пропонуються спеціалізації: інструментальна педагогіка, інструктор-керівник ансамблів, органіст (костельна музика), музичне виховання в ранньошкільній освіті, новітні електронні засоби, рух з музикою — танок — музичний театр, музикотерапія [1, С. 24].

Структура змісту музичної освіти у Швеції включає виконання (інструментальне, вокальне, танцювальне), слухання та створення музичних творів, набуття знань з історії музики, музичних стилів, розуміння її естетичного змісту. Важливим вважається вивчення і музичної спадщини, і сучасної музики.

Вагомим сутнісним аспектом професійної освіти вчителя музики у Швеції є його підготовка до реалізації програм «Мистецтво поза школою»: численних мистецько-культурних проектів, що проходять поза школою та одночасно є інтегративним складником базової шкільної програми. Діти заохочуються до позашкільної мистецької діяльності, організаторами якої є вчителі. Музиці як навчальному предметові середні школи у Швеції надають великого значення, адже її знання забезпечує учням можливість співати в хорі, танцювати в національних фольклорних ансамблях, грати в оркестрах. Двічі на рік педагоги й учні влаштовують

концерти для батьків і друзів. Шведські школярі часто здобувають призові місця на міжнародних музичних фестивалях [5, С. 87].

У Норвегії мистецтво є одним із п'яти освітніх напрямів, обов'язкових для вивчення в середній школі. Протягом усіх років навчання учні (на вибір) опановують два мистецькі напрями: «Мистецтва, ремесла та дизайн» або «Музика. Танець і драма». На вивчення цих напрямів у 1-8-х класах відведено 988 навчальних годин. Зміст навчання за кожним напрямом складається з трьох компонентів: спільного ядра, профільних предметів і предметів за вибором. Відповідно до викладання цих предметів готують і вчителів з напрямку «Музика, танець і драма» [5, С. 88].

Японська система естетичного виховання ґрунтується на переконанні, що кожна дитина при відповідному підході до неї може стати поетом, художником або музикантом. 25% усього навчального часу в японській загальноосвітній школі відводиться на заняття малюванням, музикою та ремеслами. Музика у 1-9-х класах є обов'язковим предметом і на її вивчення відводиться 2 год щотижня. У старшій школі (10-11-ті класи) музика входить до основних предметів естетичного циклу (поряд із декоративно-ужитковими, витонченими мистецтвами та каліграфією).

Учителів музики готують, у зв'язку з цим, як майстра гри на скрипці й інших музичних інструментах, як усебічно розвиненого фахівця з близько 30-ти видів мистецьких практик (ікебана, оригамі, костюм, драматургія, віршування тощо), як громадянина своєї країни і світу, високодуховну і соціально зрілу особистість [4, С. 17-19].

Отже, на рубежі ХХ-ХХІ ст. європейська і світова практика підготовки вчителя музики розвивається на шляху гуманітаризації педагогічної освіти з метою формування загальнокультурної і спеціальної музичної компетентності фахівця. Зарубіжні педагоги підкреслюють необхідність посилення формування духовних якостей особистості майбутнього вчителя музики, розвитку в нього здатності цілісно бачити світ, усвідомлювати значення соціально-культурних проблем. Особливої уваги надають вивченню можливостей музеїв, готовності до інтегрованого викладання мистецьких дисциплін. Універсальним засобом естетизації процесу підготовки майбутніх учителів музики розглядається створення «інтегрованого естетичного поля» як цілісного середовища опанування мистецьких і культурологічних дисциплін майбутніми фахівцями, до якого входить педагогічне середовище загальноосвітнього навчального закладу, освітнє середовище вищої школи та мистецько-культурне середовище регіону і країни в цілому.

Література:

1. Ніколаї Г.Ю. Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (ХХ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Г.Ю. Ніколаї. – К., 2008. – 43 с.
2. Олексюк О.М. Зарубіжний досвід неперервної фахової підготовки вчителів музики / О.М. Олексюк, Н.М. Попович // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття» (16–17.10.2014 р., м. Київ). – К., 2014. – С. 207-214.
3. Харченко Т.Г. Гуманізація сучасної педагогічної освіти у Франції: теорія і практика: [монографія] / Тетяна Гадульзянівна Харченко. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т.Шевченка», 2013. – 560 с.

4. Шевнюк О. Мистецькі дисципліни в реформаційних процесах євроінтеграції / Олена Шевнюк // Імідж сучасного педагога. – 2006. – №5–6. – С. 17–19.

5. Яковлев В. Досвід підготовки вчителя музики у зарубіжній професійній педагогічній освіті / В. Яковлев // Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 1. – С. 86-93.

АНАЛІЗ ДОКУМЕНТАЛЬНО-РЕЧОВОЇ КОЛЕКЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Срібна Марія Андріївна

*кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник
відділу «Історія незалежної України»
Національний музей історії України
м. Київ, Україна*

В ХХІ ст. вивчення діяльності організації Червоного Хреста на основі зібрання Національного музею історії України дає можливість визначити деякі напрямки та шляхи використання позитивного досвіду роботи щодо підготовки медично-санітарних кадрів та надання гуманітарної допомоги цивільному населенню, особливо коли нині на території східної України відбувається війна.

Аналізуючи документально-речові матеріали організації Червоного Хреста України, умовно можна виділити три етапи комплектування фондової збірки: 1) поч. ХХ ст. (1914-1917 рр.) [1-8]; 2) радянський період (1920-1930 рр.) [9-12]; 3) незалежна Україна (1991-2017 рр.) [14-24, 26-32].

Матеріали першого етапу здебільшого стосуються подій Першої світової війни, проте, зовсім відсутні експонати про діяльність даної організації під час національно-визвольної революції (1917-1921 рр.).

Експонати 1920-1930 рр. на жаль слабо розкривають перетворення організації гуманітарного спрямування на потреби комуністичного режиму. Червоний Хрест поступово переходив на виборні засади, ліквідовувались губернські правління, замість Головної управи створювався ЦК Українського Червоного Хреста. Крім того, організація все більше зосереджується на створенні санітарних постів, підготовці медсестер, санінструкторів та значкистів комплексу «Готов до санітарної оборони». Безпосередні функції Червоного Хреста з масового оздоровлення населення відійшли назадній план. Враховуючи підготовку до майбутньої війни, уряд СРСР вирішив, що Червоний Хрест повинен сконцентрувати увагу на допомозі державним органам охорони здоров'я в підготовці населення до санітарної оборони. Діяльність Червоного Хреста в СРСР була підпорядкована до тієї політичної системи, що існувала в країні та її зовнішньополітичному курсі і доктрині.

Червоний Хрест в роки Другої світової війни представлений лише декількома експонатами [13, 25], що означає велику прогалину в даній колекції і яку, науковим співробітникам музею треба заповнити. Крім того, досліджуючи діяльність Червоного Хреста під час війни можна використати досвід роботи щодо підготовки санітарно-оборонних кадрів, організацію допомоги пораненим військовим на фронті та в тилу,

червонохресну діяльність серед дітей, різновиди допомоги цивільному населенню, яке постраждало внаслідок військових дій.

Також важливо заповнити прогалини в історії червонохресного руху України, що стосуються діяльності національних відділів Червоного Хреста на початку Другої світової війни та підпільного Українського Червоного Хреста в загонах УПА, які були складовою українського національно-визвольного руху та були спрямовані на втілення у життя ідей української державності.

Зовсім відсутні документально-речові матеріали з діяльності Червоного Хреста у 1950-1980-х рр.

Найкраще за весь період існування Червоного Хреста в Україні представлений період незалежності. В кін. ХХ - поч. ХХІ ст. нові умови поставили перед Товариством і нові завдання. Червоний Хрест в Україні активно інтегрується у Всесвітній рух Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. В життя втілювалися різноманітні цільові програми гуманітарної допомоги, розроблені Національним комітетом Товариства.

З 2014 р. розпочалась ще одна сторінка в історії діяльності Червоного Хреста, яка пов'язана з різноманітними скандалами та звинуваченнями в корупції і розкраданням гуманітарної допомоги. Тому враховуючи сьгоднішні події особливу увагу заслуговують матеріали, які б розкривали діяльність організації в зоні АТО, форми і методи роботи у галузі організації соціальної допомоги дітям сиротам, інвалідам, пенсіонерам, самотнім матерям, переселенцям з окупованих територій тощо.

Таким чином, проаналізувавши документально-речову колекцію організації Червоного Хреста в Україні можна виділити деякі цікаві та інформативні матеріали, які показують різносторонні аспекти діяльності організації. Проте, фондова колекція потребує ще значного комплектування по різним рокам роботи Червоного Хреста та доповнення вже атрибутованих матеріалів організації.

Література:

1. Національний музей історії України (далі НМІУ). – Експозиція. – Фото «Медична допомога військовослужбовцям після газової атаки» 1916 р.
2. НМІУ. – Експозиція. – Знак медперсоналу часів I світової війни. Російська імперія, поч. ХХ ст.
3. НМІУ. – Експозиція. – Фото «Сестри милосердя» 1914-1917 рр.
4. НМІУ. – Експозиція. – Аптекарський посуд. Гутне скло. Російська імперія, поч. ХХ ст.
5. НМІУ. – Експозиція. – Плакат «Помогите увьчнымь воинамь!» 25-26 марта 1916 г.
6. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис №90. – Диплом з відзнакою Андрія Тимофійовича Сидоренка про закінчення ним Харківського університету, медичного факультету на звання лікаря 30 листопада 1900 р. (РД-4390).
7. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис №90. – Список послужний лікаря А.Т. Сидоренка складений 5 лютого 1917 р. в якому висвітлюється вся його трудова діяльність та нагороди. (РД-4391).
8. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис №90. – Свідоцтво воєнно-медичної академії лікарю Сидоренко А.Т. про проходження ним курсу удосконалення воєнної хірургії. м. Петербург, 7 липня 1914 р. (РД-4392).

9. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис №90. – Повідомлення від Центрального Комітету Червоного Хреста УРСР про нагородження А.Т. Сидоренка грамотою та жетоном до 10-річчя Червоного Хреста України і його активну діяльність в цій організації. Липень 1928 р., м. Харків. (ЛД-1230).
10. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис №90. – Значок нагрудний з написом: «Український Червоний Хрест. 1918-1928 рр., яким був нагороджений А.Т. Сидоренко до 10 річчя Червоного Хреста, 1928 р. (НЗД-27).
11. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис №90. – Наказ (копія) 46-ї стрілкової дивізії про винесення подяки уповноваженому Червоного Хреста УРСР лікарю Сидоренко А.Т. за вмілу діяльність під час маневрів 46-ї стрілкової дивізії. Київ, жовтень, 1928 р. (ЛД-1231).
12. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис №90. – Поздоровлення-привітання лікарю А.Т. Сидоренку від працівників Київської центральної курортної поліклініки в день його 35-річного ювілею. м. Київ, 25.11.1935 р. (РД-4393).
13. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис №90. – Фото групове «Лікар А.Т. Сидоренко з працівниками лазарету і будинку відпочинку 6-ї повітряної армії Південно-західного фронту». 1943 р. (ФД-1370/3).
14. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Статут Товариства Червоного Хреста України. Затверджений у квітні 1991 р. XV з'їздом ТЧХ України (зі змінами і доповненнями, внесеними XVI позачерговим з'їздом ТЧХ України 10 грудня 1991 р. та XVII з'їздом ТЧХ України 3 квітня 1996 р.) (ЛД-7166).
15. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Закон України «Про символіку Червоного Хреста і Червоного Півмісяця в Україні». м. Київ, 8 липня 1999 р. №862-XIV. (ЛД-7167).
16. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Привітання Президента України Товариства Червоного Хреста України з нагоди 80-річчя (дублікат). 1998 р. м. Київ (РД-11669).
17. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Знак нагрудний Товариства Червоного Хреста України «Почесна відзнака». 1990-ті рр. (МДМ-4582); Значок нагрудний «Червоний Хрест України». 1990-ті рр. (МДМ-4583); Значок нагрудний «Червоний Хрест України» 1990-ті рр. (ДР-878).
18. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Брелок «Український Червоний Хрест». 1990-ті рр. (ДР-880).
19. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Підбірка кольорових фото «Робота Житомирської пересувної діагностичної лабораторії Товариства Червоного Хреста України по контролю за радіологічною обстановкою в Чорнобильській зоні». Кін. 1990-х рр. (ФД-5656).
20. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Підбірка кольорових фото «Стихійне лихо на Закарпатті та участь Червоного Хреста України в організації гуманітарної допомоги потерпілим». 1998 р. (ФД-5654).
21. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Підбірка кольорових фото «Гуманітарна допомога Товариства Червоного Хреста України за програмою «Повінь». 1998 р., Закарпатська обл. (ФД-5653).
22. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Фото кольорове «Доброчинна акція Київської міської організації Товариства Червоного Хреста проти поширення епідемії туберкульозу». м. Київ, 2001 р. (ФД-5655).

23. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Фото чорно-біле «Гарячі обіди для малозабезпечених громадян, який організовує Червоний Хрест України в рамках цільових гуманітарних програм («Турбота» тощо). Кін. 1990-х рр. (ФД-5652)
24. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Фото кольорове «Лауреат медалі Флоренс Найтінгейл фронтова медсестра Людмила Іванівна Чернова з юними активістами Червоного Хреста України. м. Київ (Ф-22859).
25. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Сумка сандружинниці Червоної Людмили Іванівни – ветерана Великої Вітчизняної війни, лауреата медалі Флоренс Найтінгейл. 1940-ві рр. Вірменія (Т-9266).
26. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Фото кольорове «Учасники обласних змагань шкільних санітарних постів, організованих Луганською обласною організацією Товариства Червоного Хреста України». м. Луганськ, 4 травня 2000 р.(ФД-5650).
27. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Щоденник патронажної сестри Гуленко Світлани Григорівни з патронажної служби Київської міської організації ТЧХУ. 2001 р. (РД-11670).
28. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Сумка патронажної сестри милосердя Київської міської організації ТЧХУ (комплект) (Р-1091).
29. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Чашка для пиття, якими користуються медичні сестри патронажної служби ТЧХУ. (К-2941).
30. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Буклет Український Червоний Хрест: підтримуємо беззахисних, допоможемо потерпілим». Кін. 1990-х рр. (ЛД-7171).
31. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Підбірка буклетів ТЧХУ, пов'язаних з міграцією населення в Україні, діяльністю Служби розшуку та дитячою безпритульністю. 2000-2001 рр. (ЛД-7172).
32. НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис 696. – Плакат «Червоний Хрест України / Red Cross Society of Ukrainian. За мир, гуманізм, здоров'я. (Пл-3184).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВНУТРІШНЬОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПРЕСІ

Тернієвська Євгенія Йосипівна

Викладач кафедри теорії та практики перекладу

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

FEATURES OF USING OF INTRALINGUAL BORROWINGS IN MODERN ENGLISH PRESS

Ternievska Yevheniia Yosypivna

Lecturer of Department of Theory and Practice of Translation

Lugansk Taras Shevchenko National University

Poltava, Ukraine

Актуальність дослідження. Як відомо, лексика є найбільш мінливою стороною мови. Вона являє собою найменший ступінь абстракцій у мові, оскільки

слово може запозичуватися, утворюватися заново або з наявних у мові елементів. При цьому лексична система мови засобів масової інформації — найдинамічніша система сучасної літературної мови, адже однією з основних функцій ЗМІ є інформативність, новизна. У той же час багато філологів (О.М. Трубачов, Н.А. Ревенська, А.А. Регіна та інші) відзначають, що газети бувають зайвими іноземними словами, дорікають мас-медіа в надмірному захопленні запозиченнями з інших мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нових історичних умовах виникає питання про те, в яких межах припустиме використання іншомовної лексики. Так, А.А. Брагіна, О.С. Мжельська, Г.Н. Склярєвська, Е.І. Степанова, М.І. Фоміна та інші зазначають, що запозичення іншомовної лексики є одним зі способів позначення нових реалій і понять, які виникають в умовах політичних, економічних і культурних зв'язків між народами.

Хоча в останні десятиліття багато побоювань у плані запозичень були спрямовані на англійську мову, вона не лише стала джерелом запозичень лексики для багатьох сучасних мов, а й сама мала чимало запозичень протягом історії свого розвитку. Цей процес не припиняється і зараз, тому особливої актуальності на сьогодні набуває питання запозичень в сучасній англійській мові, які найяскравіше можуть бути розглянуті на прикладі сучасної преси.

Мета дослідження — дослідити особливості вживання внутрішньомовних запозичень в англійській пресі останніх років (на прикладі газет «The New York Times», «Time», «New Statesman» та «Financial Times»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «запозичення» означає процес надходження і засвоєння іншомовних слів внаслідок різних соціальних причин — війни, торгівлі, подорожей, технічного співробітництва, культурних зв'язків тощо. Запозичуються, як правило, окремі слова; рідше це можуть бути словосполучення і навіть граматичні структури [1].

Запозичення можуть бути класифіковані за різними критеріями — відповідно до аспекту, який запозичується (фонетичні, семантичні, морфемні), за ступенем асиміляції (повністю асимільовані, частково асимільовані чи не асимільовані) або в залежності від мови, з якої слово було запозичене [1; 3].

Сучасна англійська мова пройшла тривалий шлях становлення. У той же час словниковий склад сучасної англійської мови продовжує інтенсивно поповнюватися за рахунок внутрішніх запозичень, пов'язаних з поліваріантністю і поліфункціональністю цієї мови, із взаємодією її національних варіантів, соціально-функціональних підсистем. Відтак, під внутрішніми запозиченнями нами розуміються міжваріантні запозичення, а також запозичення літературною мовою лексико-фразеологічних елементів соціальних діалектів, сленгу. Такі запозичення не тільки збагачують словниковий склад новими одиницями і лексико-семантичними варіантами, але й спричиняють формування в макросистемі англійської мови нових словотворчих елементів і моделей, зародження нових механізмів і засобів семантичного розвитку, сприяють здійсненню тенденції до демократизації сучасної літературної англійської мови [4].

Розвиток англійської мови значною мірою детермінується взаємодією двох основних варіантів — британського й американського. Важливими внутрішніми джерелами збагачення англійської мови є також соціальні діалекти (жаргони), які часто об'єднуються під поняттям «сленг».

Внутрішні запозиченням сучасної англійської мови є продуктивним шляхом збагачення словникового складу і зародження певних якісних змін у способах та засобах поповнення лексико-фразеологічного фонду. На новітньому мовному матеріалі можна розглянути міжваріантні запозичення та результати взаємодії літературної мови з соціальними діалектами в умовах посилення дії тенденції до демократизації літературної англійської мови.

Наприклад, у другій половині 90-х років минулого сторіччя в американському варіанті широке розповсюдження одержало дієслово *car-jack* — «захоплювати автомобіль у присутності його власника» і його похідні *car-jacker*, *car-jacking*, *anti-car-jacker-law*. У новому сторіччі «автозахоплення» стають поширеним видом злочинів і у Великобританії:

«*Carjacking is the new vehicle-related crime; car security systems are now so advanced that serious thieves need to seize the owners, along with their keys and security codes, if they are to have any prospect of success*». (New Statesman, Apr.1, 2002). — «Захоплення автомобіля є новим злочином, пов'язаним із транспортними засобами, системи безпеки автомобіля в даний час настільки передові, що серйозні злодії повинні захопити власника, а також їх ключі і коди безпеки, якщо вони збираються мати якісь шанси на успіх».

Експансія американського варіанта англійської мови відчувається і в інших варіантах. Відомо, наприклад, що значна частина словникового складу канадського варіанта являє собою лексику і фразеологію, спільну з американським варіантом. Не випадково, що в лексикографічних посібниках останнього часу введено спеціальну позначку для таких одиниць, а саме — «північноамериканські» (*North American*). Прикладом запозичень-американізмів в австралійський варіант може слугувати слово *himbo* — «привабливий, але позбавлений інтелекту молодик». Воно було створено на базі слова *bimbo* — «молода красуня з низьким інтелектуальним рівнем» (запозиченого у свій час в усі національні варіанти англійської мови), яке, у свою чергу, пов'язано з італійським словом *bambino*:

«*Undeniably charismatic, she can be distinguished from most of thrusting teens and vainglorious himbos by one easy test: she has opinions*». (Sydney Morning Herald, Jan. 25, 2002). — «Безсумнівно харизматична, вона може відрізнятися від більшості зустрічних підлітків і марнославних молодиків одним простим випробуванням: вона має точку зору».

Зазначимо також, що на базі американізму *bimbo* в інших варіантах англійської мови були створені неологізми *to bimbo*, *bimbetude*, *bimbette*.

З іншого боку, у новому сторіччі відчувається і вплив «метропольного», британського варіанта на похідні варіанти, у першу чергу — на американський. Наприклад, слово *visitability* у значенні «умови для інвалідів (у певній споруді)» виникло у свій час у британському варіанті, а в новому столітті функціонує й в американському варіанті:

«*The three basic components of visitability are an entrance with no steps, ground-floor hallways and doorways wide enough for wheelchairs, and a groundfloor bathroom big enough for a wheelchair to enter and turn around*». (The New York Times, Febr. 7, 2002). — «Трьома основними компонентами умов для інвалідів є вхід без сходинок, досить широкі для інвалідних колясок коридори і дверні отвори на першому поверсі, а також ванна кімната, достатньо велика для інвалідного візка, щоб заїхати і розвернутися

на першому поверсі».

На даний час пишуть про те, що в умовах сучасного етапу науково-технічного прогресу, інформаційного «вибуху» тенденція конвергентного розвитку варіантів англійської мови, насамперед британського й американського, переважає над тенденцією їх дивергенції, що все більш стираються розбіжності, які виникли внаслідок диференційованої денотації, тобто коли ті ж самі поняття, предмети відбиваються різними одиницями в різних варіантах. Такі міркування, проте, не підкріплюються достатньою мірою достовірними даними. Деякі лінгвісти, навпаки, вважають, що розбіжності між двома варіантами останнім часом збільшуються. Наводиться, наприклад, той факт, що популярні книги для дітей британської письменниці Дж.К. Роулінг (серії «Гаррі Поттер») була необхідність перекладати «американською англійською мовою» у США.

Певною мірою орієнтація «на розмовність» стає характерною навіть для британської якісної преси. Про це свідчить, насамперед, уживання в ній американського сленгу. Слово *boomer*, наприклад, запозичене з американського сленгу, вживається навіть у такій «високоякісній» британській газеті, як *Financial Times*: «*Today the boomers happen to be passing through their 40s and 50s*» (*Financial Times*, Sept. 6 -7, 2003).

Серед соціальних і соціально-етнічних діалектів, які активно поповнюють останнім часом макросистему англійської мови, необхідно, насамперед, відзначити «діалект афроамериканців». Значна кількість слів і словосполучень діалекту афроамериканців в останні десятиліття перейшло в загальну мову не тільки американського, але й інших варіантів, наприклад, такі одиниці, як *to bad-mouth*, *high-five*, *let it all hang out*, *bling-bling* [2, с. 187].

«*Sports prodigies are not doing it for the bling-bling or the glory*» (*The New York Times Magazine*, Sept. 21, 2003). — «*Спортивні таланти не роблять це для блиску або слави*».

Це слово стало настільки відомим, що вживається в «якісній пресі» без пояснень і вже включено в останні видання академічних словників [5, с. 9].

Із жаргону чорношкірих спортсменів-баскетболістів було запозичене дієслово *to slam dunk*. Якщо у цьому жаргоні воно мало значення «відправити м'яч у кошик з великою силою», то в розмовній літературній мові американського варіанту воно почало вживатися для номінації і характеристики поняття «завдати сильного, нищівного удару», причому надалі цей жаргонізм зазнав і функціонально-семантичної трансорієнтації і почав виконувати роль прикметника:

«*He believes there's no «slam-dunk» proof that any of the artificial sweeteners is clearly dangerous or perfectly safe*». (*Time*, Sept. 15, 2005). — «Він вважає, що немає «нищівних» доказів того, що будь-який з штучних підсолоджувачів явно небезпечний або цілком безпечний».

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі розвитку англійської мови дійсно зростає роль внутрішніх запозичень внаслідок взаємодії національних варіантів і стилістичних підсистем цієї мови з урахуванням помітної дії тенденції до демократизації англійської мови, до зближення її писемно-літературної частини з усно-розмовним різновидом. Внутрішні запозичення не тільки кількісно збагачують словниковий склад, але й певним чином визначають і якісні зміни у процесах розвитку сучасної англійської мови шляхом словотвору та семантичної еволюції

лексики.

Проте можемо констатувати відсутність єдиного наукового підходу до проблеми освоєння іншомовної лексики у засобах масової інформації, оскільки вживання іншомовних запозичень часом розглядається у відриві від функціонально-стильового закріплення мовних засобів, не враховується, що в одних випадках звертання до іншомовних слів стилістично не виправдане, а в інших — обов'язкове, тому що ці слова становлять невід'ємну частину лексики, закріпленої за певним стилем. Дослідження цієї проблеми може стати предметом подальших розвідок автора.

Література:

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка [Текст] = The English Word: учебник / И.В. Арнольд. – 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1973. – 304 с.
2. Вінічук В.В. Ефективна робота з газетою та політичною лексикою: учебное пособие / В.В. Вінічук. – К. : Демід, 2002. – 64 с.
3. Дубенец Э.М. Лексикология современного английского языка: лекции и семинары [Текст] = Modern English Lexicology: Theory and Practice: пособие для студ. гум. вузов / Э.М. Дубенец. – М.: Глосса-Пресс, 2002. – 192 с.
4. Зацний Ю.А. Развитие словарного состава современной английской лексики в 80-ти – 90-ти роки ХХ століття / Ю.А. Зацний. – К., 1999. – 409 с.
5. Tawa R. Oxford English Dictionary May Try On Some Bling-bling / R. Tawa // Austin American-Statesman. – 2003. – July 13. – P. 9.

СУЧАСНИЙ СТАН СЕРЕДНЬОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Вовк Тетяна Вікторівна

аспірант

*кафедри природоохоронного менеджменту
Донецького державного університету управління
м. Маріуполь, Україна*

MODERN STATE OF SECONDARY ENVIRONMENTAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE TRANSFORMATION PERIOD

Vovk Tatiana

graduate student

*the Department of environmental management
Donetsk state University of management
м. Mariupol, Ukraine*

Сучасна екологічна освіта — це творчий досвід, нагромаджений багатьма поколіннями вчених, учителів та учнів. Її виникнення й розвиток тісно пов'язані із соціально-економічною і політичною історією суспільства, розвитком суспільно-політичних, екологічної й педагогічної наук, середньої та вищої школи. Первісні елементи екологічної освіти зародилися в практиці навчання при осмисленні цілей вивчення живої природи, у доборі змісту предмета і прийомів вивчення. Становлення

екологічної освіти пов'язане з освоєнням умов навколишнього середовища, розвитком природничих наук, практичними знаннями і спостереженнями природи, що накопичувалися століттями. Питання щодо природних явищ віддавна включалися до змісту освіти. Про це свідчить історія вивчення у школі основ екологічних знань [2].

У системі механізмів державного управління екологічної освіти С. Глазачев, О. Коган визначають три компоненти: науковий, нормативний, ціннісний. М. Мойсеев визначає три напрями екологічної освіти: світоглядний, екологічний професіоналізм майбутнього спеціаліста, екологічна спрямованість фахівців гуманітарного профілю. Перший напрям — світоглядний, універсальний, формується в загальноосвітній школі, є філософським підґрунтям діяльності, емпірично-обґрунтованою раціоналістичною позицією людини у біосфері. Другий напрям визначається майбутньою діяльністю студента з урахуванням екологічних чинників. Третій — зумовлений підготовкою спеціалістів, які здатні вирішувати різноманітні задачі взаємовідносин людини і довкілля. В сучасних підходах, екологічна освіта — це засвоєння системи екологічних знань, цінностей і мотивацій, умінь і навичок, а також досвіду пізнавальної й практичної діяльності в природі та її охороні. Міжнародні організації, які співпрацюють у галузі екологічної освіти (ЮНЕСКО, ЮНЕП) визначають основні принципи екологічної освіти: міждисциплінарний підхід у формуванні екологічної культури; систематичність і безперервність вивчення екологічного матеріалу; єдність інтелектуального й емоційно-вольового підходу до діяльності учнів у довкіллі; взаємозв'язок глобальних, національних і краєзнавчих аспектів екологічних проблем у навчальному процесі. У змісті екологічної освіти значна увага приділяється природоохоронній та еколого-просвітницькій роботі [3].

У сучасній екологічній освіті значна увага приділяється правовим аспектам екологічної діяльності і тільки у загальному контексті механізмам державного управління. Розглядаючи питання охорони природи, М. Откаленко та Д. Трайтак приділили значну увагу в курсах географії та біології вмінню прогнозувати зміни у природі, розумінню необхідності охорони довкілля, формуванню навичок самостійної роботи в природі. Аналізуючи принцип безперервності екологічної освіти, М. Воїнственський обґрунтував необхідність екологічного змісту в природничих та гуманітарних курсах. Цикл праць А. Волкової, присвячений визначенню педагогічних умов екологічної освіти, пропонує систему пізнавальних завдань до уроків географії, зразки уроків з екологічним змістом. У дослідженні Г. Панченко подано характеристику специфіки ставлення учнів до природи з урахуванням наукових знань та моральних принципів. У дослідженнях В. Шарко відбувається пошук визначення екологічного змісту шкільного курсу фізики [248], Н. Вадзюк, Г. Мегалінської — курсу біології. Фундаментальні закономірності природи відобразила в інтегративних курсах В. Ільченко. Нові форми реалізації можливості курсу трудового навчання в екологічному вихованні розробила Н. Пустовіт. Н. Щекіна провела аналітичні дослідження розвитку теорії механізмів державного управління в контексті дослідження екологічної освіти українськими вченими [1].

Механізми державного управління освітньо-виховної характеристики екології складні і активно розробляється. У проекті Концепції неперервної екологічної освіти та екологічного виховання в Україні визначено, що «створення цілісної концепції, як системи поглядів на взаємозв'язки людини, суспільства і природи є важливим

завдання сучасності». Концепція, розроблена Г. Білявським, Н. Пустовіт, В. Бровдієм та іншими, ґрунтується на ідеї сталого розвитку, що передбачає задоволення потреб суспільства за умов збереження здатності природи до само відновлювання, орієнтує національну систему екологічної освіти на загальнолюдські цінності, ідеї гуманізму, демократії та на вдосконалення внутрішнього світу людини [4,5]. Змісту екологічної освіти належить системо утворююча роль, він відображає соціальний досвід, складається з: наукових знань про зв'язки у системі “людина — суспільство — природа” та про доцільні способи раціонального природокористування, досвіду емоційно-ціннісного відношення людства до довкілля та практичної діяльності людини у природі. Мета екологічної освіти досягається функціонуванням єдності її компонентів.

Відстежуючи екологічний зміст у шкільних навчальних планах, програмах та підручниках, треба відзначити, що в ньому виокремлюються наступні рівні: екологічна просвіта, формування екологічної свідомості, розвиток екологічної культури. Освітня галузь "Природознавство" у середній школі представлена інтегрованими курсами "Природознавство" та "Навколишній світ" (інші назви будуть обговорені в наступному спеціально) у 5-7 класах і систематичними курсами фізики, хімії та біології. Незважаючи на те, що географію перенесено до освітньої галузі "Суспільствознавство", доцільно розглянути екологічні компоненти у програмах цього курсу, тому що вони склалися відповідно до природничої освітньої галузі [2].

Гуманітаризація вивчення цих циклів означає поворот до цілісної картини світу і світу людини, зосередження уваги на глобальних проблемах цивілізації — екології, енергетиці, енергозбереженні, телекомунікаціях та комп'ютеризації. В організації та реалізації навчання, рекомендується послідовно використовувати діяльнісний підхід, моделювання різних явищ і процесів за допомогою комп'ютерних програмних засобів [3].

Відповідно до статті 31 Закону України “Про загальну середню освіту” 14 січня 2014 року Кабінет Міністрів України затвердив Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, який створює передумови для: всебічного розвитку особистості на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості й систематичності знань; надання навчанням українознавчої спрямованості; індивідуалізації та диференціації навчання; формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентності учнів [5]. Особлива увага приділяється практичній і творчій складовим навчальної діяльності, наступності й перспективності змісту та вимог. Державні вимоги подано за галузевим принципом у семи освітніх галузях, серед яких — “Природознавство”. Основна школа забезпечує базову загальну середню освіту, формує готовність до вибору і реалізації шляхів подальшого здобуття освіти. Старша школа — профільна, за трьома рівнями: обов'язковий, профільний, академічний. Освітня галузь “Природознавство” має за мету “розвиток учнів за допомогою засобів навчальних предметів, що формують природознавство як наукову галузь, формування наукового світогляду і критичного мислення учнів завдяки засвоєнню ними основних понять та законів природничих наук та методів наукового пізнання, вироблення умінь застосовувати набуті знання і приймати виважені рішення в природокористуванні”. Обґрунтовано, що відповідно до мети в учнів формується система знань з основ природничих наук, науковий стиль мислення,

способи діяльності й ціннісні орієнтації щодо наукових основ сучасного виробництва, техніки і технологій, безпечної та цивілізованої взаємодії з природним середовищем.

Кожний компонент (астрономія, біологія, географія, фізика, хімія) зорієнтований на забезпечення засвоєння учнями природничо-наукових закономірностей взаємовпливу людини і довкілля та формування ціннісних орієнтацій на збереження природи, гармонійну взаємодію людини і природи, уміння екологічно виважено взаємодіяти з довкіллям. Відповідно до Державного стандарту розпочато розробку навчальних планів та програм для учнів основної і старшої школи, що зумовить створення навчально-методичного забезпечення освітньої галузі.

Література:

1. Бауер М.І. Методологія екологічної освіти. – Чірнівці: Крайова освіта, 2011.- 320с.
2. Бойчева М.М. Підготовка майбутніх вчителів до екологічного виховання старшокласників/Укр.пед. інст-т ім. Драгоманова. – К., 2014. – 22с.
3. Галеева Я.И. Система еколого-природоохоронного образования. – Тирасполь: РИО ПГКУ, 2011. – 167 с.
4. Коренко Я. Формування особистості учня засобами екології//Біологія і хімія в школі. – 2014. -№6.
5. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Природознавство. 5 класи // Хімія.Біологія. – 2016.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Зієнко Валерія Михайлівна

студентка

факультет педагогічної освіти

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

*Науковий керівник – канд. пед. наук **Дригач Т.Г.***

FEATURES OF APPLICATION OF INDIVIDUAL APPROACH IN EDUCATION OF SCHOOL-AGE CHILDREN

Zienko Valerija Mychajlivna

student

the faculty of teacher education

Municipal establishment «Kharkiv humanitarian-pedagogic Academy»

of Kharkiv regional Council

Kharkiv, Ukraine

*Scientific supervisor–candidate of pedagogical Sciences **T.H. Drygach***

Вищою цінністю є людина. Турбота про всебічний розвиток її здібностей, вдосконалення особистих якостей, входить до кола проблем сучасного суспільства. Всебічний розвиток кожної людини — важлива умова виявлення творчих потенціалів особистості. Впровадження інноваційних технологій, як один із напрямків

підвищення якості навчально-виховного процесу та розвитку гармонійної особистості.

У педагогіці принцип індивідуального підходу повинен пронизувати усі ланки виховної та навчальної роботи з дітьми різного віку. Суть його полягає у тому, що принципи такого підходу впроваджуються згідно психічних особливостей кожної дитини.

Необхідність індивідуального підходу викликала та обставина, що будь-який вплив на дитину спирається на індивідуальні особливості, на «внутрішні потреби», не враховуючи яких неможливий процес виховання.

Коли ми говоримо про індивідуальний підхід, то маємо на увазі не пристосування цілей, основного змісту виховання до окремого школяра, а пристосування форм і методів до індивідуальних особливостей.

«Принцип індивідуального підходу у вихованні потребує, щоб вихователь:

- Постійно вивчав та добре знав індивідуальні особливості темпераменту, риси характеру, погляди, смаки, звички своїх вихованців;
- Вмів діагностувати і знав реальний рівень сформованості мислення, мотиви, інтереси, спрямованість особистості, ставлення до життя, праці;
- Постійно залучав кожного вихованця до посильної для нього діяльності, що забезпечує прогресивний розвиток особистості;
- Своєчасно виявляв і усував причини, які можуть перешкодити досягненню мети, а якщо ці причини не вдалось своєчасно виявити та позбавитись їх — оперативно змінював тактику виховання в залежності від нових умов та обставин;
- Поєднував виховання з самовихованням особистості;
- Розвивав самостійність, ініціативу, самодіяльність вихованців, не стільки керував, скільки вміло організовував і спрямовував діяльність, яка б забезпечувала успіх» [3].

Дуже яскравий приклад навчально-виховного комплексу «Гармонія», який базується на індивідуальному підході до кожної дитини. Перебування в школі протягом усього дня дозволяє дітям не тільки отримати освіту у відповідності з державним стандартом та всебічний розвиток, але і звести до мінімуму можливість впливу на дітей негативних факторів сучасного життя.

Комплекс сімейного типу для дітей небайдужих батьків, сучасно мислячих, які хочуть бачити свою дитину всебічно розвиненою, культурною, освіченою людиною, цікавим у спілкуванні, успішним і щасливим.

Протягом навчання дитина отримує:

- психологічний супровід під час навчального процесу;
- висококваліфікований педагогічний склад;
- розвиток природної обдарованості через діяльний підхід (участь у проектній роботі, олімпіадах, конкурсах, змаганнях, наукових розробках, художній творчості);
- розвиток індивідуальних здібностей;
- сприяння фізичного та морального вдосконалення;
- атмосферу для духовного та інтелектуального зростання, самореалізації та самовдосконалення особистості.

Використовуючи принцип індивідуального підходу до кожної дитини, педагог повинен пам'ятати, що його завдання не лише розвивати ті позитивні властивості, які є в дитини, а й формувати якості особистості.

Індивідуальний підхід — це загальний принцип виховання, тому він не є разовим заходом, націлений насамперед на зміцнення позитивних моментів і усунення недоліків.

Індивідуальний підхід вимагає від педагога великого терпіння та вміння дати раду складній поведінці. Він є частиною виховного процесу та допомагає залучити дитину у діяльність для оволодіння матеріалу.

Метою такого принципу як індивідуальний підхід є виховання гармонійно розвиненої творчої особистості. З допомогою індивідуального підходу знайдемо «ключ» до кожної дитини.

«Значну увагу необхідно приділити вивченню емоційної сфери дітей і виявити, хто відрізняється підвищеною дратівливістю, болісно реагує на зауваження, не вміє підтримувати контакту з товаришами. Також, дуже важливо знати характер кожної дитини, щоб організувати колективну діяльність, вміти правильно розподілити громадські доручення, подолати негативні риси і якості» [1].

Вчення про характер входить до складу однієї з проблем формування особистості. Характер — це найбільш стійкі відмінності кожної особистості. Але характер припинив бути уродженим, його треба виховувати та розвивати.

«А.С. Макаренко вважав принцип індивідуального підходу дуже важливим під час вирішення цілої низки питань, щодо організації у колективі, трудового вихованні, вихованні дітей у грі. Він дійшов висновку, що якщо навіть є загальна діюча програма, то педагог повинен внести «корективи» відповідно до індивідуальних особливостей дитини.

В.О. Сухомлинський використовував цікаві форми роботи для розвитку кожного індивіда під час виховання його естетичних почуттів» [2].

Деякі вихователі вважають, що індивідуальний підхід треба використовувати тільки до «важких» школярів. Звісно їм треба приділяти більше уваги ніж звичайним школярам, але будь які вихованці потребують належного догляду.

«З урахуванням вікових особливостей розвитку школярів, педагог багато спирається на цифри педагогіки й вікової психології. Що ж до особливостей виховання окремих дітей, то треба покладатися тільки на той матеріал, що він одержує у процесі особистого вивчення вихованців» [4].

Вивчення дітей має охоплювати також знайомлення з умовами домашнього життя, традицій виховання, позашкільних захоплень, які мають значний вплив на виховання і розвиток.

Для дитини сім'я накладає свій відбиток характеру та поведінки. У сім'ї вона здобуває перші уроки розуміння світу та знайомиться із елементарними законами життя.

Сім'я визначає ставлення дитини до праці, культуру її поведінки, активність та ініціативність, дисциплінованість і багато інших якостей особистості.

Сучасна наука підкреслює пріоритет сім'ї у вихованні дитини, яка у поєднанні різних форм впливу, буде в діапазоні цінностей, які освоює підрастаюча людина.

Виховний комплекс «Гармонія» підтримує тісний зв'язок з батьками. Кожні батьки за попередньою угодою може відвідати будь-який урок або заняття, отримати консультацію з приводу успішності дитини у будь-якого вчителя.

Література:

1. Ковальчук Л.І. Індивідуальний підхід вчених дитини: посібник для вихователя дит. садка / Л.І. Ковальчук .-2-ге вид., доп. – М.: Просвітництво, 2001 р. – 112 с.
2. Лихачов Б.Т. Педагогіка. Курс лекцій. Навч. посіб. для студентів пед. інститутів власності та слухачів ВПК і ФПК / Б.Т. Лихочев. – М.: Прометей, 2002 р. – 528 с.
3. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник / І.В. Зайченко. – 3-тє видання, перероблене та доповнене – К.: Видавництво Ліра-К, 2016.
4. Гетіх Е.Р. Курсова робота // <http://bukvar.su/pedagogika/106255-individual-nyiy-podhdod-v-vospitaniy-deteiy.html>.

Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції
«Соціальні трансформації у кризовий період»

Для нотаток